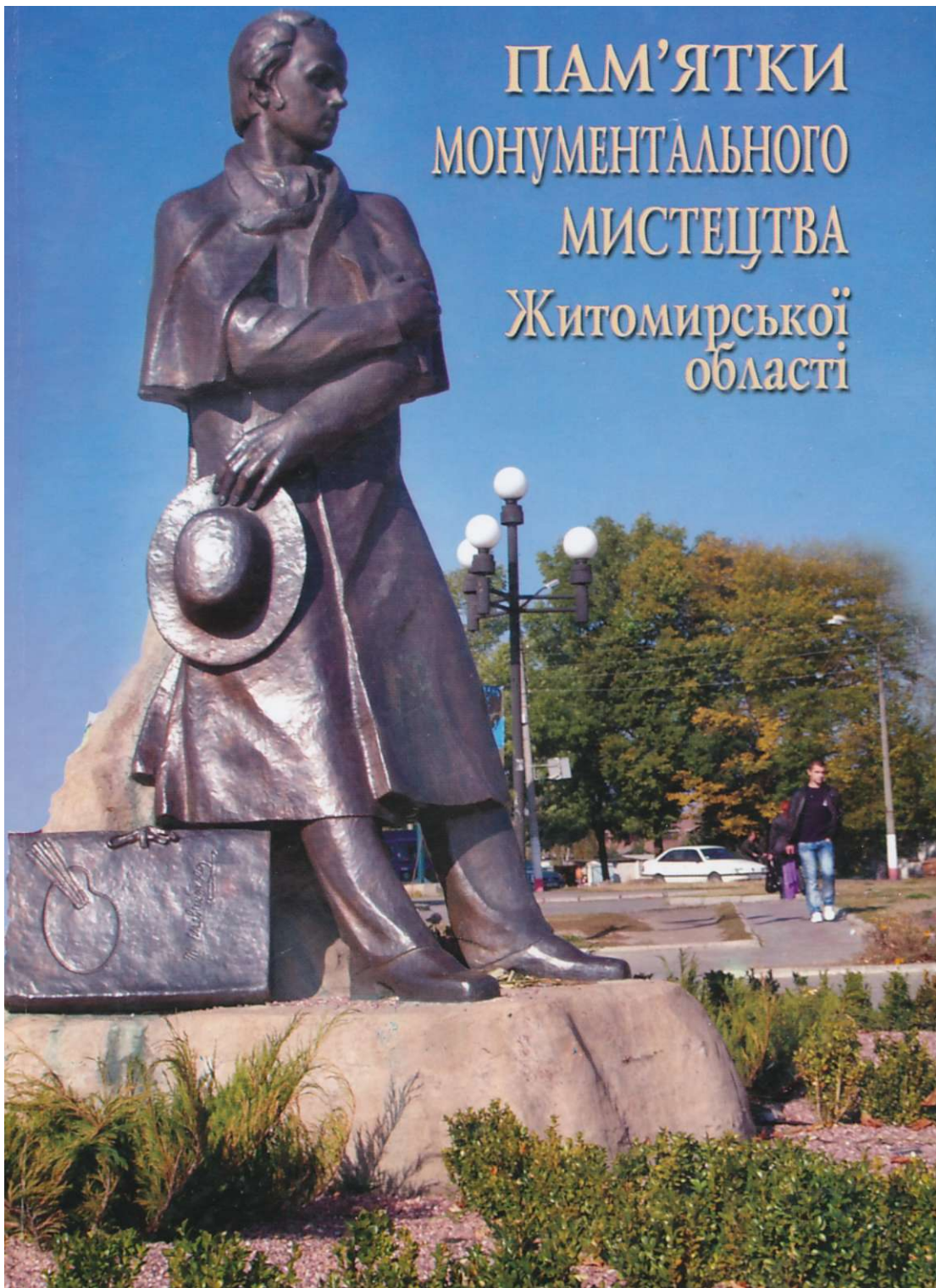

ПАМ'ЯТКИ
МОНУМЕНТАЛЬНОГО
МИСТЕЦТВА

Житомирської
області

*Обласна редколегія з підготовки тому Зводу пам'яток історії
та культури України по Житомирській області*

ПАМ'ЯТКИ
МОНУМЕНТАЛЬНОГО
МИСТЕЦТВА
Житомирської області

Житомир
Видавництво «Волинь»
2011

ББК (4Укр-2Ж) 913; 9(С) 338; 378;6П6.4

П15

ПАМ'ЯТКИ монументального мистецтва Житомирської області
/Заг. редакція, ілюстрації, підготовка текстів *Георгія Мокрицького*/
Матеріали до Зводу пам'яток історії та культури. - Житомир: Вид-во
"Волинь", 2009. - 208 с. - 302 іл.; 1 мал.

ISBN 978-966-690-143-2

Загальна редакція, ілюстрації, підготовка текстів
Георгія Мокрицького,

*головного редактора краєзнавчого видавництва «Волинь»,
члена Національної Спілки архітекторів України,
почесного члена Національної Спілки краєзнавців України*

Книга, яку ви тримаєте в руках, з одного боку – видання просвітницьке, популярне. Але з іншого – результат великої дослідницької роботи. Причому, не тільки в архівах і бібліотеках, а перш за все – вивчення пам'яток на місцях, їх фотографування, обмірювання. Лише за останні роки науково-пошуковою групою на чолі з головним редактором цього видання здійснено кілька десятків експедиційних поїздок по всіх районах Житомирської області, маршрут яких склав понад 5 тисяч кілометрів. В результаті виявлено чимало нових, а подекуди – унікальних пам'яток. Така робота продовжується нами в багатьох містах і районах області.

Отож, на розсуд читача подаються перші 126 наукових ілюстрованих статей про досліджені пам'ятки монументального мистецтва Житомирщини, що увійдуть, з часом, до «Зводу пам'яток історії і культури України».

Обмежений обсяг видання не дав можливості вмістити по кожній пам'ятці потрібної кількості ілюстрацій (різні плани, ракурси, деталі), хоча вони у переважній більшості є в архіві видавництва. Але й те, що представлено на розсуд читача, пересвідчує, що наш край надзвичайно багатий на пам'ятки монументального мистецтва. Знати, шанувати і берегти ці перлинки історії: наше духовне і культурне надбання – святий обов'язок усіх нас. Власне, це і є метою, заради якої створено книгу.

Фото на обкладинці. **1 стор.** – пам'ятник Тарасові Шевченку у Новограді-Волинському;
4 стор. – пам'ятник архімандриту Єлісею Плетенецькому на воді (р. Мика) у Радомишлі.

© Мокрицький Г.П., вступна стаття, текстівки до ілюстрацій,
фото, упорядкування 2009 – 2011
© Видавництво "Волинь", видання 2011

ISBN 978-966-690-143-2

ЗМІСТ

Від краєзнавчого видавництва «Волинь»	6
Мокрицький Г.П. Вступне слово	7
ОСНОВНИЙ РОЗДІЛ	
Житомир, місто	13
Кольорові ілюстрації	29
Житомир, місто (закінчення)	45
Бердичів, місто і район	56
Коростень, місто і район	64
Малин, місто	79
Новоград-Волинський, місто і район	89
Кольорові ілюстрації	93
Новоград-Волинський, місто і район (закінчення)	109
Андрушівський район	118
Баранівський район	122
Брусилівський район	123
Володарсько-Волинський район	128
Ємільчинський район	132
Житомирський район	135
Коростишівський район	136
Лугинський район	142
Любарський район	144
Народицький район	147
Овруцький район	150
Кольорові ілюстрації	157
Овруцький район (закінчення)	169
Олевський район	173
Попільнянський район	174
Радомишльський район	180
Романівський район	183
Ружинський район	187
Червоноармійський район	188
Черняхівський район	190
Чуднівський район	192
Додаткові статті	197
ДОДАТКИ	
Автори статей	201
Показчик персоналій	202
Географічний показчик	206

Від краєзнавчого видавництва «Волинь»

- Книга побудована за географічним принципом. Відомості про пам'ятки монументального мистецтва подаються в розрізі міст обласного підпорядкування, міст і районів області за абеткою. По кожному місту чи району інформація теж подається за ключовим словом в назві пам'ятки за абеткою.
- Виняток становлять декілька пам'яток, статті до яких були підготовлені після завершення роботи над версткою книги, і тому вони розміщені не за географічним принципом — в кінці тексту у додатковому розділі.
- На початку кожної статті вміщується невелика графічна вставка з мініатюрним зображенням пам'ятки і поруч — її номер, під яким на окремих вклейках надруковано великий кольоровий фотознімок даної пам'ятки. Номер сторінки, на якій зображено ту чи іншу пам'ятку, вміщується під лінійкою (або праворуч лінійки), що відділяє її від цифри з порядковим номером пам'ятки.
- Як правило, на мініатюрах через їх маленький розмір зображується не вся, а лише головна частина пам'ятки.
- Цифри з дробом (через флеш) поруч з мініатюрою означають, що йдеться про певну окрему частину меморіального комплексу чи ансамблю, що має самостійне значення.
- Розміщення кольорових зображень пам'яток на вклейках здійснювалось за принципом зростання номерів, окрім деяких випадків, коли композиційно не вдалося розмістити деякі ілюстрації чітко «за годинниковою стрілкою» чи «зверху вниз» чи «справа наліво». Але такі невеличкі відступи в структурі подачі ілюстрацій допущено лише в межах сторінки і візуально потрібний номер знайти все одно просто.
- Для зручності користування виданням в кінці книги вміщується науково-довідковий апарат.
- Користуючись нагодою, щиро дякуємо за допомогу у проведенні експедицій і підготовці матеріалів колегам і добродіям Сергію Собчуку, Руслану Кондратюку, Михайлу Соболевському, Світлані Жигадло, Сергію Мокрицькому, Володимирі Безносоку, Андрію Мокрицькому, Сергію Дехтяренку, а також усім патріотам краю, які допомагали і допомагають нам повсякчас і в Житомирі, і під час експедицій в містах та селах області.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ОХОРОНА ПАМ'ЯТОК МОНУМЕНТАЛЬНОГО МИСТЕЦТВА НА ЖИТОМИРЩИНІ

Житомирщина здавна славилася багатьма пам'ятками історії та культури. Їх вивченням та описом займалися й місцеві, й столичні цінителі минувшини. Так, у жовтні 1846 року, за завданням Київської археографічної комісії, у Бердичеві, Кодні, Житомирі та Новограді-Волинському побував Т.Г. Шевченко, що мав на меті здійснити замальовки та описи давніх пам'яток історії, церков і монастирів.

Звичайно, Житомирщина, як невід'ємна частина історичних земель Волині та Київщини, багата на давні пам'ятки культурного надбання, і, зокрема, пам'ятки архітектури і монументального мистецтва більш пізнього періоду (XVII – XIX ст.).

Саме в контексті цих пам'яток у вступній статті до другого тому "Енциклопедії Житомира" здійснено спробу поглянути на історію міста крізь призму пам'яткознавства.

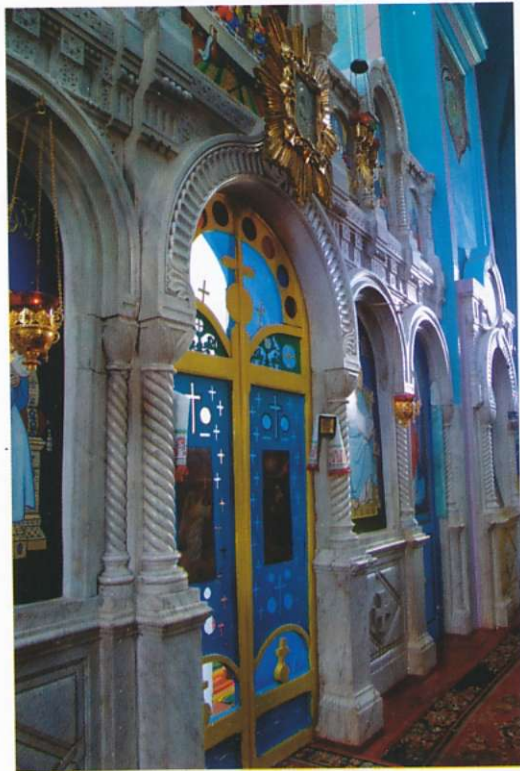
Книга, яку ви тримаєте в руках, ставить на меті подати стисло інформацію про пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області.

Збір інформації про пам'ятки історії та культури, їх

стан та значення в контексті загальнонаціональної, європейської та регіональної історії і є першим етапом у діяльності по охороні та збереженню цих пам'яток. Саме з цього і почалася пам'яткознавча і пам'яткоохоронна робота на Волині-Житомирщині у XIX ст.

Пам'ятки монументального мистецтва на Волині у XIX ст. були представлені в основному скульптурними творами у палацах та маєтках найбагатших родин краю: князів Острозьких, Сангушків, Любомирських, Тишкевичів, а також баронів де Шодуар, графів Іллінських, Ржевуських, Олізарів, а також в парках крупних землевласників і фабрикантів.

Так, у парку Федора Федоровича Терещенка (с. Червоне, нині Андрушівського району) була встановлена і дивом збереглася унікальна скульптурна композиція «Три грації» французького митця Ежена Пілона (1658 рік, виконана у чавуні для червонського фонтану у Франції на поч. XX ст.).

Або скульптура Діани (Артеміди) у садибі-парку барона Яна (Івана) Максиміліановича де Шодуара в Житомирі. Виконана як точна копія версальської Діани у Парижі, скульптура вистояла усі війни і заворушення і є однією з родзинок парку культури і відпочинку ім. Юрія Гагаріна, що влаштований на терені колишньої баронської садиби.

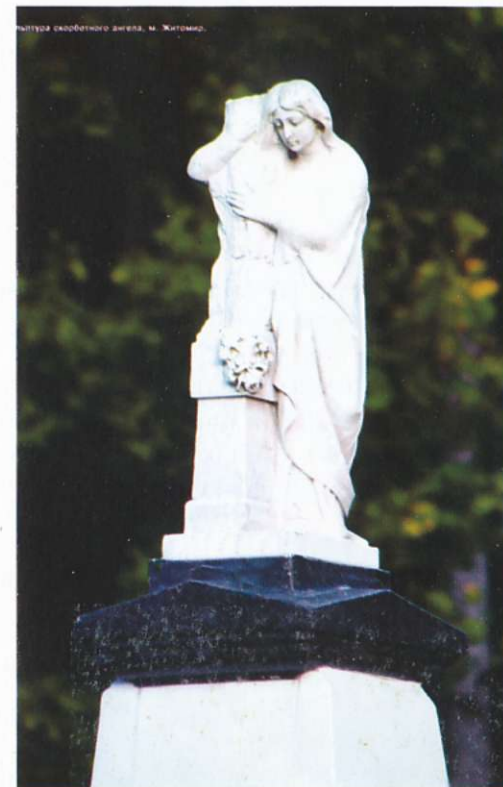
Окремі визначні твори монументального мистецтва з'являлися на кладовищах (особливо, таких великих і старих, як Католицьке і Вільське-Православне у Житомирі), в інших історичних містах краю.

Деякі з цих пам'ятників збереглися до наших днів. Наприклад, прекрасні твори житомирських скульпторів і каменярів Генріха Олішкевича, Вацлава Длоугі та ін. на Польському та Вільському кладовищах. Твори монументального мистецтва замовлялися також для інтер'єрів палаців. Наприклад, прекрасний мозаїчний вітраж для вікон сходової клітини в палаці графіні Оржевської (в с. Нова Чорторія Любарського району).

Твори монументального мистецтва виготовлялись для прикрашення культових споруд. Першою з них, що збереглася до наших днів, була будівля Маріїнського костюлу в Бердичеві, де на головному фронтоні встановлено статуї-акротерії з біблійської тематики (1754 рік). Або монументальний іконостас, виготовлений із карарського мармуру (Італія) на замовлення Ф.Ф. Терещенка для церкви Св. Миколая в с. Червоному (нині – Андрушівського району). Великої цінності – різьблений дубовий іконостас зберігся також у церкві Різдва Богородиці в с. Добринь (нині Володарсько-Волинського району). Це – лише деякі приклади.

На жаль, більшість таких унікальних пам'яток загинули у вирі воєн та атеїстичної вакханалії, і про них ми тепер можемо дізнатися лише із описів в документах та книжках.

Наприкінці XIX ст. у краї почалося спорудження публічних пам'ятників, присвячених видатним державним діячам Російської імперії та уславленим письменникам і митцям. Першим у цьому ряду був пам'ятник Александру Пушкіну, відкритий на пожертвування інтелігенції Житомира в травні 1899 року на честь 100-річчя

від дня народження поета. Наступний – пам'ятник самодержцю Александру II, встановлений у м. Бердичеві (з післяреволюційних часів бюст царя замінили на скульптурний портрет Михайла Фрунзе...).

У Житомирі на початку 1900-х рр. розпочалося також збирання коштів на спорудження пам'ятника письменнику Льву Толстому, але справу так і не довели до кінця.

Нові пам'ятники, але вже українським національним діячам, планували побудувати за часів української визвольної революції, але нестабільна політична та економічна ситуація стала на заваді цим гарним намірам.

З приходом до влади більшовиків почалася масова кампанія увічнення у творах монументального мистецтва вождів революції та «героїв громадянської війни».

Одним з перших на терені колишнього Радянського Союзу, ще 1922 року, в Житомирі (на Старому бульварі) було відкрито пам'ятник Владіміру Леніну. Потім пам'ятники «вождю світового пролетаріату» тиражувалися по всіх містах і містечках краю.

За часів радянської влади монументальне мистецтво перетворилося на могутній заідеологізований сектор партійно-державної пропаганди і, як правило, не відрізнялося оригінальними витворами, достойними уваги.

Як виняток, слід назвати пам'ятник «герою громадянської війни» Миколі Щорсу, що був відкритий у 1940 році в Житомирі. Він являв собою патетичний груповий скульптурний портрет командира 44-ї дивізії і його соратників та бійців, виконаний з великим пафосом і розмахом, у стилі модного тоді кубізму (знищений німецько-нацистськими окупантами влітку 1941 року).

Повоєнний період, з огляду

на створення нових пам'яток монументального мистецтва, більш продуктивний. Перш за все, поступово розгорталася безперечно цілком благородна кампанія з увічнення пам'яті героїв і жертв періоду Великої Вітчизняної війни.

Попри все, окрім пам'ятників Владіміру Леніну (серед яких зустрічаються і не «тиражовані», а цілком оригінальні архітектурно-скульптурні витвори – Бердичів, Овруч, Чуднів, Новоград-Волинський), а також іншим постатям, канонізованим радянською владою (Микола Щорс, Микола Островський, Карл Маркс, Максим Горький та ін.), почали з'являтися пам'ятники діячам української культури (Тарасові Шевченку, Лесі Українці, Максиму Рильському, Володимиру Короленку та іншим).

Справжнього розвою з огляду як на тематику, так і художньо-естетичні та архітектурні цінності, будівництво пам'яток монументального мистецтва дістало за часів державної незалежності України, у чому легко пересвідчитись, ознайомившись із запропонованою книгою.

За 20 років незалежної України в Житомирській області відкрито величні пам'ятники, присвячені як періоду Київської Русі, видатним постатям гетьманської держави – нашим землякам, церковно-просвітницьким діячам XVII – XIX ст., так і забутим або забороненим діячам і подіям новітньої історії. Поступово в пам'ятках монументального мистецтва до нас, шановний читачу, нарешті повертається наша рідна – українська історія, наші герої і події нашої історії. Перераховувати нові пам'ятки тут немає потреби, але варто знати, що вони – свого роду «вікно» до справжньої історії краю, життя і діянь наших славних земляків.

Зокрема, це події і постаті часів Київської Русі (як приклади,

пам'ятники древлянському князю Малу та княгині Ользі в Коростені), козаччини (пам'ятник Богдану Хмельницькому в с. Паволоч Попільнянського району), гетьманської України (пам'ятники Івану Самойловичу та Івану Виговському (у, відповідно, селах Вигів Коростенського та Ходорків Попільнянського районів), часів розвою науки і культури на Київщині (архімандриту Єлесею Плетенецькому у м. Радомишлі) та доби боротьби за незалежну Україну (меморіальний комплекс воїнам УНР у с. Базар, Народицького району).

Наш святий обов'язок потурбуватися про ті пам'ятки монументального мистецтва, що дійшли до наших днів, зберегти їх для нащадків і не шкодувати зусиль для подальшого увічнення видатних українців і тих історичних подій, які складають літопис рідного краю. Адже духовне, моральне, а відтак – економічне відродження держави і краю, найактуальніше завдання сьогодення.

Георгій Мокрицький,
голова ради обласної організації
Українського Товариства охорони пам'яток
історії та культури

м. ЖИТОМИР

Статуя АРТЕМІДИ З ЛАННЮ

(чавунна копія з античної статуї, копії статуї Скопаса або Леохара). Париж. Лувр. Так звана Артеміда Версальська, друга пол. XIX ст. (мист.). *Парк культури та Відпочинку ім. Ю. Гагаріна, поруч з центральною алеєю.* Автори: невідома скульп. майстерня другої пол. XIX ст. Розміри: вис. скульптури – 1,6 м.

В кінці XIX ст. відомий громадський діяч, меценат – барон Іван де Шодуар побудував на березі р. Тетерів власну резиденцію: величний палац, заклав навколо нього ландшафтний парк. За бажанням барона алеї парку було прикрашено скульптурами. З боку паркового фасаду палацу, неподалік від крутого схилу над Тетеревом, було штучно насипано кількадеметровий земляний пагорб, на якому розміщено чавунну копію Артеміди з ланню, за розміром подібну до скульптури, що зберігається у паризькому Луврі.

Артеміда – одне з найважливіших божеств стародавньої Греції, донька Зевса і Лето, сестра-близнюк Аполлона. З ім'ям Артеміди пов'язані численні міфи, за одним з них, богиня дерев і рослинності. Останнім міфом керувався барон Іван де Шодуар, коли встановлював скульптуру Артеміди з ланню. У парку скульптура була вста-

новлена на прямокутному постаменті з сірого граніту. Артеміду добре було видно з вікон палацу (вул. Лермонтовська, 13), який згорів в 1944 р.

Під час боїв та бомбардувань міста скульптура Артеміди постраждала (відірвано праву руку, втрачено ділянку металу на спині, кулями пробито торс в кількох місцях; у лані – втрачено передні лапи). У такому стані скульптура залишалась на пагорбі до 1980 р., коли розпочалась реконструкція парку. Тоді статую демонтували, пагорб – ліквідували. Було здійснено реставрацію самої статуї, під час чого було відновлено втрачені елементи. Скульптуру встановлено поруч з алеєю на рівні тротуару та пофарбовано поверх патіни чорною фарбою, щоб замаскувати реставрацію. Нині Артеміда Версальська лишається єдиною скульптурою колишнього шодуарівського парку. Образ давньогрецької богині полювання, володарки звірів та захисниці мисливців захоплює досконалістю і майстерністю. Постаць молоді богині передано в динамічному русі, що підкреслюється ритмом гонки коротенького хітону. Статуя розрахована на огляд з усіх боків, без чого неможливо сприйняти аспекти пам'ятки античного світу.

Дж. та літ.:

Мифологический словарь. – Ленинград, 1961. – С. 31-33. Мокрицький Г.П. Житомир: Архітектурно-краєзнавчий ілюстрований путівник-довідник. – Житомир: Вид-во «Волинь», 1997. – 224 с. – С. 195. Пам'ятки археології, історії та монументаль-

ного мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 185, 188.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник БОРИСУ ТЕНУ (Хомичевському М.В.),

1997 (іст., мист.).
Вул. Шевченка,
105 б, на майданчику перед
ЗОШ № 24. Відкрито до 100-річчя від дня народження поета.

Автори – ск. О. Вітрик, арх. А. Черніченко. Розміри: заг. вис. – 2,6 м, вис. погруддя – 0,9 м, постаменту – 1,7 м.

Борис Тен (Хомичевський Микола Васильович, 1897 – 1983) – письменник, поет, перекладач, музикознавець, збирач народної творчості. Викладав в педагогічному інституті ім. І. Франка, музичному училищі ім. В. Косенка, Житомирському культосвітньому училищі. Вершиною його творчості стали переклади на українську мову творів Есхіла, Софокла, Платона, Аристофана, Аристотеля, Р. Тагора, П. Верлена, О. Пушкіна, Л. Толстого та інших класиків світової літератури. 1979 був удостоєний літературної премії ім. М. Рильського. Заслужений діяч культури Польщі (1977). Похований у Житомирі на Смолянському кладовищі.

Погруддя з кованої міді встановлено на високому прямокутному у поперечному розрізі постаменті, який виконано із сірого граніту. Прямокутний стилобат виконано із монолітного залізобетону. Пластичними засобами

відтворено образ поета-філософа в стані зосередженості та роздумів. Погруддя виконано в реалістичній манері, тонко модельовані риси обличчя і деталі одягу – українська сорочка-вишиванка, – створюють складну світлотіньову гру, що привносить певний драматизм до загальної характеристики зображеного. Напис на фронтальному боці постаменту: "Борис Тен. 1897 – 1983".

Дж. та літ.:

Пам'ятки та пам'ятні місця Житомирщини. Архітектурно-довідкове видання. – Вип. 6. – Житомир, 2000. – С. 41, 42. Жадань і задумів неспокої. Спогади про Бориса Тена. – К.: Мистецтво, 1988.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник БОРОДІЮ О.Д., 1990 (іст., мист.).

Ріг вул. Шевченка та Бородія. Авторі – ск. В. Таранченко, арх. М. Марчук. Розміри: заг. вис. – 4,5 м, вис. скульптури – 1,3 м, постаменту – 3,2 x 0,65 x 0,80 м.

Бородій Олексій Дем'янович (1902 – 43) – Герой Радянського Союзу, керівник Житомирського підпільного МК КП(б)У. Народився в Житомирі. 1918 учасник партизанської боротьби на Волині. 1919 мобілізований до лав Червоної Армії. 1924 – на радянській та господарській роботі. 1941 добровольцем пішов на фронт, потрапив в оточення. На початку 1942 нелегально дістався до Житомира, включився до підпільної роботи. 1943 заарештований. Загинув у гестапо.

Пам'ятник являє композицію, до якої входить бронзове горельєфне зображення голови героя на тлі кількох площин, з'єднаних між собою немов широка, кілька разів зігнута стрічка, та прямокутного високого п'єдесталу із червоного граніту, який базується на прямокутному гранітному стилобаті. На фронтальному боці постаменту, у верхній частині викарбовано присвятний надпис. Для голови характерна узагальнена реалістична пластика й героїчний характер. Портретні риси узагальнені і суворі, наповнені життєвої сили, мужності, стійкості духу. Кілька гострих заломів стрічки за горельєфним портретом додають складного динамічного руху, емоційного ефекту. Завдяки стрункому постаменту, чіткій виразності портрета, продуманості пропорцій, пам'ятник не губиться на тлі висотної міської забудови.

Дж. та літ.:

Пам'ятки та пам'ятні місця Житомирщини. Архітектурно-довідкове видання. – Вип. 6. – Житомир, 2000. – С. 188 – 189. Золотіє зvezди Полесья: Очерки о Героях Советского Союза. – К., 1985. – С. 52.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник ВИКЛАДАЧАМ ТА КУРСАНТАМ СЕВАСТОПОЛЬСЬКОГО УЧИЛИЩА ЗЕНИЦЬОЇ АРТИЛЕРІЇ

(з 1946 р. в Житомирі, нині військовий інститут ім. С.П. Корольова Національного аерокосмічного університету), **ЗАГИБЛИМ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ 1941 – 45 рр.**, 1981 (іст.,

мист.). *Просп. Миру, 24, територія інституту.* Авторі – ск. О. Вітрик, арх. П. Бірюк. Розміри: заг. вис. – 4,4 м, вис. скульптури – 3 м, постаменту – 1,4 x 4 x 2 м.

Пам'ятник виготовлений із залізобетону, являє собою постать воїна, що стоїть на постаменті, який виконано у формі скелястої кручі. Динамічний рух, піднята вгору правийця, різко виступаючі складки плаща за плечима – все це створює героїкоромантичний образ воїна, який кличе за собою в атаку. До комплексу з пам'ятником включено: праворуч – дошка із барельєфами сімох Героїв Радянського Союзу (І. Горбенка, Л. Мерешка, І. Туркенича, І. Бєдіна, М. Воробйова, І. Єгорова, І. П'язіна); ліворуч – гранітна брила із надписами. Пам'ятник встановлено на штучному пагорбі, під яким розташовано брили з габро. Під ними земля із міст-героїв, де загинули воїни-житомиряни.

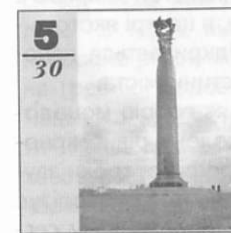
Дж. та літ.:

Данина пам'яті // "Рад. Житомирщина". – 1981. – 13 трав.

Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 189.

Галина Міщук

Монумент ВІЧНОЇ СЛАВИ, 1979 (іст., мист.).

Південно-західна частина міста, вул. Черняхівського, 53. Природний пагорб міста, найвищий у цій місцевості,

що знаходиться на скелястому березі Тетерева, де сама річка відіграє роль символу руху, життя. Емоційне сприйняття пам'ятника підсилює гуркіт води двадцятиметрової греблі, що знаходиться неподалік. Відкрито до 35-річчя визволення Житомирщини від німецьких загарбників. Автори — скульптори І. Коломієць, Г. Хусід, архітектори І. Іванов, А. Ігнащенко, П. Перевозник. Розміри: вис. колони — 24 м, вис. скульптури — 10 м.

В середині листопада 1943, в ході Київської наступальної операції війська 13-ї, 60-ї, 38-ї загальновійськових, 3-ї гв. танкової армій 1-го Українського фронту визволили значну частину Житомирської області, зокрема 12 листопада м. Житомир. В оборонних боях, що розгорнулися під час німецького контрнаступу у листопаді-грудні 1943, радянські війська частково залишили зайняту територію, зокрема міста Житомир, Радомишль, Коростишів, Коростень. Але противника було зупинено і знекровлено на рубежі Брусилів — Ставище та під Коростенем. В ході Житомирсько-Бердичівської операції 31 грудня війська 1-ї гв. і 18-ї армій оволоділи м. Житомир. Загалом, тридцять двом військовим частинам і з'єднанням, що брали участь у боях за Житомир, присвоєно почесне найменування "Житомирські". З просторого плацу, в центрі якого височіє МонуMENT, відкривається панорама історичної частини міста.

МонуMENT являє собою монолітну залізобетонну колону рівномірного циліндричного профілю, трохи звужену у верхній частині (що символізує гільзу від патрону), облицьовану сег-

ментами із полірованого лабрадориту. Вивершенням МонуMENTу є композиція, що складається із трьох бронзових 10-метрових скульптур, встановлених на вершині колони — воїна, партизана і робітниця тилу — три головні сили, що забезпечили Велику Перемогу, які тримають у піднятих руках три прапори Перемоги, що з'єднуються між собою, утворюючи своєрідний вінок Слави переможцям. Стереобат колони триступінчастий, виконаний із сірого бучардованого граніту. Верхня приступка являє собою розвинений стилістичний вигляд круглого майданчика навколо п'єдесталу. Для оформлення бази колони застосовані архітектурні обломи канонізованого римського доричного ордеру. Підніжжя колони членується на потужний круглий плінт з полірованого лабрадориту та на конусоподібний цоколь ствола колони, на якому бронзовими літерами викарбовано назви з'єднань, військових частин, що брали участь в боях за визволення Житомирщини. На початку ствола колони її оперезують два пояси у вигляді напівваликів.

Цікава будівельна історія пам'ятника та оригінальні інженерні ідеї, втілені під час його спорудження, оскільки МонуMENT є не тільки високохудожнім витвором мистецтва, а й унікальною спорудою. Він побудований на природному скелястому пагорбі, на місці колишнього провулка Сабатіна, де юрилося ще з дореволюційних часів з десяток старих будиночків. Отож сама природа, сам ландшафт підказали зодчим, де повинен бути МонуMENT. Після знесення забудови природний пагорб було сплановано, і у найвищій його точці, на скелі, що буквально виходила на денну поверх-

ню, почалися будівельні роботи. Архітектори вдало використали природний фактор і вирішили обійтися без фундаменту для колони, замість якого використали саму скелю. Її поверхню вирівняли і надали їй суворо горизонтальної орієнтації. Від вісі майбутньої колони кількома концентричними колами пробурили шурфи, в яких замонолітили високоміцну арматуру діаметром 40 мм. Випущені на поверхню кінці попередньо напруженої арматури зібрані пучком в центрі кола і "прив'язали" кожну до різних точок арматурної сітки ствола колони. Таким чином, тут застосовано піонерний прийом московського архітектора М.В. Нікітіна — автора проекту Останкінської телевежі, — який відмовився від влаштування для цієї велетенської споруди фундаменту, а натомість притягнув її стрижнями-струнами до монолітної плити. Аналогічним чином закріплено і надано стійкості 34-метровому МонуMENTу в Житомирі, який притягнутий до скелі кількома десятками струн арматури. Випущена на денну поверхню арматура схована від ока в монолітному об'ємі стереобата.

Оригінальною була і технологія зведення колони. Її стовбур являє собою монолітну залізобетонну трубу (оснащену внутрішньою технологічною драбиною), облицьовану сегментами з лабрадориту. Насправді ж її не облицьовували, а навпаки: поступово формували трубу-колону в готовому складній конфігурації арматурна сітка, потім із окремих сегментів лабрадориту (замість тимчасової зовнішньої опалубки) збирали зовнішню частину ярусу колони, стягували облицьовану тимчасовими бандажами, заливали

внутрішній об'єм бетоном та ущільнювали. Після затвердіння знову збирали наступний ярус сегментів і заливали бетоном. І так — до відмітки 24 м. Сегменти лабрадоритового облицьовання (під час будівництва — опалубки) ідеально припасовувалися на місці: поруч влаштували спеціальну каменюборобну дільницю.

Після встановлення на вивершенні колони 16-тонної скульптурної композиції відбувалася природна усадка стовбура, що призвело до появи тріщин в його нижній частині (над конусоподібним цоколем). Довелося стягнути колону потужними бандажами, оздобивши їх у формі напівваликів у вигляді бронзового вінка, сплетеного із дубового листа, що попервах не було передбачено проектом.

На центральній алеї, що веде від вул. Черняхівського до МонуMENTу, облаштовано Вічний Вогонь, який горить у бронзовому пальнику, виконаному у формі об'ємної п'ятикутної зірки, вмонтованої у центрі масивної плити з полірованого лабрадориту, що має слабо виявлену конусоподібну (шатрову) поверхню, грані якої ведуть від кутів плити до пальника. Благоустрій плацу та меморіального парку виконано у відповідних до масштабу МонуMENTа формах. До нього з трьох боків ведуть широкі хідники, центральна алея і широкі гранітні сходи, що починаються від терас над лівим берегом Тетерева. З терас відкривається чудова панорама річки, скелястих берегів, вид на греблю, водоспад, скелю "Голова Чацького", Підвісний міст. Як елементи "малої архітектури" тут вдало застосовано гранітні валуни, що є дуже характерними для південної Житомирщини.

Монумент є не лише формальною архітектурною домінантою у цій частині міста, а й головним композиційним акцентом розлогого, спокійного парку, влаштованого навколо нього, підсилюючи тим самим тему війни і миру, боротьби і злагоди. Щороку в День Перемоги на плацу перед Монументом відбуваються мітинги, військові паради. Сюди приїжджають молодята, бабусь та прабабусь і покласти до підніжжя пам'ятника квіти.

Дж. та літ.:

Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. Зб. документів та матеріалів. – К., 1969. – С. 41, 79, 90, 101, 152. *Военные угрозы над Полесьем. Житомирщина в годы Великой Отечественной войны.* – К., 1985. – С. 44-47, 61-64, 103-104, 148-152, 169-173. *Книга Пам'яті України. Житомирська область.* – Т. 1. – Житомир, 1993. – С. 7-31. *Незабутній подвиг: Матеріали науково-практичної конференції, присвяченої 50-річчю Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років.* – Житомир, 1995. – С. 8-12, 16-21. *О. Опанасюк, Ю. Каповський. Житомир. Що? Де? Як? – К.: "Мистецтво", 1984. – С. 126, 132. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник.* – К.: Наук. думка, 1987. – 688 с. – С. 157. *Мокрицький Г.П. Житомир: Архітектурно-краєзнавчий ілюстрований путівник-довідник.* – Житомир: Вид-во «Волинь», 1997. – 224 с. – С. 168 – 169. *Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира».* – Т. 2. – Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 189 – 194.

**Руслан Кондратюк
Георгій Мокрицький**

Скульптура «ВОЗНЕСІННЯ ІСУСА

ХРИСТА», XIX ст. (мист.). Замкова пл., 2. В огороженій території кафедрального костюлу Св. Софії, праворуч алеї, що веде від бра-

ми до дзвіниці. Скульптурна майстерня. Італія.

Сюжет "Вознесіння Ісуса Христа" походить з "Євангелія" ("Євангеліє" від Марка, 16, 19). Є одним з найдавніших творів монументального мистецтва, що прикрашали м. Житомир і збереглися до нинішнього століття. Подробиці про доставку і встановлення скульптури відсутні.

Композиція складається з двох елементів: чавунної статуї Христа на повний зріст, що стоїть на півкулі, низького масивного постаменту з граніту, який профільований у верхній та нижній частинах. Образ Христа, що воскресає з мертвих, трактовано традиційно, згідно з католицькими канонами, які панували у класичному західноєвропейському мистецтві. Одягнений у довгий хітон, поверх якого накинута саван, що прикриває більшу частину всієї постаті, а також частково голову. Високохудожньо промодельовано обличчя Ісуса, його довге волосся, борода і вуса. Постаць Христа, сповнену напруженої енергії, зображено в ту мить, коли вона готова відірватись від землі. Скульптор передав складний рух: весь торс нахилений вперед, в той же час – голова звернена до неба. Руки, піднесені догори і призігнуті у ліктях, розведені у сторони. Долоні рук розкриті і спрямовані до неба. Чи-

сленні складки одягу утворюють ефекти гри світла й тіні, що додає скульптурі краси і експресії. Композиція, розташована в оточенні архітектурних пам'яток, призначена для кругового огляду і фронтально зорієнтована на східний фасад правого костюлу. Дендрооточенням слугують недоречні дерева понад алеєю, що закривають пам'ятник.

Дж. та літ.:

Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 194-195.

**Віталій Єремєєв
Олена Іващенко**

Пам'ятник ГЕРБАЧЕВСЬКОМУ О.Ф.,

2002 (іст., мист.).
Вул. Червоного Хреста. Територія обласної лікарні в оточенні дендропарку. Автори – ск. О. Вітрик, арх. А. Черніченко.

Розміри: вис. скульптури – 1,2 м, постамент – 3,0 x 0,5 x 0,5 м; стилобата – 1,0 x 1,0 м.

Гербачевський Олександр Федорович (1884 – 1979) – Герой Соціалістичної Праці, заслужений лікар України. Народився в с. Горбів Люблінської губернії (Польща) в сім'ї православного священика. 1912 закінчив медичний факультет Київського університету ім. Св. Володимира. 1923 приїхав до Житомира, де очолив хірургічне відділення лікарні Червоного Хреста. 1924 головний лікар губернської, 1937 – обласної лікарні. Під час Великої Вітчизняної війни продовжу-

вав працювати в обласній лікарні. Тут створив підпільну групу опору німецьким окупантам, надавав допомогу радянським воїнам, що опинилися в оточенні, партизанам та підпільникам. Після визволення Житомира завідуючий обласним відділом охорони здоров'я (1945 – 72), головний лікар обласної лікарні. Автор 14 наукових праць, присвячених питанням охорони здоров'я. Одним з перших в Україні запровадив операції на легенях, органах грудної клітини, серці. Водночас брав активну участь у громадській роботі. Нагороджений двома орденами Леніна, орденами "Трудового Червоного Знамени" та "Знак Почета". 1991 його ім'я присвоєно обласній лікарні, 1996 встановлено обласну премію ім. О.Ф. Гербачевського.

Основною архітектурно-пластичною частиною пам'ятника є бюст з кованої міді на високому прямокутному в плані постаменті, облицьованому плитами зі світло-сірого полірованого граніту. Основою постаменту слугує одноступінчастий стилобат квадратної форми, виконаний з того ж матеріалу. Погруддя ретельно виконано в реалістичній манері, з детальними індивідуальними рисами, зображено літнього хірурга у медичному халаті, шапочці, рукавичках. Автор створив скульптуру у динаміці, що підкреслено жестом розведених рук, готових до праці. У скульптурному портреті передано складний внутрішній світ лікаря, сповнений зрілості духу і сили творчого горіння. Крім вертикальної, композиція має додаткову горизонтальну складову з плит габро у вигляді хреста, на перетині частин якого міститься стилобат. Хрест символізує християнську основу світогляду лікаря. На фро-

нтальному боці постаменту розміщено анотаційний надпис. Місце розташування пам'ятника і його орієнтацію обрано невдало: у дворі лікарні, хоча він мав прикрашати головний вхід до лікарні і бути акцентом на перехресті вулиць Шевченка та Пушкінської.

Дж. та літ.:

ДАЖО. – Ф.Р. 4915, оп. 1, спр. 4, арк. 1-22; спр. 6, арк. 1-95. І. Ямковий. О.Ф. Гербачевський – хірург і організатор медичної справи // *Матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції 23-25 травня 1996.* – Житомир, 1996. – С. 195-196. О. Слободенюк. Гербачевський Олександр Федорович // *Трудові зірки Полісся: Нариси про Героїв Соціалістичної Праці та повних кавалерів ордена Трудової Слави Житомирщини.* – Житомир, 2000. – С. 65-69. Пам'ятки та пам'ятні місця Житомирщини. Архітектурно-довідкове видання. – Вип. 6. – Житомир, 2000. – С. 195-196. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 195-196.

*Лариса Грузська
Віталій Єремєєв*

Пам'ятник ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ 1932 – 1933

рр., 2006 (іст., мист.). Пл. Пуятинська. У сквері в східній її частині. Авторі – ск. О. Костюк, арх. П. Перевозник. Розміри: заг. вис. – 3,9 м, вис. скульптури – 3 м, постаменту – 1,5 м, стилобата – 0,4 м.

Споруджено згідно з державною програмою по вшануванню пам'яті людей, загиблих під час голодомору 1932 – 1933 рр. Статистика свідчить, що в Україні від голоду померло від 4,5 до 7 млн. чоловік, кожної хвилини в середньому вмирало 17 людей, кожної доби 25 тис.

Пам'ятник являє собою скульптурне зображення скорботного янгола із світлого граніту, що встановлений на невисокому овалному в плані цоколі, верхня частина якого профільована у формі оберненої викружки.

Основою для скульптури і цоколю слугує напівсфероподібне підвищення, яке має видовжену форму і всю поверхню якого викладено бруківкою ("шашкою") з грубо обробленого габро. У фронтальну частину напівсфероподібного постаменту-підвищення, що символізує Братську могилу жертв голодомору, вмонтовано масивний сегмент з двох горизонтально розташованих поясів із полірованого червоного граніту, між якими закладена з невеликим заглибленням смужка із габро, на якій розміщено фрезерований надпис "Світлій пам'яті жертв голодомору".

Гранітний одноступінчастий слабовиявлений стилобат змонтовано з сегментів із полірованого темно-червоного граніту, також має підковоподібну в плані форму, підсилює архітектурне вирішення фронтальної частини підвищення. В основі ідейної концепції пам'ятника – створення художніми засобами, співзвучного вимогам народного релігійного обряду – спомину душ померлих.

Символічна постать янгола за своєю трактовкою близька творам української народної скульптури, в

яких принципи стилізації і декоративності є важливими чинниками. Стрункий янгол з видовженими пропорціями постаті, в довгій сорочці, ніби виростає над могильним пагорбом (постаментом-підвищенням). Оголеними по лікоть руками він затулив обличчя, голова його опущена долу, велетенські крила складено за спиною. Уповільнений і мелодійний рух ліній, чітко вибудовані пропорції надають скульптурі янгола величчя і скорботного спокою водночас. В історії світового мистецтва ми не зустрічаємо образ янгола, що плаче, але трагедія голодомору українського народу має планетарний масштаб, отож навіть янгол не витримав і заплакав.

Пам'ятник став основним архітектурним акцентом гарного дендросередовища Пуятинського майдану, створивши навколо себе емоційно-силове поле. Авторі створили умови для поглибленого сприйняття художнього образу, зберегли його самостійність, уникнули прямого паралелізму у співвідношенні монументального твору з навколишнім архітектурно-дендрологічним довкіллям.

Дж. та літ.:

Сльози Скорботи. // "Рад. Житомирщина". – 2006. Пам'ятник жертвам голодомору. // "Житомир. телеграф". – 2006. – 23 серп. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 197-198. Мокрицький Г.П. Житомір: Архітектурно-краєзнавчий ілюстрований путівник-довідник. – Житомир: Вид-во «Волинь», 1997. – 224 с. – С. 162-164.

*Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький*

Пам'ятник КАВУНУ В.М., 2011 (іст., мист.). Вул. Космонавтів, 34, перед навчальним корпусом загальноосвітньої школи № 22. Скульптор О. Костюк. Розміри: Загальна висота – 3 м, погруддя – 1,0 м, постаменту – 2,0 x 0,50 x 0,50 м, стилобату – 0,80 x 0,50 x 0,15 м, цоколю – 1,50 x 1,50 x 0,15 м. Встановлено з ініціативи Житомирської обласної ради на честь державного діяча з нагоди присвоєння учбовому закладу його імені.

Кавун Василь Михайлович (1928 – 2009) – Герой Соціалістичної праці (1962), кандидат сільськогосподарських наук (1969), державний діяч, депутат Верховної Ради СРСР шостого-десятого скликань (1962 – 82) Верховної Ради України (1966 – 2001), почесний громадянин м. Житомира.

Народився в с. Кобрикове Тальнівського району Черкаської області в сім'ї селянина. 1953 закінчив Уманський сільськогосподарський інститут, 1953 – 54 – агроном колгоспу 40-річчя Жовтня Бершадського району, 1954 – 58 – голова колгоспу ім. Куйбишева Теплицького району, 1958 – 70 – голова колгоспу ім. XXII з'їзду КПРС с. Шляхова Бершадського району (обидва райони Вінницької області). 1970 – 77 – голова виконкому Вінницької обласної ради народних депутатів. 1978 – 90 – перший секретар Житомирського обкому Компартії України. Завдяки організаторським здібностям В.М. Кавуна на посту першого

секретаря обкому Компартії України Житомирська область збільшила удвічі випуск товарів сільськогосподарської продукції, значно розширено асортимент промислового виробництва. В культурно-освітньому секторі збудовано фармацевтичне училище, технікум обробки деревини, сільськогосподарський технікум, обласну наукову бібліотеку та друкарню, поліклініку та ТМО № 1. Споруджено за його безпосередньою участю пам'ятник С.П. Корольову в м. Житомирі, Лесі Українці в м. Новограді-Волинському, інші меморіальні споруди. Нагороджений чотирма орденами Леніна, орденами Жовтневої революції, Трудового Червоного прапора, багатьма медалями.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя, встановлене на прямокутний в плані постамент із світло-сірого дрібнозернистого граніту, оперезаний посередині масивним поясом із полірованого габро. Постамент базується на пропорційно виваженому двоступінчастому стилобаті із світло-сірого граніту, навколо якого влаштовано невеликий майданчик-плінт, складений із світлих ФЕМів, що вдало виявляє основні елементи пам'ятника на тлі оточуючого темно-зеленого фону. Пластичне вирішення скульптурного портрету виявляє цілеспрямований характер В.М. Кавуна.

Дж. та літ.:

ДАЖО. – Ф.П. 76, оп. 20, спр. 64, арк. 28. *Знатні люди Житомирщини. Василь Михайлович Кавун. Рекомендований список літератури. – Житомир, 1980. – С. 75. Голованова І.Л. Йому завжди буде вдячна Житомирщина / Житомирщина. – 12 серп. 2008.*

Вадим Пивоваров

Пам'ятник КАРЛУ МАРКСУ, 1968

(мист.). *У сквері, на розі вул. Великої Бердичівської та Театральної.* Автори – ск. П. Ульянов, арх. М. Іванчук. Розміри: заг. вис. – 3,65 м,

вис. погруддя – 0,95, постаменту – 2,3 м, стилобата – 0,4 x 2,2 x 2,2 м. Відкрито з нагоди 150-річчя від дня народження вченого.

Карл Маркс (1818 – 1883) – вчений, економіст, основоположник політекономічної теорії капіталізму. Автор Маніфесту Комуністичної партії, наукової праці "Капітал".

Погруддя висічене з червоного граніту, встановлене на монолітному залізобетонному п'єдесталі, облицьованому гранітними плитами; слабо виявленої трапецієподібної форми, з вибраними прямокутними псевдозаглибленнями по кутах. Основна площа постаменту полірована, грані заглиблення – бучардовані, зорієнтовані вертикально, тому в міру звуження постаменту догори суттєво зменшується їх глибина. П'єдестал встановлено на двоступінчастому стилобаті, виконаному з такого ж матеріалу. Друга приступка складена з двох шарів гранітних плит, верхні з них виконують роль слабо виявленого карнизу.

Пластичне вирішення скульптурного портрету виявляє, насамперед, філософський, спрямований до аналізу суспільних явищ характер вченого. Поданий фронтально, зображений в стані глибокої внутрішньої зосередженості та напруженої розумової роботи. Риси

обличчя, характерні зачіска і борода, деталі одягу модельовані широко і загально, що надає композиції виразності. Вдалим пропорційним співвідношенням невисокого погруддя та досить масивного постаменту досягнуто композиційної рівноваги частин монументу. На постаменті викарбовано: "Карл Маркс. 1818 – 1883".

Дж. та літ.:

О. Опанасюк, Ю. Каповський. *Житомир. Що? Де? Як? Фотопутівник. – К.: "Мистецтво", 1984. – С. 111-114. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 189-194.*

**Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник КОРОЛЕНКУ В.Г., 1973

(іст., мист.). *Майд. Короленка, 6, перед ЗОШ № 6.* Автори – ск. В. Вінайкін, арх. М. Іванчук. Розміри: заг. вис. – 2,95 м, вис. погруддя

– 1 м, постаменту – 1,95 м. Відкрито до 120-річчя від дня народження письменника.

**Короленко Володимир Галак
Ктіонович (1853 – 1921)**, видатний російський письменник і громадський діяч. Народився у Житомирі, де прожив 13 років. 1864 – 66 навчався у Житомирській чоловічій гімназії. Автор творів, які увійшли до світової класичної літератури: "Діти підземелля" (1885), "Сліпий музикант" (1886), "Без язика" (1895). Його перу

також належать численні оповідання, низка публіцистичних творів, присвячених найбільш актуальним проблемам суспільства. Житомирський період життя письменника (1853 – 66) відображено в оповіданнях: "Вночі" (1888), "Парадокс" (1894), "Моє перше знайомство з Діккенсом" (1912), в автобіографічному творі "Історія мого сучасника".

Погруддя з бронзи встановлено на полірованому прямокутному в плані постаменті з полірованого габро. Стилобат двоступінчастий: 1-й ярус із сірого граніту, 2-й – із полірованого габро. Точно фронтально зображено письменника в зрілому віці. Зосередивши увагу на портретній характеристиці, скульптор пластичними засобами підкреслює велику життєву енергію, силу волі, багатство натури моделі. Пам'ятник відрізняється гармонійними пропорціями, вдалим співвідношенням з навколишнім середовищем, деревами та фасадом школи. Напис на пам'ятнику: "В.Г. Короленко. 1853 – 1921".

Дж. та літ.:

Радянська енциклопедія історії України / АН УРСР. – К., 1972. – Т. 2. – С. 486. О.М. Іващенко. Пам'ятники і пам'ятні місця історії та культури Житомира та Житомирського району. – Житомир: "Полісся", 2006. – Вип. 6. – С. 53-55.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник КОРОЛЬОВУ С.П., 1971

(іст., мист.). *Майд. Корольова, перед головним фасадом будинку облдержадміністрації.* Автори – ск. О. Олійник,

арх. А. Корнеєв. Розміри: заг. вис. — 7,9 м, вис. скульптури — 4,5 м, постаменту — 3,0 м, стилобата — 0,4 x 6 x 8 м.

Корольов Сергій Павлович (за старим стилем 31.12.1906 — 1966), вчений і конструктор в галузі ракетобудування та космонавтики, академік АН СРСР (1958), двічі Герой Соціалістичної Праці (1956, 1961), лауреат Ленінської премії (1957). Народився в Житомирі, в сім'ї вчителя. Навчався у Київському політехнічному інституті (1924 — 26). 1930 закінчив МВТУ ім. Баумана і МШЛП. 1933 очолював ГИРД (рос.), керував запусками перших ракет, вивів на орбіту перший штучний супутник Землі. Під його орудою збудовані пілотовані космічні кораблі "Восток". 12 квітня 1961 Ю. Гагарін здійснив перший в історії людства політ в космос. Відпрацьована апаратура для виходу людини в космос, створені штучні супутники Землі різного призначення. Він перший відправив космічні апарати на Місяць, Венеру, Марс, Сонце. З його ім'ям назавжди пов'язане одне із найбільших завоювань людства — відкриття ери освоєння людством космічного простору.

Пам'ятник являє собою скульптурну напівфігуру вченого, висічену із брили необробленого габро, що поступово переходить долу у постамент, встановлений на великому прямокутному, видовженому стилобаті в бік центру майдану, що утворює своєрідний подіум для покладання квітів.

Незважаючи на великий розмір, завдяки незначній висоті, рівній одній сходниці, стилобат утворює з власне пам'ятником гармонійну композицію. Постамент складається з двох монолітних блоків, виконаних із габро,

фронтальний і північний бік якого поліровані, а решта два мають природний вигляд поверхні кам'яної брили. Композиція пам'ятника символічна: в лівій руці Корольова — макет штучного супутника Землі.

Пам'ятник добре проглядається з усіх частин майдану й чітко сприймається на фоні головного фасаду будинку облдержадміністрації, оздобленого світлими плитами з тернопільського вапняку. Текст на пам'ятнику: "Сергій Павлович Корольов — видатний вчений, творець перших космічних кораблів". На зворотному до фронтального боці постаменту викарбовано прізвища авторів пам'ятника.

Дж. та літ.:

Монументальное и декоративное искусство в архитектуре Украины. — К.: 1975. — С. 33. Н. Янко. Пам'ятник С.П. Королеву, 1971 // Пам'ятники історії і культури Житомирської області. Вып. 6. — К., 1991. — С. 205. Пам'ятники історії і культури Української ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 157. О. Опанасюк, Ю. Каповський Житомир. Що? Де? Як? — К., "Мистецтво", 1984. — С. 118, 120-121. Мокрицький Георгій. Майдан Рад: Архітектурно-краєзнавча фоторозповідь. — Житомир, 1998. — 52 с. — С. 45-48. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». — Т. 2. Кн. 1. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 244 с. — С. 199-200. Мокрицький Г.П. Житомир: Архітектурно-краєзнавчий ілюстрований путівник-довідник. — Житомир: Вид-во «Волинь», 1997. — 224 с. — С. 184-185. Мокрицький Г.П. Цікавий і улюблений Житомир. / Вст. сл. В.М. Дебоя. — Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. — С. 4. Никулин В.Ф. Музей космонавтики

ім. С.П. Королева в г. Житомир: Історія створення; Утерянніе возможности. — Житомир: Изд-во «Волинь», 2010. — 348 с. — С. 163-182. Георгій Мокрицький

Пам'ятник КОРОЛЬОВУ С.П., 1990

(іст., мист.). *Вул. І. Франка, 22, ліворуч від північно-східного фасаду музею космонавтики ім. С.П. Корольова.* Автори — ск. Ю. Іванов, арх. М.

Ксеневич. Розміри: заг. вис. — 3,4 м, вис. погруддя — 1,1 м, постаменту — 2,3 x 0,56 x 0,73 м.

Корольов Сергій Павлович (1906 — 66) — видатний радянський вчений, конструктор ракетно-космічних систем, академік АН СРСР (1958). Народився у м. Житомир. Навчався у КПІ. 1930 — закінчив МВТУ ім. Баумана, займався планеризмом. 1931-32 — організатор вивчення реактивного руху. З 1934 — керівник відділу реактивних літальних апаратів Реактивного інституту. Під час Великої Вітчизняної війни займався проблемами оснащення бойових літаків реактивним прискорювачем на рідкому паливі. 1940 — 46 — заступник головного конструктора двигунів в одному з військових КБ. Очолював розробку і запуск багатьох балістичних ракет, пілотованих космічних кораблів "Восток", "Восход", на яких було здійснено перші польоти в космос. Під керівництвом С.П. Корольова сконструйовані ракетно-космічні системи для запусків штучних супутників Землі та Сонця, польоту автоматичних станцій до Місяця, Венери,

Марсу. Помер 1966. Похований в Москві. 1970 в Житомирі відкрито меморіальний будинок-музей С.П. Корольова. Пам'ятник С.П. Корольову біля музею космонавтики — другий (за часом встановлення) в Житомирі.

Бронзове погруддя встановлено на постаменті з рожевого полірованого граніту, на фронтальному боці якого викарбовано анотаційний надпис. Постамент прямокутний в плані, з шліфованими фасками по кутах, не має стилобату і "виростає" безпосередньо із зеленої ковдри газону. Біля підніжжя постаменту з невеликим ухилом в бік доріжки, що веде до пам'ятника, покладено плиту з полірованого граніту, яка призначена для покладання квітів. Монумент має важкі і масивні форми, композиція фронтальна. Вченого зображено у зрілому віці, його характер розкрито завдяки засобам реалістичної пластики зі строгою портретною відповідністю. У відтворенні другорядних елементів (піджака, сорочки, краватки) автор уникає надмірної деталізації. Вираз обличчя С.П. Корольова напружено сконцентрований, голова трохи опущена долу, він зображений в стані заглибленого роздуму і усвідомлення величезної відповідальності, яка покладена на нього як організатора космічних польотів. Пам'ятник стоїть по центру клумби. Розрахований на огляд з усіх боків.

Дж. та літ.:

Довідник з історії України. К., 2002. — С. 352, 353. Житомир космічний. / Авт. вст. статті О.А. Копил; Іл. Г.П. Мокрицький [Набір кольорових листівок з анотаційними текстами на 3-х мовах]. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2006. — 24 лист. + обкладинка з супр. текстом. Пам'ятки археології, історії та мо-

нументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 200-202. Никулін В.Ф. *Музей космонавтики ім. С.П. Королева в г. Житомир: Історія створення; Утерянные возможности.* – Житомир: Изд-во «Волинь», 2010. – 348 с. – С. 163-182.

Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький

Пам'ятник КОСЕНКУ В.С., 1981 (іст., мист.).

14
32
Вул. Пушкінська, 28, в сквері перед буд. музичного училища ім. В.С. Косенка. Автори – ск. В. Фещенко, арх. М. Іванчук. Розміри:

заг. вис. – 2,53 м, вис. погруддя – 0,75 м, постаменту – 1,78 м.

Косенко Віктор Степанович (1886 – 1936) – український композитор, педагог та громадський діяч. 1918 закінчив Петроградську консерваторію. Упродовж 1918 – 29 проживав у Житомирі, працював у музичному технікумі, займався композиторською та концертною діяльністю, написав тут більшість творів: симфонії "Першотравнева", "На майдані", численні концерти, романси, музику до п'єси І. Кочерги "Фея гіркого мигдалю". Нагороджений орденом "Трудового Красного Знамени".

Бронзове погруддя встановлено на прямокутному постаменті з червоного полірованого граніту. Основою постаменту служить одноступінчастий стилібат у вигляді квадратної плити з червоного полірованого граніту. Скульптор передав емоційний стан

творчого піднесення митця-композитора. Голова композитора в різкому повороті, гордо піднята. Складний емоційний стан моделі скульптор підсилює засобом використання вільної ліпки форм. На постаменті з фронтального боку надпис: "Косенко Віктор Степанович".

Дж. та літ.:

Копоть І.Є., Мокрицький Г.П. Віктор Косенко і Житомир: Ілюстрована краєзнавча і музикознавча розповідь / Іл. Сергія Глабчука. – Житомир: Журфонд, 1996. – 32 с. *Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира».* – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 202.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник ЛЕНІНУ В.І., 1970 (мист.).

15
33
Пл. Соборна перед будинком правосуддя. Автори – скульптори: М. Вронський, О. Олійник, арх. Ф. Гринченко. Розміри: заг. вис. – 9,4 м, вис.

скульптури – 4,4 м, постаменту – 5 м, стилібату – 6 x 6 м. Споруджений до 100-річчя від дня народження.

Ленін (Ульянов) Володимир Ілліч (1870 – 1924) – політичний і державний діяч. Із середини 80-х років в аналізі ідей та діяльності Леніна, які мали великий вплив на хід історії ХХ ст., існує широкий спектр оцінок – від позитивних до негативних.

Пам'ятник являє собою скульп-

туру в повний зріст, висічену із блоку червоного граніту, яка встановлена на прямокутному постаменті. Для скульптури характерний лаконізм, чітка, позбавлена дрібності, лінія силуету. Притаманний лише його характерний жест: права рука тримає край піджака біля грудей, у лівій – стиснута кепка. Частково фігура злита із гранітним блоком, з якого висічена, що надає їй монументальності. На постаменті виکارбовано: "Ленін".

Дж. та літ.:

ДАЖО. – Ф. 28, оп. 5, спр. 839, арк. 414. *Історія українського мистецтва.* – Т. 6. – К., 1971. – С. 313. *Пам'ятники історії і культури Української ССР. Каталог-справочник.* – К.: Наук. думка, 1987. – С. 156. *УІЖ*, 1985, № 4. – С. 136.

Олена Іващенко

Пам'ятник ЛІТЕРАТУРНОМУ ПЕРСОНАЖУ ЛАРІОСИКУ З ЖИТОМИРА

16
33
(Суржанському Іларіону Іларіоновичу), 2007 (іст., мист.).

Вул. Київська, 11. У сквері перед кінотеатром "Україна". Автори – ск. Ю. Осташев, арх. О. Плотко-Осташева (Київ). Розміри: вис. скульптури – 1,9 м, стилібату – 0,12x0,55 м.

Перший пам'ятник літературного персонажу «Ларіосику» з Житомира. Відкритий в день міста 8 вересня 2007 р. за ініціативою депутатів Житомирської міськради. Присвячений персонажу відомих творів Михайла Булгакова (роману "Біла гвардія" і п'єси "Дні Турбіних") – Іларіону

Суржанському, прототипом якого був мешканець Житомира Микола Судзіловський. У 1980-х роках на кіностудії "Мосфільм" створено телевізійний фільм "Дні Турбіних", де роль Іларіона виконав актор Олександр Іванов (1951 – 2000). Його зовнішність використано автором скульптури під час роботи над пам'ятником. Персонажу притаманний м'який доброзичливий гумор.

Скульптура виконана з міді. Являє собою реалістичне зображення молодого чоловіка на повний зріст, без головного убору, одягненого у пальто з піднятим коміром, стягненим довгим шарфом. У правій, витягнутій вперед, руці герой тримає поштовий конверт, лівою рукою – велику клітку для птахів, запнуту хусткою. На фронтальному боці стилібату виکارбовано: "Ларіосик з Житомира". Біля правої ноги героя – валіза з ремінцями, що виходить за межі стилібату. На ній напис: "Читаймо Булгакова".

Пам'ятник вдало вписується в навколишнє архітектурне середовище. Деталі скульптури розраховані на круговий огляд з близької відстані. Доповнюють композицію дві паркові лавки, виконані у стилі ретро. Навколо пам'ятника здійснено благоустрій і організовано невеликий майданчик, що вдало доповнює загальну композицію. З перших днів пам'ятник став окрасою міста, а літературний персонаж – улюбленцем мешканців міста та гостей Житомира.

Дж. та літ.:

Руслан Кондратюк. Кузен из Житомира, или кое-что о героях Булгакова "Про Житомир", № 29 (64) 27.11.2002. Евгений Тимиряев. С днем рождения, Илларион! // "Ве-

черний Житомир", 14.02.2008 № 7. Мокрицький Г.П. Булгаков і Житомир. // "Місто". – 2002. – 12 верес. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 203-204, 206. Мокрицький Г.П. Цікавий і улюблений Житомир. / Вст. сл. В.М. Дебоя. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – С. 7.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник ЛЯТОШИНЬСЬКОМУ Б.М.,

17
33

1995 (іст., мист.). Вул. Бориса Лятошинського, 5. На місці буд., в якому народився композитор. Автори – скульптори Київського художньо-виробничого комбінату, арх. А. Черніченко. Розміри: заг. вис. – 3,0 м, вис. погруддя – 1,0 м, постаменту – 2,0 м. Встановлено на честь 100-річного ювілею від дня народження митця.

Лятошинський Борис Миколайович (1895 – 1968) – український композитор, диригент, педагог, народний артист України. 1918 закінчив Київський університет, 1919 – Київську консерваторію; з 1935 – її професор, 1935 – 1938 та 1941 – 1944 – професор Московської консерваторії. Твори: опери – "Золотий обруч" (1930), "Щорс" (1938, 1968), 5 симфоній, 3 симфонічні поеми, сюїта "Тарас Шевченко" (1952), "Слов'янський концерт" (1953), камерно-інструментальні ансамблі (1942), кантата "Заповіт" (1939), фортепіанні п'єси, романси, музика до кінофільмів ("Тарас Шев-

ченко", 1951, ін.). Ім'я Лятошинського присвоєно Київському камерному хору, Харківському музичному училищу, Житомирській музшколі №1. Державна премія (1946). Державна премія ім. Т.Г. Шевченка (1971).

Бронзове погруддя композитора встановлено на високому прямокутному постаменті з полірованого граніту, на фронтальному боці якого у два рядки викарбовано ім'я та прізвище митця. Стилобат із червоного граніту, одноступінчастий, низький, квадратний. Композитора зображено в стані роздуму. У піднятій голові, задумливого погляді відчувається стримана енергія. Вираз обличчя передає складний духовний світ зображеного, а водночас – трагізм і незахищеність митця. Простий і без зайвих деталей одяг: піджак, сорочка, краватка.

Тлом для монумента стали молоді дерева і кущі перед житловою багатоповерхівкою. Розташована ліворуч від пам'ятника старовинна будівля державного банку до певної міри пожвавлює середовище, яке оточує меморіальне місце.

Дж. та літ.:
Митці України. Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана. К., 1992. – С. 376-377. В. Самохвалов. Борис Лятошинський. – К., 1974. В. Лятошинський. Спогади. Листи. Матеріали. К., 1986. В. Лятошинський. Епістолярна спадщина. – Т. 1.: В. Лятошинський, Р. Глієр. Листи (1914 – 1956). – К., 2002. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 206.

Віталій Єремєєв

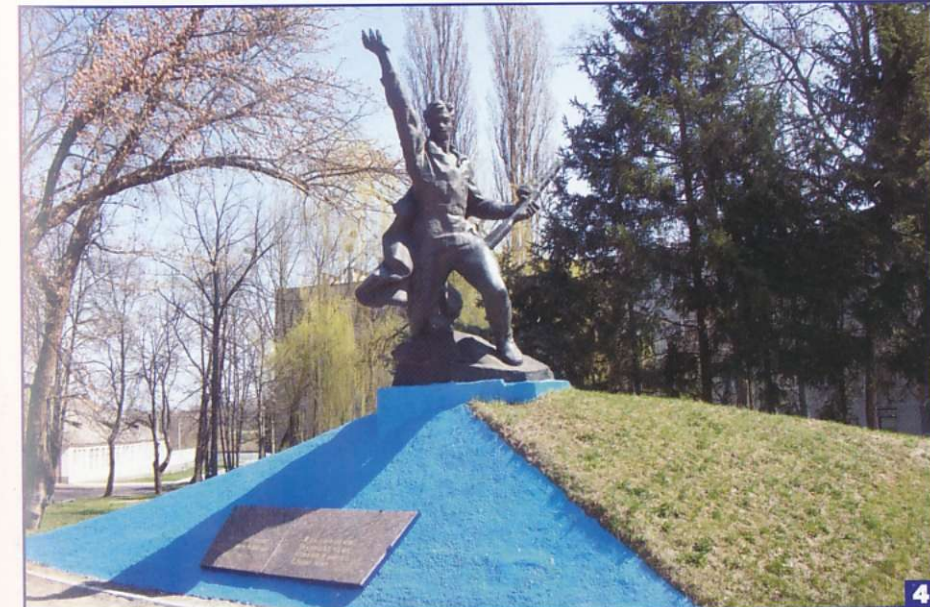
1

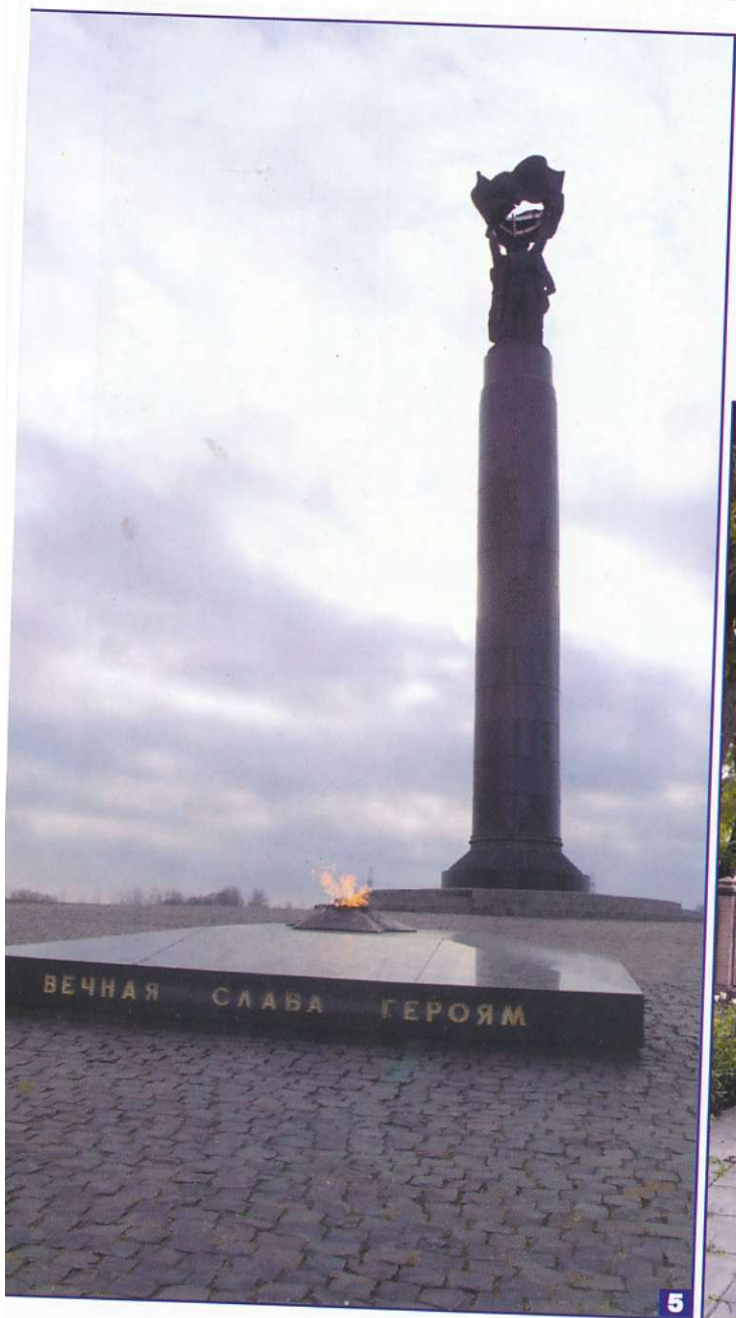
2

3

4

5

6

7

9

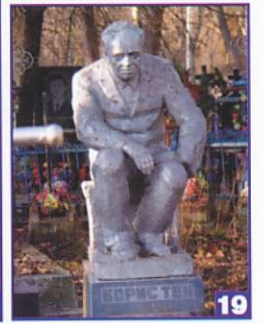
8

10

11

21

22

23

25

26

24

29

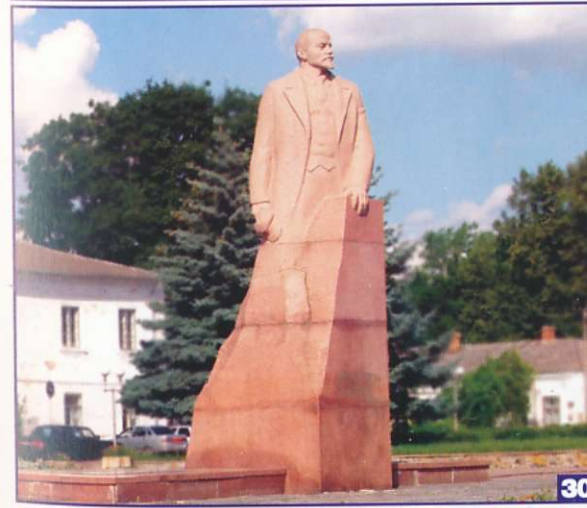

27

28

Житомир
Бердичів

30

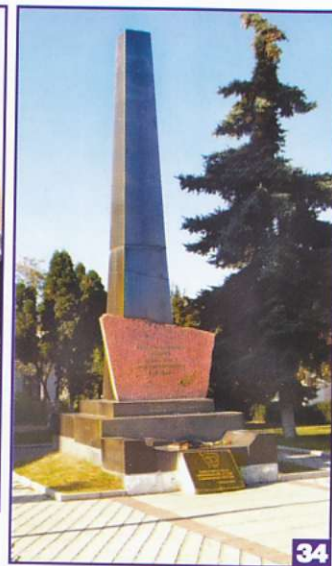
31

32

33

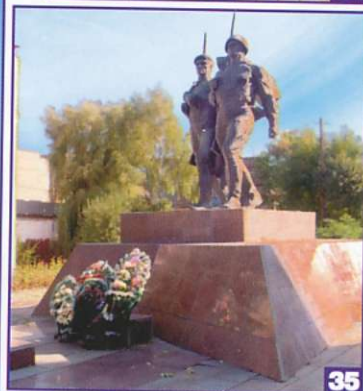
34

36

37

35

38

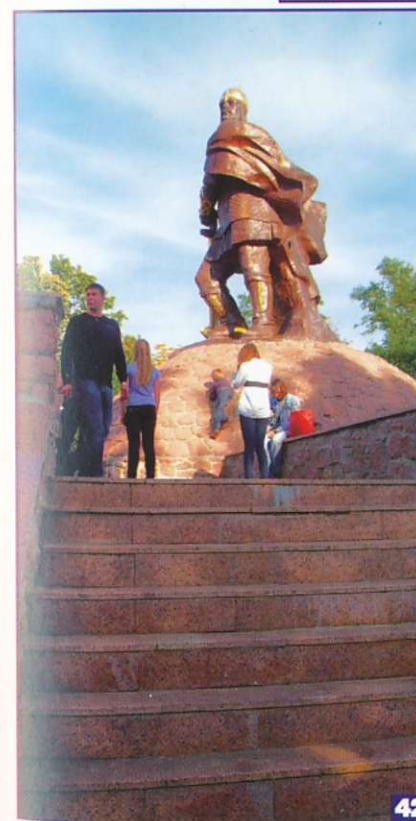
39

40

41

42

43

44

45

46

47

48

49

50

51

52

Коростень
Малин

53

54

55

56

57

58

59

60

61

62

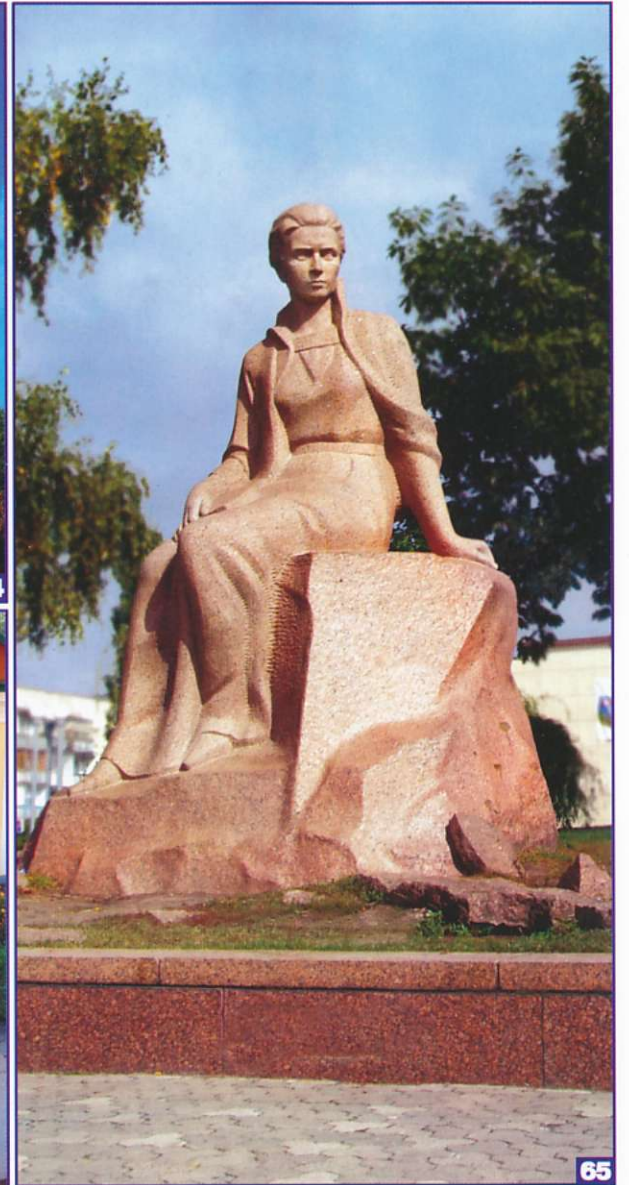
63

64

66

65

67

68

Продовження блоку
ілюстрацій дивіться
на стор. 93 – 108

69

Скульптура "МАТЕР БОЖА", XVIII ст. (мист.). Пров. Червоний, 58. На території приватної садиби, у садку. Автор — невідомий польський скульп. XVIII ст. Заг. вис. — 2,5

18
33

м. Найдавніша пам'ятка монументального мистецтва Житомира. Обставини вибору місця та спорудження за переказами такі. Садиба належала давній житомирській родині Суриних (буд. і частково садиба збереглися), від чого пішла назва цієї місцевості (Сурина гора). У господаря садиби від укусу змії померла дочка. Це і послужило мотивом встановлення у садибі скульптури.

Скульптура з піщаника являє собою жіночу постать на повний зріст, яка стоїть на кулі, оповитій змієм. Базою для твору слугує невисоке підвищення, що не має чіткої форми і складене з грубих уламків граніту різного за розмірами, формою та кольором. Твір виконано в традиціях естетики польської релігійної барокової скульптури. У динамічній позі Матері Божої, характерній для тогочасної трактовки її образу, передано складний рух: вона стоїть, спираючись на праву ногу і сильно відставивши в протилежну сторону свій лівий бік; зігнуті у ліктях руки, зімкнуті у молитовному жесті, піднято на рівень грудей. Голова прихилена донизу, відносно основного напрямку руху, в бік лівого плеча. Божу Матір зображено одягнутою у туніку з довгими вузькими рукавами, на талії — широкий пасок, на

голові — плат. Від голови і плечей ниспадає до самого долу плащ, який повністю прикриває лише тыльну сторону постаті. Складки одягу трактовано досить умовно, на плащі вони мають штучний вигляд, розрахований на утворення декоративного ефекту, що відповідає традиціям польської барокової скульптури, естетики якої дотримувалася невідомий автор. Постаць Матері Божої пофарбовано в кілька кольорів: білий, коричневий, блакитний. На близькій відстані від голови розміщено німб (вірогідно — більш пізнього виконання) у вигляді п'яти металевих зірок, які послідовно закріплені на металевому дроті. Пам'ятка постраждала як від недогляду, так й від невдалих аматорських втручань, які відчутно погіршують її загальний вигляд. Скульптура розрахована на огляд з фронтальної та бокових сторін.

Дж. та літ.:

Мокрицький Г.П. *Енциклопедія Житомира*. — Т. 1.: Вулиці Житомира. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2007. — 640 с. — С. 413. *Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира»*. — Т. 2. Кн. 1. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 244 с. — С. 207.

Віталій Еремєєв

Пам'ятник НА МОГИЛІ БОРИСА

ТЕНА (Хомичевського М.В.), 1997 (іст., мист.). Вул. Селецька, 16. Смолянське кладовище. Ліворуч від центральної алеї, неподалік церкви.

19
33

Автори — ск. А. Матвієнко. Вста-

новлений в рік святкування 100-річчя від дня народження поета. Місце поховання включено до національного реєстру пам'яток України.

Борис Тен [Хомичевський Микола Васильович], (9.12.1897, с. Дермань, Рівненщина — 15.03.1983, Житомир) — український поет-перекладач, музичний діяч, педагог-лінгвіст, священик УАПЦ, репресований (1930 — 36), в'язень нацистського табору Лянгенбіляу (1943 — 45). В перекладацькому доробку поета: "Одісея" (1963) та "Іліада" (1978) Гомера, драматичні твори Есхіла, Софокла, Аристофана, У. Шекспіра, Й. Шиллера, В. Гюго, Ю. Словацького; численні поезії Ф. Петрарки, О. Пушкіна, А. Міцкевича, М. Шеньє, П. Верлена, Р. Тагора та поетичні тексти до музичних творів Ф. Шуберта, П. Чайковського, С. Рахманінова, оригінальні поезії — збірники "Зоряні сади" (1970), "Таємна сповідь", "Чоло", "Порадник для керівника самодіяльного хору" (1961). Заслужений діяч культури Польщі (1977), лауреат премії ім. М. Рильського (1979). В 1990 році, згідно із заповітом Бориса Тена, його прах було перенесено з Корбутівського кладовища на Смолянське і перепоховане поруч із церквою, де в 1910-х рр. служив його батько — В. Хомичевський. Поруч з могилою митця поховання його рідних: матері — В. Хомичевської (1878 — 1929), сина — В. Хомичевського (1935 — 70), дружини, оперної співачки А.Л. Ковальчук-Тен (1902 — 74).

Скульптура — мідна обковка по бетонній основі, яку розміщено на підвищеному краю надгробка з темного полірованого граніту. Поета зображено у похилому віці. Він сидить на ма-

ленькому ослоні, трохи нахилившись уперед і поклавши праву руку на виставлене вперед коліно. Вдаючись до реалістичної портретної характеристики, автор не зміг уникнути низки прорахунків. Постаць подано у занадто скованій і напруженій позі; надмірно завищений лоб руйнує портретну достовірність, примітивна конструкція ослону, яка перетворюється на одну із складових скульптурного портрету, "працює", образно занижуючи характеристику. Недостатня ступінь проникнення автора скульптури в духовний світ поета і музикознавця дала загальний результат — пам'ятник не розкриває у повній мірі велич літературного і життєвого подвигу Бориса Тена. В кінці 1990-х років скульптуру значно пошкоджено вандалами, що суттєво знижує її художню цінність.

Дж. та літ.:

Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». — Т. 2. Кн. 1. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 244 с. — С. 207-209.

Віталій Єремєєв

Пам'ятний знак НА ЧЕСТЬ ВОЇНІВ-ЖИТОМИР'ЯН, ЯКІ ЗАГИНУЛИ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ РЕСПУБЛІЦІ АФГАНІСТАН, 2008 (мист.). *Наприкінці Нового бульвару, поблизу*

обласної наукової універсальної бібліотеки ім. О. Ольжича, навпроти центральної алеї бульвару. Автори — ск. Д. Красняк, арх. М. Марчук. Розміри: вис.

тюльпана — 1,2 м, плінта 1,5 x 0,3 м, стилобату — 1,25 x 0,75 x 1,0 м.

Споруджено на честь воїнів Радянської армії, уродженців Житомирщини, загиблих під час боївих дій у Демократичній Республіці Афганістан.

Знак являє собою скульптурне стилізоване зображення квітки тюльпана з лабрадориту. В основу авторського задуму покладено легенду про тюльпани в горах Афганістану, які чорніють, якщо скроплені людською кров'ю. Квітку встановлено на плінті у вигляді масивного кільця, виконаного із червоного лабрадориту, внутрішня поверхня якого вимощена бруківкою із бучардованого габро, що підсилює образ воїнів, які загинули у гірській країні. Основою для плінту є пагорбоподібне підвищення (стилобат) круглої у плані форми, на забетонуваних схилах якого по колу на рівній відстані розташовано дев'ять трапецієподібних плит із габро (розміром 1,25 x 0,75 x 1,0 м), на яких викарбовано прізвища воїнів, — уродженців Житомирщини — які загинули в Афганістані.

На п'яти плитах подано імена загиблих воїнів. Також є плити із зображенням карти Афганістану; з легендою про чорний тюльпан; з інформацією про кількість радянських військ, що брали участь у війні; із зображенням солдата і рядками з вірша житомирського поета Ігоря Живагіна, присвяченого воїнам-афганцям. Пам'ятний знак, завдяки композиційній чіткості і лаконічності, добре вирізняється здалеку. Композиція розрахована на огляд по колу, тексти на плитах доступні для читання з близької відстані. Пам'ятний знак вдало завершує перс-

пективу головної алеї Нового бульвару, є співрозмірним з оточуючою дендрофлорою та малими архітектурними формами.

Дж. та літ.:

Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». — Т. 2. Кн. 1. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 244 с. — С. 209-210.

Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький

Пам'ятний знак НА ЧЕСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ЛІКАРНІ № 1, ЗАГИБЛИХ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ 1941 — 45 рр., 1979 (мист.). *Вул. Велика Бердичів-*

ська, 70. У сквері навпроти головного корпусу міської лікарні № 1. Автори — ск. О. Вітрик, арх. П. Бірюк. Розміри: заг. вис. — 3,2 м, скульптури — 3,0 м, постаменту — 0,2 x 3,8 x 1,5 м. За авторською концепцією знак символізує гуманізм і готовність до самопожертви медичних працівників, які пішли на фронт за часів страшних випробувань і загинули, рятуючи життя і здоров'я своїх співвітчизників.

Пам'ятний знак складається з бронзової скульптури медичної працівниці на весь зріст, виконаної у техніці вколотки по бетону, що поступово долу набирає слабо виявлених архітектурних форм, нагадуючи колону з канелюрами. Скульптура встановлена на невисокому прямокут-

ному, видовженому у фронтальному напрямку аеробаті, що складається з окремих блоків полірованого сірого граніту (з включеннями біотиту і кварциту), ніби перевернутому у горизонтальній площині, оскільки стилобат має більший периметр від нижньої плити і асоціюється з надмогильною брилою. Ефект підсилюється довколишнім благоустроєм, виконаним у канонах влаштування військових поховань. Таким же матеріалом вимощено майданчик перед пам'ятником.

Скульптура являє собою постать молодої жінки на повний зріст, голова і руки якої трактовані у реалістичній манері. Решта елементів фігури мають умовний стилізований характер, оскільки підпорядковані ідеї створення узагальненого героїчно-піднесеного образу. На голові жінки — медична шапочка з хрестом посередині; в опущених руках, що зігнуті у ліктях, — стилізоване зображення серця людини, навколо якого — полум'яні язички. Романтичний пафос скульптурного зображення підсилено верхнім елементом у вигляді накидки, що від пориву вітру здіймається догори за плечима фігури, ніби перетворюючись на два крила або язички полум'я. У трактовці складок одягу на грудях фігури автор відходить від реалістичних засад, показуючи їх умовно. Поступово, до низу, складки набувають архітектурного характеру, уподібнюючись до канелюр на стовбурі колони. Таким чином, вся нижня половина скульптури може сприйматися глядачем і як колона.

Строго фронтально розвернута до фасаду лікарні композиція знаходиться на краю дендрозони в оточенні вічнозелених насаджень, що створюють своєрідний курденер із блакитних

та звичайних ялинок. Підходи до пам'ятного знаку виконані із сірого шліфованого граніту.

Дж. та літ.:

Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». — Т. 2. Кн. 1. — Житомир: Вид-во «Волинь». — 244 с. — С. 210-211.

**Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник ПАПІ РИМСЬКОМУ ІВАНУ ПАВЛУ

II. 2011 (мист.).
На Замковому майдані, перед кафедральним костьолом. Автори: невідомі польські митці.

Розміри: висота скульптури — 2,30 м, постаменту — 2,12 x 0,67 x 0,68 м, стилобату — 1,40 x 1,40 x 0,16 м.

Встановлено на честь десятої річниці візиту Понтифіка в Україну, з ініціативи польської та Житомирської католицьких громад. На кошти прихожан і спонсорів було виготовлено постамент та виконано частковий благоустрій. В урочистому відкритті пам'ятника взяв участь Генеральний консул республіки Польща у Вінниці Кшиштоф Свідерек. Перед відкриттям пам'ятника відбулася святкова меса, під час якої вшанували пам'ять про Івана Павла II.

Іоан Павло II: в миру — Кароль Войтило (18.05.1920 — 2.04.2005) — 264-й Папа Римський. Народився у містечку Вадові, це, що біля Кракова, у родині поручика польської армії та вчительки. 1938 — здобув середню осві-

ту. 1938 — поступив на філософський факультет Ягеллонського університету м. Кракова. 1940 — 41 — працював на хімічному заводі. 1946 — залишає Польщу і вдосконалює свої знання на філософському факультеті Домініканського Пагського міжнародного коледжу Аніелікум у Римі. 1947 — здобуває ліценціат з богослов'я, навчається в університетах Фрібургу (Швейцарія) та Лувена (Бельгія). 1953 — отримав ступінь доктора морального богослов'я на теологічному факультеті Ягеллонського університету, після чого викладає в університеті суспільну етику. 1958 — стає єпископом Кракова. 1964 призначається архієпископом, митрополитом Краковським. 1978 — обрано 264 Папою Римським під іменем Івана Павла II. 1967 його піднесено до гідності кардинала.

Перебуваючи на Апостольському престолі Понтифікату, доклав багато зусиль для відновлення діяльності римо-католицької церкви в Україні. За його сприяння було створено Києво-Житомирську дієцезію. Житомирському кафедральному костьолу Св. Софії із Ватикану було передано хрест, яким користувався Іван Павло II. 2001 відвідав з офіційним візитом Україну.

Матеріал пам'ятника: постамент — граніт темно-червоного кольору, скульптура — технічна живиця, пофарбовання під бронзу. Наявність пам'ятника потребує докорінної реконструкції Замкового майдану і ліквідації хаотичного озеленення.

Дж. та літ.:

«Житомирщина». — 28 жовт. 2011, № 117.

Володимир Безносюк

Пам'ятник ПАРХОМЕНКУ О.Я., 1987

(мист.). *Ріг Вул. Перемоги та Ольжича.* У сквері перед житловим буд., 33. Автори — ск. В. Нечуйвітер, арх. П. Бірюк. Розміри: заг.

вис. — 4,6 м, вис. погруддя — 1,6 м, п'єдесталу зі стилобатом — 3,0 м.

Пархоменко Олександр Якович (1886 — 1921) — військовий діяч. Народився у с. Макарів Яр, нині с. Пархоменко Краснодарського району Луганської області. 1900 робітник Луганського паровозобудівного заводу. 1905 — 07 один з організаторів бойової дружини, згодом керівник селянського повстання в с. Макарів Яр. 1916 керівник політичного страйку на Луганському патронному заводі. Був мобілізований до армії, боровся за встановлення радянської влади на Донбасі. 1918 очолював штаб першого Луганського загону, який брав участь у боях з німецькими окупантами. 1919 військовий комісар Харківської губернії, 1919 уповноважений 1-ої Кінної армії. 1920 командир 14-ї кавалерійської дивізії цієї армії. 1920 брав участь в боях у північній Таврії. Загинув у с. Бузівці, нині Жашківського району Черкаської області.

Погруддя виготовлене з сірого граніту і встановлене на масивному вертикальному прямокутній у плані формі постаменті із сірого граніту, який базується на одноступінчастому прямокутному стилобаті з того ж матеріалу. Погруддя являє собою фронтальну композицію, орієнтовану на ву-

лицю Перемоги. Автор образотворчим засобом виявив вагомість особистості командира, що відбито у масивності скульптурних форм, які нависають над п'єдесталом великими грубими сколами граніту, нерівномірні за розмірами плечі; увагу глядача акцентовано на пишних і довгих вусах, густих бровах, на масивному носі та важкому підборідді. Погруддя, в архітектурному вирішенні, слабо пов'язане з прямокутним п'єдесталом, літери напису з ім'ям зображеного та датами життя малого розміру.

Дж. та літ.:

Советская военная энциклопедия. Москва, 1978. – С. 247. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 210-211.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник ПУШКІНУ О.С., 1899

(мист.). Початок Старого бульвару, зорієнтований на вул. Велику Бердичівську. Автори – ск. Г. Олішкєвич, арх. М. Бєтаки. Заг. вис. –

3,5 м, вис. погруддя – 0,5 м, постаменту – 3,0 м. Встановлено до 100-річчя від дня народження поета на добровільні внески мешканців міста. Пушкін Олександр Сергійович (1799 – 1837) – видатний російський письменник, засновник нової російської літератури, поет і прозаїк із світовим ім'ям, автор творів, які увійш-

ли до світової класичної літератури.

Структура пам'ятника, що базується на ієрархічній організації об'ємів, дає змогу акцентувати увагу на невеликому порівняно з постаментом погрудді, що точно фронтально зображує поета в стані спокою. Відлите на заводі Вайнштейна (тепер "Автозапчастина") бронзове погруддя поета тонко модельоване, виконане в традиціях академічної пластики. Бажання скульптора відтворити достовірні портретні риси призвело до зайвої сухості в трактовці образу. На фронтальному боці погруддя праворуч внизу виконано барельєфний напис "Г.О." (ініціали скульптора Генриха Олішкєвича). Погруддя встановлено на прямокутному постаменті із червоного граніту, розділеному на два яруси капітелями. Верхній складається з масивної абаки складного профілю, з використанням мотивів корінфського архітектурного ордеру: квадратна у плані плита, у подовжньому розрізі ламана грань, яка по вісях кожної бічної площини постаменту має напівциркульні вигини, що утворюють складний подовжній профіль верхньої площини абаки у формі слабовиявленого зрізаного хрещатого склепіння візантійського типу. Абака підпирається профільованим завершенням другого ярусу трапецієподібного постаменту – ехілом, який забезпечує пластичний перехід від масивної капітелі до стрункого архітектурно сухого другого ярусу постаменту (архітектурний облом) у вигляді двох профільованих валиків, що повторюють у подовжньому розрізі профіль абаки. Профіль переходу надзвичайно пластичний, оскільки між верхнім (більш масивним) і нижнім (делі-

катним) валиками ехіла зроблена складна криволінійна обернена викружка, що відокремлюється від нижнього валика неглибоким профільованим прорізом. Верхній ярус постаменту встановлений на капітель більш потужного – нижнього ярусу і має в основині незначне уширення у вигляді слабовиявленої псевдопірамідальної плінти (оскільки постамент і плінта виготовлені з єдиного блоку). Капітель нижнього ярусу постаменту надзвичайно активна і за мотивами профілю ніби повторює верхню, на якій встановлено погруддя поета, але, на відміну від її спокійних лекальних ліній і площин, нижня за архітектурою відверто конструктивістська, хоча зодчий М. Бєтаки все-таки повторив тут прямі і обернені викружки та валики. Основою композиції цієї капітелі є потужна багатоярусна абака, що складається з нижньої плити і активно виступає за межі периметра постаменту, на який спирається. Плита квадратна у поперечному плані, має складний ламаний профіль у вигляді псевдопортиків по центру кожної площини постаменту, в які вмонтовано фігурні кронштейни у вигляді перевернутих модильйонів з оберненою складною викружкою. Плавний перехід від абаки до ехілу забезпечується складним викруженням, розділеним від валика на вивершенні постаменту тонким прорізом. Вгорі абака завершується плитою, меншою за периметром від основної (нижньої), в якій геометрично в одній вісі повторюються мотиви псевдопортиків з модильйонними у вигляді простих прямокутних виступів, що перерізають профіль потужного валика над ними і закінчуються у верхній площині пірамідальної плінти другого ярусу.

Така гармонійна ієрархія і членування частин та деталей нижньої капітелі робить її, з одного боку, надзвичайно пластичною, а з іншого – найактивнішою в композиції пам'ятника. Глядач, на рівні його погляду, начебто збентежується, побачивши цю капітель і поступово піднімаючи очі догори, поволі заспокоюється, бачачи суху, рівну площину другого ярусу постаменту, а потім делікатними лекальними лініями і площинами, м'якими формами верхньої капітелі приємно зворушується перед тим, як побачити власне погруддя поета. Розділення постаменту на дві частини, можливо, символізує дві грані життя поета: соціально-політичну, бунтівну та лірично-інтимну, що ближче душі поета. Тому більш витонченим і делікатним є вивершення постаменту. Його підніжжя членується на дві частини: строга прямокутна плінта, яка трохи виступає за габарити постаменту. Від плінти до нього здійснюється повільний перехід завдяки валику із складним оберненим викруженням та пояску із слабопохилою поверхнею. Пам'ятник встановлений на триступінчатому стереобаті, виконаному із крупнозернистого ірізуючого яскраво-синім кольором лабрадориту. Стереобат за кольором і надто спрощеними формами дисгармоніє з пам'ятником і сприймається як "чужий", штучний елемент (до реконструкції у 1979 він був виконаний із сірого крупнозернистого граніту). Навколо нижньої приступки стереобату влаштовано квадратний у плані квітник. Вертикаль пам'ятника композиційно відкриває алею бульвару, що виходить на магістральну вулицю. На початку війни (липень, 1941) погруддя, як і інші бронзові погруддя, окупанти демонтували з ідео-

логічних міркувань і мали намір відправити його до Німеччини на переплавку. Але невідомі місцеві патріоти вночі перенесли погруддя до приміщення міськкомунгоспу і сховали його у підвалі. У квітні 1946 р. його там знайшли і повернули на місце. 1979, під час реконструкції Старого бульвару, пам'ятник було реконструйовано й до постаменту додано триступінчатий стилобат з лабрадориту, що підсилює монументальний ефект. Текст на постаменті: "А.С. Пушкин" (фронтальний бік), "1799 – 1837" (тильний бік).

Дж. та літ.:

Довідник "Житомирщина". Політвидав України. К., 1969. – С. 59. Газета "Волинь", 1899, № 23. – С. 3. Газета "Радянська Житомирщина", 1946, 12 квітня. Газета "Радянська Житомирщина", 1984, 6 червня. Мокрицький Г.П. Житомир: Архітектурно-краєзнавчий ілюстрований путівник-довідник. – Житомир: "Вид-во "Волинь", 2007. – 224 с. – С. 76-77, 160-161.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ФРАНКУ І.Я., 2006

(мист.). *Вул. Велика Бердичівська, 40. У сквері перед фасадом головного корпусу Державного університету ім. І. Франка.*

Автори – ск. О. Вітрик, арх. В. Мединський. Розміри: заг. вис. – 4 м, вис. погруддя – 0,85 м, постаментів – 1,77 x 0,53, 1,20 x 0,70 м, стилобата 0,18 x 1,75 м. Споруджено до 150-річчя від дня народження письменника.

Франко Іван Якович (27.08.1856 – 28.05.1916) – український письменник, вчений, громадський діяч. Народився у с. Нагуєвичях (тепер с. Івана Франка) на Львівщині. 1875 навчався у Львівському університеті, 1891 закінчив Чернівецький університет, 1893 захистив докторську дисертацію. Один з видавців періодичних видань "Громадський друг", "Дзвін", "Молот". З 1898 – керівник етнографічної комісії при науковому товаристві ім. Т. Шевченка, брав участь у редагуванні "Етнографічного збірника". Виступав як публіцист, зокрема з питань музики, театру, образотворчого мистецтва. Автор драматичних творів – "Рябина" (1886 – 94), "Сон князя Святослава", "Учитель" (обидва – 1894), "Кам'яна душа" (1895), "Будка ч. 27" (1896) та ін. Найвидатнішим драматичним твором Франка є його соціально-психологічна драма "Украдене щастя" (1893). З голосу Франка записали пісні М.В. Лисенко, К.В. Квітка, Ф.М. Колесса. На тексти поезій Франка написано близько 200 композицій. Помер у Львові. Встановлено премію АН України ім. І. Франка. В 1966 – 86 рр. видано повне зібрання творів письменника в 50-ти томах. В Житомирі ім'ям І. Франка названо університет і вулицю.

Погруддя з кованої міді встановлено на високому квадратному у поперечному розрізі п'єдесталі з рожевого полірованого граніту, що складається з двох частин: меншої у перерізі верхньої та більш масивної нижньої, яка базується на низькому одноступінчастому стилобаті квадратної форми. На кутах верхньої частини знято глибокі фаски. На лицевій частині п'єдесталу викарбовано: "Іван Фран-

ко". Погруддя письменника виконане в реалістичній манері: зображено людину середнього віку, голова якої в легкому повороті праворуч. Національне вбрання – сорочка і кожух з високим хутряним коміром. Пластична система портрету: пристрасність, полум'яність, драматичне напруження і духовне горіння митця. Направлені до низу плечі утворюють ефект піднесеності й романтичного настрою. Пам'ятник фронтально зорієнтований до вул. В. Бердичівської. Сквер і фасад головного корпусу університету слугують сприятливим архітектурним оточенням пам'ятнику.

Дж. та літ.:

Митці України. Енциклопедичний довідник. – Українська енциклопедія М. Бажана. К., 1992. – С. 607-608. Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Георгія Мокрицького / «Енциклопедія Житомира». – Т. 2. Кн. 1. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 244 с. – С. 215-216.

Віталій Єремєєв

Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ Т.Г., 1976

(мист.). *Сквер на розі вул. Великої Бердичівської та Шевченка. Автори – ск. Б. Карловський, арх. П. Бірюк. Розміри: заг. вис. – 4,85 м,*

вис. погруддя – 1,25 м, постаменту – 3,2 м, стилобата – 0,4 x 2,6 x 2,6 м.

Шевченко Тарас Григорович (1814-61) – видатний український поет і прозаїк, художник. 1846 відвідав Житомир, подорожуючи по

Волині та Поділлі за завданням Київської археографічної комісії для запису переказів, оповідань, пісень, збирання відомостей про могили та урочища, опису та замальовок визначних монументальних пам'яток і стародавніх будівель. Факт відвідання Великим Кобзарем не лише Житомира, а й Бердичева, Кодні, Новограда-Волинського засвідчує "Журнал засідань Волинської консисторії" з протоколом від 15 жовтня 1846 р., який зберігається у фондах Державного архіву Житомирської області. Протокол документально підтверджує перебування Шевченка в Житомирі.

Бронзове погруддя поета встановлено на прямокутному у поперечному розрізі постаменті з темно-сірого крупнозернистого з білими невеликими, густо розсіяними вclusions польового шпату полірованого граніту. З архітектурної точки зору постамент і стилобат є занадто сухими, спрощеними і вихолощеними, що знижує художню цінність пам'ятника. З цього ж граніту виконано стилобат. Реалістичний та традиційний за трактуванням образ поета створено в узагальнених пластично виразних монументальних формах, які позбавлені дрібною деталізацією. Поета зображено в мить душевної туги, гірких роздумів. Голова з високим чолом, насупленими бровами, густими вусами трохи схилена та розвернута ліворуч, до плеча. Образ позначений внутрішньою силою, мужністю та напруженням. Пам'ятник є домінантою перехрестя вул. Великої Бердичівської та Шевченка. Вдале озеленення скверу, в якому на тлі стандартного п'ятиповерхового будинку встановлено пам'ятник, з часом допомогло перетворити цей куточок міста

чи не на найпопулярніше місце відпочинку. Наявність у м. Житомирі пам'ятника Великому Кобзареві сприяла в к. 1980 — поч. 1990-х років консолідації національно-демократичних сил, які обрали сквер за місце численних мітингів та маніфестацій на підтримку незалежності України. На межі ХХ і ХХІ століть склалась традиція проведення під час державних свят місцевих військових парадів перед пам'ятником Шевченкові. На постаменті напис: "Т.Г. Шевченко".

Дж. та літ.:

Довідник з історії України. К., 2002. — С. 1079. Історія міст і сіл Української РСР. Житомирська область. К., 1973. — С. 90. Г. Мокрицький, М. Костриця. Житомирські адреси Кобзаря // Україна. — № 21 — трав. 1989. — С. 8-9.

**Галина Міщук
Віталій Єремєєв
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник ШЕЛУШКОВУ Г.І., 1973

(іст., мист.). Сквер на розі вул. Київської та Шелушкова. Орієнтований на вул. Київську. Автори — ск. О. Скобліков, арх. А.Ф. Ігнащенко.

Розміри: заг. вис. — 6,75 м, вис. погруддя — 1,15 м, постаменту — 5,6 м. Встановлено до 30-річчя загибелі.

Шелушков Григорій Іванович (1899 — 1943) — Герой Радянського Союзу (1965 посмертно), керівник антигітлерівського підпілля на Житомирщині. Народився в с. Бронській Рудні, нині Рогачівський район

Гомельської області республіки Білорусь. 1926 на господарській та партійній роботі. Був секретарем парткому бердичівського заводу "Прогрес", інструктором міськкому партії. 1940 перший секретар Коростишівського райкому партії. З початком Великої Вітчизняної війни й окупації — секретар Житомирського підпільного обкому партії, який координував й спрямовував діяльність 12 районних, 75 підпільних організацій і груп, що об'єднували понад 25 тис. чоловік. Їх силами пущено під укіс 34 ворожих ешелони, підірвано 18 мостів. 1943 був заарештований і закатований гітлерівцями.

Бронзове погруддя встановлено на високий постамент у формі прямокутника у поперечному розрізі, трапецієвидного у поздовжньому, висіченого із грубо обробленої брили сірого граніту. На рівні 1/3 висоти постаменту від підніжжя, по діагоналі у двох неглибоких прорізах викарбовано "Шелушков Г.І. (1899 — 1943) Герой Радянського Союзу. Секретар Житомирського підпільного обкому КП(б)У". В скульптурному портреті втілений образ мужнього підпільника й досвідченого організатора. В пластиці обличчя передані риси вдумливої і рішучої людини. Розстебнутий комір верхнього одягу додає образу емоційного забарвлення. Голову зображено в динамічному повороті, що підкреслює мужність й непохитність перед ворогом. Постамент встановлено на триступневому стилібаті з полірованого граніту.

Дж. та літ.:

ДАЖО. — Ф. 1376, оп. 1, спр. 2, арк. 46; Спр. 3, арк. 6, 15, 34; Ф. 2668, оп. 1, спр. 368, арк. 8. В. Афанасьєв. Українське радянське мистецтво 1960

— 1980-х років. — К., 1984. — С. 6, 118. Герои Советского Союза. Краткий биографический словарь. Т. 2. — М., 1988. — С. 775. Золотые звезды Полесья: Очерки о Героях Советского Союза. — К., 1985. — С. 52-57. О. Иващенко. Герой земли Житомирської, які загинули в роки Великої Вітчизняної війни // Книга Пам'яті України. Житомирська область, Т. 12. — Житомир, 1998. — С. 205-206. Народные герои. — М., 1988. — С. 54-75. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 156.

Олена Иващенко

Пам'ятник Ярославу ДОМБРОВСЬКОМУ, 1971

(іст., мист.). На майдані Згоди, в оточенні густо-зеленого скверу. Автори — ск. О. Скобліков, арх. М. Іванчук. Розміри :

заг. вис. — 5,5 м, вис. погруддя — 1,7 м, постаменту — 3,8 м, стилібата — 1,5 x 1,5 м. Споруджено до 100-річчя Паризької комуни.

Домбровський Ярослав Вікторович (1836 — 71) — уродженець Житомира, польський революційний демократ. 1861 закінчив Академію генерального штабу в Петербурзі. Прибувши до Варшави, стає одним із керівників Комітету російських офіцерів у Польщі й Центрального національного комітету, які готували повстання 1863, розробляє його план. Заарештований і засуджений до 15-ти

років каторги. 1864 втік з московської пересильної тюрми і емігрував до Франції. Взяв найактивнішу участь у Паризькій Комуні. Був командуючим фронтом, згодом головнокомандуючим збройними силами Комуні, генерал. Загинув у бою з урядовими військами. Похований в Парижі на кладовищі Пер-Лашез.

Бронзове погруддя встановлено на циліндричному постаменті із сірого шліфованого граніту, основою якого слугує квадратний у плані стилібат із цього ж матеріалу. Зображений у військовій формі, голова злегка повернута вправо, деталі одягу (капелюх, погони) збагатили портретну характеристику, надали їй історичної достовірності. В пластиці погруддя створено образ рішучого, переконаного в правоті своєї справи борця. На лицьовій стороні постаменту викарбовано напис "Ярослав Домбровський. 1836 — 1871 гг."

Дж. та літ.:

ДАЖО. — Ф. 178, оп. 51, спр. 385, арк. 47. Афанасьєв В.А. Українське радянське мистецтво 1960 — 1980-х років. — К., 1984. — С. 118. Иващенко О. На барикадах Комуні. // Ком. зірка, 1976, 8 березня. Лурье А.Я. Портреты деятелей Парижской Коммуны. — М., 1956. — С. 171. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 156. Мокрицький Г.П. Вулиці Житомира /Енциклопедія Житомира. — Т. 1. — Житомир: 2007. — Вид-во "Волинь". — 640 с. — С. 75-76, 517-518.

Олена Иващенко

м. БЕРДИЧІВ І РАЙОН

Пам'ятник КОТОВСЬКОМУ Г.І., 1969

(іст., мист.). *Мікрорайон Червона Гора*. Автори — ск. Д. Красняк, арх. Ф. Грінченко. Розміри: вис. скульптури — 270, постаменту — 164 x 406 x 157. Споруджений на честь радянського полководця періоду громадянської війни. У 1923 відвідав Бердичів, виступав з промовою у приміщенні міського театру перед городянами. У 1923 — 38 на Червоній Горі у Бердичеві дислокувалася кавалерійська дивізія ім. Котовського.

Пам'ятник являє собою скульптуру полководця на повний зріст, виготовлену із бетону, вкриту бронзовою виколоткою, встановлену на масивному прямокутному у розрізі і плані постаменті з червоного граніту. Його чолова площина на дві третини вибрана, утворюючи у горішній частині своєрідний широкий стрічкоподібний відшліфований карниз, з переломом, що нагадує фрагмент прапора. Вибрана площина бучардована. Такий прийом обробки чолової площини постаменту візуально членує його на дві частини, приховуючи масивність блоку.

Постамент встановлено на прямокутному відшліфованому тонкому плінті з такого ж матеріалу, що має активну підрізку, зорозовлено піднімаючи пам'ятник над майданом. Плінт базується на значно меншому за периметром цоколі, виконаному із бетону і оздобленому "під шубу". Цоколь нівелює значний перепад місцевості під па-

м'ятником, і його нейтральна фактура дає змогу зосередити погляд на головних елементах композиції.

Скульптуру виготовлено із монолітного бетону, вкритого бронзовою виколоткою, встановлено на пагорбоподібному підніжжі, що імітує рельєф місцевості. Г.І. Котовський зображений скульптором у військовій формі з накинutoю на плечі буркою. Спираючись напівзгінutoю ногою на горбочок, він вдивляється на поле бою, тримаючи ліву руку на ефесі шаблі. Злегка піднята подихом вітру бурка, енергійний рух правиці, розміщення скульптури на похилій площині надають їй динамічності і створюють образ командира у бойовій ситуації. Разом з тим, не досягнуто портретної схожості скульптури з реальним прототипом, що знижує художню цінність пам'ятника.

Завдяки розміщенню пам'ятника на вимощеному брекчією майдані, у місці повороту магістральної вулиці, він добре сприймається з різних боків і в перспективі.

Дж. та літ.:

Легендарний полководець. — К.: Політиздат, 1969. — С. 17, 24, 197, 202-203. Ананьев Г.А. Котовский. / Серия "Жизнь замечательных людей". — М.: Мол. гвардия, 1982. — 208 с.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ЛЕНІНУ В.І., 1982 (мист.).

Пл. Жовтнева, проти будинку міської ради. Автори — ск. К. Васильченко, архітектори П. Перевозник, П. Бірюк. Розміри:

заг. вис. 8,7, скульптури — 4, постаменту — 4,7.

Пам'ятник являє собою прямокутний постамент з рожевого граніту, стилізований під символічну трибуну, що поступово переростає у скульптуру, чітко виявлену в абрисах на дві третини зросту. Тіло пам'ятника складається з чотирьох монолітних шліфованих блоків, щільно припасованих один до одного на свинцевих прокладках.

Скульптуру виконано у традиційних компартійних канонах: статична поза лідера переконує у непохитній відданості комуністичним принципам, що підкреслюється енергійно висунутим уперед плечем та сміливо обертою на "трибуну-ідею" лівою рукою вождя, міцно стиснутий у правиці робітничий картуз є символом концентрації політичної енергії комуністів на прошарку "гегемона". Але увага на цьому скульптором не акцентується: правиця Леніна майже схована за спиною і непомітно переходить у тіло постаменту.

Постамент пам'ятника не має класичного підніжжя, базою для нього фактично слугує великий навколишній простір, вимощений брекчією, що членується підпірною стінкою уздовж поперечної вісі пам'ятника по вертикалі на дві площини. Стінка також облямована плитами із червоного шліфованого граніту. Її чітка лінія слугує своєрідним візуальним стилобатом, що видимо урівноважує стрімку вертикаль власне пам'ятника з протяжною горизонтальною площиною, створюючи в цілому збалансовану композицію.

Дж. та літ.:

Перевозник П.А. // Архітектори і проектні організації Житомирщини

ни: Довідник / Упор. О.Р. Борис, Г.П. Мокрицький. — Вид. 2-е, допов. і перероб. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2004. — 64 с. — С. 33, стор. 3 обклад.

Георгій Мокрицький

Обеліск СЛАВИ, 1965, (іст., мист.).

Майдан Жовтневий, початок бульвару по вул. Лібкнехта. Автори невідомі. Відкритий на честь воїнів-визволителів у Великій Вітчизня-

ній війні 1941 — 1945 рр.

Вході Житомирсько-Бердичівської операції війська 1-го Українського фронту 5 січня 1944 року, зламавши опір ворога, оволоділи містом. У боях за Бердичів відзначилися 24-а, 389-а, 395-а, 117-а гвардійська стрілецькі дивізії, 44-а гвардійська танкова бригада, 227-а штурмова авіаційна дивізія. За мужність і героїзм, проявлені під час штурму міста, сотні солдатів і офіцерів відзначено урядовими нагородами, а командиру 71-ї механізованої бригади 9-го механізованого корпусу полковнику В.В. Луппову присвоєно звання Героя Радянського Союзу (посмертно). Всім з'єднанням і частинам, які відзначилися у боях за Бердичів, присвоєно почесне найменування "Бердичівські".

Пам'ятник являє собою пірамідальний обеліск, складений із гранітних блоків, що базується на розвинutomу триступінчастому стилобаті, складеному із блоків та плит, виготовлених із полірованого габро. Перша приступка має у поздовжньому перетині пірамідальну форму у вигляді "конверта";

друга — прямокутна у поздовжньому і поперечному розрізах; третя, розвинута, у вигляді "конверта" із слабопохилими горизонтальними площинами. Її з чолового боку перерізає пандус, що веде з верхньої площини плінта і має одну сходинку. Пандус обрамлений псевдокосоурами, які виготовлені із гранітних брусків. Плінт розвинений, складений із монолітних полірованих блоків, виготовлених із габро. У місці навпроти пандуса має прямокутне пониження у вигляді широкої проступні. Конфігурацію підніжжя пам'ятника повторює майданчик навколо нього, вимощений ФЕМАми і облицьований бордюрним каменем із сірого граніту.

Недоліком художнього сприйняття пам'ятника є те, що після організації Жовтневого майдану обеліск втратив масштабне сприйняття, оскільки був розрахований на камерну ситуацію.

Дж. та літ.:

Громенко І.Є., Павлов О.О. Бердичів. // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область*. — К.: УРЕ, 1973. — 726 с. — С. 175.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ОЛІЙНИКУ В.К., 1971 (іст., мист.). *Бердичівський район, с. Райгородок. У подвір'ї школи.* Скульптор — В. Кизюк. Розміри: заг. вис. 316 см, вис. погруддя 91 см, постаменту (77 x 46 x 225 см), стилобату (125 x 125 x 18 см).

Олійник Вадим Клавдійович (1922 — 44) — Герой Радян-

ського Союзу (1944 посмертно), ст. лейтенант, командир зенітної батареї. Народився в с. Клітенка Хмільницького району Вінницької області. 1937 — 1940 навчався у Райгородській середній школі. В роки Великої Вітчизняної війни проявив себе як мужній і хоробрий воїн. Загинув 5 квітня 1944 в бою за м. Ковель.

Пам'ятник являє собою погруддя, виконане із сірого крупнозернистого граніту у класичних традиціях радянського образотворчого мистецтва, встановлене на бетонному потинькованому прямокутному, поперечному розрізі постаменті, пофарбованому у блакитний колір. Чолова площина постаменту вибрана по кутах на глибину 8, що надає йому більшої пластичності, утворюючи виступ у формі перевернутої трапеції, на 2/3 висоти якої вмонтовано невелику табличку із полірованого габро, на якій викарбовано присвятний напис: "Олійник / В.К.".

Недоліком художнього сприйняття пам'ятника є те, що постамент встановлено на слабовиявленому залізобетонному стилобату, пофарбованому пековим лаком. До пам'ятника, що оточений квітниками, веде неширока гравієва доріжка. Художню цінність пам'ятника дещо знижує незадовільний стан тиньковки постаменту та стилобату.

Дж. та літ.:

Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область. — К.: УРЕ, 1973. — 726 с. — С. 196. *Пам'ятники історії і культури Української ССР. Каталог-справочник*. — К.: Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 160.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ОНОРЕ де БАЛЬЗАКУ, 2011 (іст., мист.). *Ріг вулиць Карла Лібкнехта та Маяковського. Перед західним фасадом багатofункціонального Комплексу ім. Оноре де Бальзака.* Автори — ск. В. Фещенко. Розміри: заг. вис. 3,25 м, погруддя 1,15 м, постаменту — 2,1 м. Встановлено з нагоди відкриття комплексу.

Видатний французький письменник-романіст Оноре де Бальзак тричі побував на терені сучасної Житомирщини (1847, 1848 та 1850), проїжджаючи через Житомир та Бердичів із Парижа до маєтку коханої, поміщиці Евеліни Ганської у с. Верхівня (нині Ружинського району Житомирської області). У Бердичеві 2 березня 1850 р. у костьолі Св. Варвари (це навпроти пам'ятника О. де Бальзаку, що і визначило його розміщення) Оноре де Бальзак та Евеліна Ганська повінчалися. Про своє враження від Бердичева письменник залишив спогади в опублікованому дорожньому нарисі «Листи з Києва».

Пам'ятник являє собою прямокутний двохступінчатий постамент із сірого шліфованого граніту з перехідним архітектурним обломом у формі від'ємного викруження та валика між двома частинами у його першій третині та погрудді письменника, виконаному із бронзи, що базується на невеликому цоколі з підрізкою. Такий прийом надає погруддю більшої значимості і самостійності, наче піднімаючи саму постать всесвітньо відомого ро-

маніста над буденною землею. Скульптор вдало передав засобами пластики гордий дух і волю великого француза, не забуваючи про його величезну мудрість і оптимізм, що підкреслюється відповідними пластичними прийомами.

Постамент встановлено на потужному напівкруглому цоколі, що органічно виростає із штучно гіпертрофованого цоколя власне будівлі Комплексу, зливаючи таким чином скульптурну композицію і будівлю Центру в одне ціле. Тлом для пам'ятника слугує глуха фасадна стінка будівлі, оздоблена темно-сірою плиткою під розшивку, що колористично поєднує матеріал пам'ятника з нижньою частиною фасаду. Ця площина фасаду вивершується за пам'ятником активним міжповерховим поясом світлого кольору, який над композицією виконаний у вигляді романської арки. Остання підкреслює значимість скульптурної композиції і характер письменника. На постаменті українською і французькою мовами викарбовано текст: «Архітектура — дзеркало звичаїв / Оноре де Бальзак / 1799 — 1850».

Дж. та літ.:

Побережний О. *Погруддя Оноре де Бальзака вже офіційно відкрито*. // «Новини по-бердичівськи». — 4 листоп. — 2011.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ПІДПІЛЬНИКАМ, 1967, (іст., мист.). *Пл. Соборна.* Автори — ск. Б. Дедуров, арх. А. Клекота. Споруджено на честь комсомольців, загиблих під час

Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр.

Являє собою пірамідальний обеліск (80 x 94 x 470), встановлений на стилісваті складної конфігурації. Стилосват двоступінчатий, квадратний у плані. Перша ступінь має розміри 303 x 41, друга – 221 x 23, третя – 156 x 20. На стилісваті перед обеліском встановлено стелу неправильної форми, яка стилізує полотнище прапора, розміром 183 (вгорі) і 144 (внизу) і середньою висотою 113, на якій викарбовано присвятний напис: "Молодым патриотам-подпольщикам / г. Бердичева, погибшим в борьбе с / немецко-фашистскими захватчиками (1941 – 1945 г.г.). / От комсомольцев Бердичева / 1967".

Перед чоловим боком стилісвати знаходиться конструкція "Вічного вогню", яка складається з двох активних бокових блоків із полірованого габро і вмонтованою між ними плитою із такого ж матеріалу, в центрі горизонтальної площини якої знаходиться палик у формі п'ятикутної бронзової зірки. До конструкції "Вічного Вогню" приставлений гранітний трикутний у поздовжньому перерізі блок, на чоловій площині якого викарбовано зображення комсомольського значка та текст: "Здесь хранится письмо комсомольцев 80-х годов к комсомольцам 2016 года".

Всі елементи пам'ятника (окрім "Вічного вогню") виконані із полірованого габро. Праворуч та ліворуч пам'ятника влаштовано невеликі газони, облямовані гранітним поребриком, майданчик навколо нього викладений ФЕМами. Підсилюють сприйняття пам'ятника фонові зелені насадження.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник РОБІТНИКАМ ЗАВОДУ "ПРОГРЕС", ЯКІ ЗАГИНУЛИ У РОКИ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ, 1965 (1980), (мист.). Вул. Лібкнехта, 79, на внутрішньо-

заводському майдані на схід від адмінкорпусу. Автори – ск. К. Васильченко, арх. П. Бірюк. Розміри: заг. вис. – 4,5, скульптури – 4,0. У 1980 завод відсвяткував 100-річчя з часу заснування і є відомим виробником прес-фільтрів, фільтрів для гірничо-збагачувальної промисловості, очисних споруд. Споруджений за кошти заводу.

Пам'ятник являє собою скульптурну групу, встановлену на постаменті складної конфігурації, що розміщується на розвиненому подіумі. Стилосват двоступінчатий. Перша ступінь у плані має конфігурацію п'ятикутної зірки, у поперечному перерізі – трапецієподібний (нижня сторона променя – 273, верхня – 150, висота 55). Друга ступінь прямокутна, монолітна, облицьована (як і решта деталей пам'ятника) полірованими плитами із червоного граніту (висота – 25, периметр 110 x 110).

На стилісваті встановлено дві бронзові фігури: воїна та робітника (висота – 360), які тримають за плечима гвинтівки-"трюхлінійки", що символізує участь у боротьбі з німецько-нацистськими загарбниками мобілізованих робітників "Прогресу" з перших днів війни. Енергію захисників Вітчизни, їх волю до Перемоги підкреслює

динамічне вирішення скульптурної групи, що відобразила борців у русі. Їх обличчя суворі, сповнені рішучості і впевненості, погляд цілеспрямований.

Перед постаментом по вісі пам'ятника розміщено "Вічний Вогонь" у формі невеликого паралелепіпеда, облицьованого плитами із червоного полірованого граніту з паликом, обрамленим бронзовою зіркою. Невеликий подіум облицьований плиткою з червоного граніту. На горизонтальній площині подіуму викарбовано напис: "Светлой памяти трудящихся завода, закрывших грудью Родину в борьбе с фашизмом". У тіло паралелепіпеда вмуровано капсулу із зверненням до наступних поколінь.

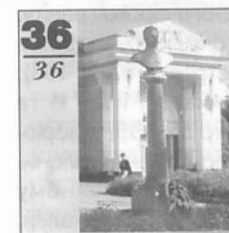
Майданчик навколо пам'ятника вимощено такою ж плиткою зі вставкою вздовж головної вісі плитами із сірого шліфованого граніту з включеннями польового шпату.

Обабіч доріжки, що веде до пам'ятника, дві меморіальні стінки (довжина – 814), на похилих площинах яких покладено по 6 пам'ятних плит (51 x 70) з присвятними текстами робітникам заводу, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни (103 прізвища).

На горизонтальній площині-цоколі перед плитами бронзовими об'ємними літерами викарбовано тексти: "Подвиг Ваш безсмертний, слава про Вас вічна". Ліворуч і праворуч цифри із такого ж матеріалу "1941" та "1943". До подіуму ведуть чотири сходинки із сірого шліфованого граніту. Подіум по периметру обсаджено ялинами. Загальним фоном для пам'ятника слугують зелені насадження території заводу.

Олександр Марищенко,
Георгій Мокрицький

Пам'ятник ФРУНЗЕ М. В., 1955, 1969 (мист., іст.). Вул. Лібкнехта, у сквері перед кінотеатром ім. Фрунзе. Автор – ск. В. Поліщук. Розміри: заг. вис. – 3,5, вис. погруддя –

1, постаменту – 2,5. Споруджений на честь радянського військ. і держ. діяча М.В. Фрунзе (1885 – 1925), який 7 вересня 1921 виступав перед депутатами міської ради у міському театрі з доповіддю про поточний момент.

Постамент являє собою круглу у плані двоступінчасту колону з полірованого лабрадориту (серед. діаметр 23), виконану у мотивах тосканського ордеру, встановлену на невисокому прямокутному п'єдесталі з цього ж матеріалу. Гладка горішня частина колони (вис. 118) трохи звужується до гори і завершується складного профілю капітеллю (вис. 13), що у поперечному перерізі складається з полички, прямого четвертного валу, знову полички та вінцевого майданчика, на якому встановлено бюст.

Колона виконана у мотивах класицизму. На ній на поч. ХХ ст. було встановлено бюст «царя-визволителя» Александра II, демонтований у роки громадянської війни. Нижня частина колони (вис. 52), що становить приблизно 1/3 її висоти, являє собою циліндр з прорізними канелюрами, трохи більшого у діаметрі, аніж верхня частина колони. База дзеркально повторює профіль капітелі, розширюючись у діаметрі долу, і спирається на вузький плінт з лабрадориту, який вста-

новлено на прямокутному у плані цоколі із крупнозернистого сірого граніту. Перша приступка цоколю бучардова-на (вис. 34, периметр — 103 x 103); друга (вис. 40, периметр 71 x 71) та третя (вис. 8, периметр 55 x 55) утворюють пірамідальний постамент колони. Цоколь базується на розвиненому плінті, складеному із гранітних деталей, в якому обабіч влаштовано квітники.

Бюст виконано у стандартних формах із бетону, він має необхідну портретну ідентичність з М.В. Фрунзе (вис. 103). Художню цінність пам'ятника знижує його пофарбування "сріблянокою". У 1969 р. під час реконструкції території перед кінотеатром ім. Фрунзе, навколо пам'ятника влаштовано прямокутний квітник, облямований по периметру бордюром зі шліфованого граніту. У чоловічій площині квітника перед підніжжям пам'ятника покладено три гранітні поліровані плити для покладання квітів. Надпис відсутній.

Дж. та літ.:

Громенко І.Є., Павлов О.О. Бердичів // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область.* — К.: УРЕ, 1973. — 726 с. — С. 172.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ Т.Г., 1960

(мист., іст.). *Вул. Шевченка, 15, навпроти центрального входу у парк культури і відпочинку.* Автор — ск. П. Криворучський. Розміри: заг.

вис. — 4,7, скульпт. — 2,5, постаменту — 2,2. Споруджено на відзначення 100-річчя від дня смерті поета.

Видатний український поет, письменник, мислитель, засновник нової української літератури Тарас Григорович Шевченко здійснив поїздку Поділлям і Волиню за завданням Археографічної комісії у вересні — жовтні 1846. На шляху із Кам'янця-Подільського у Житомир 4 (5) жовтня Т.Г. Шевченко побував у Бердичеві.

Пам'ятник являє собою бронзову скульптуру поета на повний зріст, встановлену на п'єдесталі, складеному із трьох гранітних блоків. П'єдестал двоступінчатий. Перша приступка трапецієподібна (128 x 153 (внизу) і 128 (вгорі), що дало змогу надати чоловічій поверхні постаменту невеликого ухилу. У центральній частині площини відполіровано невелику поверхню, на якій викарбовано присвятний текст: "Т.Г. Шевченко / 1814 — 1861". Друга приступка прямокутна (118 x 123 x 31). У нижній частині п'єдесталу має підрізок, за рахунок якої нівелюється його навантаження на масивний прямокутний гранітний стилобат і надає крупногабаритному блоку п'єдесталу видимої легкості: начебто підійнятий над плінтом, оточеним прямокутним газоном.

Застосування залізобетонного бордюру, а також відсутність перехідного гранітного плінтусу від торця стилобату до газону виявляє неоднорідну і неохайну фактуру фундаменту, отож знижує художню цінність пам'ятника. Скульптура і плита стоять на круглому у плані підніжжі. Вони виконані також із залізобетону, вкритого бронзовою виколоткою.

Постать Т.Г. Шевченка зображена у повний зріст (висота — 300) у накинута на плече пальто, правиця напівзігнута і підтримує його на рівні грудей за правий борт. Ліва рука зупини-

лася майже опущеною долу. Складається враження, що Шевченко, не встигнувши зняти пальто, раптом зупинився, наче вдивляючись з крутосхилів Дніпра на рідну Україну, намагаючись розгледіти її майбутнє за сивими берегами невідомих наступних століть. Можливо, тоді народились Тарасові рядки, заборонені радянською цензурою: "Дніпро, брат мій, висихає, Мене покидає, І могили мої милі Москаль розриває...". Бронзова скульптура базується на круглому у плані підніжжі (діаметр 98, вис. — 25). Стилобат трапецієвидний ("конверт"), із нахилом горизонтальної площини у 10 градусів (214 x 215 x 30).

Дж. та літ.:

Галайчук Я. Т.Г. Шевченко і Волинь / *Наук. записки Житомирського держ. пед. інституту* — Т. XIV. — Житомир, 1961. — с. 111-122. Жур П.В. *Труди і дні Кобзаря.* — Л.: "Люберецька газета", 1996. — 568 с. — С. 150-151. Костиця М.Ю., Мокрицький Г.П. *Житомирські адреси Кобзаря.* — "Україна" — 21 трав. 1989. — № 21 (1685). — С. 8-9. Шевченко і Житомирщина: / *Житомирська обл. орг. тов-ва охорони пам'яток історії та культури.* — Житомир, 1990. — 24 с.

Наталія Левашова, Георгій Мокрицький

СТАТУЇ ТА ВАЗИ — акротерії над кутами порталу костюлу Св. Марії. Комплекс будівель кляштору ордена Босих кармелітів, 1642 (арх., мист.). *Соборна пл., 25, на па-*

горбі над річкою Гнилоп'ять.

Статуї встановлено на слабо виявлених постаментах над аттиком порталу костюлу Св. Марії. Центральна скульптура на тему непорочного зачаття Пресвятої Діви Марії встановлена над зенітною частиною (шелігом) багатоцентрової арочної частини складного профілю розкріпованого карнизу аттика.

Навколо голови статуї укріплено німб із блискучих багатопромених зірок, що символізує святість постаті. По боках вона фланкована двома декоративними вазами акротеріями, виконаними у стилі давньогрецької міфології. На кутах аттика симетрично центральній встановлено (зліва направо) статуї Святої Терези в ім'я Ісуса та Святого Івана в ім'я Христа — учителів церкви. Акротерії виконано у барочних формах із каменю.

У тимпані барочного портика (верхня частина порталу) вмонтовано барельєфне зображення образу Матері Божої Бердичівської, що вписане в центральну площину багатого пластичного об'ємного картуша, який візуально підтримує архівольт центральної частини аттика. Скульптурні прикраси і декоративні вази є важливими завершальними елементами портальної частини костюлу, що підсилюють вертикальне членування його фасаду і слугують важливими архітектурними та ідейними акцентами споруди.

Дж. та літ.:

Бенігнус Йосип Ванат. *Санктуарії Матері Божої Шкаплежної у Бердичеві.* — Краків: *Вид-во Отців Кармелітів Босих*, 1998. — Ст. 5, 13.

Георгій Мокрицький, Наталія Левашова

м. КОРОСТЕНЬ І РАЙОН

Пам'ятник БОГДАНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ, 1957, 2004 (мист.).

39
37

Півн. част. міста, вул. Хмельницького. Автори — скульптори житомирських художньо-виробничих майстерень НХСУ. Розміри: заг. вис. — 3,3; погруддя — 1,1, постаменту — 0,8 x 0,8 x 2,3. Споруджено на згадку про визвольну війну українського народу під проводом Богдана Хмельницького (1649).

Хмельницький Богдан (Зиновій) Михайлович (1595 — 1657), гетьман України, видатний державний діяч і полководець, засновник козацької держави. Воював з поневолювачами й на території Житомирщини. У 1649 під час подій визвольної війни українського народу під проводом Богдана Хмельницького загин селян і козаків на чолі з отаманом Гераськом приступом взяв Іскоростень.

Пам'ятник являє собою погруддя, виготовлене із бетону, встановлене на монолітному залізобетонному прямокутному в плані постаменті, облицьованому масивними плитами із сірого граніту, зістикованими внутрішніми площинами, що утворює по кутах прості полицки, які значно пожвавлюють занадто схоластичний об'єм постаменту. Постамент спирається на розвинену площину невисокого плінту, удовженого в бік вулиці. На 4/5 висоти чолової площини постаменту прикріплено металеву плиту з присвятним написом горельєфними літерами: "Бог-

дан / Хмельницький / 1575 — 1675". Погруддя гетьмана виконано у традиційній для Б. Хмельницького прийнятій іконографії, у реалістичній манері, характерній для камерно-станкового образотворчого мистецтва. Навколо плінта влаштовано невеликий оглядовий майданчик, виконаний із фігурних елементів мощення. Сприйняття камерного за формою і масштабом пам'ятника дещо програє через відсутність впорядкованого другого плану, який міг би бути представлений фоном із вічнозелених насаджень у кілька ярусів.

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 165. Смолій В.А., Степанков В.С. Богдан Хмельницький. (Соціально-економічний портрет). — К.: Либідь, 504 с. Козацькі часи на Житомирщині. — Житомир: "Львов", 1994. — 128 с. — С. 49, 120.

Наталія Курдіш, Георгій Мокрицький

Вигів, с. Пам'ятник ВИГОВСЬКОМУ

40
37

І.О., 2002 (іст., мист.). *В центрі села, перед будівлями відділення зв'язку та дитячого садка.* Автори — ск. І. Зарічний, арх. О. Коляда. Розміри: вис. постаменту: 2,2; погруддя — 1,35, стилобата — 0,8 x 1,65 x 1,65. Встановлений за сприяння козаків Поліської Січі Українського козацтва.

Виговський Іван Остапович (? — 1664), український державний, політичний і військовий діяч, гетьман України (1657 — 1659). Походив з українського православного шляхетського роду Овруцького повіту на Київщині (нині с. Вигів, Коростенського району, Житомирської області). Навчався у Києво-Могилянській колегії. 1648 призначений Богданом Хмельницьким на посаду генерального писаря. Виявив блискучі дипломатичні здібності, виконував найважливіші доручення Б. Хмельницького. 1657 обраний гетьманом України. У цей час між Польщею та Україною укладено Гадяцький договір, 1659 Конотопська армія під проводом І. Виговського розгромила московські війська. 1659 на "Чорній раді" усунутий від гетьманства, виїхав до Польщі. 1664 безпідставно звинувачений у зраді і без суду розстріляний під Вільхівцем (нині Черкаська обл.). Похований у Великому Скиті на Галичині.

Пам'ятник являє собою погруддя із мідної виколотки по монолітному бетону, встановлене на прямокутному двоступінчастому постаменті із базальту. Нижня сходинка, яка дорівнює 1/3 верхньої по висоті, переходить до неї простим архітектурним обломом. Постамент спирається на потужний квадратний стилобат із лабрадориту, на верхній грані якого по периметру знято фаску.

На чоловій площині верхньої частини постаменту викарбовано два написи: вертикальний (згори до долу) "Виговський" (прописними рубленими стилізованими літерами) та над ним — горизонтальний "Гетьман України / 1857 — 1859 рр. / Іван". Погруддя І. Виговського виконано у класичному

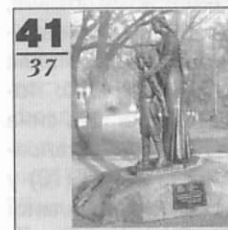
стилі, в анфас. Пам'ятник відповідає іконографічному образу гетьмана, і як психологічний портрет: відкритий зосереджений, але впевнений прямий погляд; так і в деталях: характерній бороді, вусах, елементах одягу. Пам'ятник встановлено у зеленому сквері на узвишші, завдяки чому він став одним з архітектурних акцентів довкілля.

Дж. та літ.:

Довідник з історії України. — К., "Генеза", 2002. — 1136 с. — С. 106. Путро О. Виговський Іван // Малий словник історії України / В. Смолій, С. Кульчицький, О. Майборода та ін. — К.: Либідь, 1997. — 464 с. — С. 81. Степанков В.С. Виговський Іван Остапович. // Енциклопедія історії України. — Т. 1. — К.: Наук. думка, 2003. — 688 с. — С. 502-503.

Лариса Бондар, Георгій Мокрицький

Пам'ятник ДРЕВЛЯНСЬКІЙ

41
37

КНЯЖНІ МАЛУШІ З МАЛОЛІТНІМ СИНОМ ВОЛОДИМИРОМ, МАЙБУТНІМ ВЕЛИКИМ КИЇВСЬКИМ КНЯЗЕМ (іст., мист.), 2010, м.,

у центральній частині міського парку ім. М. Островського, на початку еспланади перед урвищем р. Уж. Авт.: ск. І. Зарічний, В. Зарічний.

Пам'ятник встановлено на честь князів Київської Русі, що пов'язані з древньою Іскоростенською землею, на кошти коростенської сім'ї А.І. Гампеля. У 946 військо княгині Ольги спалило Коростень, а Малюша — малолітня дочка іскоростенського князя Мала — була взята у полон.

Десять років вона прожила у ролі рабині за правом війни, була служницею у княжому теремі в Києві. Княгиня Ользі сподобалась порядність Малуші і її природне відчуття двірцевого етикету. Через 10 років неволі Малуша одержала ключі від княжих клітей. Коли ж Малуша народила від Святослава сина Володимира (майбутнього хрестителя Київської Русі), княгиня Ольга визнала його за княжича, і він виховувався разом із братами Ярополком та Олегом. Малуша відповідала за князівський скарб, а тому керувала усіма тиїнами і контролювала хід збирання данини, тому що Ольга хотіла стати в очах підлеглих Ольгою Справедливою (а не "кривавою") і припинила грабуни, увівши полюддя та запровадивши в усіх землях держави "устави" та "уроки".

Пам'ятник виконаний із базальтового волокна на цементному розчині, армований металоконструкціями, оздоблений мідною виколоткою. Являє собою скульптурну композицію: постать Малуші (Н — 270) і постать сина Володимира (Н — 190), що встановлені на невисокому постаменті (70) у вигляді кам'яної брили неправильної форми з грубо обробленою поверхнею. Загальна висота пам'ятника — 340.

Малуша з сином Володимиром зображені у типовому князівському одязі часів Київської Русі, їх постаті сповнені енергії і руху. Методами тонкої пластики достовірно передані характер Ольги та її сина, деталі князівського одягу. Вони наче тільки на мить зупинились на постаменті, цілеспрямовано йдучи до наміченої ними мети.

Постамент встановлено без стилобату безпосередньо на припам'ятниковому майданчику, який викладе-

но колотим каменем ("шашкою") концентричними колами, що утворює своєрідний круглий у плані плінт (D — 000), що візуально відділяє композицію від оточуючого простору, підкреслюючи її важливу історико-естетичну цінність.

На чоловій площині постаменту прикріплено чавунну дошку з відлитою присвятним написом: "Древлянська княжна Малуша / дружина князя Святослава / з малолітнім сином Володимиром / майбутнім Великим Київським князем / Хрестителем Русі". На південному боці постаменту прикріплено анотаційну дошку з написами: "Городу — во славу / парку — в украшенє / землякам — в удовольствие / друзьям — в радость / от Семьи Гампель"; "Пам'ятник збудований на кошти сім'ї нашого земляка / Гампеля Анатолія Ісаковича"; "Скульптори: Зарічний Ігор Семенович / Зарічний Вадим Ігоревич / 2010 р."

Пам'ятник розрахований на огляд з усіх боків. Але вдало знайдене місце розташування пам'ятника Малуші з сином Володимиром відкриває за ним (якщо дивитись на нього з центральної алеї) багатопланову перспективу: паркову еспланаду, оглядовий майданчик, зелені шати берегів р. Уж, а вдаліні, немов на відстані років, — пам'ятник князю Малу — батькові Малуші і дідусеві майбутнього князя Володимира, збираючи таким чином на одній візуальній вісі скульптурні зображення визначних постатей цього достойного древлянського роду.

Дж. та літ.:

Славянская энциклопедия: Киевская Русь — Московия. — Т. 1. — М.: Олма-Пресс, 2005. — 784 с. — С. 194-198.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник КНЯЗЮ МАЛУ, 2005

(мист.). *Схід. част. міста, правий берег р. Уж, на високому природньому пагорбі навпроти парку культури і відпочинку ім. М. Островського.* Автори — ск. І. Зарічний, арх. С. Тумаш. Вис. скульптури — 7,5.

Персонаж пам'ятника Мал — родовий князь східно-слов'янського племені древлян. Згадується у "Повести временных лет" під 945, в зв'язку з повстанням древлян проти київського князя Ігоря, який намагався стягнути з них подвійну данину. Кн. Мал очолив повстання і вбив кн. Ігоря. Після вбивства древляни хотіли оженили Мала на вдові кн. Ігоря. Але Ольга у 946 помстилася за чоловіка і розорила столицю Мала Іскоростень, а самого князя взяла у полон. За припущенням академіка О. Шахматова, князь Мал, можливо, залишився живим і перебував в ув'язненні у Любечі.

Підніжжям для пам'ятника слугує штучний пагорб із сфероподібною поверхнею, обкладеною колотими брилами червоного необробленого граніту (вис. 3 м, діаметр — 25 м), у яку на рівні зросту глядача вмонтовано прямокутну плиту з лабрадориту з викарбуваним на ній написом: "Князь Мал, син Нисхінії / нескорений патріот землі древлянської / боровся за незалежність древлян у X ст. / Пам'ятник споруджено на честь 1300-річчя / м. Коростень від вдячних нащадків / скульптор Зарічний Ігор Семенович / Пам'ятник збудовано у 2005 р. / за благодійні кошти сім'ї Тищенко". Ску-

льптура (вис. 7,5) виконана на повний зріст із армованого базальтового волокна на цементному розчині, покрита мідною виколоткою. Окремі деталі — шолом, меч, нарукавні прикраси, кований орнамент на чоботах — покриті позолотою. Скульптура у долішній частині має скелеподібне підніжжя, автентично передаючи тим самим характер місцевості древлянського докілья. Князь обома руками спирається на масивний, дещо гіперболізований меч, що підкреслює непоборність і міцний дух іскоростенців.

У пластиці скульптури вдало поєднуються легендарність і реалістичність князя. Незважаючи на масивність скульптури, накидка на плечах князя, що розмаюється на вітрі, енергійний поворот обличчя і погляд Мала у далечінь, вдало зафіксовані скульптором, надають постаті князя динамізму і стрімкості, впевненості у перемозі над завойовниками рідної землі. Дещо знижує художню цінність та історичну достовірність пам'ятника його гіпертрофована по відношенню до довкілья величина, оскільки князь Мал по природі був людиною невеликого зросту.

Дж. і літ.:

Довідник з історії України. — В 3-х т. — Т. 2. К.: Генеза, 1995. — 435 с. — С. 201. Літопис руський: За Іпатівським списком / Перекл. Леонід Маховець. — К., 1990. — С. 24, 30, 34, 236. Бондар М. Князь Мал з граніту та міді (Коростень — 1300) // "Вечір. Коростень", 2005. — 18 черв. Москаленко В., Нечипоренко В. Книга про Коростень. — Коростень, 2005. Стародавній Коростень і слов'янські гради VIII — X ст. // 36. наук. праць. — К., 2004. — С. 41-51.

*Олена Іващенко
Георгій Мокрицький*

Пам'ятник КНЯГИНІ ОЛЬЗІ, 2008

43
37

(іст., мист.). *Правий берег р. Уж, поруч з військово-історичним комплексом-музеєм "Скеля"*. Скульптор і архітектор

— І. Зарічний. Розміри: заг. вис. скульпт. — 265, постаменту 140.

Встановлено на честь 1020-річчя хрещення Київської Русі, у день Рівноапостольної Ольги, княгині, у святому хрещенні Олени.

Княгиня Ольга (890 — 969) удова київського князя Ігоря, мати майбутнього князя Святослава (945 — 957). Після прийняття хрещення у Царграді (947) часто приїздила і подовгу мешкала в Іскоростені. Збудувала тут високий терем над крутосхилом р. Уж, в якому жила самотньо. Поруч, ще задовго до хрещення у Києві Русі, збудувала християнську церкву. Неподалік у кам'янистому річищі р. Уж княгиня вибрала поміж валунами місце для купання, відоме до наших днів як "Ольжини купальні". Поруч з ними на мальовничому скелястому березі, що слугує прекрасним природним плінтом, встановлено пам'ятник у вигляді скульптури Рівноапостольної київської княгині Ольги на увесь зріст, виконаної з армованого базальтового волокна і вкритої мідною виколоткою. Княгиня — у розкішному князівському вбранні з водяною лілією в руках: символом ніжності, гречності та вроди.

Скульптуру встановлено на великому підніжжі з трохи похилою горизонтальною площиною вбік річки, що імітує схил в напрямку до "Ольжиних купалень", куди наче прямує кня-

гиня, але на мить призупинилась, щоб помилуватися неповторним древлянським довкіллям. Прямокутний у поперечному розрізі постамент членується на дві рівновеликі частини (середній периметр — 72 x 79): нижня — слабовиявлена трапецієподібна, зорієнтована вужчою вершиною до гори — викладена з необробленого колотого каменю (граніту), що ніби є продовженням природної скелі, на якій базується (вис. — 76); і горішньої, облицьованої крупнозернистими грубо обробленими гранітними плитами, оздобленої простим рустом (вис. — 63). На одній з кутових плит, з полірованою поверхнею, викарбовано напис: "Рівноапостольна / княгиня Ольга".

Горішня горизонтальна площина постаменту виконана у формі вальмового даху із слабовиявленим ухилом, яку складено із шліфованих гранітних плит, що по периметру трохи виступають за габарити постаменту у вигляді карнизу. В центрі "даху" встановлено підніжжя пам'ятника. Поступове використання майже не оброблених гранітних деталей із долу і до шліфованих угорі постаменту забезпечує дуже м'який, пластичний перехід від зовнішнього (неорганізованого) довкілля до рукотворної скульптури, виконаної у класичних традиціях, спокійної і врівноваженої.

Пам'ятник оточує унікальний ландшафтний парк, який водночас є історико-заповідною зоною. Він прекрасно сприймається з усіх боків, включаючи пішохідний міст та еспланаду парку, звідки відкривається незвичайний верхній ракурс, з якого постає княгині експонується на тлі тихоплинної Ужі. У водах річки віддзеркалюється послаблене відображення

скульптури. Ми бачимо Ольгу неначе в магічному дзеркалі історії: розмиті дрібними річковими хвилями постає, яка ворухиться і стає то чіткішою, то туманнішою і загадковою. Завдяки такому візуальному ефекту, побіля колишніх купалень існують наче дві Ольги: літописна, віртуальна (магічне відображення у річці Уж); і "справжня" — на березі, що завмерла у пам'ятнику. Крім того, течія води у річці, як ландшафтний елемент пам'ятника, теж знакова: символізуючи і вічність, і плин часу.

Таким чином, пам'ятник, з одного боку, став новим рукотворним акцентом оточуючого ландшафту, а з другого — "примушує на себе працювати" напрочуд милу око річку Уж. Водночас художній рівень пам'ятника, його значну естетичну цінність трохи послаблює невиправданий карниз вгорі постаменту, що вступає у певне протиріччя з класичними формами пам'ятника, а відтак — законами членування його окремих частин, які від долу до гори мають бути менш візуально активними, не такими "важкими", поступово готуючи глядачів до сприйняття кульмінаційної точки: постаті княгині.

Дж. та літ.:

Літопис руський за Іпатовським списком. Переклад Л. Маховця. — К.: 1990. — С. 24, 30, 33-35, 236. Галаган В. Княгиня Ольга // "Житичі". — трав. — 2006. — № 10. Гайдук С. Міфи та реалії Коростеня // "Житичі". — трав. 2004. — № 10. Москаленко В., Нечипоренко В. Книга про Коростень. — Коростень, 2005. Баранівська С., Зосімко П. Над річкою — княгиня Ольга // "Житомирщина". — 29 лип. — 2008.

*Наталія Курдіш,
Георгій Мокрицький*

Пам'ятник КОЗАКУ С.А., 1949 (іст., мист.).

44
38

Вул. Грушевського, 8, у сквері біля ЗОШ № 7. Автори — ск. І. Фельдман, арх. Є. Ханов. Розміри: заг. вис. — 3,05; по-

груддя — 0,8; постаменту — 2,25. Споруджений згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 28 квіт. 1945.

Козак Семен Антонович (1902 — 1953), двічі Герой Радянського Союзу (1943, 1945), Народний Герой Югославії, гвардії генерал-лейтенант. Народився в с. Іскорость Коростенського р-ну Житомир. обл. У Червоній Армії з 1924. 1938 закінчив військову Академію ім. Фрунзе. Командував військовими з'єднаннями під час Великої Вітчизняної війни. Кавалер орденів Леніна та багатьох інших нагород.

Пам'ятник С.А. Козаку являє собою бронзовий бюст, встановлений на постаменті, що має у поперечному перерізі форму неправильного п'ятикутника, із граніту (67 x 34 x 45 x 45 x 34), що плавно, завдяки двом архітектурним обломам (верхньому — обернена викружка; нижньому — прямолінійна полицка), переходить до високого одноступінчатого цоколя, що у профілі повторює конфігурацію постаменту (80 x 55 x 91 x 55).

Нетрадиційна конфігурація постаменту (його розвернуті вбік глядача бокові площини) візуально збільшує габарити, масштаб пам'ятника, надає йому більшої монументальності, значимості. Цьому ж підпорядковано ідею облаштування майданчика перед пам'ятником, який виконує водночас роль

стилобату і місця відпочинку з лавочками. Стилобат дещо піднятий над рівнем оточуючого скверика, що підкреслюється прямими триступінчастими сходами, які ведуть до нього з тротуару. Стилобат, що у поперечному розрізі має напівциркульний профіль, викладений із напівциркульних сегментів плит із сірого шліфованого граніту і фланкований по боках у фронтальній частині симетричними стилізованими лавочками, складеними з деталей з сірого граніту, що повторюють у плані конфігурацію стилобату.

Дещо знижують естетичне сприйняття ансамблю штучно додатково привнесені два фланкуючі блоки із полірованого габро, встановлені перед лавочками, які ані стилістично, ані за колористикою, ані за композицією, ані за масштабом не тільки не доповнюють вже "сказане" архітектором пам'ятника, а й навпаки — руйнують цілісність цього вдалого ансамблю.

Бюст виконаний у реалістичній манері, характерній для камерно-станкового образотворчого мистецтва. А.С. Козак зображений в анфас, у парадній військовій формі, при нагородах.

На чоловічій площині постаменту вгорі викарбовано текст: "КОЗАК С.А.". Нижче — бронзові барельєфи двох зірок Героя Радянського Союзу. Під ними — бронзова дошка (64 x 97) з текстом: "Указ Президії Верховної Ради СРСР Про нагородження другою медаллю "Золота Зірка" Героя Радянського Союзу гвардії генерал-лейтенанта Козака С.А. За зразкове виконання бойових завдань, командування на фронті, боротьби з німецькими загарбниками, що дає право на одержання звання Героя Радянського Союзу гвардії генерал-лейтенанта Козака

Семена Антоновича нагородити другою медаллю "Золота Зірка", спорудити бронзовий бюст і встановити його на Батьківщині нагородженого. Голова Президії Верховної Ради СРСР М. Калінін. Секретар Президії Верховної Ради СРСР О. Горкін. Москва, Кремль. 28 квітня 1945 року".

Пам'ятник С. Козаку — традиційне місце проведення заходів, присвячених вшануванню ветеранів Великої Вітчизняної війни.

Дж. та літ.:

Золотые звезды Полесья: Очерки о Героях Советского Союза. — К., 1985. — 523 с. — С. 7-10. Дідковський М.А., Павлов О.А. Житомирський обласний краєзнавчий музей: Путівник. — К.: Політвидав України, 1975. — 96 с. — С. 69.

*Георгій Мокрицький,
Наталія Курдіш*

Пам'ятник КОМСОМОЛЬЦЯМ 1920-х РОКІВ, 1973

(іст., мист.). *Пл. Комсомольська.* Автори — ск. А. Футерман, арх. А. Сидоренко. Розміри: вис. скульпт. групи 450; стели —

1600. Споруджено на честь комсомольців і молоді Коростенщини, що брали активну участь у відбудові економіки регіону.

У просторово-композиційному вирішенні пам'ятника скульптором було використано улюблений прийом поєднання скульптури із стелою, які встановлені на низькому (16) розвиненому плінті, складеному із шліфованих плит із червоного граніту. Трикутну у поперечному розрізі

стелу виконано із монолітного залізобетону і облицьовано плитами із рожевого граніту, що на гранях зістиковані внутрішніми сторонами, утворюючи повздовжніми ребрами чітко виражені вертикальні прорізи.

Стела, що має у поперечному розрізі форму правильного трикутника (сторона — 140), увінчана стилізованим елементом із червоного граніту у вигляді язика полум'я. На двох чоловічих боках стели, в її нижній частині, прикріплено барельєфні зображення шести орденів ВЛКСМ, виготовлених із бронзи. На масивному одноступінчастому стилобату з рожевого граніту (490 x 280 x 79) на візуально відчутній відстані від стели (~ 4000) встановлено скульптурну групу, виконану з пустотілої бронзи, що являє собою композицію із фігур червоноармійця та комсомолки на повний зріст. Стилобат з фронтального боку має підрізку (глибина — 17), що нависає (на 16) над перехідним проступнем між асфальтовим покриттям майдану і плінтом.

У скульптурах підкреслені простий одяг дівчини та червоноармійська форма юнака; впевнена поза і погляд у далечінь; енергійно зігнута в лікті правця юнки та закличний "ленінський" жест піднятої воїном руки (що взагалі не притаманно для недосвідченої і романтичної молоді). Названі елементи є виразними пластичними метафорами 1920-х років.

Скульптор навмисне або й помилково "спрямовує" сильні пориви вітру так, що вони дмуть на дві частини пам'ятника з протилежних боків. На скульптурну композицію — з чола, а на полум'я — з-за спини. Якщо вітер, об'єднано-пластичними прийомами (під-

няті його поривом поділ шинелі і уха будьонівки та піднесені і скуповджені коси дівчини) показаний як символ часу стрімких перемін і нестримної енергії молодих людей, яким притаманно йти назустріч перешкодам, "проти вітру", — то у такому випадку його протилежні напрямки вгорі і вниз нічим не виправдані. Інша справа — якщо вітер за задумом автора з точки зору семіотики — "діюча особа" історії. Вітри "угорі" наприкінці 20-х років минулого століття все наполегливіше і безповоротно змінювали азимут у напрямку антидемократії та тоталітаризму, роздмухуючи вогонь (і ми бачимо саме цей образ на узвишші стели) недовіри, шпигуноманії, виказування "ворогів", тоді як унизу вітри ще віяли для простих людей вірою у "світле майбутнє", підносили дух мільйонів будівників нового суспільства.

Дж. та літ.:

Іващенко О.М. Нариси історії комсомольської організації Житомирської області. — К.: Молодь, 1986. — 264 с. — С. 38-43, 57-58, 68-72. Москаленко В., Нечипоренко В. Книга про Коростень. — Коростень, 2005. — 116 с. — С. 53-56. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 165.

*Олена Іващенко,
Георгій Мокрицький*

Пам'ятник ЛЕНІНУ В.І., 1985 (мист.).

Вул. Грушевського, 22, перед фасадом будинку міської ради. Автори — ск. А. Футерман, архітектори А. Сидоренко та М. Семеново. Розмі-

ри: вис. скульпт. 4,3, постаменту — 4,27.

Ленін (Ульянов) Володимир Ілліч (1870 — 1924), політ. і держ. діяч, засн. більшов. партії, ідеолог комуніст. теорії, засновник СРСР.

Скульптуру виконано з рожевого граніту у повний зріст, встановлено на триступінчастому квадратному у плані постаменті із такого ж матеріалу (вис. першої ступені — 305, другої — 55, третьої — 45). Цоколь виконано із червоного полірованого граніту (230 x 230 x 45), чолову площину прикрашено висіченим геометричним орнаментом. Цоколь розміщується асиметрично (із зміщенням вглибину) відносно центру активного одноступінчастого стилобату, складеного із відшліфованих плит із рожевого граніту (кутові мають стандартний розмір по периметру (120 x 120), решта — довільний. Габарити стилобату — 600 x 900 x 60. Художній образ скульптури витриманий автором у загальноприйнятому стилі.

Володимир Безносок

Пам'ятник МИКОЛІ ОСТРОВСЬКОМУ, 1963 (мист.).

47
38

Вул. Грушевського, парк культури та відпочинку ім. М.О. Островського. Скульптор В. Поліщук. Розм.:

заг. вис. — 360. Встановлено на честь радянського письменника, учасника громадянської війни Миколи Олексійовича Островського (1904 — 36).

Пам'ятник являє собою бетонну скульптуру письменника на повний зріст (вис. — 203), пофарбова-

ну "під бронзу", що встановлено на прямокутному у поперечному розрізі постаменті (72 x 79 x 164) із суцільного блоку полірованого рожевого граніту, на чоловій площині якого викарбовано присвятний напис: "Островський / Микола Олексійович / 12.09.1904 — 22.12.1936". Постамент базується на квадратному у поперечному розрізі стилобаті із такого ж матеріалу (119 x 119 x 20). Скульптуру виконано у традиційній для радянських часів манері: постаць Островського повна руху і енергії (що не зовсім відповідає реальностям його життя), сповнена пафосу і патетики (ліва рука закладена під куртку, оптимістичний "правильний" погляд у далечінь) та притаманних 1920-м рокам деталей: шкіряна куртка (обов'язково розгойдувана вітром), чоботи. Естетичне сприйняття пам'ятника дещо втрачає через невпорядкованість газону біля пам'ятника, а також відсутність невеликих перехідних елементів від нижньої частини стилобату до рівня газону.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник МИКОЛІ ЩОРСУ, 1937, 1977 (мист.).

48
38

Вул. Івана Франка, 4. Автори — ск. А. Футерман, арх. М. Онищенко. Розміри: вис. скульпт. — 190; постаменту — 80.

Встановлено на честь військового діяча Миколи Олександровича Щорса (1895 — 1919). Народився у с-щі Сновськ (тепер м. Щорс), Чернігівської обл. 1914 закінчив Київську військову фельдшерську школу,

1916 — Віленське військ. училище у Полтаві. Підпоручик Російської Армії, учасник Першої світової війни. З 1918 член РКП(б). У лют. 1918 очолив червоногвардійський загін на Чернігівщині, у верес. командир Богунського полку. У жовт. 1918 командир бригади 1-ї Української радянської дивізії, сформованої в основному з числа пробільшовицьких повстанських загонів. З берез. 1919 команд. 1-ї Укр. рад. дивізії (з серп. 44-та див.). Загинув 30 серп. 1919 за досі нез'ясованими обставинами у бою під с. Білошиця (тепер Щорсівка) неподалік Коростеня. Похований у м. Самара, могила не збереглася. Поховання згодом втрачено.

Пам'ятник являє собою трифігурну скульптурну композицію (вис. 240) у поєднанні з пірамідальним чотиригранним обеліском (вис. 625), що встановлені на загальному двоступінчастому квадратному у поперечному перетині стилобаті із рожевого шліфованого граніту. Скульптурна група виконана із вкритого мідною виколоткою залізобетону, що динамічно відображає епізод смертельного поранення М. Щорса на полі бою, інтерпретований за відповідними кадрами довженківського фільму "Щорс".

Завдяки натуралістичній ремінісценції картини загибелі Щорса у найменших деталях скульптурної групи, незважаючи на відсутність єдиної документально обґрунтованої версії цієї події, досягнуто ефекту її переконливої достовірності. Ідеологічний потенціал скульптурної композиції підсилюється засобами художньої образності архітектури — внутрішнім конфліктом між горизонтальною і вертикальною композицією. Перша є стрімкою і суворою вертикаллю гранітного обеліс-

ку, із пірамідально загостреною верхівкою, що служить не тільки домінантою і простороутворюючим акцентом оточуючого міського середовища, а й знаковим елементом, об'єднуючим зміст і форму пам'ятника. Друга — скульптурною групою, що розкриває драматичний сюжет.

У середній частині чолової площини обеліску вмонтовано горельєфне зображення герба УРСР, виконане із бронзи, що є завершальним елементом композиції, і в ідеологічній семантиці образу пам'ятника — своєрідним висновком, останнім словом, сказаним його творцями, які таким чином засобами художньої і архітектурної пластики переконують у доцільності жертвних втрат народу заради створення Української радянської республіки, яка й відбулася.

Підсвідомо, у напруженому кадрі з останніх хвилин життя Щорса, сповненому трагізму і водночас рішучості продовжувати боротьбу, рельєфно виявлених авторами скульптури, відображено естафету передачі незакінченої справи Щорсом зі спокійної нижньої площини пам'ятника до горішньої — навантаження якої діагональними елементами і лініями стрімко зростає зліва направо і знизу вверх, що створює ефект розвитку події не лише у просторі, а й у часі. І, раптом, на тлі цієї драми, виростає надто спокійний, схоластичний, геометрично правильний обеліск — знак впевненості, твердості, вічності, непорушності, тобто символ УРСР.

Як типова меморіальна споруда часів класицизму, обеліск є "дитям" Римської імперії, отож з огляду семіотики — він уособлює надзвичайну важливість події, якій присвячений. Без-

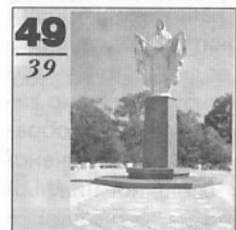
перечну художню цінність пам'ятника дещо знижує дрібний масштаб його підніжжя. З огляду на вище сказане, площа стилобату мала б бути більшою, символізуючи ратне поле, твердь переконань, стійкість більшовиків.

Дж. та літ.:

Довідник з історії України. – К.: Генеза, 2002. – 1136 с. – С. 1107. Пам'ятники історії та культури Української ССР. Каталог-справочник. – К.: Наук. думка, 1987. – 736 с. – С. 165. Мокрицький Г., Костриця М. Портрет без ретуші. // "Зоря комун.". – 1989. – 6 верес. Тарасюк П., Прушківський В. Тіні над Щорсом. // Тарасюк П., Прушківський В. Ретуш кров'ю на білих плямах історії. – Житомир: Ріко-Прес-Реклама, 1994. – 140 с. – С. 93-97.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ПОКРОВИ БОЖОЇ МАТЕРІ, 2006

49
39

(мист.). Вул. Грушевського, на узвишші навпроти будівель краєзнавчого музею та міського Палацу

культури. Автори – ск. І. Зарічний, арх. В. Зарічний. Заг. висота – 683; скульптури – 350.

Збудований за кошти громади м. Коростень на честь свята Покрови Святої Богородиці, оскільки серед українців, які століттями постійно страждали від чужоземних набігів, легенда про чудесне визволення Константинополя від сарацинів набула особливої популярності (відтоді й започаткувалося християнське свято Покрови, тобто покривала, яким Богородиця начебто осінила це місто). Освячений в березні 2006 митрополі-

том Овруцьким і Коростенським Вісаріоном.

Пам'ятник є одним з домінуючих елементів архітектурного ансамблю центральної частини Коростеня в районі парку ім. М.О. Островського і завдяки розміщенню на високому пагорбі у створі центральної вул. Грушевського є одним із акцентів цієї магістралі.

Пам'ятник являє собою скульптуру Покрови Матері Божої у повний зріст, виконану із армованого базальтового волокна на цементному розчині, покриту білою емаллю, встановлену на восьмигранному у поперечному розрізі двоступінчатому залізобетонному постаменті (перша сходинка – 156 x 77; друга – 77 x 45), облицьованому плитами із полірованого червоного граніту, який спирається на двоступінчате підніжжя такої ж конфігурації в плані, що складається з верхньої сходинки (вис. – 47) та нижньої (вис. – 156). Перехід між сходами та між плитами-сегментами забезпечено простим архітектурним обломом (полочкою між сходами – глибина 2; та канелюрою – 2 x 0,5).

Підніжжя повторює конфігурацію постаменту і складається з двох частин. Верхня являє собою плиту із сірого полірованого граніту, складену із восьми сегментів (85 x 15); нижня утворює підрізку (глибина – 7) і складається з восьми сегментів (80 x 20). Підніжжя спирається на одноступінчастий стилобат (плінт) із полірованого сірого граніту з прожилками у вигляді трапецієподібних плит (вис. трапеції 100; основа 165; товщина плит – 15). На постаменті встановлено скульптуру Покрови Божої Матері на повний зріст, яка стоїть на восьмигранному

слабовиявленому плінті із поліровано-го червоного граніту (товщина плити – 3), який виконує перехідну функцію між постаментом і власне скульптурою, що спирається на сферичне підніжжя. Виконана у класичних традиціях, завдяки багатій пластиці, наявності багатьох лекальних поверхонь і абрисів скульптура справляє гарне позитивне враження.

Постать Покрови Божої Матері відтворено із дотриманням біблейських канонів. Її важливість і масштабність підкреслюють і почленований по горизонталі та вертикалі виразний постамент, і в образі скульптури – розкрита накидка, що з-під піднятих рук, в яких Богородиця тримає покривало, падає долу, утворюючи хвилеподібні складки, стилізовані під грубі канелюри. Це дає підстави сприймати нижню частину скульптури як органічне продовження постаменту.

Незважаючи на вирішення скульптури у м'яких барочних формах, Богородиця виглядає впевнено і рішуче – як справжня заступниця людей. На верхньому ярусі постаменту викарбовано присвятний напис: "Покрова / Божої / Матері"; на нижньому ярусі – "Радуйся Радосте наша, / покрый нас от всякого зла / честным Твоим омофором! / (Приспів з Акафіста / Покрови Божої Матері)". На тильній площині нижнього ярусу постаменту викарбовано текст стилізованими літерами ("їжичя").

Лаконічні архітектурні форми та прості прийоми (ритмічне членування площин постаменту, прості обломи, підрізки) надають пам'ятникові жіночості і водночас демократичності. Цій же меті підпорядковано архітектурне рішення майданчика навколо пам'ят-

ника, який викладений двокольоровими (світлих тонів) ФЕМами, і на якому по периметру встановлено декоративні лавочки, виготовлені із білих залізобетонних конструкцій м'яких лекальних форм, що співзвучно за колоритикою зі скульптурою. До пам'ятника ведуть широкі комбіновані двомаршеві гранітні сходи (проступнів прямолинійних – 14, трапецієподібних у плані – 6), викладені з гранітних елементів двох кольорів: з краю – сірого, в центрі – червоного, що створює враження покладеної на них святкової доріжки.

Обабіч прямолинійних сходів влаштовано активний парапет, складений із блоків червоного полірованого граніту. Пагорб, на якому височіє пам'ятник, підпирається у нижній частині активною декоративною стінкою, складеною з тесаних блоків із сірого граніту, розшитих між собою простою рустовкою. Комплексне впорядкування ландшафту навколо пам'ятника, застосування співмасштабних і доречних малих архітектурних форм та елементів благоустрою підсилює значимість пам'ятника, поєднуючи його з оточуючим архітектурним середовищем, надає йому цілісності і гармонійності.

Дж. та літ.:

Москаленко В., Нечипоренко В. Книга про Коростень. – Коростень, 2005. Українська минушина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид. / А.П. Пономарьов, Л.Ф. Артюх, Т.В. Косьміна та ін. – К.: Либідь, 1994. – 256 с. – С.198. Уткін Г.Т. Православные праздники // Краткий научно-атеистический словарь. – М.: Наука, 1985. – 800 с. – С. 554.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ТАБУКАШВІЛІ Л.М., 1977

(іст., мист.). Сквер на розі вул. Франка і Табукашвілі. Автори — ск. А. Футерман, арх. А. Сидоренко. Розміри: заг.

вис. 4,2, погруддя — 1,2, постаменту — 3,0.

Табукашвілі Лукіян Мелентійович (1890 — 1921), військовий і політичний більшовицький діяч. Народився в Грузії. В Коростені з 1916. Депутат місцевої ради робіт. і солд. депутатів. Від 1919 командир бронепотягу "Комуніст Коростенського району", що базувався у Коростенському залізничному вузлі.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя, встановлене на прямокутному п'єдесталі із сірого граніту зі шліфованою чоловою і рештою грубо оброблених площин. Стилобат прямокутний, слабовиявлений з того ж матеріалу. Л.М. Табукашвілі зображений у військовій кавказькій формі з перекинутим на груди краєм башлика. Розстібнута на грудях бурка, з-під якої виглядає черкеска, підкреслюють національну приналежність воєначальника, а ремінець, перекинутий через плече, орден Червоного Прапора, шапка-кубанка із зіркою — свідчать про те, що Табукашвілі — військовий.

Образ воїна спокійний, зосереджений. Напис "Лукіян Табукашвілі / (1890 — 1921)" викарбовано стилізованим під модерн горельєфним шрифтом з металу, відлитим на невеликій плиті, що змонтована на 2/3 висоти постаменту.

Дж. і літ.:

ДАЖО. Ф. 2068, оп. 2, спр. 292, арк. 38. Імедадзе І.І. Герой громадянської війни Л. Табукашвілі. Тбілісі, 1958. — С. 11-39. Стрільчук А. Велика сила дружби. // "Рад. Полісся". — 1977. — 9 серп.

Георгій Легастов,
Георгій Мокрицький

Пам'ятник УЧАСНИКАМ ВСЕУКРАЇНСЬКОГО СТРАЙКУ ЗАЛІЗНИЧНИКІВ, 1968 (іст., мист.).

Пл. Привокзальна. Автори — ск. М.С. Трегубов, арх. А. Сидоренко. Заг. вис. 21,4.

Встановлений на честь ініціаторів Всеукраїнського страйку залізничників, оголошеного робітниками Коростенського залізничного вузла на початку 1918. На станції Коростень був утворений підпільний комітет, одним із керівників якого обрали Лукіяна Табукашвілі. Страйкарі висунули спочатку економічні, а потім політичні вимоги. Їх підтримали залізничники станцій Дубно та Сарни. Через місяць залізничники через голод та репресивні заходи приступили до роботи.

Пам'ятник являє собою композицію, що складається із прямокутної у поперечному розрізі стели (100 x 151 x 135), тіло якої виконано із монолітного залізобетону, облицьованого плитами із рожевого шліфованого граніту, та встановленої перед нею на прямокутному приставному постаменті (100 x 134 x 177), виготовленої з такого ж граніту скульптурою (вис. 450) із світло-сірого граніту червоноармійсь-

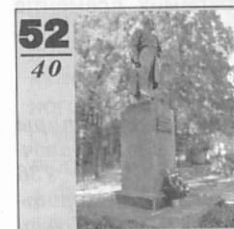
кого командира, одягнутого у зимову форму, що утримує у піднятій лівій руці прапор на деревці. Довга шинель із глибокими складками, які наче імітують глибокі канелюри, опускається долу, утворюючи враження поступового переходу власне скульптури до стовбура колони, яка у підніжжі значно масивніша горішньої частини, тим самим підкреслюючи пластичний образ скульптури, що передає портретні риси керівника страйку Л. Табукашвілі, водночас виявляючи узагальнений характер більшовиків, непохитних і суворих у своїх діях. На приставному постаменті на 2/3 його висоти викарбовано надпис: "Учасникам Всеукраїнського страйку залізничників Коростеня борцям за владу Рад від вдячних нащадків". Підніжжя пам'ятника являє собою триступінчастий стилобат (перша — 17, друга — 14, третя — 17), виконаний із плит із сірого бучардового граніту. Нижня сходинка трохи виступає по периметру над цоколем підніжжя (глибина підрізки — 5), що начебто трохи піднімає (відриває) композицію над великою одноманітною площиною майдану, вимощеного прямокутними залізобетонними тротуарними плитами. Віддаленим фоном для пам'ятника служить така ж схоластична, надто спрощена архітектура головного фасаду Будинку культури залізничників, горизонтально почленованого рядом чітко симетричних прорізів подвоєних прямокутних вікон, що підсилює суворо аскетичну, вертикаль композиції пам'ятника. Пам'ятник розрахований на круговий огляд з усіх боків і зорієнтований фронтальним боком на будівлю залізничного вокзалу.

Дж. і літ.:

Великий Жовтень і громадянська війна на Україні: Енци. довід. — К.: Політвидав, 1987. — С. 286. Москаленко В., Нечипоренко В. Книга про Коростень. — Коростень, 2005. — С. 49-50. Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — С. 165.

Олена Іващенко,
Георгій Мокрицький

Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ Т.Г., 1961

(мист.). Центр міста, парк культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка. Автори: ск. Д. Красняк. Розміри: заг. вис. 5,05; вис. скульпт. 2,2;

постаменту — 96 x 98 x 164.

Споруджено до 100-річчя від дня смерті поета та на згадку про перебування великого Кобзаря на Волині, зокрема Бердичеві, Кодні, Житомирі, Новограді-Волинському у 1846.

Пам'ятник являє собою скульптуру поета у повний зріст, встановлену на прямокутному у поздовжньому і квадратному у поперечному розрізах бетонному постаменті, який базується на слабовиявленому цоколі (133 x 131 x 30), облицьованому плитками із полірованого габро. Цоколь стоїть на одноступінчатому прямокутному у поперечному розрізі стилобаті (244 x 265 x 30), облицьованому плитами із сірого шліфованого граніту. Скульптуру виконано із пустотілої бронзи у традиційній іконографії Шевченка: високе чоло, поріділе волосся, густі наспулені брови, довгі вуса, що прикривають

міцно стиснуті уста. Ретельно відтворено риси зовнішності, одягу, академічна пластика із характерним високим зрізом плечей, композиція пам'ятника і образ скульптури є типовими для пам'ятників камерно-станкового характеру 60 – 70-х років ХХ ст., що прикрашають публічні місця у багатьох містах і селах нашої держави. Художньо-естетичне сприйняття пам'ятник втрачає через застосування бетону як матеріалу для постаменту, а також незадовільний стан окремих елементів облицювання, низький рівень благоустрою.

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. – К.: Наук. думка, 1987. – 736 с. – С. 165. Костиця М., Мокрицький Г. Житомирські адреси Кобзаря: Краєзнавча розвідка // "Рад. Житомирщина". – 1987. – 13 груд. Костиця М.Ю., Мокрицький Г.П. Житомирські адреси Кобзаря. – "Україна" – 21 трав. 1989. – № 21 (1685). – С. 8-9. Жур П.В. Труды и дни Кобзаря. – Л.: "Люберецкая газета", 1996. – 568 с. – С. 150-151. Жур П.В. Дума про Огонь. – К., 1985. – 434 с. – С. 283.

**Наталія Курдиш,
Георгій Мокрицький**

с. Лісівщина. Пам'ятник **ДУБІН-ЧУКУ**

О.М. – воїну-односельчанину, 9 травня 1969 р. (іст., мис.), біля фасаду будинку середньої школи. Авт. місцевий скульптор О.А. Пеленков. Розміри: вис. погруддя – 80, постамент – 160 х 70 х 40.

Дубінчук Олександр Мусійович (1925 – 1945), сержант, стрілець-радист штурмовика військово-морської авіації. Народився у с. Лісівщина. 23 червня 1941 року пішов на фронт. За час перебування в полку з травня 1944 року здійснив 71 успішний бойовий виліт на літаку "ІЛ-2". Знищував вогневі укріплення ворога, штурмував техніку й живу силу противника на багатьох ділянках Ленінградського фронту, на переходах та базах острова Езель, у дельті р. Вісла, портах Таллінні, Піллау, Хелі. 1943 за бойові заслуги О.М. Дубінчука нагороджено орденом Червоної Зірки. У квітні 1945 його літак підбили. Машина спалахнула, екіпаж спрямував її на ворожий міноносець і потопив його. За здійснений подвиг О.М. Дубінчук нагороджений орденом Вітчизняної війни I ступеня посмертно.

Пам'ятник являє собою погруддя героя, встановлене на прямокутному у плані постаменті, виготовленому із монолітного залізобетону, і облицьоване полірованими плитами із червоного крупнозернистого граніту, змонтованими в стик внутрішніми кутами. Бюст виготовлений із залізобетону, пофарбований "сріблянкою". Скульптурний портрет досконало передає характерні риси зовнішності молодого енергійного обличчя, густе волосся зачесане назад. На чоловій площині постаменту викарбовано присвятний текст: "Дубінчук / Олександр / Мусійович / 1925 – 1945".

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. думка, 1987. – 736 с. – С. 166.

Лариса Бондар

м. МАЛИН

Пам'ятник **ВИЗВОЛИТЕЛЯМ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ 1941 – 1945 рр., 1978 (мист.).**

Майдан Привокзальний. Автори проекту Д. Ляшевич, О. Йосипчук. Розміри:

вис. пілону 740; стели – 205.

Пам'ятник являє собою композицію з пілону (42 х 49 х 740) та трапецієподібної стели, стилізованої у формі прапора (124 х 205 х 10), виконаних із рожевого полірованого граніту і встановлених на прямокутному плінті (272 х 352 х 10) із червоного крупнозернистого полірованого граніту, що базується на одноступінчатому стилобаті (520 х 437 х 20), виконаному із блоків полірованого габро. Стела прямокутна у плані, виконана із монолітного залізобетону і облицьована плитами із сірого відшліфованого граніту. На чоловій площині вгорі прикріплено бронзове барельєф-не зображення ордену "Отечественной войны", у середній – викарбовано напис: "Подвиг героїв/слава героїв/безсмертні". У підніжжі ліворуч від вісі пілону встановлено з накладкою на його чолову площину стелу із сірого граніту, трапецієподібну у поздовжньому перерізі, яка вищою гранню зорієнтована до центру композиції. На стелі прикріплено бронзовий барельєф із зображенням голови воїна у касці. Під ним – на прямокутній із світлого матеріалу підкладці із бронзових літер виконано напис "1941 – 1945". Цей елемент пам'ятника переходить з площини

стели на площину обеліску, композиційно зв'язуючи їх. Стела у лівій нижній частині має підрізку, що робить її візуально більш легкою, нагадуючи за силуетом фрагмент прапора. На тильній площині стели бронзовими літерами (частина викрадена) виконано напис: "Воинам-защитникам / и освободителям / г. Малина / за мужество / и стойкость / проявленные в боях / с немецко- / фашистскими / захватчиками". Пам'ятник встановлено на слабовиявленому прямокутному плінті із рожевого полірованого граніту, що базується на одноступінчатому стилобаті із сірого полірованого граніту. По вісі пам'ятника з фронтального боку у стилобаті виконано одну сходинку для покладання квітів. Благоустрій навколо пам'ятника виконано із гранітної брекчії, підходи – з бетонної тротуарної плитки.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник **ВОЇНАМ-АФГАНЦЯМ,**

2000 (іст., мист.). В створі центральної алеї парку культури і відпочинку ім. Миклухо-Маклая. Архітектор – О. Прокopenко. Розміри: заг. вис.: 233.

Пам'ятник являє собою композицію із численних елементів, що базується на триступінчатому "від'ємному" напівкруглому омегаподібному у поперечному розрізі постаменті. Довжина чолової площини нижньої сходинки – 515, середньої – 580, верхньої – 617. Висота кожної схо-

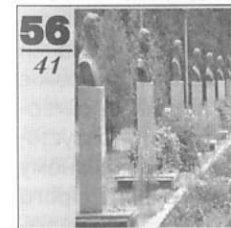
динки — 23 см. На верхній сходинці встановлено трапецієподібну частину меморіального знаку, що складається з п'яти трапецієподібних консолей (35 x 43), які мають від'ємний ухил чолової поверхні, виконаних із полірованого крупнозернистого рожевого граніту, та прямокутних плит із полірованого габро (84 x 120), на яких викарбовано (методом шліфовки) портрети воїнів і присвятні надписи. Плити обрамлено по периметру дюралевим кутником, що підсилює візуальне сприйняття кожної плити окремо. Загальна висота підніжжя разом із консолями та меморіальною частиною — 233. Пам'ятник увінчує вертикальний елемент у вигляді "трилистника", виготовлений із рожевого полірованого граніту і встановлений позаду меморіального знаку (конструктивна висота 510, візуальна — 350). Кожний елемент "трилистника" є пілоном із усиченим завершенням, що нагадує силует обеліска. На стику внутрішніх площин пілонів по головній фронтальній вісі пам'ятника розміщується вертикальний елемент у вигляді прямокутного стовпа, що вищується над основним об'ємом композиції (на 60), створюючи разом із меморіальною плитою (126 x 60) із полірованого габро, вміщеною у його нижній частині, хрестоподібний силует. На плиті викарбовано текст: "Афганістан болить у наших душах". На персональних меморіальних плитах під портретами викарбовано відповідні присвятні написи (зліва направо): "Мирутенко / Віктор Володимирович / 1964 — 1984", "Чернишевич / Олександр Іванович / 1965 — 1984", "Лазука / Всеволод Григорович / 1960 — 1981", "Кучевський / Володимир Леонідович / 1962 — 1984", "Бобік /

Микола Дмитрович / 1964 — 1985". Пам'ятник вирішено у стилі конструктивізму. Його стилістика однозначно підпорядкована темі війни на чужині. Чіткі і суворі об'єми окремих частин пам'ятника, що виконані з контрастних за кольором і фактурою матеріалів, по різному накладаючись один на одного у просторі, створюють з різних точок сприйняття глядачем почуття руху, безперервної динаміки ліній і гри світлотіней, утворюючи суворі і фантастичні конфігурації, наче ремінісценції несподіваних гірських картин та іще несподіваніших раптових і підступних кровопролитних атак ворога. Вихолощені масивні персональні меморіальні плити, кожна з яких спирається на свою консоль із загостреним закінченням, є метафорою непримиренної боротьби різних систем, ідеологій, людей, у якій перемогла смерть. Проміжки між консолями, плитами і стилобатом ведуть погляд до неясної маловиразної перспективи, у якій наче "провалюється" дійсність, втрачається реальність, наступає небуття... При фронтальному погляді на пам'ятник спокійною і врівноваженою виглядає середня (основна) площина меморіальних плит, лекальна форма якої поступово уходить із зони візуального сприйняття, створюючи враження безкінечності галереї жертв безглуздої і трагічної війни на чужині... Нетрадиційний "від'ємний" у поперечному розрізі і в плані постамент, наче виростаючи із землі як гігантська кам'яна квітка, має в основі значно менший діаметр, поступово розширюється у центральній частині (на рівні персональних меморіальних плит), чим підкреслюється головна частина композиції — присвячена малинцям, які за-

гинули в афганській війні. Багатопланове і багатооб'ємне вирішення вертикального елемента дає змогу сприймати його і як хрест, і як обеліск, і як вивернення традиційного пам'ятника на кладовищі, що позбавляє його офіційності і однозначності. Вдале колористичне вирішення елементів пам'ятника відділяє його від густої зеленої стіни паркових насаджень, який чітко сприймається із далекої відстані, не "накладаючись" на фон і не розчинаючись у ньому. Розвинутий стилобат із двома слабовиявленими (невисокими) сходами є делікатним перехідним елементом між оточуючим спокійним ландшафтом та виразними конструкціями пам'ятника.

Георгій Мокрицький

Алея ГЕРОЇВ РАДЯНСЬКОГО СО-

ЮЗУ, 2000 (іст., мист.). *Центральна алея парку культури і відпочинку ім. Миклухо-Маклая.* Автори — скульптори Житомирського худож-

ньо-виробничого комбінату НСХУ, архітектори — Д. Ляшевич, О. Йосипчук. Розміри: вис. погруддя — 1; постаменту — 1,8.

На алеї встановлено 10 пам'ятників з погруддям Героїв Радянського Союзу, які народилися у місті або загинули, захищаючи його від німецько-нацистських загарбників. Це розстріляний нацистами підпільник Тараскін Павло Андрійович (1910 — 43) та Сосніна Ніна Іванівна (1923 — 42), спалена живою в оточеному ворогом будинку; Бармін Ілля Єлізарович (1916 — 43), який загинув смертю героя в бою за м. Малин під с. Ворсівка; Захарченко Павло Федорович (1921 — 43) та Вайсер Володимир Зельманович (1921 — 43), які загинули у боях під с-щем Чоповичі; Єгоров Олександр Петрович (1910 — 43), старший лейтенант, командир винищувальної протитанкової батареї (посмертно); Грищенко Михайло Павлович (1901 — 79), санінструктор; Кузнецов Борис Львович (1914 — 43); Алексухін Василь Тимофійович (1919 — 43) воювали із загарбниками на території Малинського району; Драган Микола Агафонович (1924 — 99), повний кавалер ордена Слави.

Усі десять пам'ятників мають однакові габарити та постаменти, що виготовлені із шліфованого рожевого граніту, полірованою чоловою площиною, на якій на 3/4 висоти від долу викарбовано прізвища героїв і дати життя. Скульптурні портрети фігурантів Алеї виконані у реалістичній манері, характерній для камерно-станкового образотворчого мистецтва, в анфас та в однаковому масштабі. Завдяки тонко переданим фізіономічним особливостям та характеру Героїв, пам'ятники позбавлені одноманітності і не виглядають стандартними. Із кожного з них на нас дивиться абсолютна інша людина: зі своїми рисами, долею, особливостями характеру. Художню цінність пам'ятників, враховуючи їх уніфіковане оформлення, дещо знижує застосування різних за оформленням (і рублений, і брусковий) шрифтів та різних мов написання (і української, і російської). Пам'ятники Героям Радянського Союзу розташовані на однаковій відстані один від одного уздовж одного боку алеї. Перспективу Алеї

завершує пам'ятний знак малинцям, які загинули під час військових дій в Демократичній Республіці Афганістан. Він являє собою циліндричну композицію, яка має значну самостійну цінність як історико-культурний та архітектурно-містобудівний об'єкт.

Дж. та літ.:

Левченко І.М., Москвін П.І., Ремезов О.П. Малин // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область*. – К.: УРЕ, 1973. – 728 с. – С. 417-419. Левченко І.М., Москвін П.І., Ремезов О.П. Чоповичі // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область*. – К.: УРЕ, 1973. – 728 с. – С. 427-428. *Золотіє зvezды Полесья: Очерки о Героях Советского Союза*. – К., 1985.

*Петро Колесников,
Георгій Мокрицький*

Пам'ятник ГЕРОЯМ МАЛИНСЬКО-

ГО ПІДПІЛЛЯ,
1984 (іст., мист.).
На майдані перед входом до міського парку культури і відпочинку ім. Миклухо-Маклая.

Автори – скульптори М. Олексієнко, Б. Лисенко, В. Чепелик; архітектори О. Абрамов, Б. Орехов, В. Тищенко. Розміри: вис. композиції 8; постаменту 0,4.

Встановлено на честь учасників малинського антинацистського підпілля, створеного восени 1941 р. з ініціативи техніка-лейтенанта Червоної Армії П. Тараскіна. Ядром організації стали патріоти П. Тараскін, В. Афанасьєв, В. Дідковський, А. Мелещенко, В. Бутнарчук. 1943 окупанти заарештували П. Тараскіна та

25 інших учасників підпілля. Після їх загибелі у застінках гестапо підпільну організацію, яку поповнили нові члени, очолила 18-річна Ніна Сосніна. Активну участь у діяльності організації брали батьки Ніни – І. Соснін (лікар) та Л. Сосніна. 31 серпня 1943 нацисти оточили будинок вчительки Є. Дорошок, де І. Соснін робив операцію пораненому партизану. У нерівному бою підпільники та три партизани загинули. У 1960 П. Тараскін та Н. Сосніна удостоєні звання Героя Радянського Союзу (посмертно).

Пам'ятник являє собою багатофігурну композицію з бронзи, встановлену на масивний прямокутний у плані плінт (753 x 750 x 50), зібраний з полірованих блоків із рожевого граніту, що має по периметру неглибоку підрізку (вис. 8,0). На торцевій площині плінту з боку фронтальної частини пам'ятника змонтовано напис, виконаний барельєфними бронзовими літерами: "Героям Малинського партійно-комсомольського подполья". Плінт базується на триступінчастому розвиненому стилобаті, складеному із плит сірого граніту з включеннями польового шпату. Ритм кожного ярусу стилобату від долу до гори зростає: від нижнього найнижчого – до високого останнього: перша сходинка має розміри: 1187 x 1108 x 26; друга сходинка – 1187 x 1058 x 32; третя ступ. – 887 x 1008 x 38. Скульптурна композиція (заг. вис. – 370) являє собою групу із 6 фігур підпільників на повний зріст (вис. – 344), які у різних позах, по-різному одягнені, кільцем вишикувались навколо високої неправильної форми кам'яної брили (вис. – 570; шир. – 410), стилізованої у горішній частині під язика полум'я, яке наче огортає під-

пільників. Проміжок між язиками утворює отвір у вигляді п'ятикутної об'ємної зірки.

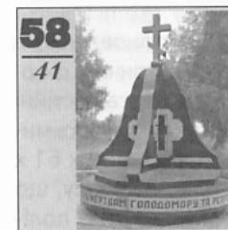
Композиції в цілому і кожній окремій скульптурі, зокрема, притаманні динамізм та експресивність, внутрішня енергія і напруженість, що вміло передані відповідними художньо-пластичними засобами. Внутрішнє напруження фігурантів скульптурної композиції вдало протипоставлене схоластичній, сухій і гладкій поверхні плінту, що надає їй ще більшої драматичності і реальності. Центральними фігурами композиції є скульптури Ніни Сосніної та її батька. Пам'ятник засобами монументального мистецтва розгортає перед глядачем широку і правдиву картину непримиренної боротьби малинських підпільників з ворогом та трагічний фінал цієї історії. Загальне враження доповнює стела з Вічним Вогнем; поховання воїнів, партизан і підпільників, розташовані у єдиному меморіальному комплексі з пам'ятником та пам'ятник воїнам-афганцями у перспективі алеї Героїв. Для пам'ятника характерна у радянський період монументальна пропаганда однозначності, плакатність скульптурних образів та невиправдана масштабність форм.

Дж. та літ.:

Опанасюк О.Є. *Кров і fata*. – К.: Рад. письм., 1967. Левченко І.М., Москвін П.І., Ремезов О.П. Малин. // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область*. – К.: УРЕ, 1973. – 728 с. – С. 417-418. Соснін В. *Антидокументальная повесть: Критика и библиография* // "Правда Украины". – 5 апр. 1968.

*Олександр Марищенко,
Георгій Мокрицький*

Пам'ятний знак ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ ТА ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ,

2003 (іст., мист.).
Вул. Ов'янка, мікрорайон залізничного вокзалу, навпроти Свято-Успенської

церкви. Архітектор – О. Йосипчук.

Встановлено в пам'ять жителів Малинського району, які загинули у роки голодомору (1932 – 33) та масових політичних репресій (1937 – 41).

Пам'ятний знак являє собою складну композицію у вигляді чотирьох окремих елементів – пілонів (20x [в підніжжі] 90 x 179), приставлених один до одного внутрішніми торцями під кутом 90 градусів, що візуально утворює силует великого чорного дзвону (візуальні шир. – 16; вис. – 61 см), який по контуру обрамляється світлою смугою відшліфованої поверхні. Максимальний габарит пілонів – 100. Вгорі на пілонах закріплено кулю із полірованого габро (діаметр – 17), на якій встановлено хрест із полірованого габро (вис. – 81). Деталі дзвону виготовлено із полірованого габро. У місці стику пілонів їх тіло вибрано, що утворює прозорий контур хреста, який "прочитується" з будь-якої точки. По контуру вибраних елементів їх поверхню відшліфовано, надаючи "прозорим хрестам" ще більшої значимості. Автори дають можливість бачити у таких хрестах фрагменти сьогодення, реального життя, руху на протилежність суворій чорній гаді решти полірованої поверхні елементів дзвону, таким чином, алегорично поєднуючи

дві теми: світлої пам'яті і трауру, скорботи.

Елементи дзвону встановлено на постаменті складної геометричної форми, що членується на три самостійні частини. Верхньої невисокої восьмигранної плити (61 x 99 x 61 x 99 x 61 x 99 x 61 x 99) з такого ж матеріалу, що базується на масивній вставці із полірованого габро у формі кільця (діаметр 262; товщина — 15), у торцевій площині якого по колу залишено широку шліфовану смугу, на якій виконано барельєфний напис (шліфованими літерами): "В пам'ять жертвам голодомору та репресій". Кільце базується на восьмигранному підніжжі (сторона — 92) із полірованого лабрадориту, що утворює завдяки меншим габаритам, аніж верхній елемент, глибоку підрізку, акцентуючи увагу на кільці з присвятним написом.

Постамент базується на слабовиявленому квадратному плінті із сірого шліфованого граніту. Завдяки комбінуванню різних форм, пластичних прийомів, матеріалу окремих частин пам'ятника, досягається його максимальне емоційне сприйняття, виникає почуття драматичності подій, яким він присвячений, передається трагізм часів голодомору.

Мініатюрна куля із полірованого лабрадориту імітує завершення церковної маківки, яка логічно завершується православним хрестом із такого ж матеріалу. Сакральна символіка і чорний колір, застосовані автором у пластиці і матеріалі пам'ятного знаку, створюють скорботний настрій, спонукають до журби за невинно загилими людьми. Лекальні лінії елементів дзвону і кругла форма постаменту спонукають до думок про утихомирен-

ня душ покійних, про їх вічний спокій і наш обов'язок зберігати пам'ять про жертви цих трагічних подій.

Художню цінність пам'ятного знаку знижує повторення елементу хреста у тілі дзвону та на горі, а інформативну — стилістична помилка у викарбуваному тексті присвятного напису, який повинен мав бути сформульований таким чином: "В пам'ять жертв голодомору та репресій" або "Пам'яті жертв голодомору та репресій". Не зайвим було б хронологічне уточнення подій: "1932 — 33" / "1937 — 40".

Георгій Мокрицький

Пам'ятний знак ЖЕРТВАМ ГОЛОКОСТУ, 2008

(іст., мист.). *Східна околиця міста, район новобудов.* Автор проекту М. Панченко. Встановлено на кошти жителів США,

Франції та за фінансової підтримки промислових підприємств міста в пам'ять мирних жителів м. Малин, які були розстріляні на цьому місці німецько-нацистськими окупантами.

Пам'ятний знак являє собою композицію, що базується на двоступінчатому слабовиявленому постаменті, підковоподібному у плані з розгорнутими під кутом 130 градусів бічними сторонами-сегментами (нижній ярус із трьох сегментів має довжину 160+223+160; верхній — 160+212+160), виготовленому із сірого полірованого граніту. На постаменті симетрично розміщені три стели прямокутної форми із заокругленими верх-

німи кутами, виготовлені із полірованого габро. Центральна — складається із двох частин (загальний розмір 185 x 147 x 12). Їх внутрішні торці мають складний профіль, що в прості утворює силует полум'я.

На чоловій поверхні центральної стели відшліфовано — на лівобічній частині зображення дзвонів, двох громадян, що схилили голову у скорботі і напис: "Зупинись! / Схили голову"; на правобічній — напис "Вічна пам'ять жертвам нацизму". Ліво- та правобічна стели менші за розмірами (кожна 63 x 90 x 12), на яких таким же чином виконано малюнки і написи. На лівобічній — зображення православного хреста у горі та під ним напис: "На цьому місці / у період / німецької / окупації / м. Малина / 1941 — 43 р.р. / фашистами було / знищено / понад тисячу / наших / співгромадян". На правобічній стелі — зображення мінони у горі і такий же текст на івриті. Пам'ятник базується на підковоподібному плінті, зорієнтованому вигином вбік перспективи.

Плінт і майданчик перед пам'ятником вимощено плитами із шліфованого сірого граніту, які об'єднуються обрамленням по периметру із плитами (рожевий полірований граніт), що візуально створює ефект двовірності композиції, в якій власне об'єм знаку наче вписується у контур майданчика аркоподібної конфігурації. Отож, благоустрій навколишнього простору органічно виступає додатковим засобом архітектурно-пластичної виразності пам'ятника.

Пам'ятний знак розраховано на огляд з фронтального боку. Тлом для нього слугуватимуть рідко посаджені ялини. Художню цінність знаку суттє-

во знижує переобтяженість усіх стел графічними елементами, тим більше, що всі вони (і зображення і текст) виконані в одній техніці, що наближує його до стилістики подібних знаків на кладовищенських надгробках.

Георгій Мокрицький

Меморіал КУРГАН БЕЗСМЕРТЯ, 1972 (іст., мист.).

Парк культ. і відпочинку ім. Миклухо-Маклая. Автори — Д. Ляшевич, О. Яцюк, В. Кульганек. Розміри: кургану —

8; вис. фрагменту руки — 2; плити 14,6 x 0,45, кубів — 0,45 x 0,45.

Курган і пам'ятний знак споруджено в пам'ять жителів Малинського району, які загинули у роки Великої Вітчизняної війни (більше 6 тисяч осіб), 1400 малинчан, які боролися з ворогом у лавах армії, 1250 закатованих нацистами народних месників і мирних жителів. У насип лягла також земля, привезена з міст-героїв.

Пам'ятний знак являє собою насипаний із ґрунту п'ятикутний у поперечному розрізі курган у формі зірки, вкритий дерном, на вершині якого встановлено композицію у вигляді фрагмента людської руки (сірий граніт) з піднятим факелом, у якому палає Вогонь Пам'яті. Руку по периметру обрамлено колотими гострокінечними гранітними брилами, символізуючими гостру боротьбу, переборені ворожі сили та лихо, з яких вийшла непереможеною, домоглася свободи. У підніжжі пагорбу, на масивних гранітних плитах, вмонтованих у периметричний

гранітний камінь, викарбовано написи: на правій — "1941 / вічна слава героям / 1945 роки"; на лівій — "У кургані безсмертя з дорогих / кожному серцю могил, з могил воїнів Радянської Армії, підпільників, Героїв Радянського Союзу П. Тараскіна, Н. Сосніної, О. Єгорова, П. Захарченка, В. Вайсера земля / Хатині, Копища, міст-героїв".

По зовнішньому периметру ритуального майдану, влаштованого навколо кургану, на однаковій відстані на прямокутних стовпчиках із сірого шліфованого граніту (22 x 22 x 22) встановлено 24 гранітних куби (34 x 34 x 34) з викарбованими на чоловій полірованій площині назвами населених пунктів району, числом загиблих та замурованими гільзами із землею з братських могил. Решта сторін кубів — бучардовані.

Дж. та літ.:

Левченко І.М., Москвін П.І., Ремезов О.П. Малин // *Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область*. — К.: УРЕ, 1973. — 728 с. — С. 417 — 419. *Пам'ятники історії та культури УРСР. Каталог-справочник*. — К.: Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 170.

*Георгій Мокрицький,
Микола Омельчак*

Пам'ятник МИКЛУХО-МАКЛАЮ

М.М., 1986 (іст., мист.). Сквер на розі вулиць Грушевського та Сосніної. Автори — ск. П. Степанов, архітектори О. Борис, Д. Ляшевич. Розміри:

заг. вис. 270; вис. скульптури 190; постаменту — 0,9 x 0,9 x 0,8.

Микола Миколайович Миклухо-Маклай (1846 — 1888), визначний вчений, мандрівник та громадський діяч. Походив з українського козацького роду Миклух. Навчався у Петербурзькому, Гейдельберзькому, Лейпцигському та Йельському університетах. Все життя присвятив подорожам, антропологічним та етнографічним дослідженням. Близько трьох років прожив на о. Нова Гвінея, на березі, який носить ім'я Миклухо-Маклая.

Миклухо-Маклай неодноразово бував в Україні, досліджував морську фауну біля Одеси. Автор бл. 160 праць, які й сьогодні не втратили свого значення. Мати вченого К.С. Миклуха поблизу м. Малин 1873 придбала маєток (Гамарня), в якому неодноразово перебував М.М. Миклухо-Маклай після повернення з мандрівок (1876 — 87).

Пам'ятник являє собою бронзову скульптуру на повний зріст, встановлену на прямокутному у плані та трапецієподібну у поздовжньому розрізі постаменті зі шліфованого рожевого граніту.

Постамент спирається на невеликий слабовиявлений стилобат із такого ж матеріалу, що вписаний у бордюрний камінь із сірого колотого граніту навколо пам'ятника. Майданчик перед ним виконано із тротуарних залізобетонних плит (100 x 100 x 2).

Постать вченого зображено на повний зріст з фігуркою туземного ідола, яку він тримає на долоні трохі піднятої правої руки (цей елемент пам'ятника незабаром після його відкриття, на жаль, втрачено). Скульптуру ви-

конано з ретельним модулюванням пластичних форм, вмілого використання можливостей емоційного враження від пози, жесту моделі. Автором вдало відтворено основні деталі простого одягу мандрівника та портрет вченого. Його постать зафіксована у русі — під час неспішної ходи незначною місцевістю: тому крок короткий, а погляд зосереджений.

Спортивна статура мандрівника майстерно виявлена скульптором у деталях та пластиці, у складках одягу, у грі світлотіней. Трохи відхилена за спину ліва рука є ознакою того, що мандрівник призупинився, чимось дуже зацікавився, щось роздивляється. Пластика скульптури метафорична, а сама вона — співмасштабна глядачеві не лише за розміром, а й своєю безпосередністю, "людяністю". Ми наче бачимо живого дослідника або, принаймні, його фотознімок. Скульптуру цікаво розглядати з усіх боків, "знайомлячись" з видатним мандрівником, стежки якого пролягали не лише далекими країнами, але й Житомирщиною-Малинщиною.

Дещо знижує естетико-інформативну цінність пам'ятника формальне застосування у присвятому підписі на постаменті пам'ятника ініціалів Миклухо-Маклая — "М М", а не ім'я і по батькові повністю (Микола Миколайович) окремим рядком.

Дж. та літ.:

Довідник з історії України. — К.: "Генеза", 2002. — 1135 с. — С. 468. *Костриця М.Ю. Рідний край: Навчальний посібник*. — Житомир, 1996. — 192 с. — С.141 — 142. *Марценюк С.П., Пиріг П.В. Миклухо-Маклай*. — К.: Т-во "Знання", 1990. — 48 с.

*Галина Міщук,
Георгій Мокрицький*

Пам'ятний знак "ЧОРНОБИЛЬ",

2001 (мист.). Майдан на перетині вулиць Грушевського і Огієнка. Автор проекту О. Йосипчук. Розміри: заг. вис.: 362.

Пам'ятний знак присвячений учасникам ліквідації чорнобильської аварії — малинцям та тим, хто постраждав від її наслідків.

Являє собою трибичну композицію ("трилистник"), встановлену на складній конфігурації прямокутному у вертикальному розрізі постаменті (232 x 232 x 35), облицьованому плитами із полірованого габро, що базується на одноступінчатому прямокутному стилобаті (287 x 284 x 22). Композиція складається із трьох прямокутних стел (25 x 30 x 305), виготовлених із полірованого габро, з широким прорізом (вис. — 92), у який вписано: у нижній частині — металеву конструкцію, що стилізує структуру атому; у верхній — підвішений металевий дзвін. По внутрішніх боках вертикальних площин стели навколо прорізу відшліфовано широкі смуги з аркоподібним завершенням, що підсилюють його контраст і пожвавлюють сприйняття на тлі оточуючої зелені. У фронтальній частині стели в підніжжі на приставній прямокутній плиті із шліфованого габро полірованими прописними літерами виконано напис "ЧОРНОБИЛЬ". Триєдина стела увінчується круглим атиком (дашком) з габро, що об'єднує угорі об'єми трьох частин стели, зорієнтованих вертикальними площинами одна до одної під

кутом 130 градусів. Постамент виготовлено із червоного граніту, візуально стилізований під фрагмент стіни чорнобильського "саркофагу", який імітують зовнішня площина постаменту та 16 кронштейнів-"мінібиків", виготовлених із полірованого габро, що ніби підпирають оболонку "саркофагу" (15 x 15 x 35). Стилобат – одноступінчатий, прямокутний, слабовиявлений, виготовлений з плит із червоного граніту. Пам'ятний знак розрахований на круговий огляд. Благоустрій навколо нього виконано із фігурних елементів мощення (ФЕМів), викладених у формі великого прямокутного майданчика.

Георгій Мокрицький

Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ Т.Г., 1995

(мист.). *Ріг вулиць Шевченка та Суворова, поблизу ЗОШ № 3.* Автор – ск. В. Фещенко. Розміри: вис. бюсту 0,76; постаменту 2,5. Споруджено на честь видатного українського поета-демократа, мислителя, художника Тараса Григоровича Шевченка (1814 – 61).

Пам'ятник являє собою погруддя поета, встановлене на круглій у поперечному розрізі колоні із полірованого сірого граніту діаметром 0,61 і висотою 148. Колонна базується на стиліованій (204 x 229 x 43), виконаному із залізобетону і облицьованому плитами із сірого полірованого граніту.

Скульптуру із пустотілої бронзи

виконано у нетрадиційній іконографії: високе чоло, прикрите густим волоссям, густі насуплені брови, довгі вуса, що прикривають міцно стиснуті уста. Ретельно відтворено риси зовнішності, одягу, академічна пластика із характерним високим зрізом плечей, композиція пам'ятника і скульптурний образ по-новому відображають постать поета, відмінний від загальноприйнятого, класичного. Погляд Шевченка світлий, прямиий, не засмучений, оптимістичний.

Застосовано також нетипову для публічних пам'ятників своєрідну триступінчасту гранітну підставку-цоколь під погруддям, що створює враження, ніби погруддя винесли для експозиції його на класичній колоні-підніжжі, що візуально розділяє підкреслену геометричною горизонталлю класичну вертикаль доволі масивної колони, яка є не співмасштабною мініатюрному погруддю.

Застосування такого прийому призвело до еkleктичності пам'ятника, тобто неоднорідності його художніх ознак. На чоловічій стороні колони викарбовано факсимільне відображення автографу поета. Підніжжя пам'ятника дещо втрачає через відсутність цільного сприйняття, оскільки застосовано цементну розшивку швів між плитами стилобату, що також не гармонує із класичною формою постаменту. Благоустрій навколо підніжжя виконано у формі рівностороннього круглого задернованого пагорбу, обрамленого по периметру гранітним поребриком.

Георгій Мокрицький

М. НОВОГРАД-ВОЛИНСЬКИЙ І РАЙОН

Пам'ятник ВОЇНАМ 1-ї КІННОЇ АРМІЇ, 1968

(мист.). *Ріг вул. Шевченка та Залізничної.* Автори невідомі. Розміри: заг. висота – 10; обеліску – 9, скульптурної композиції вершника-будьонівця – 4.

Пам'ятник являє собою скульптурну композицію вершника-будьонівця на коні, встановлену на тлі трикутного у плані обеліска, трапецієподібного у повздовжньому розрізі із пірамідальним призматичним вивершенням, облицьованого полірованими плитами з рожевого граніту.

Скульптурну композицію виконано із монолітного залізобетону і вкрито мідною виколоткою, сповнену динамізму: на коні, що став на диби, молодий вершник у будьонівці тримає прапор, який майорить на вітрі.

Підніжжя пам'ятника складено із кам'яних брил-валунів, імітуючи природну місцевість в районі Новограда-Волинського на місці бою (вис. 0,6), у чолу частину якого вмонтовано поліровану плиту із рожевого граніту (1,1 x 0,6), на якій викарбовано напис: "В п'ятдесятиріччя ВЛКСМ / комсомольцям двадцятих років / героям громадянської війни / від комсомольців міста і району / Жовтень 1968 року".

Підніжжя базується на шестикутному в плані призматичному стиліованій, нижня сходишка якого (вис. 0,4) облицьована гранітною брекчією, верхня (0,2) – потинькована штукатуркою із білого цементу "під шубу". Пам'ят-

ник встановлено на штучному земляному пагорбі, вкритому травою і квітами. З півдня і заходу пагорб відмежовує від тротуару заокруглена підпирна стінка (вис. 0,5), облицьована гранітною брекчією. Пам'ятник розрахований на огляд з різних боків, звідки відкриваються нові ракурси і плани, що є, безперечно, її великим композиційно-художнім достоїнством.

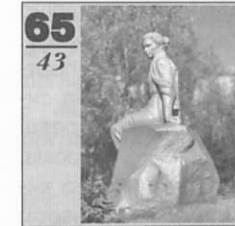
Художню цінність скульптурної композиції дещо знижує неприродна, певним чином театральна і нічим не виправдана поза вершника, його статичність, що дисгармонує зі стрімким рухом коня і буркою, яка розвівається на вітрі від швидкості.

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник. – К., Наук. думка, 1987. – 736 с. – С. 171.

Віталій Єремєєв, Георгій Мокрицький

Пам'ятник ЛЕСІ УКРАЇНЦІ, 1987 (іст., мист.).

Майдан Лесі Українки, перед Палацом культури ім. Лесі Українки. Автори – ск. М. Обезюк, архітектори М. Босенко, В. Жигулін.

Розміри: вис. скульптури – 4,6; периметр підніжжя – 5,5. Встановлено згідно з рішенням Ради Міністрів УРСР від 10.01.1978.

Леся Українка (спр. Косач-Квітка Лариса Петрівна, 1871 – 1913) – видатна українська поетеса і громадська діячка, уродженка м. Но-

воград-Волинського, де провела перші дитячі роки.

Пам'ятник являє собою скульптуру Лесі Українки, яка сидить на скелі, що виконує роль своєрідного підніжжя без класичних постаменту й стилобату. Обидва елементи пам'ятника виготовлені з монолітного блоку із рожевого омелянівського граніту. Скульптура зображає поетесу під час відпочинку: вона присіла, спираючись лівою рукою на скелю, у правиці тримає недочитану книгу, яку на мить відклала, щоб подивитися на милі їй зв'язельські краєвиди.

Скульптурний портрет в цілому відповідає іконографії поетеси кінця 80-х рр. поч. 20-х рр. XIX ст.: високе чоло, погляд відкритий, спокійний, трохи замріяний. Але на фотознімках тих років обличчя поетеси більш витягнуте, губи досить пишні і трохи розвернуті "бантиком", очі мигдалеподібні, а не округлі, що не відображено у скульптурному портреті: на ньому вони вужчі і чомусь стиснуті. Це певною мірою позбавляє портрет поетеси реальної жіночості, зводячи його до дещо схоластичного узагальненого образу. Натомість, у перуці скульптурного портрету поетеси зображено натяк на симетричний пробор, якого насправді немає в її іконографії 1890–90-х років.

У деталях скульптури вдало використовуються фактура і можливості каменю: не надокучливими, але і досить крупними "штрихами" передаються дух часу, довкілля поетеси — фрагмент скелі-постаменту, м'які складки одягу; коміром та лівою полою жакета ніби грається легкий вітерець, що надає композиції романтичності. На тлі слабовиявленого штучного пагорбу (27,5 x 20), вкритого трав'яною ковдрою

і усяного невеликими поліськими валунами та валунчиками, пам'ятник сприймається як органічне продовження, домінанта ландшафту, і разом з ним складає єдине ціле, поступово переходячи в основну частину майдану, як меморіального та історичного знакового місця Новограда-Волинського.

Дж. і літ.:

Римська В. Літературно-меморіальний музей Лесі Українки у Новограді-Волинському: Путівник. — Новоград-Волинський, 2005. — С. 4. Гуць М.В., Рассошинская. Леся Українка: Жизнь и творчество в документах, фотографиях, иллюстрациях: (Альбом). — К.: Рад. письменник, 1979. Мокрицький Г.П. Житомирщина: Фотоальбом. — Вид-во «Волинь», 2010. — 196 с.

**Євгенія Ващук,
Георгій Мокрицький**

Погруддя ЛЕСІ УКРАЇНКИ, 1971 (іст., мист.).

Вул. К. Маркса, 94, у подвір'ї літературно-меморіального музею Лесі Українки, перед північним фасадом меморіального будинку. Автор — ск. В. Дяченко. Розміри: заг. вис. — 2,7; погруддя — 0,97; постаменту — 1,4.

Леся Українка народилася у м. Новограді-Волинську. Померла у м. Сурамі, Грузія. Похована у Києві на Байковому кладовищі.

Пам'ятник являє собою погруддя поетеси, встановлене на прямокутному постаменті. Погруддя бронзове, виконане у прийнятій у радянський час за взірць іконографії поетеси: стримано-суворий погляд (на жаль, без

ознак жіночості), сувора зачіска, надто простий жакет із нехарактерним декольте і блуза із коміром-стійкою із ледь помітною надто простою вишивкою (хоча Леся Українка на фотознімках 1880–1900-х рр. зображена, як правило, у сорочці "під горло", блузі із коміром-стійкою, щедро прикрашеній українською вишивкою або світській, і з багатим модним тоді намістом). Всі ці українські або світські деталі відсутні.

Пластичними засобами у скульптурі Лесі Українки, зображеної в анфас, підкреслено революційний образ, на шкоду багатому духовному світові поетеси: повному гордості і страждань, по-жіночому тендітно-світлому і ліричному.

Погруддя поетеси встановлено на постаменті із полірованого рожевого граніту, виконаному у простих формах, що спирається на слабовиявлений плінт із також матеріалу і для створення ефекту динамічності на тлі спокійної одноповерхової забудови і затишного садку ексцентрично розміщено на ньому (у лівому верхньому куті). Стилобат — одноступінчастий (вис. 0,15, периметр — 1,0 x 1,0), складений із чотирьох монолітних блоків (сірий шліфований граніт).

Пам'ятник має камерні форми і вдало знайдений масштаб, відповідні до оточуючого середовища: він органічно вписується у простір невеликого подвір'я садиби Косачів, створюючи піднесену атмосферу перед входом до меморіального будинку літературно-меморіального музею Лесі Українки.

Дж. і літ.:

Римська В.Є. Літературно-меморіальний музей Лесі Українки у Новограді-Волинському: Путівник. — Но-

воград-Волинський, 2005. — С. 4. Гуць М.В., Рассошинская. Леся Українка: (Альбом). — К.: Рад. письменник, 1979. Новоград-Волинський — батьківщина геніальної української поетеси Лесі Українки // Цікава Житомирщина: (Карта-буклет) / Авт.-упоряд. Г. Мокрицький. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2009. — С. 2.

**Євгенія Ващук,
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник НА БРАТСЬКІЙ МОГИЛІ

ВІЙСЬКОВО-ПОЛОНЕНИХ,

1995 (іст., мист.). *Вул. Лесі Українки, 2а, західна частина парку культури і відпочинку.* Автори — ск. Ю. Марченко,

арх. В. Романов. Розміри: заг. вис. — 3,4; кам'яних брил — 2,6.

У братській могилі поховано близько 15 тис. військовополонених радянських солдат, які померли від голоду і хвороб та розстріляні нацистськими окупантами у концентраційному таборі № 201, влаштованому у приміщенні школи № 2 та прилеглій до неї території, упродовж 1941–44 під час тимчасової окупації Новограда-Волинського.

Пам'ятник являє собою композицію із двох полірованих пілонів-брил (2,5 x 1,1 x 0,5) із лабрадориту, щільно припасованих одна до одної по внутрішній вертикальній вісі. Внутрішній об'єм пілонів вибраний вздовж цієї вісі на 2/3 їх висоти, утворюючи вузький простір, в який вписано бронзову скульптуру виснаженого і зв'язаного колючим дротом в'язня, який наче протискається між брилами на волю: ліві

рука і нога до коліна вже вислизнули з полону кам'яних брил, що символізують страшні сили нацизму. М'язи в'язня напружені, але сили поступово полишають його — голова впала долу, правиця марно намагається відштовхнутися від кам'яної брили. Змучений оголений чоловік застряг у щілині. Образними засобами, використовуючи пластичні можливості матеріалу брил і скульптури, автори домоглися ефекту надзвичайної напруженості і драматизму моменту, узагальнюючи усю драматичність подій, безвихідь і страждання загиблих — похованих на цьому місці радянських військовополонених воїнів.

Вгорі, над рівнем голови в'язня у пілонах-брилах вибрано світлу поперечну шліфовану смугу, яка у поєднанні зі щілиною символізує хрест — знак вічної пам'яті. Композиція спирається на розвинутий стилобат, виконаний у вигляді дугоподібної невисокої стінки (вис. 0,8), бічні крила якої розходяться від горизонтальної вісі під кутом 130 градусів.

В центральній частині стилобату вмонтовано дві масивні плити із полірованого габро, покладені під кутом 45 градусів до горизонтальної площини з добре виявленим розривом-щілиною між ними, яка є візуальним продовженням розриву між пілонами-брилами. На лівій (північній) плиті викарбовано цифру "1941", на правій (південній) — "1945". Внутрішні стінки північного (довж. 20,06) і південного (довж. 19,85) крил стилобату влаштовані під нахилом у 65 градусів до горизонтальної площини і перекриті парпетними плитами із полірованого габро.

На трапецієподібному майданчи-

ку перед композицією, обмеженому плитами і частиною лівого і правого крил стилобату-стінки, влаштовано меморіальний майданчик, викладений із прямокутних бетонних тротуарних плит, в центрі якого покладено невисоку плиту-плінт (2,5 x 1 x 1 м) із полірованого габро, що імітує цоколь пам'ятника. Така ж плита на рівні денної поверхні майданчика покладена перед плінтом. Названі елементи надають пам'ятникові траурної урочистості, готуючи глядача до емоційного сприйняття на їх спокійному фоні гостродинамічної скульптурної композиції.

Ефект підсилюють правильні геометричні лінії алеї, що веде з вул. Лесі Українки до пам'ятника, викладеної світлою залізобетонною тротуарною плиткою. На тлі зеленої ковдри газонів, встеленої обабіч алеї, лінії концентрують погляд у перспективі алеї на домінантні меморіалу — пам'ятникові в'язням концтабору. Віддаленим фоном для меморіалу слугують підстрижені низькорослі насадження, що у плані повторюють конфігурацію стінки-стилобату, а дальнім — дерева на території кладовища. Гра світлотіней штучних елементів пам'ятника і підходів до нього та темно-зелених насаджень додатково підсилюють емоційне сприйняття комплексу.

Дж. та літ.:

ДАЖО. — Ф. 2636, оп.1, спр. 65, арк. 1,3. О.О. Павлов. *Новоград-Волинський // Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область*. — К., 1973. — 728 с. — С. 468. *Книга Пам'яті України / Житомирська область*. — Т. 7. — Житомир, 1995. — 688 с. — С. 240. *Памятники истории и культуры Украинской ССР. Каталог-справочник*. — К., Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 172. *Справочник о на-*

73

74

74/1

74/2

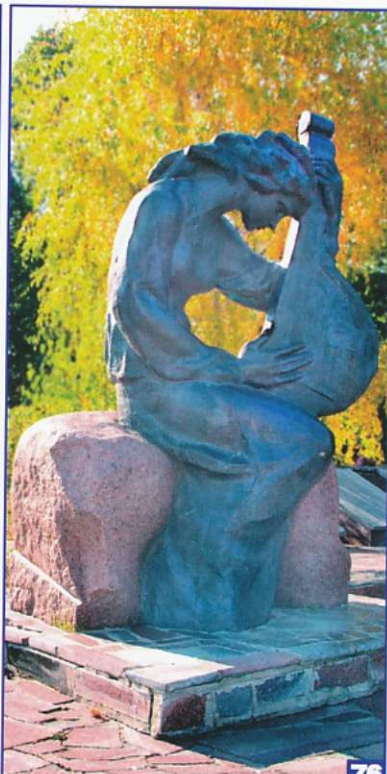
74/3

74/4

75

76

Андрушівський район

Баранівський район

Брусилівський район

77

78

79

80/1

80/2

80/4

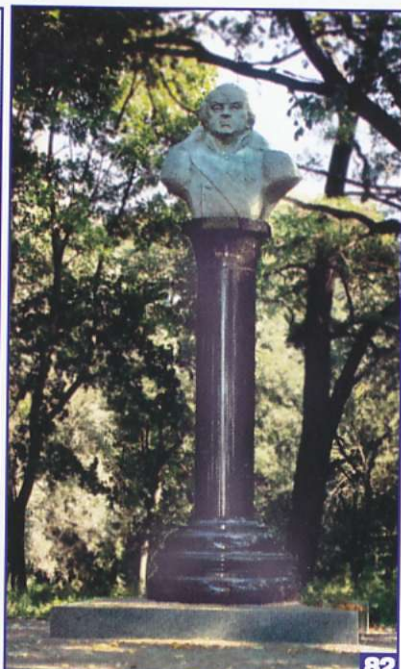

80/3

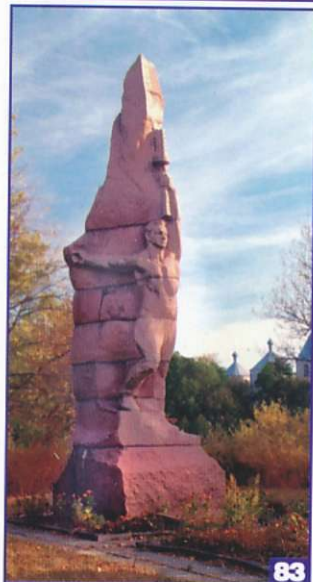
Володарсько-Волинський район

81

82

83

84

85

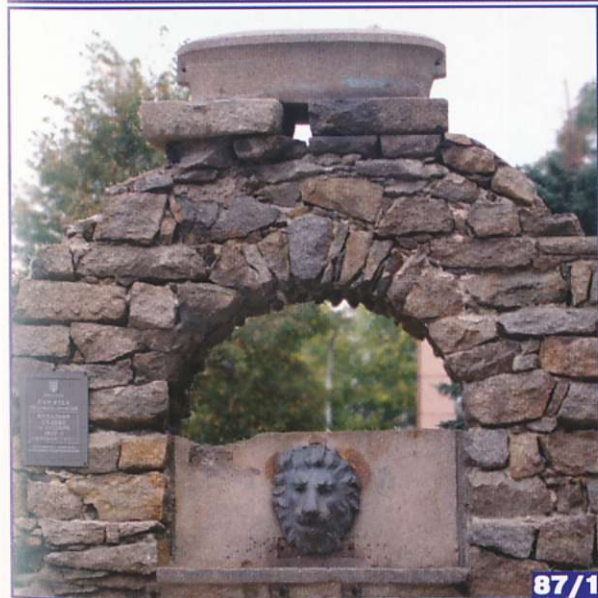

85/1

85/2

Житомирський район

88

88/1

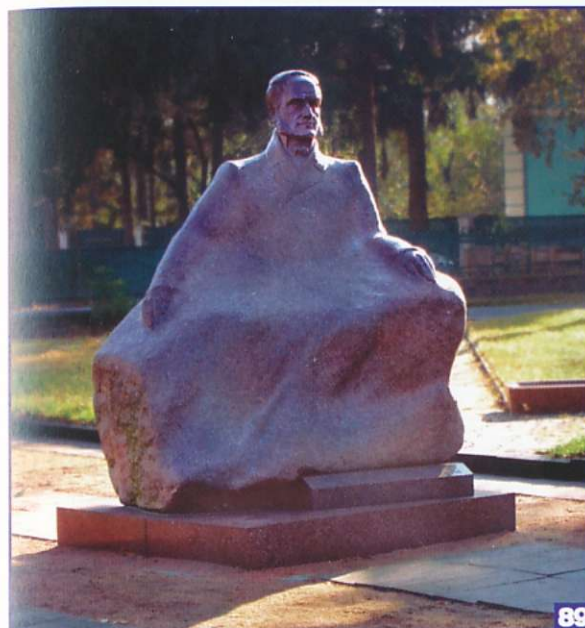
88/2

88/3

88/4

89

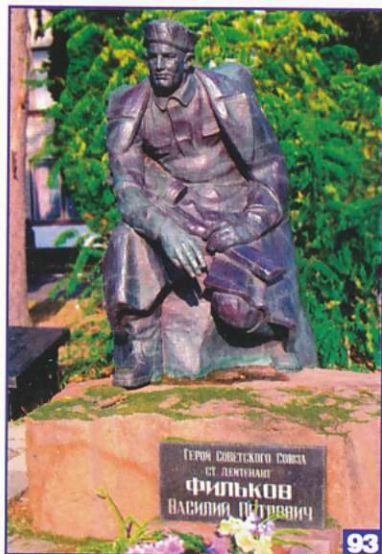
90

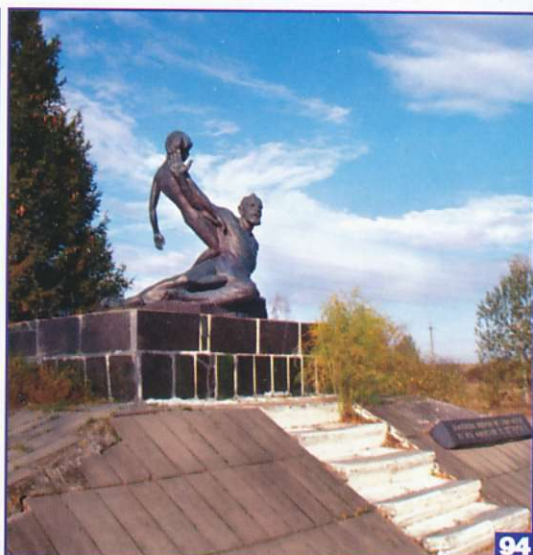
92

91

93

94

Лугинський район

Любарський район

95

96

97

Любарський район

Народицький район

98

104

106

Продовження блоку ілюстрацій дивіться на стор. 157 – 168

105

цистських лагерьох военнопленных, действовавших на оккупированной территории Украины в годы Великой Отечественной войны, и формах увековечения памяти погибших / Сост. С.П. Цакун. – К., 2002. – С. 23, 25. Супрунов М.І. Спогади. // Тих грізних років свідки живі. – Новоград-Волинський, 1999. – С. 16.

**Євгенія Ващук,
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник НА БРАТСЬКІЙ МОГИЛІ ЖЕРТВ НАЦИСТСЬКИХ ОКУПАНТІВ, 1996 (іст., мист.), *Вул. Леваневського, 3/41, на правому березі р. Случ, у ландшафтній системі північної частини парку Перемоги, неподалік Будинку офіцерів.* Автор – ск. Й. Табачник. Вис. скульптури – 2,5.

На цьому місці, у братській могилі поховано близько 800 мирних жителів єврейської національності, переважно діти і жінки, розстріляні нацистами у вересні 1941.

Пам'ятник являє собою композицію із піраміди, на яку обперлись скульптурні зображення фігур жінки і дітей. Всі елементи пам'ятника виконані із одного монолітного блоку з рожевого граніту. Піраміда тригранна, на чоловічій полірованій площині якої на івриті викарбовано напис: "Пам'ятасмо".

До лівої частини тесаної площини схилюються фігуранти скульптури. Вгорі – літня жінка, голова і плечі якої скорботно похилені долу, а погляд спрямований на чоловічу площину піраміди.

Руки стиснуті у кулаки та піднесені до підборіддя у жесті відчаю і жаху, незав'язана хустка на голові спадає вздовж обличчя, кінці якої відхилилися від подиху вітру. З обох боків до піраміди притиснулись скульптурні зображення голівок дітей: обличчя одних повернуті до неба, інших схилені долу. Вони застигли у мовчазному крику, очі закриті.

Скульптури, виконані у стилізованій, узагальнюючій манері відповідно до фактури обраного матеріалу, розміщені на другому плані по відношенню до піраміди, виростаючи наче із землі, що візуально створює враження безкінечної вирвочки таких же жертв нацизму за ними.

Піраміду встановлено на трикутному у поперечному розрізі низькому цоколі із полірованого габро. Ці обидва елементи у плані утворюють силует зірки Давида. На чоловічій горизонтальній площині цоколя українською мовою викарбовано присвятний текст: "Тут поховані мирні жителі / міста Новограда-Волинського / розстріляні / фашистами у вересні 1941 / року". Пам'ятнику притаманні чітко виявлені силует, глибоко образна пластика, зрозумілий символізм.

Пам'ятник встановлено на похилій площині природного пагорбу, що покращує експозицію усіх його площин і деталей з рівня зросту людини. Праворуч до пам'ятника схилює віти розчакнута на два стовбури береза, посилюючи його емоційно-образне сприйняття, наче відгравучи роль романтичної антитези кам'яному рукотворному образу: життя – смерть.

Дж. та літ.:

ДАЖО. – Ф. 2636, оп. 1, спр. 65, арк. 174. Коган Л. Голокост на Жито-

мирищині // *Історія міст і сіл Великої Волині: Наук. збір. "Велика Волинь". – Т. 25 (Ч. 1). – Житомир, 2002. – С. 294. Книга Пам'яті України. Житомирська область. – Т. 7. – Житомир, 1995. – 688 с. – С. 240. Круглов А. Енциклопедія Холокоста. – К., 2000. – С. 55.*

**Євгенія Вацук,
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник НА БРАТСЬКІЙ МОГИЛІ

ЖЕРТВ НАЦИСТСЬКИХ ОКУПАНТІВ, 1994

(іст., мист.). *Вул. Герцена, 18.* Автори – ск. Й. Табачник, арх. О. Вітрик. Розміри: вис. скульптури –

2,7; п'єдесталу – 1,4 x 1,4 x 0,68.

На цьому місці у братській могилі поховано близько 3200 осіб – жителів міста і навколишніх сіл, переважно єврейської національності, розстріляних нацистами у вересні 1941 на майданчику колишнього стрілецького тиру.

Пам'ятник складається з двох окремих елементів: скульптур "Скорботна мати зі свічкою" і "Крило". Виготовлені із залізобетону, окованого мідною виколоткою. Перший – зображує молоду жінку на повний зріст, одягнену у довге вбрання, у хустці на голові, босоніж. Обома руками на рівні грудей жінка тримає запалену свічку, голова скорботно схилена долу. З лівої руки виразними складками спадає довга хустина, кучеряві коси розчесані на прямий пробор, декілька локонів вибилися із перуки, прикриваючи з обох боків обличчя, що надає образів скорботної жінки динамічності і

підкреслює рух жінки назустріч вітру, її погляд спрямований уперед. Другий – композицію, що зображує два пташиних крила (вис. 0,6). Одне з них рине у небо; інше – зламане, стелиться землею, символізуючи насильницькі зламані війною долі людей. Хвилеподібна пластика крил додає їм динамізму і достовірності обірваного польоту.

Скульптуру "Скорботної матері зі свічкою" встановлено на сферичному підніжжі, окованому виколоткою із міді, що базується на невеличкій постаменті, який складається з слабовиявленого плінта та двоступінчастого стилобату (виготовлені із рожевого полірованого граніту), що має підрізку; його менша за периметром нижня сходинка спирається на широку прямокутну цокольну плиту із рожевого полірованого граніту (1,7 x 1,5).

Скульптурний елемент "Крило" встановлений на невисокій квадратній у плані видовженій цокольній плиті із полірованого габро (1,8 x 0,8 м). Складна образна семантика композиції наче розгортає перед нами реальну сцену скорботної ходи вбитої горем матері до синів – жертв війни, що обірвала їх життєвий політ.

Скульптури композиції із вдало знайденими пропорціями (на першому плані – "Крило" співмасштабне зросту людини; на другому – вертикальний акцент "Скорботної матері із свічкою") встановлені на діаметрально протилежних схилах невисокого пагорбу над Братською могилою, засіяного травою. Фоном для них слугує зелень садків приватних будинків.

До майданчика побіля скульптури "Скорботної матері зі свічкою" обабіч пагорбу, обмеженого гранітним бордюром каменем, ведуть дві до-

ріжки, викладені із великих тротуарних залізобетонних плит.

Дж. і літ.:

ДАЖО. – Ф. 2636, оп.1, спр. 65, арк. 174. Коган Л. Голокост на Житомирщині // Історія міст і сіл Великої Волині: Наук. збір. "Велика Волинь". – Т. 25 (Ч. 1). – Житомир, 2002. – С. 294. Книга Пам'яті України. Житомирська область. – Т. 7. – Житомир, 1995. – 688 с. – С. 240. Круглов А. Енциклопедія Холокоста. – К., 2000. – С. 228.

**Євгенія Вацук,
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник НА МІСЦІ СПАЛЕННЯ

ПІДПІЛЬНИКІВ,

1992 (іст., мист.). *Вул. Героїв Перекопу, 30, ліворуч від прохідної ВАТ "Новоград-Волинський завод будівельних мате-*

ріалів'. Автори – ск. В. Таранченко, арх. М. Марчук. Розміри: вис. макс. – 3,5.

На цьому місці у період нацистської окупації, 11 вересня 1943 під час здійснення каральної операції, спрямованої проти підпільників, у двох житлових будинках живцем були спалені три родини мирних жителів міста Новограда-Волинського за підозрою у зв'язках та допомозі партизанам, і серед них – 14-річний партизанський зв'язковий Вересант Панасюк.

Пам'ятник встановлено на невисокому штучному земляному пагорбі, який має у плані форму неправильного трикутника. Він являє собою композицію із кам'яної необробленої брили (рожевий граніт, вис. 2,0) та обе-

ліску неправильної форми (у плані наближається до трикутника) з грубо обробленою поверхнею, між якими вмонтовано коробчасті металоконструкції, пофарбовані у чорний колір, що імітують силует обгорілих вікон. На чоловій площині брили викарбовано силует голови жінки, яка у відчай закинула вгору правицю.

Обеліск, що імітує за формою напівзруйнований димар на місці спаленого будинку, встановлений на масивному середньому елементі пам'ятника кубічної форми (рожевий граніт, вис. – 0,7) з грубо обтесаною поверхнею, на чоловій площині якого у напівсферичному заглибленні викарбовано горельєф піонера-підпільника В. Панасюка, який згорів в одному із спалених будинків. Нижній елемент, що виконує функцію підніжжя, теж грубо обтесаний, кубічної форми (вис. – 0,8).

Грані кожного елемента обеліску-димаря розвернуті одна відносно одної під кутом приблизно в 45 градусів, що надає композиції не тільки динамічності, а й семантично поділяє її на три теми: фрагмент фундаменту спаленого будинку (підніжжя), постаць загиблого партизанського зв'язківця (середній елемент з горельєфом) та створений пожежею димар (обеліск).

До пам'ятника веде широка доріжка, викладена брекчією із сірого та рожевого тесаного граніту, шви між окремими елементами якої поросли травою, що символізує давно несхожену доріжку до згарища, чим підсилює емоційний ефект сприйняття пам'ятника здалеку.

Наприкінці доріжки перед пам'ятником покладено плиту (1,15 x 0,9) під кутом до горизонтальної поверхні у 20 градусів із полірованого габро, на

якій викарбовано текст: "В цьому районі 11 вересня 1943 року німецькими карателями були живцем спалені у своїх будинках Михайльчук Федір Михайлович, 1896 р.н., Михайльчук Ганна Хомівна, 1894 р.н. їх син Петро 19 років, дочка Надія 17 років, дочка Валентина 15 років, Опанасюк Марія Іванівна, 1905 р.н., Опанасюк Валентина Йосипівна 11 років, Галина Йосипівна 7 років, Нестерук Володимир Олександрович, 15 років, Надія Олександрівна 13 років, Панасюк Вересант Миколайович 14 років".

Художню і естетичну цінність пам'ятника суттєво знижує відсутність відповідно організованого фону. Примітивний непофарбований штахетник на другому плані "сперечається" як із тональністю пам'ятника, так із зеленню саду, що знаходиться за ним. Те ж саме можна сказати про білу залізобетонну огорожу (ліворуч). Обидві повинні мати нейтральний зелений колір з можливим насадженням чагарника і низькорослих дерев.

Дж. та літ.:

ДАЖО – Ф. 2636, оп. 1, спр. 65, арк. 7.; Ф. 1376, оп. 3, спр. 244, арк. 14, 15. Архівний відділ Новоград-Волинської міської ради. – Ф. 413, оп. 1, спр. 4, арк. 9. Книга пам'яті України / Житомирська область. – Т. 7. – Житомир, 1995. – 688 с. – С. 303-304, 307, 310. Юні месники Поліського краю / Упоряд. Ж.І. Василенко. – Новоград-Волинський, 1997. – С. 4. Загравий Ю. Пам'ять про патріотів живе // "Лесин край". – 1997. – 1 січ. Супрунов М. Трагедії 50 років // "Лесин край". – 1992. – 4 лист.

Євгенія Вацук,
Георгій Мокрицький

Меморіал ПАМ'ЯТІ ЖЕРТВ ГОЛОДОМОРУ, ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ ТА ЗАГИБЛИХ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ, 2008 (іст., мист.).

Південний сектор об'їзної дороги навколо міста по трасі "Київ – Чоп" (222-й км), за 400 м від автозаправки "WOG". Автори – ск. О. Вітрик, арх. О. Борис. Після їх смерті закінчували роботу по будівництву Меморіалу скульптори В. Фещенко та О. Костюк, автор техн. проекту М. Соловей. Розміри: висота скульптури – 6,2; постаменту – 5; підпірної стінки – 0,4, кургану – 25,5.

Меморіальний комплекс присвячений пам'яті невинно убієнних і загиблих на Новоград-Волинщині. Вибір місця для меморіалу обумовлений тим, що на цих землях у липні 1941 відбувалися кровопролитні оборонні бої. Від голоду на території району померло більше 17 тис. чоловік, жертвами депортацій і репресій 1932 – 53 стали 22 тис. чоловік, за період війни закатовано 44 тис. новоград-волинців. Лише у відомих могилах поховано близько 2 тис. воїнів.

Меморіал являє собою великий архітектурний комплекс, що складається з кургану, пам'ятних стел, скульптури, склепу з рештками віднайдених воїнів, об'єктів благоустрою.

Центром композиції Меморіалу є штучний задернований земляний курган, оперезаний в основі підпірною стінкою, з неглибоким фігурним рустом,

змурованою із колотого каміння, і вкритий парапетними полірованими плитами із рожевого граніту.

На вершині кургану встановлено два похилих залізобетонних пілони, що схрещуються у вершині (у формі літери "Л"), обличкованих брекчією, відповідно, з рожевого граніту і габро, що символізує героїзм і трагізм тих часів.

На похилому підніжжі, обкованому виколоткою з міді, височіє скульптура жінки на повний зріст, зафіксованою в стрімкому русі, у стилізованому в українському традиційному вбранні з вінком на голові, що уособлює незалежну Україну. Ліва рука піднята у закличному русі, із долоні правіці у небо злітають голуби, які символізують душі загиблих та невинно убієнних синів і дочок України.

Скульптурне зображення жінки-батьківщини, сповнене динамізму і руху, надзвичайно пластичне, сповнене не лише трагізму, а й віри у краще майбутнє, є потужним акцентом меморіалу, вертикальною домінантою, що височіє над рівнем майдану перед пам'ятником (найвища відмітка – 31,7).

Унизу, по центральній вісі кургану у підпірну стінку вмонтовано три пілони: в центрі – прямокутна у поздовжньому розрізі плита із шліфованого червоного граніту (1,4 x 2,3 x 0,2), з вибраним по центру отвором у вигляді хреста та викарбуваним під ним написом "меморіал пам'яті", перед якою на невисокий цоколь покладено під невеликим нахилом (15 градусів) плиту із рожевого граніту (1,0 x 1,4), лід якою у ніші покладені капсули із землею з 39 сільських, Городницької селищної та Новоград-Волинської міської громад.

Оба́ч центрального пілону упри́тул до нього встановлено дві симетричні плити із полірованого габро (2,6 x 1,4) та викарбуваними на їх чоловічій площині зображеннями гербів і написами. На лівій стелі: герб Новоград-Волинського району і напис: "Всіх невинно убієнних і / загиблих пам'ятаємо... / 1932 – 1933 – голодомор / 1932 – 1953 – репресії / 1941 – 1945 – війна"; на правій – вгорі малий герб України і текст з вірша: "Люті кати поглумились над вами, / Скільки лягло вас у чорні гроби, / та перемага – дивіться! – за вами: / смерть – не кінець боротьби!" / В. Симоненко".

Площу навколо кургану вимощено фігурними тротуарними елементами чорного та червоного кольорів із вмонтованими у покриття 12-ма світильниками.

У тілі кургану з тильного боку влаштовано приміщення (3,0 x 3,9), в яке перепоховано рештки 35 воїнів 195-ї стрілецької дивізії, які загинули в околицях сіл Нова Романівка, Вершниця, Федорівка, Ужачин, в оборонних боях по утриманню Новоград-Волинського укріпрайону під час контрнаступу 5-ї армії. Відомі прізвища двох перепохованих останків воїнів О.І. Алексійчука (1908 – 41) та Ф.В. Кувшинова (1922 – 41).

Вхід до склепу являє собою активний прямокутний портал з прямим карнизом, який візуально "підтримується" двома високими підпірними стінками, що "розрізають" схил кургану, ведучи до великого прямокутного вхідного прорізу, підкреслюючи таким чином значимість об'єкту, який знаходиться вглибині кургану. Конструктивно портал і стінки виконані із монолітного потинькованого залізобетону.

Зовнішні вертикальні площини підірних стінок підтримують два залізобетонних потинькованих слабовиявлених контрфорси. Архітектурі цієї частини меморіалу, як і постаментові пам'ятника та композиції із трьох пілонів притаманні суворість, простота ліній і геометричних форм, лаконічність, що у поєднанні з пластичною скульптурою і лекальними абрисами кургану створює надзвичайно багату образність архітектурно-скульптурних компонентів меморіалу, побудовану на контрасті добра і зла, живої природи і смерті, руху і спокою.

Територію Меморіалу Пам'яті зі сходу, заходу і півдня обсаджено декоративною зеленою огорожею із 600 саджанців граба. Біля склепу закладено сквер із 100 саджанцями червоного дуба, що відповідає колористичній програмі меморіалу.

Дж. та літ.:

ЦАМО. – Ф. 1378, оп. 2, спр. 56, арк. 10; Тригуб І., Поляков А. *Голгофа Звягельщини 1933. – Житомир, 2007. – С. 678.* Короленко М. *Бои в районе Новограда-Волинского в июле 1941 года // Звягель-Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення: (Наук. зб. у 2-х томах). – Т. 1. – Житомир, 1999. – С. 258 – 272.* В. Примаєв. *Осянні пам'яттю – нездоланні. // "Лесин край". – 2006. – 12 серп. І. Денисенко. Меморіал Пам'яті. – Новоград-Волинський, 2008.* Шпак В. *Із сльозою осіннього дощу... // "Урядовий кур'єр". – 2008. – 13 верес. Малин Г. Голуби пам'яті над курганом. // "Житомирщина". – 2008. – 13 верес.*

*Світлана Малошук,
Георгій Мокрицький*

Монумент "СКОРБОТНА МАТИ", 1975 (мист.).

Вул. Чехова, 7, ліворуч військових поховань на ритуальному майданчику військового кладовища. Автори – ск. Р. Андреева,

арх. Л. Літвіненко. Розміри: вис. скульптури – 4,0; постаменту – 0,7.

Поруч з пам'ятником у 144 одиничних могилах поховано 847 радянських воїнів, які загинули під час оборони і визволення міста у липні 1941 та січні 1944, померлих в евакуаційних шпиталях (1944 – 45), при виконанні службових обов'язків у повоєнний період (1945 – 60), членів міської підпільної організації, страчених окупантами у 1943.

Монумент являє собою скульптуру, довкола якої засобами малої архітектури утворено єдиний меморіальний комплекс. Скульптуру виготовлено із монолітного залізобетону, окорено міддю, що зображує в узагальнених формах фігуру жінки у вбранні, стилізованому під український одяг: довга спідниця, сорочка з традиційною вишивкою на рукавах, фартух з двома складками у чоловій частині, які поступово переходять долу у своєрідні канелюри, створюючи візуально враження, наче поділ спідниці це вже не власне скульптура, а частина постаменту. Голова вкрита незав'язаною хустиною, кінці якої накинуті на плечі, що надає образу матері невимушеності, неофіційності, "домашності". Обличчя – зосереджене, засмучене, трохи похилене долу, погляд сумний, направ-

лений вбік "Вічного Вогню". В опущеній правій руці, мати тримає гірлянди з листя та квітів, яка спускається долу, розкріпаючи жорсткий кут нижньої частини скульптури і слугуючи водночас орнаментальним оздобленням підкресленої вертикалі скульптури.

Вертикальну композицію скульптури навмисне перебиває лише один знаковий елемент: у лівій руці, зігнутий у лікті, мати тримає солдатську каску – символ скорботи за полеглими воїнами. Скульптуру встановлено на невисокому прямокутному у плані слабовиявленому постаменті із рожевого полірованого граніту.

Композиція розміщується на невеликому подіумі, викладеному плитами із сірого бучардованого граніту, до якого із центральної алеї ритуального майданчика, вимощеної бетонною тротуарною плиткою, ведуть три сходинки із такого ж тесаного матеріалу, фланковані двома симетрично покладеними під нахилом у 45 градусів плитами із сірого полірованого граніту, на яких викарбовано тексти: "Спинись, живий, поклонись у мовчанні / віддай шану тим, хто тут лежить / Вони померли до кінця незламні за те / щоб ти сьогодні міг би жити" (ліворуч); "Вічна слава / героям, що полягли за свободу / і незалежність нашої Батьківщини" (праворуч).

У створі скульптури, перед сходинками влаштовано Вічний вогонь у вигляді невисокого постаменту кубічної форми із рожевого полірованого граніту і верхньої плити із полірованого габро, трохи меншої за розміром аніж постамент, в центрі якої вмонтовано конструкцію чавунного пальника. Фоном для монументу, як горизонтальний елемент, слугує декоративна стін-

ка (0,4 x 0,25 x 1,65), оздоблена плитами із уральського мармуру, яка вертикально членується смугами з різних сортів цього матеріалу, що візуально наче піднімає її, робить більш стрімкішою.

Обабіч алеї, що веде до монументу, влаштовано газони; вздовж них вглибині посаджено акуратно підстрижені кущі, які наче продовжують тему меморіальної стінки, адже у перспективі візуально сходяться з нею. Чітка вертикаль скульптури і горизонталь світлої фонові стінки на тлі зелені кладовища утворюють у перспективі композицію, яка нагадує за силою православний хрест. Монумент вдало завершує алею ритуального майданчика і, безперечно, є його логічною домінантою.

Дж. і літ.:

Павлов О.О. *Новоград-Волинський // Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К., 1973. – 728 с. – С. 468, 470.* Книга Пам'яті України. *Житомирська область. – Т. 7. – Житомир, 1995. – 688 с. – С. 244, 245, 258, 260, 262, 291, 292, 293, 295, 307, 308, 311, 315, 319, 320, 327, 328, 329, 331, 332, 338, 341, 342, 344, 345, 347.* Наумець Л. *З історії військових госпіталів у Новограді-Волинському. // Звягель – Новоград-Волинський: від сивої давнини до сьогодення. Наук. зб. у 2-х томах. – Т. 1. – Житомир, 2007. – С. 226.* Супрунов М. *В боях за місто // "Радянський прапор" – 1983. – 4 січ.* Супрунов М. *Визволення Новограда-Волинського від німецької окупації. // Звягель древній і вічно молодий. – Новоград-Волинський, 1995. – С. 38.* ЦАМО. *Матеріали комп'ютерного центру на загиблих воїнів. – Ф. 2675, спр. 4, арк. 2; Ф. 5172, оп. 1, спр. 2, арк. 10-11; оп. 18002, спр. 350, арк. 29, 29 зв.; оп. 81888с., спр.*

13, арк. 217-218; оп. 977525, спр. 1, арк. 1, 27-28, 47 зв.; спр. 2, арк. 3-зв. 4; спр. 3, арк. 2-5, 10, 18, 23, 30, 32, 42, 52; спр. 4, арк. 3, 6, 9; спр. 205, арк. 66; спр. 206, арк. 52, 62, 68, 132, 141; спр. 209, арк. 34-35, 52, 71; спр. 210, арк. 50, 172; спр. 211, арк. 384; спр. 212, арк. 134; спр. 213, арк. 349; спр. 214, арк. 22, 33, 118, 122, 154, 158, 284, 319, 363, 371, 427, 472; спр. 215, арк. 16, 43, 83; спр. 217, арк. 277; спр. 218, арк. 205; спр. 219, арк. 72, 94, 98, 114; спр. 220, арк. 29, 80, 81, 167, 228; спр. 221, арк. 13, 111, 149, 158, 213, 219; спр. 222, арк. 12, 53, 118, 133, 166, 232; спр. 223, арк. 215, 261; спр. 224, арк. 27, 60, 77, 103, 181, 256, 260; спр. 225, арк. 196, 208; спр. 226, арк. 24, 36, 60, 68, 87, 141, 152, 206, 268, 269, 289; спр. 227, арк. 85; спр. 228, арк. 80, 162, 193; спр. 229, арк. 180, 220; спр. 231, арк. 7, 64, 168, 176; спр. 232, арк. 261; спр. 256, арк. 158; спр. 257, арк. 155 зв.; спр. 266, арк. 68; спр. 286, арк. 8, 57, 99, 208, 319, 398, 399, 433, 540, 543, 609, 619; спр. 287, арк. 11, 35, 74, 92, 107, 113, 202; спр. 331, арк. 224, 243, 197; спр. 337, арк. 156, 316; спр. 467, арк. 263; спр. 577, арк. 50.

**Євгенія Ващук,
Георгій Мокрицький**

Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ Т.Г., 2001

(іст., мист.). Вул. Шевченка, 49, на майдані перед автовокзалом. Автори — ск. О. Коркушко, арх. А. Черніченко. Розміри: вис. скульптури — 310, підніжжя — 50.

Шевченко Т.Г. (1814 — 1861), поет, письменник, громадський діяч, основоположник українсь-

кої літератури, критичного реалізму в літературі та образотворчому мистецтві. Як художник за завданням Київської археографічної комісії у жовтні 1846 здійснив подорож Київською, Подільською і Волинською губерніями з метою етнографічних та історико-краєзнавчих досліджень, обстеження історичних і архітектурних пам'яток, здійснення їх замальовок. Під час цієї подорожі у жовтні 1846 побував у Новограді-Волинському.

Пам'ятник являє собою скульптуру на повний зріст, встановлену на стилізованому масивному підніжжі без класичного постаменту та стилобату, що підсилює ефект "присутності" Шевченка в сквері, фізично наближає його до глядача.

Скульптура виконана методом виколотки міддю по монолітному бетону. Ретельно відпрацьовано портретну характеристику поета у контексті конкретної часової події: відвідання ним Новограда-Волинського. Поет зображений у молодому віці, який відповідає часові подорожування Україною за завданням Київської археографічної комісії. Шевченко зображений у мить відпочинку, у пальто-крилатці (на дворі був жовтень). Поет спирається на кам'яну брилу, схоже, зупинившись на кам'янистому березі Случі і трохи опустивши голову, вдивляється у неспішний тік річки. Поза Шевченка вдало передає його душевний стан у цю мить: побачене, напевне, навіяло якись спогади, роздуми. Спущена до поясу рука зі шляпою і піднята правниця до передпліччя додають до образу відчуття лірично-філософського настрою поета. Легкий вітер злегка колихнув кінець перев'язаної на шії хустинки —

наче протиставляючи рух у природі і спокій на душі Шевченка.

Дуже важлива додаткова деталь на підніжжі — тека-етюдник, залишена під ногами — зі стилізованим підпис поета написом "Т. Шевченко" переконує, що він не просто прогулюється мальовничими околицями Новограда-Волинського, а працює за завданням археографічної комісії.

Пам'ятник встановлено на рівні погляду пішоходів, що надає йому демократичності. Споруджений на майдані, на якому здійснено комплексну реконструкцію і закінчено забудову, що надає йому цілісності і утворює завершений містобудівний ансамбль, домінантою якого є насправді "демократичний" і ліричний пам'ятник Т.Г. Шевченку.

Дж. і літ.:

Загравий Ю. Кобзар і Звягельщина // Матеріали Всеукраїнської науково-краєзн. конференції до 130-річчя Житомирської обласної науков. універс. бібліотеки. — Житомир, 1996. — С. 175. Костиця М., Мокрицький Г. Житомирські адреси Кобзаря: Краєзнавча розвідка // "Рад. Житомирщина". — 1987. — 13 груд. Костиця М.Ю., Мокрицький Г.П. Житомирські адреси Кобзаря. — "Україна" — 21 трав. 1989. — № 21 (1685). — С. 8-9. Жур П.В. Труды и дни Кобзаря. — Л.: "Люберецкая газета", 1996. — 568 с. — С. 150-151. Жур П.В. Дума про Огонь. — К., 1985. — 434 с. — С. 283.

**Євгенія Ващук,
Георгій Мокрицький**

Андрušівський р-н

м. Андрušівка, БРАТСЬКА МОГИЛА

74 | 95

ТА МЕМОРІАЛ
НА ЧЕСТЬ РА-
ДЯНСЬКИХ
ВОЇНІВ І ВОЇ-
НІВ-ЗЕМЛЯКІВ,
ЗАГИБЛИХ ПІД
ЧАС ВЕЛИКОЇ
ВІТЧИЗНЯНОЇ
ВІЙНИ, ВОЇ-

НІВ-АФГАНЦІВ, В ПАМ'ЯТЬ
ПРО ЖЕРТВИ ГОЛОДОМОРУ
1932-33 І РЕПРЕСОВАНИХ
1937-38. АЛЕЯ СЛАВИ. 1993

(мист., іст.). Центр міста, 70 м
на північ від міської ради, в пів-
нічно-східній частині міського
парку з виходом в бік центру
міста, на вул. Леніна.

Могила розташована на
центральному вісі меморіаль-
ного комплексу між Алеєю Слави і
пантеоном загиблих. У братській мо-
гилі поховано 75 радянських воїнів.
Прізвища 37-х відомі. З них п'ять вої-
нів 202-ї стрілецької дивізії 38-ї загаль-
новійськової армії генерал-полков-
ника К.С. Москаленка та 36 воїнів
44-ї гвардійської танкової бригади 3-ї
гвардійської танкової армії генерал-
полковника П.С. Рибалка, загиблих в
боях на підступах до міста в ніч з 26
на 27 грудня. Серед них: Вобян Сана-
еар-Ервандович (1901 – 43) – гвардії
під-полковник, начальник політвідділу
44-ї гв. танкової бригади, до війни –
депутат Верховної Ради СРСР 1-го
скликання; 34 воїни 183-ї та 305-ї стрі-
лецьких дивізій загинули 29 грудня
1943 при остаточному визволенні міс-
та від німецьких військ.

74/1 | 95

Скульптурна
композиція
воїнів-визво-
лителів.

1958 на
могилі здійснено
реконструкцію,
встановлено бе-
тонну скульптуру

воїна. 1993 її замінено на скульптурну
композицію, що складається із одяг-
нених у шинелі трьох воїнів на повний
зріст (вис. 4 м). Скульптури виконано
із мідної виколотки. Скульптурна ком-
позиція, що піднесена над плінтом на
30 см, підтримується з боків чотирма
вертикальними бетонними пілонами
(360 x 80 x 43), оздобленими поліро-
ваними плитами із лабрадориту. Плінт
(640 x 575 x 41) виконаний із плит ро-
жевого та сірого граніту. Художньо-
емоційне сприйняття композиції під-
силюється алегоричним трактуванням
авторами образу воїнів-визволителів,
які зображені у повний зріст, але ску-
льптури починаються від подолу ши-
нелі. Піднесені над плінтом ("землею"),
без формально відтворених ніг, вони
ніби ангели, злітають над землею до
неба, виконавши свою нелегку місію
визволителів.

74/2 | 95

Братська моги-
ла. Розташована
в центрі ме-
моріалу, при
вході до нього з
боку вул. Лені-
на.

Місце мо-
гили позначено
слабо виявленим класичним квадрат-

ним плінтом, складеним із прямокут-
них плит із сірого крупнозернистого
полірованого граніту. Всередині гори-
зонтальної площини плінта облашто-
вано прямокутний квітник, в центрі
якого на слабопохилій площині бето-
ного цоколя встановлено меморіаль-
ну плиту із полірованого габро (120 x
70 x 20), з викарбованими на ній при-
святним написом та прізвищами деся-
ти загиблих військовиків.

74/3 | 95

Алея Героїв,
бюсти війско-
виків.

Ліворуч від
братської моги-
ли вздовж алеї
на бетонних пос-
таментах (145 x
55 x 40), оздоб-

лених плитами із червоного полірова-
ного граніту, встановлено вісім бето-
них бюстів (вис. 100), виконаних у тех-
ніці виколотки міддю. На чоловічій сто-
роні у верхній частині постаментів ви-
карбовано прізвища уродженців Анд-
рушівського р-ну – Героїв Радянсько-
го Союзу: Козлов Йосип Дмитрович
(1912 – 93), підполковник, с. Нехво-
роц; Маргулян Лев Маркович (1903 –
43), молодший сержант, с. Стара Ко-
тельня; Мельник Василь Максимович
(1919 – 45), полковник, с. Іванків; Сав-
чук Степан Варфоломійович (1915 –
45), гв. капітан, с. Глинівці; Федорчук
Павло Степанович (1914 – 40), стар-
шина, с. Івниця; повні кавалери орде-
нів Слави: Бронницький Олексій Васи-
льович (1922 – 93), старшина, м. Анд-
рушівка, Красовський Петро Іванович
(1925 – 65), старшина, с. Волиця; Стру-
товський Михайло Іванович (1910 –
83), старшина, с. Малі Мошківці.

74/4 | 95

Алея Героїв,
пантеон.

Праворуч
від братської мо-
гили вздовж
бордюру алеї
влаштовано пан-
теон, що склада-
ється з 36-ти

плит із сірого граніту (60 x 60 x 5). На
першій титульній плиті, більшій за роз-
міром (90 x 90), викарбовано напис:
"Згадай їх усіх, / Замордованих, вби-
тих, / І гідно живи, / Їх життям недо-
житим". На 26-ти з них викарбовано
380 прізвищ воїнів, партизан та під-
пільників м. Андрušівка, загиблих на
фронтах Великої Вітчизняної війни.
Решта плит має розмір 90 x 90 x 7. На
чотирьох з них викарбовано з розбив-
кою по сільських радах прізвища 5541
загиблих в боях та 516 прізвищ вої-
нів-земляків Андрušівського району,
які пропали без вісті. На одній з плит
викарбовано прізвища загиблих вої-
нів-афганців: Бернадин Віталій Мико-
лайович (1966 – 1983), с. Гаралівка;
Грабовський Леонід Альбінович (1962
– 82), с. Івниця; Джура Володимир
Леонідович (1960 – 80), м. Андрušів-
ка; Томчук Станіслав Іванович (1960 –
80), с. Жерделі. Наступні дві плити
присвячено жителям Андрušівки, по-
мерлим від голоду 1932 – 33 та реп-
ресованим в 1937 – 38 рр. На трьох
плитах (0,6 x 0,6 м) викарбовані при-
святні написи. Скульптор Д. Красняк,
архітектор М. Марчук.

Комплекс меморіалу добре впо-
рядкований, пішохідні алеї вимощено
бетонною плиткою, з усіх боків його
оточує міський парк.

Дж. та літ.:

Пам'ятники истории и культуры

Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 157. Державний архів Житомирської області. – Ф. 1150, оп. 3, спр. 230, арк. 66, 68; Ф. 1376, оп. 1, спр. 190, арк. 4-8, 172-174, оп. 3-а, спр. 43, арк. 121; Ф. 6518, оп. 1, спр. 1, арк. 65. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации. – Ф. 326, оп. 2, спр. 183, арк. 8; Ф. 1613, оп. 2, спр. 23, арк. 34; Ф. 1635, оп. 27, спр. 33, арк. 222; Ф. 3136, оп. 2, спр. 23, арк. 9. Безсмертя. Книга Пам'яті України. 1941 – 1945. – К., 2000. – С. 772, 769, 782, 787, 798, 816, 820. Герой Советского Союза. Краткий биографический словарь в 2-х томах. Т. 1. – М., 1987. – С. 257, 258, 687; Т. 2. – М., 1988. – С. 37, 68, 202, 261-262, 403, 645, 715. Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 рр. Збірник документів та матеріалів. – К., 1969. – С. 261. Золотые Звезды Полесья. Изд. 3. – К., 1985. – С. 83-85, 268-269, 271-275, 373-376, 463-465, 485-486. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6.

**Георгій Мокрицький
Олександр Кузьмін**

м. Андрушівка, центральний майдан.

75
96
**СКУЛЬПТУРА
КОБЗАРЯ.** 2004 (мист.). Встановлена в південній частині майдану, на тлі квітників та газонів і оточуючої зелені. Автор:

скульпт. К. Васильченко, арх. В. Іщенко. Виготовлена із монолітного залізобетону, вкрита мідною виколоткою (вис. 335). Встановлена на п'ятикутному цоколі (сто-

рона 200; вис. 60) із світло-сірого шліфованого граніту.

Скульптурне зображення кобзаря, що грає на бандурі, експресивне, повне енергії і руху. Високо піднята правиця музиканта напружена і от-от знову торкнеться широко розтуленими нервовими пальцями до струн інструменту. Відчувається захоплення кобзаря мелодією, що засвідчує його вдумливо-зосереджений погляд на бандуру, а також його театральньо-пафосна поза.

Світлий матеріал цоколя навмисне відділяє темну фігуру кобзаря від площини майдану, підкреслюючи його приналежність до високого мистецтва та творчості. На цоколі прикріплено гранітну плиту (80 x 43), на якій викарбовано присвятний напис: "Наша дума, наша пісня / не вмере, не загине / Т. Шевченко". Завдяки багатій пластиці і об'ємному вирішенню композиції, скульптура добре сприймається під час кругового огляду.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 4.

Георгій Мокрицький

76
96
с. Волиця, центр сільради. **БРАТСЬКА МОГИЛА РАДЯНСЬКИХ ВОЇНІВ І ПАМ'ЯТНИЙ ЗНАК НА ЧЕШЬ ЗАГИБЛИХ ВОЇНІВ-ЗЕМЛЯКІВ** (іст). Південна

частина села, 100 м на північ від будинку культури.

Поховано 61 радянського воїна. Серед них – сім бійців 202-ї стрілецької дивізії, які загинули 13 листопада 1943 при першому визволенні села від німецьких військ, і 54 воїни 44-ї гвардійської танкової бригади, які загинули 26-27 грудня 1943 на північній околиці села в боях за остаточне визволення села. Перепоховання останків загиблих в братську могилу здійснено 1944. Прізвища похованих відомі. 1989 на могилі встановлено бетонну скульптуру жінки (вис. 265), оздоблену виколоткою з міді, що грає на бандурі. Постамент (~100 x ~90), що базується на прямокутному невисокому стилісаті-цоколі (217 x 235 x 15), облицьованому брекчією, являє собою грубо оброблену кам'яну брилу із рожевого граніту, на який присіла жінка з арфою, щоб, низько схиливши голову, виконати сумну пісню-реквієм по загиблих. Скульптура, сповнена невідомою жіночої пластики і зовнішньої рівноваги, в той же час уособлює образ скорботної, але сповненої життєвих сил вдови, на плечах якої залишились і турбота про родину, і відродження поруйнованого суспільного господарства. Адаже поруч лежать у землі ті, хто вже ніколи їй не допоможе. В пам'ять про похованих воїнів праворуч скульптури встановлено під невеликим ухилом (~20°) п'ять меморіальних плит із світлої мармурової крихти (190 x 80 x 4,5). На трьох з них викарбовано прізвища 61-го воїна-визволителя, на двох – прізвища 113-ти воїнів-земляків, які загинули на

фронтах Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу. У фронтальній частині комплексу на прямокутному видовженому вглиб квітнику, який переходить із конструкції підпірної стінки до масивного бордюру на рівні меморіального майданчика, встановлено під невеликим ухилом (~20°) дві більш масивні меморіальні плити із присвятними написами. Перед п'ятьма меморіальними плитами влаштовано "Вічний вогонь" (не діє). До меморіального майданчика ведуть триступінчасті сходи із гранітних бучардованих елементів. Благоустрій території навколо пам'ятника та плити потребує реконструкції і суттєвого поліпшення.

Джерела та література:

Державний архів Житомирської області. – Ф. 6518, оп. 1, спр. 1, арк. 14-18. Центральный архив Министерства обороны Российской Федерации. – Ф. 11326, оп. 2, спр. 183, арк. 9; Ф. 3136, оп. 2, спр. 23, арк. 19. Гетьман А.Л. Танки иду на Берлин. – М., 1982. – С. 132. Історія міст і сіл УРСР. Житомирська область. – К., 1973. – С. 142. Книга Пам'яті України. Житомирська область, Т. 12. – Житомир, 1998. – С. 226. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 158.

**Георгій Мокрицький,
Катерина Кришталь**

БАРАНІВСЬКИЙ РАЙОН

Баранівка, м., околиця Заріччя, вул.

50 років Жовтня (територія ДП "Лісомисливське господарство"). **ПАМ'ЯТНИЙ ЗНАК ЛЕСІ УКРАЇНЦІ.** На місці будинку, в якому у 1877 –

78 перебувала (тодішнє с. Жабориця), на мальовничому березі р. Случ, Леся Українка, до 100-річчя від дня народження у 1971 встановлено пам'ятний знак поетеси. Авт.: скульпт. М. Назаренко.

Пам'ятник являє собою стелу із габро у формі трапеції (203 x 74 x 176/40), чолова і ліва площина якої поліровані, права площина частково шліфувана, у напрямку тилової частини – грубо оброблена. Похилена тилова площина грубо сколота і імітує поверхню природної скелі. У верхній частині фасадної площини стели виконано скульптурне зображення Лесі Українки у вигляді заглибленого горель'єфу поетеси в профіль. Горель'єф вдало передає характер і класичну іконографію Лесі Українки. Пластичним м'яким лініям скульптурного портрету протиставлено неспокійну бучардовану площину заглиблення, в якому виконано горель'єф, що підсилює його емоційне сприйняття.

У підніжжі постаменту влаштовано "г"-подібну полицю для квітів із гранітних плит (120 x 30 x 16), яку встановлено на заглибленому по периметру цоколі, що утворює підрізку, імітуючи "напівстилобат", надаючи тим самим схоластичній композиції пам'ятного знаку певної динамічності.

Важливу роль у сприйнятті знаку відіграють фонові зелені насадження, представлені трьома кременезними липами, у тіні яких, за переказами, любила відпочивати маленька Леся. Ці дерева віднесені до пам'яток природи і є важливим елементом архітектурного та емоційного сприйняття пам'ятного знаку.

На фронтальній площині стели викарбовано присвятний напис: "В селі Жабориця в 1877 – 78 рр. жила видатна українська поетеса Леся Українка". На боковій площині викарбовано додатковий текст: "Меморіальний знак встановлено в 1971 році на честь 100-річчя від дня народження поетеси".

Дж. та літ.:

Пам'ятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К., 1987. – С. 158. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6.

*Лідія Дахненко,
Георгій Мокрицький*

БРУСИЛІВСЬКИЙ РАЙОН

Брусилів, смт. **ПАМ'ЯТНИК ШЕВЧЕН-**

КУ Т.Г., 1997, (мист.). *Пл. Огієнка.* Скульптор – В. Рожик. Встановлено у сквері перед будівлею Брусилівської селищної ради.

Пам'ятник встановлено на великому дернованому підвищенні, без стилюбату. Постамент являє собою необроблену прямокутну у поздовжньому і поперечному профілях брилу із грубо обробленого лабрадориту (120 x 110 x 190). Бюст із світлосірого дрібнозернистого граніту (вис. – 110). Скульптором у тонких лініях детально відтворено один із усталених останніх портретів поета. Зажурений втомлений погляд, напружене високе чоло, широкі брови, від нелегких дум зведені до перенісся.

Художню цінність пам'ятника, його цілісність дещо знижує дисгармонія фактури постаменту і погруддя, не компенсована об'ємно-пластичним трактуванням такого контрасту. Майданчик навколо пам'ятника, до якого веде з вулиці доріжка, необґрунтовано стиснутий у невеликому просторі невисокою декоративною огорожею.

Георгій Мокрицький

Брусилів, смт. **Пам'ятник Огієнку І.**

І. 2010 (іст., мист.). *Площа ім. І. Огієнка, перед музеєм, поруч з районною державною адміністрацією.* Автори: скульп.

А. Бурденний, арх. В. Мединський. Розміри: заг. висота – 3,6 м, погруддя – 1,15 м, постаменту – 2,20 x 0,40 x 0,40 м, стилюбату – 0,25 x 0,60 x 0,60 м. Матеріал: погруддя – бетон, постамент, стилюбат – габро.

Встановлено на честь 20-річчя незалежності України та утворення району.

Огієнко Іван Іванович (церковне ім'я – Іларіон; 14.1.1882 – 29.3.1972) – відомий укр. церковний і громад. діяч, митрополит (з 1943), історик церкви, педагог, дійсн. чл. Наукового товариства ім. Т.Г. Шевченка (1922). Народився у містечку Брусилів на Київщині (нині Житомирська область). 1909 закінчив Київський університет Св. Володимира. З 1918 – професор кафедри історії української культури Київського українського державного університету.

Влітку 1918 виступив засновником і став першим ректором Кам'янець-Подільського українського держ. університету. На поч. 1919 призначався міністром освіти Української Народної Республіки. 1919 – 20 – міністр віросповідань УНР. В 1920 став головним уповноваженим уряду. 1920 – емігрував до Польщі.

Влітку 1944 емігрував до Швейцарії (жив у Лозанні), а у вересні 1947 – до Канади у м. Вінніпег. Ним було проголошено об'єднання трьох укр. автокефалій за кордоном. Він автор багатьох наук. праць з укр. мовознавства, історії і церкви, культури, канонічного права. Здійснив переклад Святого писання на українську мову. Помер у Вінніпезі.

Пам'ятник являє собою прямокутний постамент із полірованого габро, що базується на слабо виявленому стилістичному і вивершується бюстом Івана Огієнка, виконаному у класичних традиціях портретної скульптури. Вгорі пам'ятник прикрашений модернізованим перехідним елементом, який починається із фігурного заглиблення в горішній частині постаменту, в якому вмонтовано бронзове зображення Малого герба України «Тризуба» і який закінчується за площиною постаменту та власне бюста у вигляді фрагменту стягу, що майорить на повітрі.

Означений елемент привносить надзвичайно потужний динамічний імпульс у сувору і схоластичну композицію пам'ятника, що відповідає життєвому кредо вченого, просвітителя і церковного діяча Івана Огієнка, і на цьому тлі символізує його бурхливу енергію. На постаменті викарбовано напис: "Огієнко Іван Іванович 1882 — 1972 Брусилів — Вінніпег (Канада). Праця для народу — це праця для Бога".

З лівої сторони від пам'ятника під кутом 45° встановлено гранітну плиту з написом: "Брусилів — батьківщина всесвітньо відомого вченого, професора, поета, міністра УНР Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Спорудженню пам'ятника сприяли Василь Кобець, лауреат Всеукраїнської премії Івана Огієнка, Василь Врублевський, письменник, громадський діяч, Брусилівська районна державна адміністрація, районна рада, районний осередок ім. І. Огієнка. Серпень 2010 р."

Джерела та література:

Довідник з історії України. — К.: "Генеза", 2002. — С. 523-524. Брусилівщина святкувала день незалежності та 20-річчя відродження ра-

йону // Відродження. — № 34. — 27.08.2010.

Георгій Мокрицький

Меморіальний комплекс "РУБІЖ

МУЖНОСТІ", 1994, (іст., мист.). Брусилівський район. Розташований на місці оборонних боїв Червоної Армії в районі сіл Ставище —

Осівці, поблизу автостради Київ — Житомир.

Складається з пам'ятних знаків на місці боїв та братської могили радянських воїнів. Авторі — ск. В. Таранченко, арх. М. Марчук. Споруджено згідно з рішенням виконкому Житомирської обласної ради від 4 листопада 1989. На цьому рубежі під час оборонних боїв з 13 листопада по 24 грудня радянські воїни зупинили контрнаступ німецько-нацистських військ, знищивши близько 60 тисяч гітлерівців, 2317 танків противника, написавши його ціною доблесті і відваги в історію війни як Рубіж мужності. Військами 1-го Українського фронту командував генерал армії М. Ватутін, армії і корпуси якого 24 грудня 1943 перейшли у наступ, визволяючи населені пункти Житомирщини.

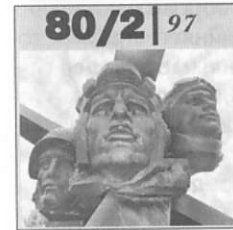
Пам'ятний знак "РУБІЖ МУЖ-

НОСТІ" встановлено на автостраді Житомир — Київ на приєднанні автодороги, що веде в напрямку с. Осівці Брусилівського р-ну.

Являє собою неправильної форми стелу (140 x 120 x 190), встановлену на залізобетонному цоколі (200 x 22). Стелу виготовлено із залізобетону з витягнутим правим верхнім кутом, що символізує полотнище прапора, на горизонтальній площині якого розміщено текст зі стилізованих рублених об'ємних літер, пофарбованих у червоний колір, та цифр: "Рубіж / мужності / грудень / 1943". Їх характер повторює конструктивістську архітектуру пам'ятного знаку на Рубежі мужності — протитанкового "їжака".

Пам'ятний знак "ІЖАК" встановлений 1994 на автодорозі в напрямку с. Осівці Брусилівського району, на відстані 500 м. на південь від автотраси Київ — Житомир.

Являє собою гіпертрофовану конструкцію, стилізовану під протитанкового "їжака", встановлену на вимощеному бетонною плиткою майданчику. У місці перехрещення балок "їжака", виготовлених із металевих коробчатого профілю, квадратному у поперечному розрізі (60 x 60) і довжиною 1000, на висоті 300 півколом прикріплені бронзові скульптурні зображення обличчя воїнів: піхотинця, танкіста та льотчика, виконані із бронзової вколотики у манері реалістичності, портретної характерності ustalеним образами героїв часів Великої Вітчизняної війни. Праворуч пам'ятного знаку на похилих чолових поверхнях залізобетонних тетраедрів, пофарбованих у білий колір, вмонтовано

шість прямокутних меморіальних плит (100 x 90) із полірованого габро з присвятними текстами. На першій плиті викарбовано карту боїв на "Рубежі мужності"; на другій текст "У грудні 1943 року / війська I Українського фронту / у жорстоких 40-денних боях / зупинили контрнаступ німецько-фашистських військ на рубежі / Овруч, Коростень, Чоповичі, / Малин, Радомисль, Ставище, Брусилів, Корнин, Попільня. / План німців знову захопити Київ і дійти до Дніпра провалився"; на третій — "Цей рубіж увійшов в історію / як Рубіж мужності / військ I Українського фронту. / Тут, на цих полях, / тисячі радянських воїнів / віддали своє життя / за визволення України. / ВІЧНА ЇМ СЛАВА! / 24 грудня 1943 року / з цього рубежу війська фронту / перейшли в рішучий наступ, / розгромили ударне угруповання / військ противника / і 31 грудня 1943 року / визволили від фашистських / загарбників м. Житомир, а 14 січня / 1944 року — Житомирську область"; на четвертій — "В оборонній битві брали участь / І-й УКРАЇНСЬКИЙ ФРОНТ / командуючий — генерал армії ВАТУТІН М.Ф. / члени військової ради — генерал-майор КРАЙНЮКОВ К.В. / генерал-майор КАЛЬЧЕНКО М.Т. / начальник штабу — генерал-лейтенант О.М. БОГОЛЮБОВ"; на п'ятій (має поздовжню тріщину) — "АРМІЇ: / I гвардійська генерал-полковника ГРЕЧКА А.А. / 13 — генерал-лейтенанта ПУХОВА М.П. / 38 — генерал-полковника МОСКАЛЕНКА К.С. / 40 — генерал-лейтенанта ЖМАЧЕНКА Ф.Ф. / 60 — генерал-лейтенанта ЧЕРНЯХОВСЬКОГО І.А. / 3 гвардійська танкова генерал-лейтенанта РИБАЛКА П.С. / 2 повітряна генерал-

лейтенанта КРАСОВСЬКОГО С.А. / КОРПУСИ: / СТРЕЛЬЦЬКІ: 17, 18 гвардійські, 15, 21, / 23, 24, 28, 30, 52, 74, 77, 94, 107. / ТАНКОВІ: 4, 5, 6 і 7 гвардійські, 10 і 25, / МЕХАНІЗОВАНІ: 8 гвардійський, 9, / 1 кавалерійський, 7 артилерійський, / АВІАЦІЙНІ: 5 і 10 винищувальні, 5 штурмовий"; на шостій — "ДИВІЗІЇ: / СТРЕЛЬЦЬКІ: 2, 3, 4, 6, 42, 68 / 70, 75 гвардійські: 8, 23, 24, 30, 71, 74, 99, / 100, 112, 121, 127, 132, 135, 141, 143, 147, 148, / 149, 155, 161, 163, 181, / 202, 211, 218, 226, 237, 240, 241, 271, 276, / 280, 287, 304, 316, 322, 328, 336, 350, 351 / КАВАЛЕРІЙСЬКІ: 1, 2 і 7 гвардійські. / АРТИЛЕРІЙСЬКІ: 3 гвардійська мінометна, 1, 13, 17 / ЗЕНІТНО-АРТИЛЕРІЙСЬКІ: 8, 10, 21, 23, 25 / АВІАЦІЙНІ: 8 і 10 гвардійські винищувальні / 235 і 256 винищувальні, 4 гвардійська штурмова, / 227, 264 і 291 штурмові, 202 і 208 бомбардувальні. / БРИГАДИ: / 248 стрілецька, 91, 129 танкові, 7 гвардійська, / 9, 22, 23, 28, 32, 302 винищувальні протитанкові. / ПАРТИЗАНСЬКІ З'ЄДНАННЯ: / генерал-майора Сабурова О.М. і / секретаря обкому КПУ МАЛИКОВА С.Ф.". У створі "їжака" влаштовано алею (400 м), обсажену обабіч березами, що веде від автодороги на Осівці у східному напрямку до братської могили радянських воїнів, на якій встановлено пам'ятний знак.

Пам'ятний знак НА БРАТСЬКІЙ МОГИЛІ РАДЯНСЬКИХ ВОЇНІВ.
Встановлений в кінці 150-метрової березової алеї, що веде від пам'ятного знаку «Іжак».

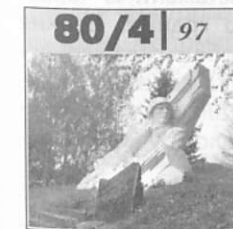

Являє собою прямокутний подіум, в центрі якого встановлено дві стели, облицьовані плитами із червоного бучардованого граніту, розміщених із невеликим зсувом у вертикальній та горизонтальній площинах одна відносно одної, що створює зорово відчуття глибини, об'ємності цієї простої композиції. Стела ліворуч має форму гострокітного трикутника (298 x 480 x 50), зорієнтованого гіпотенузою зовні. Стела праворуч має таку ж форму (290 x 300 x 50) і орієнтацію гіпотенузи.

Знак базується на газоні, засіяному травою. Завдяки просторовому розміщенню стел, зорове накладання їх об'ємів при сприйнятті з різних точок утворює численні картини для глядача, який бачить, обходячи пам'ятник, різні сюжети: від спокійних і врівноважених до гостродинамічних, неспокійних, наче передаючи увесь трагізм і напругу бойових дій, що відбувалися у цій місцевості. Цій динамічній композиції протиставлено спокійну площину майданчика перед стелами, викладеного квадратними (50 x 50) бетонними тротуарними плитами, що фланкується по боках двома масивними паралелепіпедами, облицьованими плитами із червоного полірованого граніту, на лицьових площинах яких викарбовано цифри "41" (ліворуч) і "45" (праворуч), і шістьма (три ліворуч і три праворуч) полірованими масивними меморіальними плитами (70 x 98 x 8) із полірованого лабрадориту, покладеними на похилу основу, облицьовану брекчією із шліфованого червоного граніту, під кутом 30 градусів, на яких викарбовано: на першій ("загальної") плиті — зображення ордену "Отечественная война" (вгорі) та

напис: "И у мертвых безгласных / Есть отрада одна / Мы за Родину пали / И она спасена. / А. Твардовский / Здесь захоронены 1269 бойцов / и командиров Советской Армии, павших в октябре — декабре 1943 года / при защите подступов к г. Киеву. / Вечная слава героям, / павшим за свободу и независимость / нашей Родины."; на решті плит — прізвища похованих воїнів. Композиція подіуму, що складається з фасадних паралелепіпедів, меморіальних плит, з'єднаних унизу в перспективі гранітним парпетом, утворює своєрідний траурний курднер, до якого від алеї ведуть сходи, складені із трьох гранітних східців з неглибокою підрізкою. Обабіч подіуму влаштовано газони-квітники, облямовані по периметру підірними стінками, вертикальна площина яких облицьована брекчією із шліфованого червоного граніту, а горизонтальна накрита масивними парпетними плитами із такого ж матеріалу. Завдяки такому об'ємно-планувальному рішенню пам'ятника, від його центру (стели) до квітників і далі оточуючого поля, напруженість композиції поступово спадає, і погляд повільно від динамічних елементів переходить до площинних частин майданчика, а потім сягає поля і спокійного горизонту, сприяючи заспокоєнню душі, упокоренню.

Пам'ятний знак ЗАХИСНИКАМ ВІТЧИЗНИ — ВОЇНАМ-МІНОМЕТНИКАМ
Встановлено на південному узбіччі автошляху Київ — Житомир" в районі с. Ставище.

Являє собою скульптуру стилізованого воїна на тлі "Катюші", виконаних як одне ціле із монолітного залізобетону, пофарбованих у білий колір (вис. — 486, шир. — 700). Об'єм скульптурної частини переходить поступово долу грубообробленої основи композиції, на чоловій площині якої об'ємними пофарбованими у червоний колір літерами викарбовано текст: "ВОИНАМ — / ГВАРДЕЙЦАМ / ЛЕГЕНДАРНЫХ / "КАТЮШ". Пам'ятний знак встановлено на невисокому природному пагорбі, до якого ведуть п'ять гранітних східців, праворуч від них з невеликим ухилом встановлено стелу неправильної форми (115 x 125) із полірованого габро, на чоловій площині якої викарбовано напис: "В боях за освобождение Житомирщины / СРАЖАЛИСЬ: / 3 гвардейская минометная дивизия, / 15, 18, 19, 32 гвардейские минометные / бригады, / 1, 5, 36, 47, 65, 66, 83, 91, 98, 314, 316, 323 / гвардейские минометные полки / и девять отдельных / гвардейских минометных / дивизионов". Верхній правий кут стели (остання літера в кінці слова "Житомирщин[ы]" пошкоджений.

Дж. та літ.:

Смельянов А.Е. *Боевые действия войск Первого Украинского фронта по освобождению Житомирщины // Стреложена пам'ять: (Спогади ветеранів).* — Житомир: Львонок, 1993. — 224 с. — С. 24-25. Хирный И.В. *Рубеж мужества // Житомиряни на фронтах Великой Вітчизняної війни: Спогади ветеранів: (1941 — 1945).* — Житомир: Львонок, 309 с. — С. 275-280.

Георгій Мокрицький

ВОЛОДАРСЬКО-ВОЛИНСЬКИЙ РАЙОН

Володарсько-Волинський, смт. Пам'ятник

81
98

НИК ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ І ПОЛІТИЧНИХ РЕПРЕСІЙ, встановлений 2008 у східній частині Центрального майдану, в сквері

неподалік схилів р. Ірша. Скульп. В. Ковальчук.

Являє собою композицію, що поєднує православний хрест і фігуру ангела, встановлені на невисокому "Т"-подібному постаменті, зорієнтованому "перекладиною" до глядача (335 x 85). Хрест (290 x 30) має власний трапецієподібний цоколь (106). Скульптура (вис. 169) виконана із тернопільського піщаника, символізує скорботного ангела, що у розпачі розводить руками перед тілами загиблих від голодомору. Завдяки "Т"-подібній у поперечному розрізі формі постаменту, скульптура і хрест візуально відсунуті на другий план, наче ховаючись за вертикальною площиною постаменту — великим проміжком часу, що минув від тих трагічних років. На вертикальній чоловій площині постаменту прикріплено пам'ятну дошку із полірованого габро (80 x 50 x 1,5) з присвятним написом "Вічна пам'ять жертвам / голодомору 1932 — 33 років / і політичних репресій. / Від усіх грядущих поколінь / Невинно вимученим душам / Як крик скорботний і німий / На вічну пам'ять непорушну. Виготовлено і встановлено за кошти Ковальчука В.К., Ковальчука В.В. / 2008". Другим планом пам'ятнику слугують

зелені шати парку і схилів р. Ірша, а третім — силует костюлу, що допомагають створенню у глядача відповідного настрою.

Георгій Мокрицький

Володарсько-Волинський, смт. Пам'ятник

82
98

НИК КУТУЗОВУ М.І., 1959, 2005 (мист.) — містечко Володарськ-Волинський. Заново споруджений у 2005 силами ТОВ "Ред Стоун" та ТОВ

"Володар". Скульпт. В. Рожик. Розміри: вис. погруддя — 80, довж., — 85; постамент — вис. — 220, в діаметрі — 110.

Розташований на території парку ім. Кутузова (правий берег р. Ірша, поблизу центру селища, на розі вулиць ім. Чапаєва та ім. Суворова), в його південній частині, на природному узвишші.

Попервах споруджений на честь перебування в селищі в 1802 — 1805 роках російського полководця Михайла Ілларіоновича Кутузова за проектом скульптора Г. Постнікова. Являє собою бронзовий бюст (вис. 75), встановлений на прямокутному в плані триступінчатому постаменті із червоного полірованого граніту. Верхня частина являла собою складний перехід із підрізкою та перехідним активно виявленим валиком; нижня — простий перехід (облом) у вигляді вузької фаски.

Постамент базувався на прямокутному невисокому стереобаті із того ж матеріалу, що переходив у

складений із окремих гранітних елементів плінт у формі "конверту". Скульптурний портрет Кутузова, зображеного у формі генерал-фельдмаршала, відображав основні риси полководця. Різкий поворот непокритої голови, діаметральні складки плаща, накинутого на ліве плече, надають динамічності композиції. У сильному русі торсу, голови, енергійній пластиці обличчя передано незалежний та вольовий характер Михайла Кутузова.

У 2004 пам'ятник було зруйновано, бюст викрадено. Михайло Ілларіонович Кутузов (1745 — 1913) — великий російський полководець, генерал-фельдмаршал, талановитий військовий стратег, політик-дипломат. Учасник трьох російсько-турецьких (друга пол. 18 ст. — поч. 19 ст.) і Вітчизняної (1812 р.) війн, головнокомандуючий всіма російськими арміями (1812 — 1813 рр.). Народився 16 вересня 1745 року в Петербурзі в старовинній дворянській сім'ї, яка веде свій рід ще з часів Олександра Невського.

В 1795 році, під час третього поділу Польщі, від польських панів були відібрані маєтки за їх участь в опозиції проти Російської імперії. Імператрицею Єкатериною II Горошки подаровані М.І. Кутузову за видатні військові заслуги в російсько-турецьких війнах. Наприкінці 18 століття Горошківський маєток, який включає в себе значну територію сучасного району, належав Житомирському гродському судді Дубравському. За його участь у конфедерації маєток конфісковано, і з вересня 1802 року ним володіє Кутузов. Обійстя розташоване на правому березі р. Ірша (теперішня територія парку), де була укріплена військова фортеця, в центрі якої на підвище-

ній місцевості стояв двоповерховий красень-палац фельдмаршала і височів над кручею. Його було видно з усіх кінців Горошок.

Перебування в Горошках російського полководця відіграло велику роль в розвитку селища. Побудовано цегельню, чинбарню, в 1802 році відкриваються "мастерские ружейных дел" — це були маленькі заводи, 1803 року, на лівому березі Ірші — залізоварний завод (Рудня-Горошківська), на базі якого відкрито гамарню, де виливали гармати з місцевої болотної руди, налагоджено виробництво селітри, пороху, поташу. Також М.І. Кутузов займався сільським господарством, любив полювати, організовував продаж корабельного лісу. В цей час набула розвитку торгівля. Фельдмаршал постійно укріплював і ремонтував фортецю. Зі своєю родиною ходив до місцевої церкви.

4 липня 1805 року призначений командуючим Подільською армією, переїжджає до Новограда-Волинського, де на той час була його штаб-квартира. З 1806 — 1808 рік він генерал-губернатор Києва. Однак і після цього полководець відвідував Горошки в 1806, 1809, 1810 рр. В травні 1812 року він останній раз навідує свій маєток в Горошках, далі відправляється на війну з Наполеоном. Молодша донька Кутузова вийшла заміж за князя Трубецького, далі сім'я Трубецьких володіла маєтком. Михайло Ілларіонович помер в німецькому місті Бунцлау (зараз Болеславець в Польщі) 16 квітня 1813 року. Ім'ям М.І. Кутузова названа вулиця у Володарськ-Волинському, що неподалік парку.

Нове погруддя з янцівського граніту (82 x 83) встановлено на колону

із чорного лабрадориту (168 x D35), яка базується на цоколі складного профілю, основними перехідними елементами його до найнижчої приступки (D78) є потужні валики з античними вилобками. Обличчя Кутузова зображено в анфас, без головного убору, в мундирі з орденами. В пластичі скульптурного портрету — незалежний та вольовий характер полководця.

Пам'ятник базується на перехідній залізобетонній приступці, круглій у перерізі, що дисгармонує з класичними формами постаменту, що стоїть на квадратному у плані слабо виявленому плінті із неоздобленого залізобетону (171 x 171 x 10). Пам'ятник розміщений на тлі густої зелені паркової зони, яка має багатовікову історію, він вдало вписується в довкілля, формуючи затишно-камерне емоційно-силове поле.

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К., 1987. — С. 160. Литвинчук Г.М. Из истории Кутузовского парка // Горошківщина крізь призму століть: Тези наук.-краєзн. Конф. — Житомир, 1995. — С. 52-55. Голяченко О.С. Володарськ-Волинському 450 років // Горошківщина крізь призму століть: Тези наук.-краєзн. Конф. — Житомир, 1995. — С. 6. Кізуб К. Пам'ятник М.І. Кутузову у Володарсько-Волинському // "Рад. Житомирщина". — 1959 — 25 серп. Великому полководцю від двячких нащадків // "Колгосп. Праця". — 1959. — 26 серп. Туристськими шляхами Володарщини: Путівник. — 2007. — С. 9, 11, 12.

**Олександр Райковський,
Лідія Дахненко,
Георгій Мокрицький**

Володарсько-Волинський, смт. **МОНУМЕНТ СЛАВИ.**

Встановлений 1977 на центральному майдані у сквері неподалік схилів р. Ірша. Являє собою скульптурну композицію і 16

масивних меморіальних плит, розташованих вздовж алеї, що веде до пам'ятника.

Монумент являє собою стилізовану фігуру воїна (510), складену із окремих блоків червоного грубо обробленого граніту. Блоки різновисокі: перші 4 по 70, наступний — 80 і завершальний — 150. Із чолової площини блоків немов поступово "виростає" фігура воїна, що викарбована у повний зріст. Ногами воїн спирається на виступ першого блоку, правицю закинув за спину — на "скелю", з якої виростає його постать, у лівій руці тримає піднятий вгору пістолет-кулемет ППШ (верхня частина втрачена): ми бачимо перед собою воїна-переможця, воїна-визволителя. Саме цій темі й присвячено пам'ятник та пантеон побіля нього.

Пам'ятник базується на невисокому камені-постаменті пірамідальної форми (125 x 195 x 26) із сірого грубо обробленого граніту, перед яким розміщується масивна плита із рожевого полірованого граніту, призначена для покладання квітів.

Пантеон, присвячений пам'яті воїнів-визволителів району та воїнів-земляків, полеглих на полях Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941 — 45 років, складається із 17-ти масивних гранітних плит (80 x 80), тра-

пецієподібних у поздовжньому розрізі, зорієнтованих похилою поверхнею вбік алеї, що веде до монумента.

На похилій площині плит викарбовано імена воїнів в розрізі сільських рад. Братська могила воїнів, які загинули під час визволення містечка Володарсько-Волинського, відзначена чотирма меморіальними плитами. В центрі пантеону встановлено прямокутну стелу із полірованого габро (90 x 133 x 38), на якій викарбовано присвятний текст: "Загинувшим / на фронтах / Великої / Вітчизняної / 1941 — 1945".

Георгій Мокрицький

с. Рижани. **Пам'ятник БАТЮКУ Я.П.,** 1987 (мист., іст.). *Вул. Кутузова, 44, в центрі села, на території загальноосвітньої школи. Скульпт. Д. Красняк. Розміри; вис. погруддя —*

120, постаменту — 230 x 70 x 50.

Батюк Яків Петрович — Герой Радянського Союзу (1965), керівник підпільної антинацистської групи під час ВВВ (1941 — 45). Народився у с. Рижани. 1926 навчався у спеціальній школі для сліпих, 1940 закінчив юридичний факультет Київського держуніверситету ім. І. Франка. Працював адвокатом у м. Ніжин Чернігівської обл. Під час окупації міста і області керував комсомольсько-молодіжною організацією Ніжина. У 1943 заарештований гітлерівцями і страчений. Звання Героя Радянського Союзу присвоєно посмертно. Бронзо-

ве погруддя Я.П. Батюка встановлено на прямокутному у плані постаменті із червоного граніту. На чоловій площині постаменту прикріплена меморіальна таблиця (60 x 40), виготовлена із полірованого габро, на якій викарбовано зображення Золотої Зірки Героя і під нею присвятний текст: "Герой / Радянського Союзу / Батюк / Яків Петрович / 12.05.1918 — 07.09.1943". Пластика погруддя вдало передає риси, притаманні зовнішності і характеру героя — енергійної, вольової і рішучої людини. Він зображений у темних окулярах, із зачесаним доверху густим волоссям, з легким поворотом голови, накинутим на плечі кашне, що утворює діагональну складку, додаючи цим динамізму композиції. Постамент базується на масивному (деякою мірою непропорційному) стилобаті (160 x 160 x 35), виконаному із суцільної брили червоного шліфованого граніту. Пам'ятник з обох боків фланкують трохи висунуті на передній план і змонтовані на масивних (ще більш непропорційних) підніжжях 12 меморіальних плит (104 x 40 x 5), на яких викарбовані прізвища воїнів-односельчан, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941 — 44 рр. та воїнів, що полягли під час боїв за визволення села від німецько-нацистських загарбників. До пам'ятника веде широка бетонована доріжка з кількома гранітними проступнями, що візуально концентрує увагу глядача в напрямку перспективи, де височіє пам'ятник.

**Георгій Мокрицький,
Олександр Райковський**

ЄМІЛЬЧИНСЬКИЙ РАЙОН

Ємільчине, смт. **ХРЕСТ та НАДГРОБКИ У РОДОВОМУ СКЛЕПІ ГРАФІВ УВАРОВИХ**, 1912 (іст., мист.).

Півн.-зах. част. старого православної кладовища. Родинна могила графів Уварових мала бути спільною для всіх нащадків, а отже, пустивши тут коріння в землю, назавжди увічнити її. Вона влаштована на підвищенні правого берега річки Уборть.

Місце поховання потомственої дворянської родини Уварових — колишніх власників не тільки Ємільчино, але й більшості сіл нинішніх Ємільчинського та Новоград-Волинського районів. Ці маєтності дісталися нащадкам Уварових від дружини їх предка — графа Федора Петровича Уварова (генерала від інфантерії, члена Державної ради) — Марії Любомирської. Її перший чоловік Антоній Протазій Потоцький спрямовував чимало зусиль на розвиток мануфактур на Волині, утвердженні на Поліссі нових галузей господарства. Саме від імені його дочки і пасербиці Уварова — Емілії Потоцької, й пішла сучасна назва колишньої Межерічки — Ємільчино — Ємільчино, надана за проханням Марії Любомирської після 1794).

Зацікавлений діяльністю свого попередника граф Ф.П. Уваров заходився організувати порцелянові виробництва на Житомирському Поліссі, де знаходились великі поклади білої

глини — каоліну. Узявши на початку березня 1820 р. у Позиковому банку С.-Петербурга величезну суму у розмірі 600000 рублів, вже через кілька місяців Федір Петрович відкрив у Ємільчино власне фарфорове виробництво. Завод (дві печі для обпалювання фарфору та дві для обпалювання фаянсу) вже через кілька років випускав добротні вироби — opak ("непрозорий художній фарфор"), білі та з червоним розписом тарілки, вази із візерунками, табакерки із позолотою та без неї. У 1820 — 25 рр. на фабриці Уварова в Ємільчино вже працювало майже 200 робітників.

Підприємство успішно діяло і після смерті генерала, зокрема у 1830 — 40-х рр. XIX ст. До наших днів збереглися ємільчинські чайні сервізи та вази із логотипом і датою "Emilchyn, 1849". Проте величезна конкуренція старіших фарфорових заводів, що успішно діяли на Волині, змусила статського радника Аполлона Івановича Уварова (а саме до нього, молодшого двоюрідного брата генерала Ф.П. Уварова, учасника Бородинської битви, перейшло у спадок Ємільчине із навколишніми селами) припинити 1852 фарфорове виробництво.

1839 А.І. Уваров побудував у Ємільчино церкву Святого Миколая, 1872 за кошти Анни Сергіївни Уварової та прихожан у храмі спорудили новий іконостас. За заповітом генерала від кавалерії Ф.П. Уварова із його спадку було виділено 400000 руб. на спорудження пам'ятника російській імператорській гвардії. На ці кошти (зароблені на важкій праці знедолених кріпаків Ємільчинської, Звягель-

ської та Павлоцької волостей Волинської і Київської губерній) у Санкт-Петербурзі був споруджений один з найвеличніших монументів воєнної слави Російської імперії — Нарвська Триумфальна брама, на внутрішньому боці якої викарбовано напис: "Сооружены значительным денежным соучастием / Командовавшего Гвардейским корпусом Генерала Ф. Уварова".

В Ємільчино 15 квітня 1847 р. (на хресті на могилі в Ємільчино, очевидно, помилкова дата "1844") народився Сергій Аполлонович Уваров, який з 1878 служив мировим суддею Новоград-Волинського судового округу, обирався предводителем дворянства Новоград-Волинського повіту, дістав звання почесного громадянина міста Новограда-Волинського (1894), став предводителем дворянства Волинської губернії та гофмейстером двору його величності (1896). Тривалий час керував роботою Житомирського благодійного товариства. Ним були засновані у 1875 Ємільчинські винокурний та спиртовий заводи, прибутки з яких спрямовувалися графом на утримання Ємільчинського двокласного сільського училища.

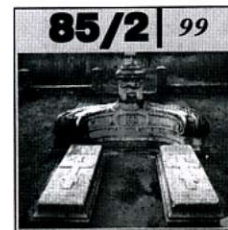
Мармуровий хрест — витвір невідомого італійського майстра. Розміри: вис. Хреста — 200 x 100; постаменту — 100 x 400. Постава біломармурового хреста добре видніється здалеку на тлі зелені кладовища і здається велетом серед оточуючих поховань.

Хрест має складну форму: вертикальна частина (200) увінчується власним хрестиком із заокругленими кінцями, перекардина (100) теж увінчується такими ж хрестиками, нагадуючи своєю формою у поздовжньому перерізі трилисник. Вертикальна частина хреста по кутах вибрана у формі оберненого вижолобку, що переходить до основної площини через слабо виявлений валик та канелюр (боріздку), і базується на невисокому пірамідальному прямокутному у плані цоколі, прикрашеному у верхній частині пальметою (рослинним декором), що спирається на постамент, горизонтальні площини якого переходять до цоколя у формі оберненого вижолобку.

Постамент теж овальний у плані зі складною пластикою (100 x 400). Всі його видимі площини прикрашені валиками та канелюрами, торці плавно заокруглюються у поздовжньому розрізі у формі волут, у поперечній площині — прикрашені пальметами. Такі прийоми надають композиції, вирішеній у барокових мотивах, надзвичайної пластичності, м'якості і людяності, що підкреслює шляхетність представників роду Уварових, які знайшли у цих гробівцях вічний спокій.

Мармурові надгробки. За хрестом, симетрично його вертикальній вісі, розміщено два надгробки прямокутної форми (140 x 60 x 50), бокові площини яких теж виконані у формі оберненого вижолобку з канелюрами та полицками.

На горизонтальній площині плит викарбовано об'ємне зображення православного хреста та надписи об'ємним заокругленим шрифтом (в транскрипції російської граматики XIX ст.). Над хрестом: "Сергей Аполлонович Уваров / род. 15 апреля 1847 г. / сконч. 21 декабря 1900 г.", "Анна Сергеевна Уварова / род. 23 марта 1878 г. / сконч. 31 декабря 1899 г.". Епітафії виконано під хрестом, "в ногах" надгробків, старослов'янською мовою з текстів Нового Заповіту. Усі вищеназвані деталі родинного пантеону Уварових виконані з італійського білого мармуру.

На території родового склепу також розташовані три поліровані надгробні плити із полірованого габро (120 x 80 x 30), кожна з викарбованими написами: "Михаил Аполлонович Уваров / сконч. 8 сентября 1871 г.", "Вдова Статс. Советника / Анна

Сергеевна Уварова / Сконч. 12 октября 1886 г. / на 62 году от рождения", "Аполлон Аполлонович Уваров / сконч. 28 марта 1883 года". З метою впорядкування пам'ятки, за ініціативи місцевого Товариства охорони пам'яток історії і культури, у 2005 на території поховання було побудовано камінну огорожу.

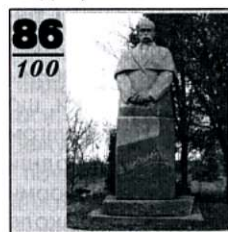
Дж. та літ.:

Лакізюк В.П. Полонез над вічністю: Роман-хроніка. – К.: Видавець Сергій Наливайко, 2010. – 488 с. – С. 5-8, 107, 209-211, 467, 473. Яценко В.Й. Твої люди. Ємільчинцино. – К.: Ред. Газ. "Вісті Центральної спілки споживчих товариств України", 2004. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6.

Георгій Мокрицький

ЖИТОМИРСЬКИЙ РАЙОН

Кодня, м-ко. Пам'ятник **ШЕВЧЕНКУ**

Т.Г., 1990 (мист., іст.). *Центр села*. Скульпт. В. Нечуйвітер, арх. П. Бірюк. Розм.: заг. вис. – 470; вис. ск. – 180, постаменту – 167 x 109.

Шевченко Тарас Григорович (1814 – 1861), великий український поет, художник, мислитель, полум'яний патріот і борець за Україну. Народився в селі Моринці на Київщині в сім'ї кріпака. У 1840 вийшла друком збірка з віршами, Шевченко назвав її "Кобзар". Після цього він почав писати нову поему "Гайдамаки". Саме у Кодні, в одній з "гайдамацьких столиць" України, Т.Г. Шевченко побував у жовтні 1846 року, здійснюючи поїздку Поділлям і Волиню (під час переїзду з Бердичева до Житомира).

Пам'ятник провіснику української свободи, натхненнику і пророку України стоїть сьогодні у центрі Кодні на майдані, на початку дороги, що веде повз гайдамацькі могили. Пам'ятник складається із двох майже рівновеликих частин: постаменту і скульптури Кобзаря по пояс. Постамент являє собою неправильний п'ятикутник у поперечному розрізі (53 x 50 x 120 x 110 x 93); у поздовжньому розрізі – прямокутник із вибраними фасками на чоловічій площині та правому куті, що утворює вгорі п'ятигранний профіль.

Постамент базується на стилісаті неправильної форми з грубо обробленого граніту (~155 x ~175 x 25),

трохи розвернутого під незначним кутом (~15°) відносно горизонтальної вісі пам'ятника. Такий прийом аж ніяк не надав масивній, важкій конструкції пам'ятника динамізму і легкості, а лише дисонує з його суворими і певною мірою пластичними формами. Дисонанс підсилює залізобетонний плінт (денна частина фундаменту), що виглядає неохайно і остаточно псує сприйняття композиції, виконаної із шліфованого рожевого граніту.

Погруддя поета виконане у традиційній пострадянській іконографії. Певне пожвавлення вносить нестандартна поза Кобзаря: складені на поясі руки. Дорозня накидка на плечах підтверджує, що Т.Г. Шевченко побував у Кодні, слідуючи поштовим диліжансом із Бердичева до Житомира. На чоловічій площині постаменту викарбовано автограф підпису Т. Шевченко. Сприйняття пам'ятника пожвавлюється здалеку, оскільки він встановлений в перспективі досить довгої алеї із туй, що веде до нього від головної вулиці.

Дж. та літ.:

Згадуючи про минуле, думаємо про майбутнє: Нариси, присвячені 40-річчю з часу відновлення Житомирського району. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2005. – 216 с. – С. 203-204. Г. Мокрицький, М. Костриця. Житомирські адреси Кобзаря. // Україна. – № 21 – трав. 1989. – С. 8-9. Г. Міщук, В. Єремєєв, Г. Мокрицький. Шевченку Т.Г. Пам'ятник / Пам'ятки археології, історії та монументального мистецтва / За заг. ред. Г. Мокрицького / Енциклопедія Житомира. – Т. 2. – Кн. 1. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2009. – 244 с. – С. 216-217.

Георгій Мокрицький

КОРОСТИШІВСЬКИЙ РАЙОН

Коростишів, місто. **Паркова композиція ВОДОГРАЙ З МАСКАРОНОМ**

ЛЕВА та скульптурою ДІВЧИНИ, ЩО КУПАЄТЬСЯ 1830 (мист.). Вул. Дарбіняна. Горішня

частина міського парку, на місці колишнього палацу гр. Олізарів. У центрі партеру побіля ухилу лівого берега р. Тетерів.

Спочатку тут розташовувались декоративний басейн і гранітна арка із зображеннями масонських символів. Деякі деталі композиції (фігури левів з чавуна) існували тут донедавна. Композиція починається з водограю (на першому плані) і завершується "П"-подібною стелою на задньому плані.

Стела з маскароном лева у вигляді

ступінчастої стінки з наріжними лопатками, змурованої із колотого неправильної форми граніту, вирішена у мотивах аркасолю.

В центрі стели виконана декоративна півциркулярна піднята арка у мотивах романтизму, що підтримується у шелігу трапецієподібним замковим каменем. На дві третини висоти проріз арки (до п'яток) замурований утопленою стінкою з каміння, у яку вмонтована гладка безордерна півколона, що підтримує тристу-

пінчастий стилобат маскарону, змонтованого на рівні верхньої плінти. Стінку з аркою по центру увінчує фронтон з одноступінчастим слабо виявленим карнизом у вигляді вузької полки, що повторює профіль арки. Над шелігом фронтона асиметрично одна одній встановлені паралелепіпедної форми шліфовані гранітні деталі. Навколо фонтану влаштовано симетричні пішохідні алеї, облямовані гранітними підпирними стінками, що огинають його по периметру і видимо впираються у наріжні кути фасаду стели, підсилюючи стилістичну єдність всіх частин ансамблю, включаючи елементи навколишнього благоустрою і малої архітектури і композиційно складаючи єдине ціле. Фоном для ансамблю служать площина гладкого газону та півциркулярна "зелена стінка" із сріблястих ялинок.

Басейн-водограй зі скульптурою купальниці влаштовано перед вмивальником. Прикрашений фігурними гранітними деталями зі скульптурою (у центрі басейну) оголеної

дівчини, що купається.

Дівчина, що купається, напевно, єдина еротична скульптура, що відома серед пам'яток монументального мистецтва на терені Житомирської області.

Фонтан круглий з прямокутним видовженням в бік стели. Стінки змуровані із колотих гранітних блоків і покриті шліфованими парпетними плитами з місцевого рожевого граніту.

Скульптура виконана із сірого дрібнозернистого граніту у повний зріст у трохи збільшеному відносно природи масштабі. Не соромлячись своєї наготи, дівчина, трохи схиливши долу симпатичну голівку, підбирає мокрі коси, що падають на тендітні плечі. Межу, де закінчуються розкішні коси і починається власне вода, помітити неможливо. Начебто насправді падає безперевний потік, що не дає можливості розрізнити грань між тілом і водою. Цей бурхливий потік, що рветься крізь тендітні ніжки дівчини, стікає зі стрункого тіла, нагадуючи скам'янилий водоспад.

Георгій Мокрицький

Коростишів, місто. **Меморіальний комплекс ГЕРОЯМ ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ ТА БОРЦЯМ ЗА РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ**, 1925,

1951, 1952, 1956, 1957, 1965, 1975, (іст., мист.). Вул. Дарбіняна, міський парк.

Комплекс складається з пам'ятників, пам'ятних знаків, меморіальних поховань, влаштованих і споруджених в різні роки, що розміщуються вздовж алеї Слави.

Обеліск Перемоги. Є центром композиції, споруджений (1965) на честь 20-річчя Перемоги, що являє собою пірамідальний обеліск (вис. — 714), прямокут-

ний у плані (шириною внизу 126), встановлений на розвинутому двоступінчастому стилобати.

Стилобат обеліску базується на спірамідальному в поздовжньому розрізі активному плінті (форми "конверту"), виконаному із полірованих гранітних плит червоного кольору (вис. — 13, підрізка — 4). З такого ж матеріалу виконано зовнішнє облицювання обеліску, у чоловій площині облицьованого полірованими плитами, а в решті площин — тесаними. Плити стиковані по кутах обеліску внутрішніми площинами, утворюючи по кутах прямокутний архітектурний облом (від'ємну полку).

У долішній частині бокові площини обеліску оздоблені накладними елементами із полірованого червоного граніту, що імітують полотнища прапорів. Завдяки відповідній конфігурації вони надають динамізму і виразності долішній частині класичного обеліску. У другому та третьому ярусах плит у чоловій площині обеліску викарбовано напис "Народу-переможцю / слава! / на відзнаку 20-річчя Перемоги / над / німецьким фашизмом / 1965" та вгорі прикріплено бронзовий барельєф ордену "Слави".

Перша приступка стилобату (завширшки 365) вища від верхньої і теж у формі "конверту" (шир. 236), що забезпечує поступовий перехід від нижньої активної зони підніжжя (плінта) до власне обеліску. Плінт окантовано бордюром каменем із червоного полірованого граніту. З чолового боку пам'ятника змонтовано сходи, проступні (4) і масивні бордюри яких виконані із такого ж матеріалу. Причому бордюри поступово виконують водночас функцію косоурів, які, спираючись

у горішній частині на верхню приступку стилобату, ніби підтримують сходи, трохи піднесені над поверхнею плінту, надаючи їм легкості і створюючи враження їх окремішності як важливого самостійного елемента пам'ятника, що зорово і де-факто веде до обеліску.

На передньому плані, перед обеліском змонтовано конструкцію "Вічного вогню", яка являє собою прямокутний у плані паралелепіпед (120 x 120 x 15), виготовлений із цільної полірованої плити з червоного граніту, що базується на меншій за розміром плиті із габро, утворюючи активну підрізку.

Пальник "Вічного вогню" обрамлений кованою п'ятикутною бронзовою зіркою. Перед пам'ятником влаштовано великий пішохідний плац-майдан, викладений гранітними плитами.

Пам'ятник фланкується по боках симетрично розміщеними меморіальними стінками, які споруджені на слабівиявленому цоколі, оздобленими плитами із червоного полірованого граніту із зрізаними у вертикальних площинах вбік обеліску горішніми кутами. На лівій стінці викарбовано напис: "Вічна пам'ять героям", на правій — "Ніхто не забутий. Ніщо не забуто".

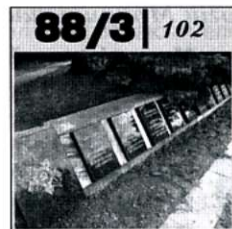
Алея Героїв. На задньому плані, за пам'ятником розпочинається алея Героїв, на якій праворуч встановлено 10 однакових за розміром та оформленням пам'ятників Героїв Радянського Союзу Коростишівщини.

Пам'ятники являють собою монолітні, грубо оброблені брили із сірого граніту, за конфігурацією в плані наближаються до паралелепіпеда, з витесаними в горішній частині скульптурними портретами у вигляді горельєфів, які ніби "виростають" із постаментів, що встановлені на слабівиявлені невисокі підніжжя.

Чолова площина постаментів і підніжжя полірована, з викарбованими присвятними написами. Перед підніжжями покладено невеликі квадратні плити з такого ж матеріалу для покладання квітів.

Пантеон. Ліворуч — вздовж алеї під кутом 60 град. на меморіальній стінці, облицьованій сірим гранітом, встановлено 25 масивних плит із полірованого лабрадориту.

На плитах викарбовано тексти загинувших у місті Коростишеві та селах (в розрізі сільрад) району — воїнів і мирних жителів. Тексти виконано російською мовою. На першій плиті викарбовано зображення ордену "Вітчизняної війни".

Могили Героїв. У тилівій частині композиції знаходяться 18 могил бійців Червоної Армії, борців за радянську владу і радянських воїнів, відзначених пам'ятними знаками (1925, 1956).

Серед поховань — могили Г. Назаренка (1920, 1925), командира партизанського загону К.В. Гелевея (1919, 1957), Героя Радянського Союзу Л.Х. Дарбіяна (1943, 1952), якому на Алеї Героїв, серед інших, встановлено погруддя-пам'ятник; дві братські могили радянських воїнів (1943, 1951, 1956). Природним фоном для меморіального комплексу слугують декоративні насадження парку.

Дж. та літ.:

Пам'ятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 167. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 13.

Георгій Мокрицький

Коростишів, місто. **Пам'ятник ГРАФУ ГУСТАВУ ОЛІЗАРУ**, 2000 (мист., іст.).

Горішня частина міського парку, поруч з костюлом. Скульптор — В. Рожик. Розміри: вис. скульптури — 204, цоколю — 25, шир. низу — 163, в плечах — 85.

Встановлено на честь видатного польського поета, письменника, мемуариста, мецената і громадського діяча, родина якого володіла маєтностями у Коростишеві. Народився тут же. Був членом масонських лож Волинської губернії, почесним членом і майстром крісла ківської ложі "Об'єднаних слов'ян". Автор послання О.

Пушкіну і збірок віршів. Підтримував дружні стосунки з членами Південного товариства С. Волконським, А. Муравйовим, В. Давидовим, що діяло на Волині. 1850 був свідком під час вінчання Оноре де Бальзака з Евеліною Ганською.

Скульптурне зображення Густава Олізара немов би виростає із скелі з м'якими абрисами, що поступово розширюються долу, переходячи у своєрідну скелю-постамент з діагональними хвилеподібними складками. Фактура постаменту надає образіві пам'ятника поетично-романтичної забарвленості і водночас динамічності, приховуючи його справжню неабияку конструктивну масивність.

Горельєф передає тонкі риси обличчя графа, його шляхетне походження, вишуканість і мудрість, високе чоло підкреслює освіченість та інтелект, прямий відкритий погляд — демократичність поглядів і вчинків, чистоту душі Густава Олізара. Він наче прийшов із минулого і, втомившись, обрав зручну позу, присів у знайомому йому парку перепочити, вдивитись у наші обличчя, прислухатись до наших розмов.

Постамент встановлено на класичному прямокутному цоколі-плінті із червоного граніту. Написи "Густав Олізар" і роки: "1798 — 1865" викарбовані на полірованих гранях трапецієподібного гранітного бруска-вставки, що слугує перехідним елементом від плінта до власне пам'ятника, підсилюючи цілісність композиції.

Дж. та літ.:

Олізар Густав. Поезії / Пер. з польськ. В.Б. Грабовського, упорядк. ред. польськ. тексту, передмова, приміт. В.О. Єршова. — Житомир: М.А.К., 1999. — 144 с. Пам'ятки мо-

монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 4.

Георгій Мокрицький

Коростишів, місто. Пам'ятник ІСУСУ

ХРИСТУ, 2001, (мист.). Територія парку культури та відпочинку, в кінці алеї Героїв, по її вісі, над крутосхилом р. Тетерів. Скульптор – В. Рожик. Являє собою скульптуру Ісуса Христа у повний зріст (вис. 220) із сірого граніту.

Скульптуру встановлено на постаменті (275 x 190) неправильної форми, виготовленому із цільної грубо обробленої гранітної брили, яка базується на невисокому штучному пагорбі, вкритому дерном. Пластичній фігурі Ісуса Христа, що зображений у момент хрещення віруючих, протиставлено масивну і навіть дещо гіпертрофовану брилу постаменту, в архітектурі і пластиці якої відкинута класичні пропорції і форми, що підсилює враження реальності дії, надає композиції більшої переконливості.

Георгій Мокрицький

Коростишів, місто. Пам'ятник КОМ-СОЛЬЦЯМ І

МОЛОДІ, які загинули у 1941 – 45 роках, 1979 (іст., мист.). Вул. Перемоги, 52, на крутосхилі р. Тетерів. Ав-

тори: скульп. К. Васильченко, арх. П. Бірюк. Розміри: 4,0 x 5,0.

Встановлений на крутосхилах р. Тетерів неподалік автомобільного мосту через річку. Присвячений комсомольцям Лідії Мирончик, Олександрю Гончаренку, Анатолію Музиці, Олександрю та Володимирю Жилияєвим, Олександрю Нижнику, Галіні Березняк та іншим комсомольцям-підпільникам Коростишівського району, які боролись з окупантами в роки Великої Вітчизняної війни.

Пам'ятник являє собою масивну прямокутну стелу, почленовану на 9 різновеликих відшліфованих прямокутних брил із сірого граніту, з яких складається композиція. У горішній частині стели викарбовані в анфас горельєфні зображення обличч двох юнаків та дівчини.

Підніжжя стели, що не виступає за габарити власне пам'ятника, складено із невеликих за висотою аналогічних гранітних блоків, але з грубо обробленою поверхнею, що забезпечує плавний перехід від скелястого рельєфу місцевості, на якій встановлено пам'ятник, до власне постаменту.

Чіткому лінійному членуванню чолової частини стели протиставляється меандрична поверхня заглиблення, вибраного у тілі блоків під горельєфи, що підсилює ефект напруженості, жорстокої боротьби молодих людей з окупантами.

Пластика горельєфів завдяки вмילו підбраному способу обробки граніту – підкреслено спрощена, "ескізна", дещо схоластична, а тому образи борців лаконічні, суворі, енергійні та рішучі.

Дж. та літ.:

Іващенко О.М. Нариси історії Жито-

мирської обласної комсомольської організації. – К.: "Молодь", 1986. – 264 с. – С. 134, 142. Бродацький М.С., Іващенко О.М. Коростишів. // Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область. – К.: УРЕ, 1973. – 726 с. – С. 351.

Олена Іващенко, Георгій Мокрицький

Коростишів, місто. Пам'ятник ФРАН-КУ І.Я., 1953,

2001, (мист.). Вул. Леніна, 29, на подвір'ї педагогічного коледжу. Виготовлено у художньо-виробничих майстернях НСХУ в

Житомирі. Розміри: погруддя – вис. 140, шир. 150; постамент – 142 x 46 x 46.

Споруджений з ініціативи викладачів і студентів коледжу на честь Івана Яковича Франка (1856 – 1916), українського вченого, громадського і політичного діяча. Прямокутний з прямими наріжними фасками п'єдестал встановлено на прямокутному стилобаті, наріжні грані якого вибрані у формі прямого четвертного валу, останній елемент стилістично суперечить загальній конструктивістській ідеї пам'ятника. Обидві частини пос-

таменту виконані із полірованого іризуючого лабрадориту.

На чоловому боці п'єдесталу викарбований текст: "Іван Якович Франко", біля підніжжя – рядок з віршу поета: "Я син народу, що вгору йде". Скульптурний портрет являє собою горельєф, викарбований у фрагменті скелі неправильної форми з необробленою поверхнею. Завдяки контрасту (темний постамент з лабрадориту та світлий скульптурний портрет із мармуру) досягається необхідний акцент на горельєфному зображенні обличчя Івана Франка, навмисне замисленому і цілеспрямованому, впевненому у світлих ідеалах і своїх прогресивних думках.

Пам'ятник встановлено на дернованому сферичному пагорбі. Відсутність невеликого плінту під стилобатом знижує художню цінність пам'ятника, що зорозво сприймається як такий, що вкопаний у ґрунт. Навколо пам'ятника виконано благоустрій із тесаних плит з сірого граніту, влаштовано газони і квітники.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6.

Георгій Мокрицький

ЛУГИНСЬКИЙ РАЙОН

Лугини, смт. Пам'ятник ФІЛЬКОВУ

**В.П., ГЕРОЮ
РАДЯНСЬКО-
ГО СОЮЗУ.**1957, 1987
(мист.). Центр
містечка, у па-
лісаднику перед
фасадом будівлі
школи ім. В.П.

Фількова. Розміри: заг. вис. — 290.

Фільков Василь Петрович (1913 — 1943) — Герой Радянського Союзу (1944, посмертно), командир загону ім. 25-річчя України Житомирського партизанського з'єднання ім. Щорса. На фронтах Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу з 1941. Тяжкопораненим потрапив у полон, з якого втік і приєднався до партизанів. З 12 вересня 1942 р. — боєць Житомирського партизанського з'єднання ім. Щорса. Був командиром диверсійного взводу, загону, якому було доручено захопити і підірвати міст через р. Крем'янку. Під час операції викликав вогонь німецької охорони на себе, чим забезпечив виконання завдання. В цьому бою 14 квітня 1943 загинув.

Спочатку був похований поблизу с. Рокітно Словечанського р-ну, у 1944 останки покійного перепоховано у Лугинах. 1957 на могилі Фількова В.П. встановлено обеліск, який у 1987 замінено на бронзову пустотілу скульптуру героя (вис. 220).

В.П. Фільков зображений у природній ситуації: одягнений у шкіряне пальто, схоже, що присів, обпершись на правицю, на один з валунів, які щедро розсипані поліськими лісами, на

хвилинку, щоб відпочити перед новим завданням, зібратися думками. Його погляд відкритий і світлий, сповнений оптимізму. У лівій руці — пістолет-кулемет ППШ, який воїн міцно, немов найдорожчу річ, притиснув до себе.

Скульптура спирається на розлогий стилобат неправильної форми у вигляді фрагменту гранітної брили у формі неправильного багатокутника (185 x 125 x 110 x 220 x 165) висотою 70, що наближає сюжет до реальної ситуації.

На чоловій вертикальній площині постаменту прикріплено плиту із червоного полірованого граніту, на якій викарбовано присвятний напис: "Герой Советского Союза / Фильков / Василий Петрович". Дати народження і смерті чомусь не наведені.

Композицію по боках фланкують 12 меморіальних плит (110 x 60 x 13), виготовлених із полірованого лабрадориту, на яких викарбовано прізвища 280 воїнів-земляків, які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни, а також партизанів і підпільників.

Дж. та літ.:

ДАЖО. Ф. 1376, оп. 1, спр. 28, арк. 15.

Книга Пам'яті України: Житомирська область. — Т. 6. — С. 656. Золотые звезды Полесья. Очерки о Героях Советского Союза. — Изд. 3-е, испр. и доп. — К., 1986. — С. 466-468. Иващенко О.М. Могила Фількова В. // Пам'ятки і пам'ятні місця історії та культури на Житомирщині: Коростенський, Лугинський, Овруцький райони. — Житомир: Полісся, 2006. — 296 с. — С. 122-123. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 168.

Георгій Мокрицький

с. Липники. Пам'ятник ЖЕРТВАМ
НАЦИЗМУ.1985 (іст., мист.).
Півд.-зах. око-
лиця села, біля
дороги, за 400 м
від лікарні. Авто-
ри: скульпт. В.
Нечуйвітер; арх.
П. Перевозник.Розміри: висота скульптурної
композиції — 2,6 м, постаменту —
0,90 м, земляного насипу — 1,2 м.

Встановлено в пам'ять розстрі-
ляних німецько-нацистськими
карателями 68 мешканців с. Липники
за зв'язки з партизанами з'єднання ім.
Щорса.

На місці розстрілу встановлено
скульптурну композицію з двох фігур,
дідусь підтримує рукою внучку, які
виконані з міді. Скульптурна компози-
ція сповнена динаміки і трагізму. Ви-
соко піднята правиця дідуся, що, під-
вівшись із землі, з останніх сил утри-
мує худеньке тіло дівчинки-онуки. Ще
мить, і старенький поволі впаде і, при-
павши до землі, закінчить на ній, хо-
лодній і обпаленій війною, свій зем-

ний шлях. Але він хоче, щоб жила його
ні в чому не винна онука, отож і під-
носить її догори, ніби тримаючи на
цьому світі, пильно востаннє вдивляю-
чись у рідну кровинку...

Пам'ятник встановлено на земля-
ному кургані обкладеному гранітними
плитами (1,20 x 0,80 м), на ньому роз-
міщено стелу з міді з присвятним на-
писом: "Землякам, павшим от рук фа-
шистов на этом месте 31.XII.1942".

Надзвичайно вдалою є просторо-
ва організація композиції, яка відкри-
вається з різних боків у нових несподі-
ваних ракурсах, підсилюючи емоцій-
не враження.

Постамент виконано з граніту. До
пам'ятника ведуть східці, викладено бе-
тонну доріжку, встановлено металеву
огорожу.

Дж. та літ.:

ДАЖО. — Ф. 1376, оп. 3, спр. 240. — арк.

5. Пам'ятки і пам'ятні місця
історії та культури на Житомир-
щині (Коростенський, Лугинський,
Овруцький райони), вип. 7. — Жи-
томир: "Полісся", 2006.

Георгій Мокрицький

ЛЮБАРСЬКИЙ РАЙОН

Любар, м-ко. Пам'ятник **ДЕКАБРИ-**

(90 x 85 x 168).

Встановлено на честь членів Товариства об'єднаних слов'ян — учасників декабристського руху. 1825 в Любарі дислокувався штаб Ахтирського гусарського полку під командуванням А.З. Муравйова. Тут служили і збирались на таємні сходки офіцери-"декабристи" С.І. Муравйов-Апостол, М. Муравйов-Апостол, М. Бестужев.

Пам'ятник являє собою крупний блок із червоного граніту з викарбованими барельєфами облич декабристів, виконаними у профіль, що встановлений на прямокутному у поперечному перерізі постаменті із такого ж матеріалу, ліва і чолова площина якого відполіровані, а права і тилова — грубо оброблені. Скульптурну композицію виконано у суворих формах. Лише праву площину зроблено у вигляді колотої поверхні, що імітує край полотнища прапора, який коливається від поруху вітру.

Барельєфи декабристів відповідають їх канонічній іконографії. Прості, узагальнюючі риси облич, спокійний але впевнений погляд, однаковий поворот голови. Таким прийомом автор наче піднімається над індивідуальністю кожного учасника антиурядового

руху, ніби об'єднує пластичними засобами різних людей в одне ціле навколо загальної ідеї, що керувала ними.

На постаменті викарбовано присвятний текст: "27.XII. 1825 р. / в Любарі обговорювався план повстання проти царизму / С.І. Муравйов-Апостол / М.П. Бестужев-Рюмін, М.І. Муравйов-Апостол / А.З. Муравйов. / На честь 150-річчя повстання декабристів".

Пам'ятник встановлено на невисокому подіумі, вимощеному брекчією, до якого з тротуару ведуть чотири гранітні сходи. Сходи з обох боків фланковані підпільною стінкою.

Дж. та літ.:

Декабристы: Биографич. справ. / Под ред. акад. М.В. Нечкиной — М.: Наука, 1988. — 446 с. — С. 11, 22, 23, 43, 118, 151, 216, 218, 220, 242, 245, 252, 287, 288, 317, 323, 331, 394, 395. Казьмирчук Г.Д., Дука М.В. Декабристів рух в Україні // Енциклопедія історії України в 5 т. — К.: Наук. думка, 2003. — Т. "Г". — 2004. — 528 с. — С. 311-313. Малахівський Й.І., Чугунов С.Є. Любар // Історія міст і сіл Української РСР: Житомирська область, 2003. — К.: УРЕ, 1973. — 726 с. — С. 391. Пам'ятники історії і культури Української ССР. Каталог-справочник. — К.: Наук. думка, 1987. — 736 с. — С. 169.

Георгій Мокрицький

Любар, м-ко. Пам'ятник **ВОЇНАМ, ЗАГИБЛИМ В АФГАНІСТАНІ,**

1990, 2000 (іст., мист.). Вул. Леніна. Архітектор П. Перевозник. Встановлено на честь уроджен-

ців Любарського району — воїнів, які загинули під час військових дій в Демократичній Республіці Афганістан.

Пам'ятник являє собою стелу складної конфігурації із монолітного потинькованого залізобетону, пофарбовану у червоний колір. Стела увінчується несиметричною конструкцією, яка сприймається в анфас як нагромадження неприступних різновеликих брил, що агресивно спираються одна на одну, утворюючи активні підрізки різної глибини і профілю, символізуючи важку боротьбу, підступну стихію, несподівану небезпеку і втрати.

Нижня частина стели виглядає як постамент трапецієподібної у поперечному розрізі конфігурації (130 x 63 x 230), значно менший за периметром, аніж горішня композиція, в центрі якої вибрано тіло бетону у вигляді п'ятикутної зірки.

На правій площині постаменту прикріплено накладні літери тексту: "Був священним / Вітчизни наказ / на землі, / де тюльпани цвіли, / не забудьте згадати про нас / тих, хто з бою / в безсмертя пішли", і нижче таким чином текст з прізвищами загиблих в Афгані любарців: "Біленький О.І. / Бойко В.С. / Гар'ян В.Ф. / Гродський П.М. / Коваль А.М. / Маркін М.К.". Під ним прикріплено невелику гранітну табличку з викарбуваним анотаційним текстом: "Реконструйовано з ініціативи та за сприяння ветерана афганської війни народного депутата України В.Й. Развадовського". Місце розміщення останньої невдале, оскільки такі допоміжні таблички чи написи розміщуються не на чоловій (основній) площині постаменту, а на боко-

вих або тильних. В тексті також не вказано дату реконструкції, допущено граматичні помилки.

Постамент встановлено на 7-кутному подіумі (сторони по фронту — 173, бічні — 165 та 207 ліворуч та такі ж — праворуч, тильна — 367), облямованому підпільною стінкою, вкритою по периметру парпетними плитами із полірованого рожевого граніту.

На горизонтальній площині подіуму, викладеній гранітною брекчією, встановлено симетрично постаменту і по його горизонтальній вісі по три меморіальні стели, виготовлені із мармурової крихти, різної висоти (40 x 94, 40 x 85 та 40 x 76), яка зменшується від краю до центру, і, оскільки вони встановлені з невеликим зсувом вглиб у напрямку вісі композиції, такий прийом імітує почуття далекої гірської перспективи, в центрі якої встановлено паличок "Вічного вогню" у вигляді чорного тюльпана. Майданчик навколо пам'ятника викладено з ФЕМів, за абрисами він повторює конфігурацію подіуму.

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 13.

Георгій Мокрицький

Любар, м-ко. Пам'ятник **ЗАГИБЛИМ ВОЇНАМ І БІЦЯМ ЗА РАДЯНСЬКУ ВЛАДУ,**

1972, (іст., мист.). Вул. Леніна, 30. 15 м на схід від кінотеатру. Автори: скульп. В.

Нечуйвітер, арх. П. Бірюк.

Пам'ятник являє собою прямокутний у поперечному розрізі паралелепіпед із двох тесаних монолітних блоків рожевого граніту, полірованих з трьох боків і бучардованих — з чолового. Постамент (80 x 185 x 207) поступово переходить у скульптурне зображення голови воїна (у першій третині горішнього блока), виконане як горельєф у лекально вибраній і грубо обробленій площині моноліту (умовна висота — 140).

Голова воїна задумливо схилена у скорботі, обпираючись на кисті рук, що охоплюють рукоятку меча, який опускається долу у вигляді барельєфу на чоловій площині пам'ятника. Це означає, що війну закінчено, ворог переможений, але сум не полишає бійця.

Пластичними прийомами і композиційним вирішенням скульптору вдалося передати образ не "заяложеного", трафаретного, плакатного воїна, а живої людини-героя, без надуманої патетики, яка за покликком душі і серця боронила спокій і мир у своїй Батьківщині, для своєї родини. Люди, втомленої війною, так і не звиклої до смертей "своїх" і "чужих", що не втратила почуття скорботи і суму, навіть на тлі перемог. Саме тому чолова площина пам'ятника — бучардована, її поверхня нерівна, неоднозначна, неспокійна, "незручна", як і будь-яка війна; а поліровані бокові і тильна площини є лише віддзеркаленням воєн у сучасній свідомості: вони — сьогоднішні, певною мірою штучні, ірреальні і вже спокійні.

Автор стилістично і композиційно об'єднав в одне ціле постамент і скульптурне зображення воїна як звуки у фінальному акорді, надавши йому голосного звучання, цілісності, пере-

конливості і глибокого психологічного смислу.

Постамент базується на трохи відсунутому на другий план стилобаті (він є підніжжям, але водночас тільки фоном, другорядним елементом) у вигляді трапеції, зорієнтованої короткою стороною вперед (120 x 253 x 140 x 253 x 23), виготовленому із монолітного блоку рожевого грубо обробленого граніту, до якого на рівні передпам'ятникового майданчика приставлено трапецієвидну плиту (150 x 70 x 23 з підрізкою 5), виготовлену із такого ж матеріалу, з трохи похилою вбік підходу до пам'ятника площиною (25°) для покладання квітів. Нависання постаменту над цією плитою, активізує сприйняття його чолової площини як головної частини композиції, її смислового акценту. Усі частини пам'ятника сприймаються як цілісний завершений ансамбль, важливий архітектурно-просторовий знак у даному середовищі. Тому трохи чужими за стилістикою, матеріалом, нарешті, семантикою (образністю) є дві пари меморіальних плит (1,58 x 0,57 x 0,13), (1,44 x 0,97 x 0,13) із полірованого габро, симетрично розміщені обабіч пам'ятника вздовж його горизонтальної вісі, вмонтовані в трапецієподібні потиньковані і побілені вапном підставки, які безперечно "випадають" із створеного ансамблю.

На плитах викарбовано написи: "Вічна слава 22-ом комсомольцям-любарцям, які загинули від рук білогвардійців у 1922 році"; "Вічна слава героям, які загинули в боротьбі за свободу і незалежність радянської Батьківщини в 1941 — 1945 рр."

Георгій Мокрицький

НАРОДИЦЬКИЙ РАЙОН

Народичі, м-ко. Пам'ятник **ЗАГИБЛИМ ВОЇНАМ.**

98
105

1949, 1952 (мист.). Миський парк ім. Корбу-та. Автори: скульп. Д. Красняк, архіт. П. Бірюк. Встановлено на місці брат-

ської могили воїнів, які загинули під час Великої Вітчизняної війни.

Поховано 6 воїнів: рядовий Ярошевський Василь Федорович — боєць 193-ї стрілецької дивізії, який загинув 15 серпня 1941 в оборонних боях з нацистськими загарбниками, та 5 воїнів 143-ї стрілецької дивізії, які були смертельно поранені в боях з німецькими окупантами 17 листопада 1943, визволяючи Народичі. Прізвища похованих відомі.

1949 на могилі встановлено обеліск, який у 1952 замінений на бетонну скульптурну композицію (600 x 270), встановлену на невисокому цоколі (43 x 700 x 246), облицьовану прямокутними плитами із червоного шліфованого граніту.

Пам'ятник являє собою скульптурне зображення голови скорботної матері, до якого впритул примикає композиція, що складається з кам'яної грубо обробленої стели, на чоловій площині якої викарбовані у вигляді горельєфів фігури 5-х воїнів у повний зріст, що крокують із домівки на фронт. На п'ятому воїні горельєф плавно переходить у повне скульптурне зображення, що створює враження, ніби солдати насправді рухаються і безперервною вервечкою "витікають" із

скелі, яку символізує стела. Окрім того, скульптор виконав обличчя усіх персонажів композиції у більш точних і тонких формах, застосувавши для цього мідну виколотку, тим самим ніби відмежовуючи матеріальне і духовне, суворі будні війни і високу ідею Перемоги морально чистих людей. Адже обличчя є своєрідним дзеркалом душі людини. Такі алегоричні прийоми, засновані скульптором, підкреслюють не тільки постійне підживлення радянських військ свіжими новобранцями, а й міцний, немов скеля, дух молодого поповнення. Ідеологічне навантаження пам'ятника підсилюється червоним кольором, у який він пофарбований.

Перед пам'ятником влаштовано невисокий прямокутний плінт (350 x 202 x 21), оздоблений полірованими плитками із червоного граніту, на горизонтальній площині якого асиметрично до центральних вісей вмонтовано "Вічний вогонь" (не діє). Праворуч від нього на слабо похилому цоколі покладено пам'ятну плиту з присвятим написом і прізвищами загиблих.

Дж. та літ.:

Военные грозы над Полесьем. — К., 1985. — С. 112. Іващенко О.М. Пам'ятки і пам'ятні місця історії та культури Народиччини. — Житомир: Полісся, 2005. — 92 с. — С. 36-37. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 170. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотодисставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 12.

Георгій Мокрицький

Базар, м-ко. Меморіал **НА БРАТСЬКІЙ МОГИЛІ ВОЇНІВ АРМІЇ УНР – УЧАСНИКІВ ДРУГОГО ЗИМОВОГО ПОХОДУ**, 2000

(іст., мист.). Вул. Радянська. Автори: арх. О. Борис.

Складається з трьох пам'ятних знаків загиблим воювачам армії УНР та трьох братських могил, що вивершуються хрестами.

На місці меморіалу поховано 359 воєнків Волинської групи армії УНР під проводом генерал-хорунжого Юрка Тютюнника (1891 – 1929), розстріляних у листопаді 1921 червоноармійцями кавалерійської дивізії Г.І. Котовського. Волинська група налічувала 900 воєнків, до неї входили також члени майбутнього українського уряду, який, після взяття Києва, мав проголосити незалежну Українську республіку і взяти владу в свої руки. Групі вдалося в ніч з 6 на 7 листопада 1921 оволодіти Коростенем, але утримати місто не вдалося.

На відстані майже 100 км від Києва, групу Тютюнника було оточено з усіх боків. 17 листопада 1921 червоні кіннотники біля с. Малі Міньки захопили більшу частину обозу і піших повстанців. У ході бою майже 250 повстанців загинуло, понад 400 потрапили у полон. Штабу Волинської групи та 109 воєнкам удалося врятуватися і прейти польський кордон. Відхиливши пропозицію відмовитися від подальшої боротьби, 359 воєнків вибрали розстріл.

2000 відбулося перепоховання з

місце первісного поховання 359-ти повстанців. 2002 до меморіалу перепоховані ще 46 воєнків УПА із с. Звіздаль. На новому місці поховання героїв другого Зимового походу влаштовано меморіал.

Пам'ятний знак-композиція. Домінантою меморіалу є просторова симетрична конструкція із 3-х пар пілонів (400, 530, 650), які утворюють трапецієподібну композицію, що

завершується стилізованою маківкою православної церкви, яка з'єднує між собою завершення внутрішніх пілонів та перекриває проріз між ними (100).

Кожен пілон також має трапецієподібні накладки-"дашки", що надають композиції в цілому енергійного характеру. Композиція має чітке вертикальне членування і складне об'ємно-просторове вирішення, що підкреслює неординарність і неоднозначність трагічної події, якій присвячена, і водночас символізує високу ідею і подвиг людей, які віддали свої життя за омріяну незалежність України.

Вертикальні лінії, гострі кути, схоластичні але важкі форми – проза воєнського життя і збройної боротьби. Несподіваний легкий церковний купол, що наче злітає в небо, – чисті і віддані Батьківщині душі борців, що давно залишили тіла воїнів, які упокоїлися у базарській землі: крізь широкий проріз між групами пілонів ми бачимо братські могили і хрести. На пілонах викарбовано прізвища 359 розстріля-

них воїнів, що не згодилися на перехід до радянського війська, і свідомо пішли на смерть.

Братська могила спланована у вигляді "П"-подібного кургану, зорієнтованого відкритою стороною в бік центральної композиції меморіалу.

На кожному з курганів встановлено гранітні хрести у козацькій стилістиці. На центральному – великий хрест (450 x 360) та на бокових – менші (143 x 75). Бокові кургани (лівий: 1300 x 2600; правий 1900 x 4000) фланкують вимощену бетонною плиткою доріжку, що веде до середнього і більшого за розмірами кургану (2500 x 1000), на схилі якого покладено плиту із мармуру (60 x 40 x 50), на якій викарбовано присвятний текст: Вічна / слава і пам'ять / воїнам армії УНР – / учасникам / другого Зимового походу / полеглим / у боях 1921 року". Під нею знаходиться менша за розмірами плита із габро (50 x 44 x 45), на якій викарбовано текст: "В могилі покояться / тлінні останки 46-ти воїнів / які загинули / 17 листопада 1921 р. / в бою біля с. Звіздаль / Перепоховано та освячено / 11.10.2002".

Анотаційні пам'ятні знаки. При вході до меморіалу з боку вул. Радянської встановлено два пам'ятні знаки, виготовлені із граніту. На одному з них,

у вигляді грубо обробленої камяної брили (142 x 70), на відшліфованій площині викарбовано напис: "Вони полягли / за волю України", на іншому (146 x 77), у вигляді невеликої стели: "Листопад / 1921".

Дж. та літ.:

Державний архів Житомирської області. – Ф. 2666, оп. 2, спр. 292, арк. 63. *Громадянська війна і воєнна інтервенція в СРСР. Енциклопедія.* – М., 1983. – с. 289. Тимошенко В.І. *Події другого Зимового походу армії Української народної республіки на Житомирщині. // Історія міст і сіл Великої Волині. Наук. зб. "Велика Волинь". – Т. 25, ч. 1. – Житомир, 2002. – с. 221-222. Верига В. *Листопадовий рейд.* – Київ, 1995. – с. 139. Штеменський О. *Базар // Другий Зимовий похід.* – Київ, 1996. – с. 39. Ольбішевська Н. *Пам'яті учасників другого Зимового походу. // "Житомирщина". – 2002 – 17 жовт. Орлова С. *Знайшли свій спокій у братській могилі. // "Орієнтир 6+1". – 2002 – 17 жовт. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького.* – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 8. Мокрицький Г.П. *В пам'ять Героїв України. // "Интерес". – жовт. 2002.***

Георгій Мокрицький

ОВРУЦЬКИЙ РАЙОН

Овруч, місто. Пам'ятник **ВОЇНАМ, ПАРТИЗАНАМ І ПІДПІЛЬНИКАМ**, 1982 (іст., мист.), півд. частина міста, пл. Перемоги.

Авт.: ск. А. Матвієнко, С. Горняк, арх. П. Певозник. Розм.: вис. постаменту — 280; шир. постаменту — 250.

Споруджено на честь воїнів, партизанів та підпільників, які загинули від час Великої Вітчизняної війни Радянського Союзу 1941 — 45 рр. Овруцький район у роки німецької окупації 1941 — 43 рр. був одним з основних осередків партизанського руху, а також діяльності підпільних організацій і бойових дій на правому фланзі 1-го Українського фронту 4-ї гв. повітряно-десантної дивізії.

Пам'ятник являє собою скульптурну композицію, що вивисується на прямокутному масивному п'єдесталі. Постаті партизана (ліворуч) і радянського солдата (праворуч) виконано у повний зріст із бронзи в літньому одязі, без головних уборів (насправді, бойові дії за визволення м. Овруча і району відбувались у листопаді-грудні 1943, тобто у холодну пору року).

Солдат у піднятій вгору лівій руці тримає пістолет-автомат ППШ, підтримуючи правицею партизана із плащем-палаткою за плечима, який тримає перед собою в опущених долу руках пістолет-кулемет ППС (тут також авторами скульптурних портретів допущено історичну неточність, оскільки пістолет-кулемет ППС поступив на

озброєння радянських військ лише у 1944 і ніяк не міг потрапити до рук партизанів восени 1943-го).

Метафора енергійно піднятої руки воїна символізує бійця, який радіє з перемоги над ворогом, отож хронологічно зображено період визволення Овруччини від загарбників, тобто зимовий період. До невдалої метафори можна також віднести пози власне воїна і партизана: перша — патетично збуджена, енергійно-театральна, а друга: врівноважено-спокійна, стомлена. Різний настрій фігурантів однієї події — визволення району — є історично не виправданим.

Натомість архітектором знайдено вдале співвідношення пропорцій скульптурної групи і постаменту, який виконано у вигляді потужної прямокутної брили (238 x 258 x 167) з підрізкою (36), яка візуально дещо піднімає композицію над розлогою горизонтальною площиною майданчика навколо пам'ятника, вимощену брекчією. На чоловій площині постаменту прикріплено плиту із габро (220 x 30 x 2) з викарбованим присвятним написом: "Вічна слава безсмертно хоробрим, / які кличуть на подвиг живих." (кидається у вічі некоректний епітет "безсмертно", який не відповідає слову "хоробрим").

Безпосередньо до постаменту справа примикає декоративний квітник призматичної форми у плані квітник (202 x 304 x 131 x 605 x 40), обрамлений бордюром плиткою із червоного полірованого граніту. Він дещо пом'якшує сприйняття конструктивістського об'єму постаменту. До майданчика з пам'ятником ведуть гранітні 5-6-ступінчаті сходи, що надають усьо-

му ансамблю урочистості і підкреслюють його значимість як головного об'єкту майдану. В зв'язку з тим, що сходи облицьовані гранітною плиткою, що частково зруйнувалася і відстала від залізобетонної основи, естетичний вигляд цієї важливої деталі ансамблю суттєво втрачає. Знижують естетичне сприйняття постаменту й бандажна конструкція з металевих кутів, влаштована по верхньому периметру постаменту.

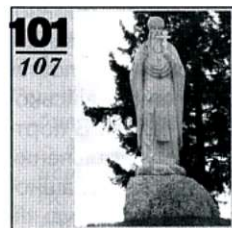
Ліворуч, на відстані ~1000 від пам'ятника, встановлено "Вічний вогонь", що являє собою двоступінчасту призму з квадратною основою (280 x 280), облицьовану плитами із полірованого червоного граніту. В центрі вмонтовано стилізований вінок круглої форми, відлитий з бронзи із зображенням п'ятикутної зірки і круглим пальником.

Дж. та літ.:

Пам'ятники історії і культури Української ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 173. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 10. Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред.-консультант Г.П. Мокрицький. — Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. — 132 с. — С. 87.

Георгій Мокрицький

Овруч, місто. Пам'ятник **ПРЕПОДОБНОМУ МУЧЕНИКУ МАКАРІЮ**, 2008, (іст., мист.) м. Овруч, південна частина міста, пл. Перемоги, праворуч від Св.-Василівського

храму. Авт.: ск. Д. Стретович, арх. П. Лавринович. Присвячений Архімандриту Овруцькому, преподобному мученику Макарію (Токаревському).

Пам'ятник встановлено на високому насипному, вкритому дерном пагорбі сферичної форми (Н~170, D~800). Пам'ятник являє собою скульптуру святого, виконану із сірого шліфованого граніту, встановлену на гранітному постаменті неправильної форми, грубо обробленому (Н~70, D~100).

Скульптура, висотою 260, виконана із світло-сірого шліфованого граніту, у тонких лініях і формах, м'яко передаючи риси святого, його характер і характер одягу. Він зображений під час благословення прихожан у спокійній, стриманій і достойній позі. Його погляд зосереджений, але кволий, наче у цей момент о. Макарій намагається подивитися у власну душу, звідки черпає енергію слова.

На чоловому схилі пагорбу на грубо обробленій брилі із червоного граніту встановлено плиту із габро (70x60), на якій викарбовано присвятний напис: "Преподобномученику / Макарію / (Токаревський), / Великому захиснику / Православної віри, / від вдячних овручан". На лівому схилі пагорба (вбік Св. Василівського храму) встановлено гранітну поліровану плиту із викарбованим анотаційним написом: "Сей памятник освящен / Митрополитом Киевским и всея Украины / Владимиром, Предстоятелем УПЦ, / при Архиепископе Овручском и / Коростенском Виссарионе, / градоначальнике Валерии Шваб, / в 330-ю годовщину блаженной кончины / святого Макария, / в лето от Рождества

Христова 2008 / Преподобномучениче Макарие, / моли Бога о нас".

Майданчик навколо пам'ятника викладено ФЕМами, перед меморіальною плитою влаштовано прямокутний, трохи піднесений майданчик, обмежений по периметру поребриком, що призначений для покладання квітів. Благоустрій навколо пам'ятника за силуетом нагадує літеру "Г", хоча логічніше було б надати йому хрестоподібну форму (за рахунок влаштування вимощеної світлим ФЕМами доріжки вбік церкви Св. Василя).

Фоном для пам'ятника слугує прибережна паркова зона р. Норинь, що добре контрастує переважно зеленим кольором зі світлим тоном скульптури. В цьому контексті було б доцільним прикрити вічнозеленими насадженнями одноповерхову потиньковану світлою штукатуркою будівлю ліворуч від пам'ятника, що знаходиться на другому плані.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 6. Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред.-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 10, 72, 93, 94.

Георгій Мокрицький

Овруч, місто. Пам'ятник САБУРОВУ

О.М., 1977 (іст., мист.). Овруч, півн.-зах. част. міста, пл. Сабурова, в центрі скверу. Ав.: ск. А. Матвієнко, арх. М. Семенен-

ко. Розм.: вис. погруддя – 260, постаменту – 500.

Сабуров Олександр Миколайович (1908 – 74) – Герой Радянського Союзу (1942), ген.-майор (1943), один із засновників партизанського руху в Україні в роки ВВВ. 1941 очолив партизанський загін. З 1942 – начальник штабу партизанського руху в Житомирській області. У вересні 1942 року за наказом ЦШПР (центрального штабу партизанського руху) з'єднання О.М. Сабурова та С.А. Ковпака вийшли в рейди по німецьких тилах. З'єднання Сабурова, пройшовши 865 км по Орловській, Чернігівській, Гомельській, Житомирській областях і знищивши за час рейду (45 днів) 1 тис. фашистських солдат і офіцерів, 2 літаки, і скинувши під укіс 15 ешелонів ворога, стаборилося на Поліссі в районі с. Селезівки. Пізньої осені 1942 р. після важкого бою оволоділо райцентром с. Словечно, 16 – 17 листопада 1943 р. звільнило від окупантів Овруч та ще чимало міст і сіл Ровенської та Волинської областей. У 1942 – 44 командував партизанським з'єднанням, що діяло у Сумській, Житомирській, Волинській, Рівненській та інших областях України. 1950 перебував на керівній роботі в органах внутрішніх справ УРСР, неодноразово обирався депутатом Верховної Ради УРСР. Помер та похований у Москві.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя О.М. Сабурова, встановлене на високому гранітному постаменті. Генерала зображено у військовому мундирі, бурці та папасі. В портретних рисах відтворено узагальнений образ народного героя, безстрашного вояка, канонізований у радянській іконографії військових діячів.

Постамент виготовлено з монолітного блоку сірого крупнозернистого граніту (вис. 400), дві площини якого (чолова та ліва) – поліровані, дві – залишено грубо обробленими зі слідами від перфоратора. Такий прийом, характерний для подібних робіт 1970-х років, не є виправданим з огляду на класичні форми погруддя, отождисонує з іншими елементами пам'ятника.

Постамент (89 x 118) базується на прямокутному цоколі з грубо обробленого сірого граніту (182 x 187 x 52) з підрізкою. Верхня горизонтальна площина цоколя полірована. Стилобат триступінчатий: 1-а приступка (400 x 433 x 8), друга (340 x 322 x 13), третя (320 x 400 x 25), виготовлений із блоків сірого полірованого граніту.

Праворуч до стилобату примикає квітник, обрамлений грубо обробленим бордюромним каменем з рустованими гранями по кутах. У правий кут квітника вставлено кам'яну брилу, що символізує діяльність партизанських загонів Сабурова на Поліссі. На полірованій чоловій поверхні постаменту попервах було змонтовано присвятний текст із накладних бронзових літер (викрадені), що змінено викарбованим: "Герой Советского Союза генерал-майор Сабуров Александр Николаевич – [один из организаторов и руководителей партизанского движения на Украине в годы Великой Отечественной войны 1941 – 45]". Текст, узятий у квадратні скобки, не викарбовано.

Дж. та літ.:

Герои Советского Союза: Краткий биографический справочник. – Т. 2. – М., 1988. – С. 398. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 173. Пам'ятки монументального мис-

тецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 11. Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред.-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 9, 10, 19, 25, 26, 31, 36, 39, 78, 86, 87, 92, 102-115, 125, 129, 137.

Георгій Мокрицький

Овруч, місто. Пам'ятник ШЕВЧЕНКУ

Т.Г., 2009, (мист.), м. Овруч, південно-західна частина центрального майдану. Розміри: заг. висота – 210. Авт.: П. Лавринович, М. Плахотний.

Пам'ятник являє собою погруддя поета, виготовлене із сірого граніту, що вивищується на постаменті із лабрадориту. Погруддя виконане у класичній іконографії Т.Г. Шевченка періоду зрілого віку (Н – 110). Він зображений в українській сорочці-вишиванці, погляд відкритий, прямий.

Постамент виконаний із полірованого лабрадориту, прямокутний у поперечному розрізі (70 x 81 x 100), візуально розділений периметральними канавками (8 x 8) у поздовжньому розрізі на три частини (70 x 81 x 50; 70 x 81 x 50; 70 x 54-60). У верхній чолова площина зрізана під невеликим ухилом (20°), на якій викарбовано зображення автографа поета. Ця площина завершується невеликою полочкою (10), над якою вивищується власне погруддя.

Стилобат (150 x 150 x 15) скла-

дається із 8 полірованих плит лабрадориту, які тектонічно зливаються в одне ціле з постаментом. Благоустрій навколо пам'ятника виконано із світлих ФЕМів, що створює контрастний фон і поліпшує сприйняття темного матеріалу композиції.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 5. Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 123.

Георгій Мокрицький

Овруч, місто. **Пам'ятний знак ЯНУ**

НАЛЄПЦІ (Рєпкін), 1963 (іст., мист.), *Вул. Івана Франка, міський парк.* Скульпт. Повал, Бон. Розм.: вис. погруддя – 60; постаменту – 250.

У листопаді 1943 в міському парку Овруча було поховано патріотів-антинацистів Словацького загону, які перейшли на бік партизанів і загинули в бою при визволенні міста Овруча. 1946 останки похованих було перепоховано в Чернівецькій області на військовому братському кладовищі чехословацьких солдатів та офіцерів. Серед них Налєпка (Рєпкін) Ян (21.09.1912 – 17.11.1943) – Герой Радянського Союзу (1945), Герой Словацького національного повстання (1945), капітан, командир Словацького партизанського загону у складі з'єд-

нання О. Сабурова. Словак за національністю, педагог за освітою, Я. Налєпка у охоронному полку (1942), де служив начальником штабу, створив антинацистське підпілля, на території Житомирщини встановив зв'язок з радянськими партизанами. 1943 з групою солдат і офіцерів перейшов до партизанського з'єднання О. Сабурова та очолив загін, сформований із словацьких військовослужбовців. Нагороджений орденом Леніна і Білого Лева I ст. (ЧССР). В м. Овручі його ім'ям названо вулицю та школу.

Пам'ятний знак являє собою гранітну стелу, вмонтовану у гранітну брилу неправильної форми (233 x ~100), на вершині якої (160) встановлено погруддя Яна Налєпки (57). Брила із сірого грубо обробленого граніту не має стилобату або плінту і візуально вивершується на зеленій ковдрі газону, зорієнтована фасадною площиною в бік центральної алеї.

У товщу брили вмонтована чотиригранна стела із полірованого червоного граніту неправильної у поздовжньому перерізі форми, на тлі якої встановлено погруддя Яна Налєпки, виготовлене в Чехословаччині з оргскла і вкрите золотистою фарбою. Пластика погруддя відповідає канонам класичного камерного скульптурного портрету і достовірно передає образ героя.

Погруддя вивищується на невисокому цоколі, який є органічним перехідним елементом до брили-постаменту. На ньому викарбовано об'ємними літерами напис чеською мовою. На стелі викарбовано зображення герба ЧРСП та присвятний текст: "17 листопада 1943 року / загинув смертю хоробрих / у боях за визволення /

м. Овруча від німецько- / фашистських загарбників / командир загону / Герой Радянського Союзу / Національний Герой / Чехословацької / Соціалістичної республіки / Ян Налєпка (Рєпкін) / десантник Матус Михал / автоматник Ондрей Крчулу / мінер Фабіан Криштофік / кулеметник Крислан". Обабіч пам'ятного знаку вздовж алеї встановлено 4 меморіальні плити на честь воїнів, які загинули при визволенні Овруча від німецько-нацистських загарбників.

Дж. та літ.:

Золотые звезды Полесья. – К.: Политиздат, 1985. – С. 304. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 174. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 11. Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 9, 36, 39, 76-78, 92, 103, 125.

Георгій Мокрицький

Велика Хайча, село. **Пам'ятник ВАЩУКУ М.В.,**

1989 (іст., мист.), *перед фасадом школи.* Автори: ск. А. Матвієнко, арх. А. Савченко. Розміри: заг. висота – 390.

Вашук Микола Васильович (1955 – 1986), уродженець с. Велика Хайча, учасник ліквідації аварії на Чорнобильській АЕС. У числі перших взяв участь у гасінні пожежі на

реакторі. Помер від гострої променевої хвороби. Похований в Московській області. Нагороджений орденом "Красной звезды". За особисту мужність і самопожертву йому присвоєно звання Героя України (2006, посмертно). Герой України.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя (Н – 110), встановлене на прямокутному в плані постаменті (40 x 40 x 280), що складається із двох монолітних полірованих брил червоного граніту, що вивищується на двоступінчатому стилобаті із такого ж матеріалу. Верхня приступка (79 x 114 x 23), нижня (89 x 122 x 15).

Скульптурний портрет достовірно передає пластичними засобами основні риси героя: молодечу впевненість, фізичну і духовну силу, що вдало підкреслюється стилізованими діагональними хвилями-складками у нижній частині погруддя.

У верхній частині чолової площини постаменту накладними бронзовими літерами виконано присвятний напис: "Николай Вашук", а вгорі (очевидно, згодом) прикріплено гранітну табличку з написом "Герой України".

Два присвятних написи, до того ж двома мовами (російською і українською), виконані у різних стилях, знижують естетичну цінність пам'ятника, що має цільне об'ємно-просторове і композиційне вирішення, візуальним "прологом" до якого є довколишній благоустрій у вигляді піднесеного над рівнем пішохідної алеї (Н ~70) майданчика, фланкованого з обох боків підпільною стінкою, до якого ведуть три "Г"-подібні у плані сходинки, викладені по бетонній основі плитками із червоного шліфованого граніту з про-

ступнями, облицьованими брекчією із такого ж матеріалу.

Дж. та літ.:

Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред.-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 10, 68, 69.

**Георгій Мокрицький,
Іван Булуй**

Гошів, село. **Пам'ятник КІРОВУ С.М.,**

1989 (мист.), в центрі села, в парку перед Будинком культури. Авт: ск. А. Матвієнко, арх. П. Лавринович. Розміри: заг. висота – 288.

Кіров (Костріков) **Сергій** Миконович (1886 – 1934), радянський партійний і державний діяч, знищений сталінською системою.

Пам'ятник являє собою погруддя, виготовлене у техніці бронзової виколотки по бетону (Н – 72), встановлене на залізобетонному, потинькованому світлою цементною "шубою" постаменті, прямокутному в плані (41 x 41 x 216), що вивисується на одноступінчатому стилобаті (124 x 124 x 16), складеному із плит полірованого лабрадориту.

Стилобат базується на невисокому плінті (219 x 219 x 5), складеному із прямокутних плит полірованого лабрадориту. У підніжжі постаменту влаштовано кутову напівсходінку (48 x 48 x 10), призначену для покладання квітів, що також певним чином поліпшує пластику цієї схоластичної композиції.

Погруддя виконано у прийнятій

за радянської доби іконографії С.М. Кірова з документальною схожістю прототипу. Благоустрій навколо пам'ятника виконано із залізобетонних тротуарних плиток. На постаменті прикріплено табличку із габро з викарбованим написом "С.М. Кіров".

В естетичному плані пам'ятник втрачає через поганий стан тинькування постаменту, пошкодженого місця на чоловій площині, з якої було викрадено бронзові літери присвятного напису, що вкрай неакратно вкрито звичайною тиньковкою із сірого цементу.

Дж. та літ.:

Бондаренко С.Д., Шваб В.В. Овруч: вулиці нашого міста. / Ред.-консультант Г.П. Мокрицький. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2011. – 152 с. – С. 44, 45.

Георгій Мокрицький

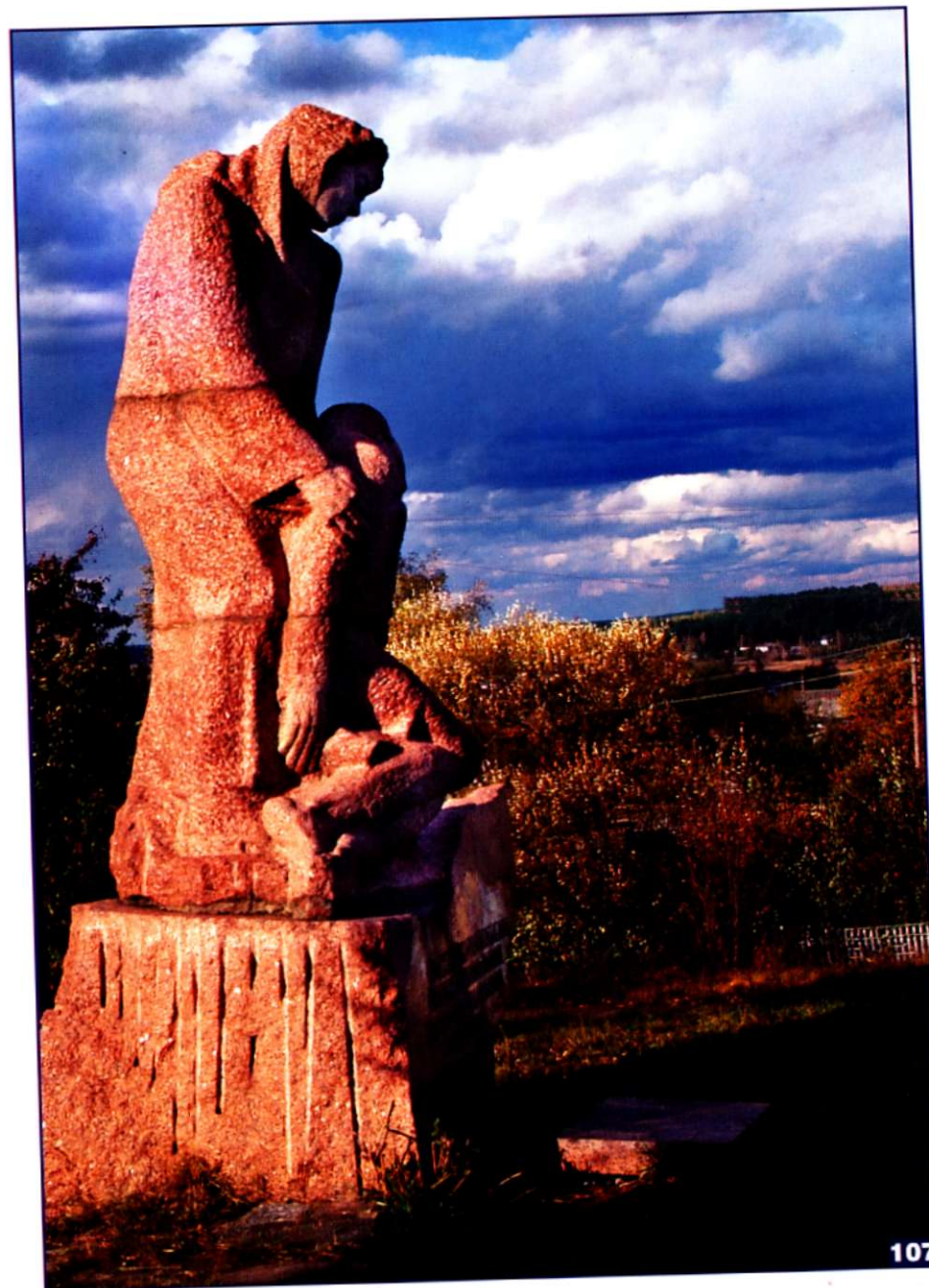
Словечне, м-ко. **Пам'ятник МЕШКАНЦЯМ СЕЛА, ЯКЕ**

БУЛО СПАЛЕНО НІМЕЦЬКИМИ НАЦИСТАМИ, 1983 (іст., мист.), *східна околиця села.* Пам'ятник встановлено в пам'ять 200 мешканців села, які загинули від рук нацистів в грудні 1942 – січні 1943 рр. Авт.: скульпт. Й. Табачник, арх. П. Бірюк.

м'ять 200 мешканців села, які загинули від рук нацистів в грудні 1942 – січні 1943 рр. Авт.: скульпт. Й. Табачник, арх. П. Бірюк.

В роки Другої світової війни містечко Словечне було одним з центрів народного опору нацистам на Житомирщині. Тут, у непрохідних лісах діяли партизанські загони та підпілля. Зокрема, дислокувалося і вело активну бойову діяльність партизанське

108/1

108/2

108/3

108/4

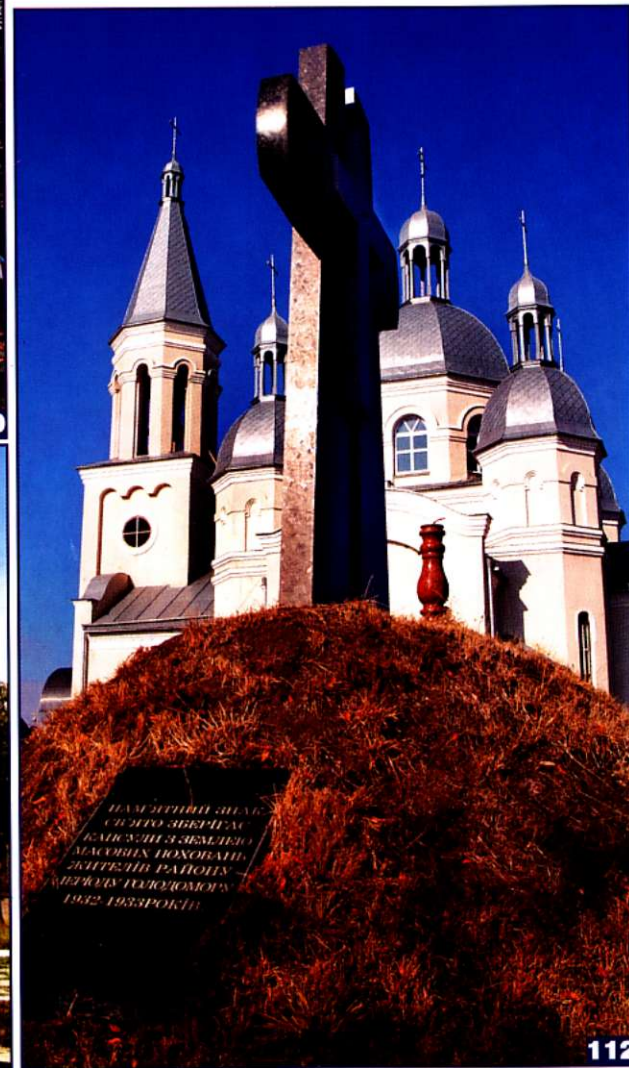
109

110

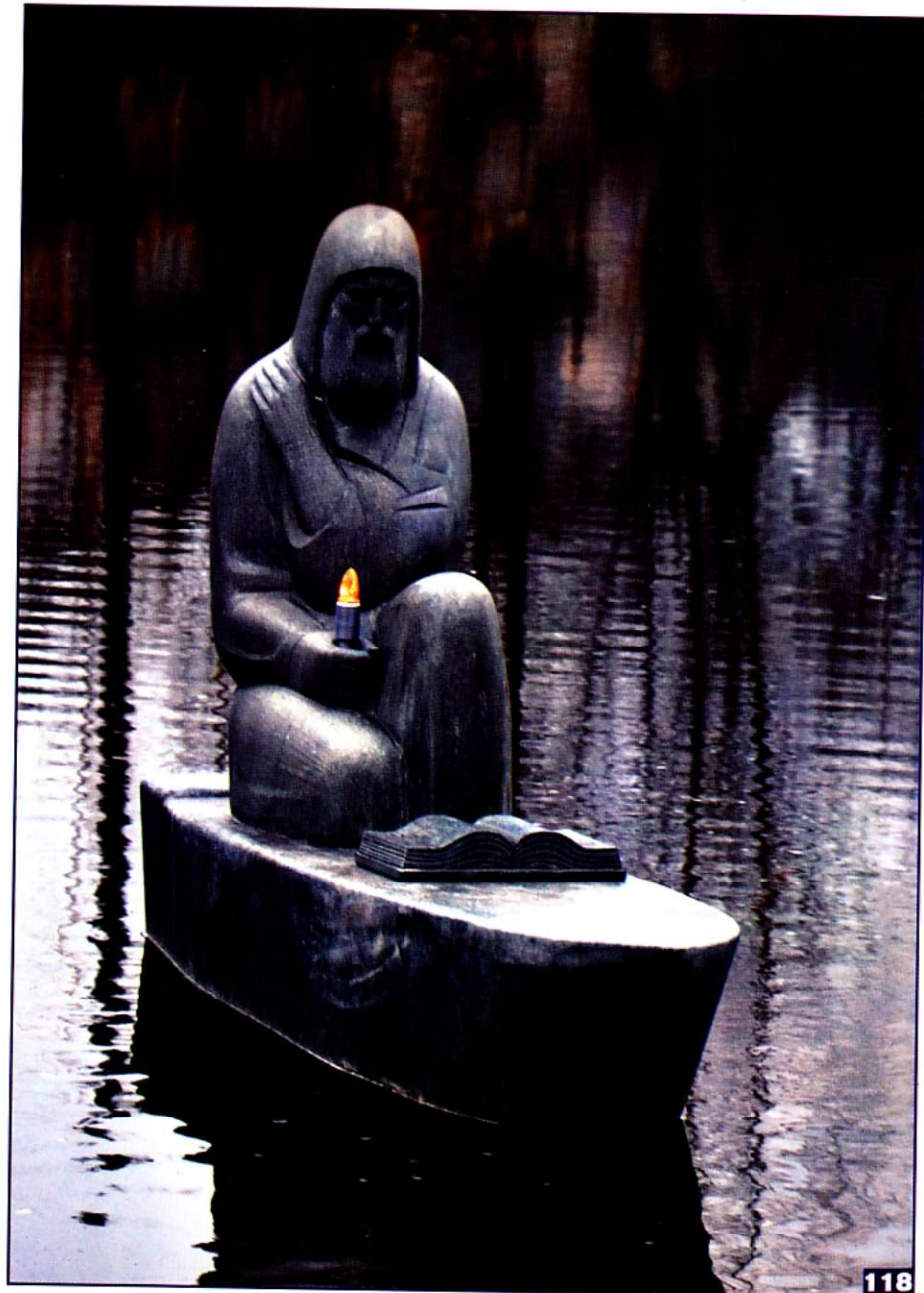

111

112

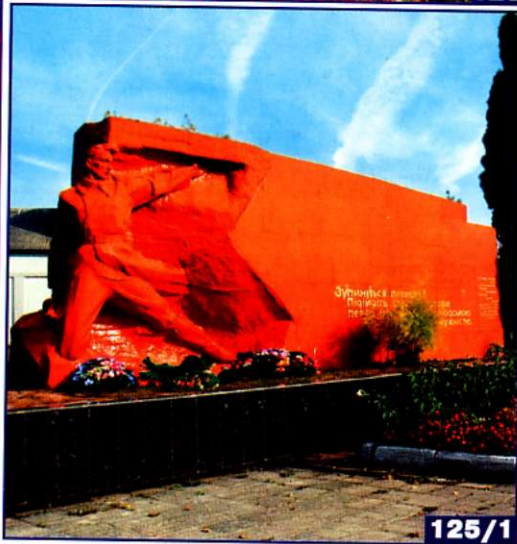

Радомишльський район

Романівський район

Романівський - Рижинський - Червоноармійський райони

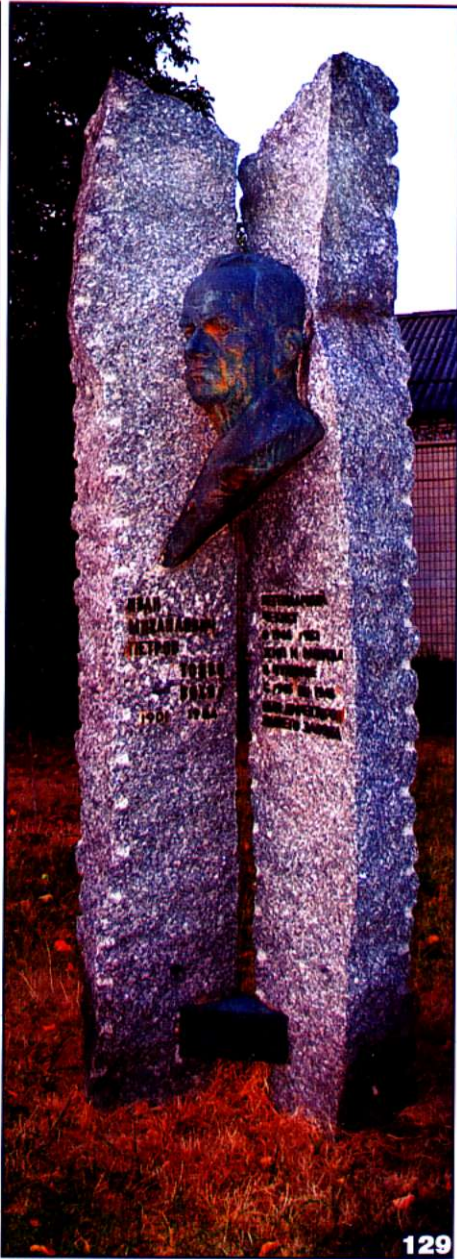
Чуднівський район

128

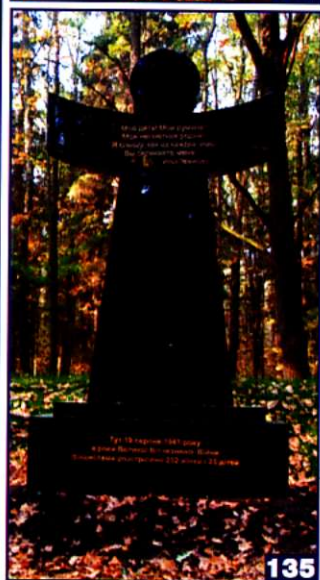
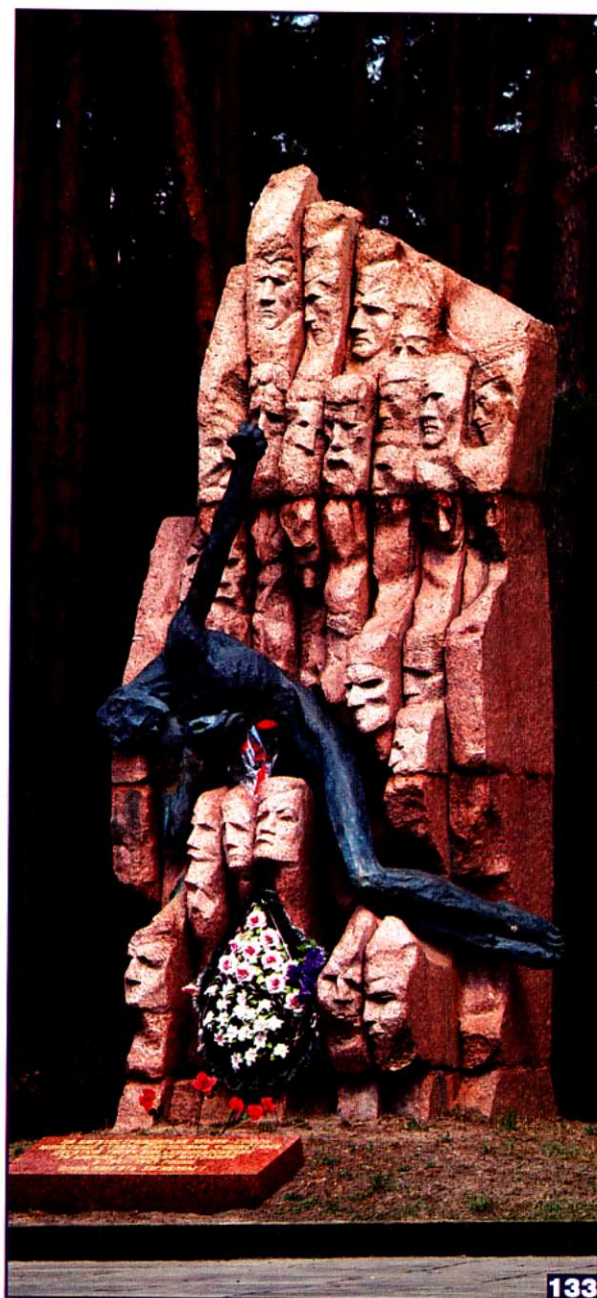
130

129

132

Додаткові статті:
місто Житомир
Андрушівський район

з'єднання О.М. Сабурова, партизанський загін під орудою Т.Л. Гришана, підпільна організація Н.А. Босоха. За зв'язок з партизанами і підпільну боротьбу м-ко Словечко було повністю спалено окупантами, що призвело до масової загибелі мирних мешканців.

Пам'ятник являє собою скульптурну композицію, виготовлену з монолітного бучардованого блоку рожевого граніту (вис. 300), яка вивисується на невисокому підніжжі неправильної форми, виготовленому із такого ж матеріалу з грубо обробленою поверхнею (100 x 130 x 135). Своїми абрисами постамент нагадує якийсь недогорілий шматок сільської хати, з якого ще снують останні язички полум'я, що от-от згаснуть разом із жителями у селі.

Скульптурна композиція складається з постаті поліської жінки-матері, яка в скорботі схилилася над знесиленим тілом сина-підлітка, що впав на коліна, схиливши голову на руку неньки. Скульптором вдало схоплено мить непоправної біди, людської трагедії. Мить між життям і смертю, яка чорним крилом зненацька накрила це поліське село. Архітектором надзвичайно вдало обрано масштаб і місце розташування пам'ятника. З пагорбу над дорогою, що веде до села, відкривається милуюча око багатопланова панорама: сільські садки, луговики, лісок вдалині. Ця спокійна ідилічна картина, ця майже незаймана поліська природа є контрастним фоном, свого роду візуальною антитезою, до сюжету пам'ятника на першому плані, що значно підсилює його трагічний зміст.

На чоловічій площині підніжжя

викарбовано присвятний текст: "За кожна п'ядь землі, за кожен зойк дитяти / За сльози матерів, за рідну братню кров / З нас кожен — Чуєте? — себе віддять готов. / Та й камінь неживий / Волає до відплати. / М. Рильський / 1941 р."

До пам'ятника схилом пагорбу від дороги на село ведуть 16 сходинок із залізобетону. Його естетичне сприйняття дещо знижує низький рівень благоустрою припам'ятникового майданчика, а загальне сприйняття з пагорбу — похилений залізобетонний стовп на другому плані.

Дж. та літ.:

Житомирщина у Великій Вітчизняній війні 1941 — 45 рр. — С. 78-79, 92. Історія міст і сіл Української РСР: Т. "Житомирська область". — К.: Політвидав, 1973. — Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 12. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 174.

Георгій Мокрицький,
Галина Міщук

Словечне, м-ко. Меморіал ПАМ'ЯТІ

СПАЛЕНИХ СІЛ, 1995 (іст., мист.), в садибі музею Партизанської слави Полісся. Автори невідомі. До меморіального ансамблю входять:

меморіалу пам'ятна арка; скульптура жінки-полісянки; 14 меморіальних плит; мур-пантеон.

Під час німецької окупації в тодішньому Словечанському (об'єднаний з Овруцьким районом у 1962) районі нацистами було спалено повністю містечко Словечне, села Антоновичі (загибло 15 жителів), Бігунь, Верхня Рудня, Вовча Слобода (8), Возлякове, Возничі (2), Городець, Делета, Заболоть (1), Задорожок, Кам'янка, Теклівка, Кованка (12), Козулі, Листвин (спалено частково, загибло 59 жителів), Лісовці (2), Лучанки, Мацьки (5), Нижня Рудня, Нова Рудня, Острови (7), Переброди, Побичі, Прибитки (спалено 50 дворів, загибло 17 жителів), Рокитне, Селезівка, Середня Рудня, Сирниця, Ситівка (спалено 30 дворів), Тхорин, Червонка (4), Червоносілка (9), Усове, Ясенець (2). Всього нацисти знищили повністю або частково 34 села району, в яких загибло 143 мирних жителі.

Меморіал складається із скульптури жінки-полісянки, пам'ятної арки із дзвоном, меморіальних плит та мур-пантеону, в якому замуровано капсули із землею зі спалених сіл Овруцького району.

Пам'ятна арка. Відкриває експозицію

меморіалу пам'ятна арка, споруджена із монолітного залізобетону і облицьована брекчією (матеріал невдалий, оскільки руйнує цілісне сприйняття пластичної форми арки).

У розірваному шелігу (вершині) арки вмонтовано хрестоподібну конструкцію, до якої прикріплено дзвін. Арка у поперечному перерізі

двоступінчаста, у середній частині у тіло вертикальних пілонів вмонтовано поліровані блоки із габро, на чоловій поверхні яких викарбовано написи: "1945" (ліворуч) і "1995" (праворуч). Перед аркою влаштовано невеликий квітник підковоподібний у плані, обмежений невеликим бордюром, складеним із фрагментів колотого граніту.

Скульптура жінки-полісянки. У широкому прорізі арки, на рівні її візуального сприйняття глядачем, у перспективі відкривається скульптура жінки-полісянки (310).

Постать жінки-полісянки, зображеної скульптором у довшому селянському платті, що поволі переростає долу у постамент, встановлений на невисокому і маловиразному підніжжі (258 x 167 x 36), візуально прихованому невеликим насипним пагорбом з квітником трапецієподібним у плані (40 x 605 x 202 x 304 x 131), що влаштований перед скульптурою і є доречним прологом до неї.

Складається враження, що жінка начебто зупинилася на лузі, стоїть босоніж серед польових квітів. Пагорб обмежується з двох боків бетонними підірними стінками (Н — 40, 30), облицьованими брекчією, які зливаються у перспективі з об'ємом підніжжя скульптури. Таким чином, композиція в ортогональній проекції розкривається як органічно розташована у живій природі, з боків — як штучна споруда, що має багату об'ємно-просторову пластику.

Власне об'єм постаменту, що має

у поздовжньому перерізі форму трапеції, поступово сходять нанівець, до відмітки навколишнього газону. Завдяки такому об'ємно-просторовому вирішенню, скульптура толерантно вписується в оточуюче середовище як його невід'ємна частина і не сприймається як самостійний об'єкт, штучно розміщений тут: її підніжжя непомітно починається газоном і непомітно на ньому ж закінчується.

Дещо знижує естетичний рівень пам'ятника застосування в якості облицьовального матеріалу брекчії, причому з різного за фактурою і кольором матеріалу.

Скульптурний портрет жінки-полісянки узагальненими, лаконічними рисами, простими деталями (довга селянська сукня; плахта у складках; хустка на голові, довгий кінець якої перекинута через праву руку; прикладена до серця рука, трохи похилена голова) передає образ скорботної матері і дружини, що, схиливши голову долу, тримає у правій чашу, із якої виринає ледь помітний язичок полу-м'я, що нагадує швидше лампадку.

Несподівано виразними, виділеними фарбою під "золото", на тлі темного матеріалу скульптури є широкий пояс із тканини (хоча жінка підперезана вище, на рівні талії, звичайною мотузкою) і фрагмент української вишивки на подолі плаhti.

Уведені контрастні елементи по-жвавляють надто сумний образ, наближуючи його таким чином до мирного сьогодення.

На чоловій площині пагорбу перед пам'ятником покладено масивну плиту із полірованого габро (90 x 111 x 15), на якій викарбовано присвятний напис: "Спинись людино! / ...

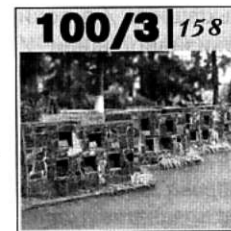
Мур-пантеон. Праворуч скульптури на переломі рельєфу (між майданчиком перед музеєм і меморіалом) знаходиться мур-пантеон, за конструкцією подібний до колумбарію,

що виконує водночас роль підпірної стінки.

Пантеон складається з п'яти окремих "Г"-подібних блоків, прибудованих один до одного під кутом 90°, що надає мурові динаміки, як об'ємній просторовій композиції. У вертикальних площинах кожного блоку влаштовано 37 прямокутних камер із замурованими капсулами, де зберігається земля спалених сіл, які закриті гранітними табличками з назвами цих населених пунктів та числом загиблих. Заглиблені у камерах, напівосвітлені таблички створюють атмосферу трауру і скорботи. Поверхня мурів з усіх боків облицьована брекчією з відходів граніту різних порід, що знижує її естетичне сприйняття.

Меморіальні плити. Ліворуч скульптури на рівній відстані одна від одної на похилій поверхні (~45°) насипаного земляного валу, заокругленого в напрямку внутрішньої вісі ме-

моріалу, покладені 14 меморіальних плит із мармурової крихти, на першій з яких викарбовано присвятний текст: "Вічна слава воїнам і партизанам / Слове-

чанської с. ради, / які полягли в боях / за Батьківщину / в роки Великої / Вітчизняної війни / 1941 – 1945 ", на решті плит – прізвища загиблих воїнів.

Дж. та літ.:

Вінок безсмертя: Книга-Меморіал / Редкол.: О.Ф. Федоров (голова), В.А. Маняк (керівник колективу авт.-упоряд.) та ін. – К.: Політвидав, 1987. – 578 с. – С. [115-124, без паг.]; 156-168. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 11.

Георгій Мокрицький

Словечне, м-ко. **Пам'ятник ПАРТИ-**

ЗАНАМ ПОЛІС-
СЯ, 1970 (іст., мист.), *перед фасадом музею Партизанської слави Полісся.* Авт.: ск. В. Нечуйвітер, арх. О. Голота.

Пам'ятник являє стилізовані фігури партизана і партизанки у повний зріст (325), у зимовому одязі, зі зброєю у руках. Встановлено з метою увічнення подвигу жителів колишнього Словечанського району, які у

партизанських загонах та в селах стійко захищали свою землю від нацистських загарбників.

Територія Словечанського району була ареною діяльності багатьох партизанських з'єднань, загонів О. Сабурова, С. Ковпака, О. Федорова та ін.

Скульптурні портрети узагальнені і відповідають усталеній радянській іконографії партизан-героїв. Їх погляд суворий і впевнений, статура міцна, поза виструнчена. Скульптурна група (монолітний залізобетон) вивершується на невеликому постаменті у формі перевернутої трапеції (226 x 390 x 105), виготовленому теж із монолітного залізобетону, стилізованого під камінь. Верхня площина постаменту має дуже неакуратний характер. Перед постаментом покладено невелику плиту із полірованого габро для покладання квітів. Табличка з меморіальним чи присвятним написом відсутня.

Дж. та літ.:

Пам'ятки і пам'ятні місця історії та культури на Житомирщині. – Вип. 7. – Житомир: Полісся. – С. 279, 280. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 174.

**Георгій Мокрицький,
Іван Булуй**

ОЛЕВСЬКИЙ РАЙОН

Копище, село. **Пам'ятник НА БРАТ-СЬКІЙ МОГИЛІ ЖЕРТВ НАЦИЗМУ, 1961, 1970** (іст. мист.). *Центр села, на території парку.* Розміри: загальна висота – 510. Спорудже-

но в пам'ять загиблих мешканців села (1943).

Під час німецької окупації 13 липня 1943 в село ввійшли карателі. Вони спалили колгоспні будівлі, школу, клуб, усі 360 будинків. Було вбито, закатовано й спалено 2887 жителів. Серед загиблих Х. Лезко (Лозко?), М. Гречко, В. Мартиновець. С. Чорнуха під час розправи народила дитину і відповзла в город. Фашисти знайшли і вбили її з дитиною. Врятувалися лише кілька чоловік. Одну жінку з дитиною 4-х років врятував німецький солдат, сховавши її в порожній бочці. Люди, які випадково уникнули звірачої розправи, не мали ні притулку, ні харчів. Вони блукали по лісах, потім робили курені і жили в них до приходу Червоної Армії. Декому пощастило дістатися до партизанів. Копищанці нещадно мстилися ворогові.

Пам'ятник, встановлений на могилі, являє собою двофігурну композицію із залізобетону. Фігура партизана похилого віку передає скорботу про полеглих. На тлі прапору, який він тримає, коліноприхильна фігура жінки, що покладає квіти. Композиція пам'ятника монументальна, сувора, урівноважена.

Композицію встановлено на пря-

мокутному у поперечному розрізі (майже кубічному) постаменті, облицьованому гранітними полірованными плитами. Чолова площина постаменту має слабовиявлений центральний ризаліт (виступ), на якому викарбовано присвятний текст: «Вічна пам'ять / 2887 / односельчанам, / в тому числі / 1347 дітям, / живими спалених / фашистськими / загарбниками / 13 липня 1943 р.». У долішній частині ризаліт переходить у невисокий слабовиявлений цоколь, що оперезує постамент по периметру.

Постамент базується на невеликому плінті (майданчику), викладеному з гранітної брекчії у вигляді доріжки, облямованої гранітним поребриком, що веде від центральної алеї парку до пам'ятника і по периметру оперезує постамент.

Художньо-естетичну цінність пам'ятника знижує застосування в даному випадку – на місці жахливої і величезної трагедії – достатньо трафаретного композиційного рішення, пофарбованого бетону, а також занадто схоластичний, спрощений постамент.

Дж. та літ.:

Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. К.: Наук. Думка, 1987. – С. 175; История міст і сіл УРСР, Житомирська область. Київ, 1973. – С. 539-540, 541; Вінок безсмертя, книга-меморіал. Київ: Видавництво політичної літератури України, 1988.

**Володимир Безносок,
Георгій Мокрицький**

ПОПІЛЬНЯНСЬКИЙ РАЙОН

Попільня, м-ко. Пам'ятний знак

ЖЕРТВАМ ГОЛОДОМОРУ, 2007 (іст., арх.), в центрі містечка, вул. Хмельницького, 15 б. Поруч з будівлею православного храму. Авт.

В. Щіпнівський. Встановлено в пам'ять жертв голодомору 1932 — 33 років на Попільнянщині.

Являє собою напівсферичний штучний пагорб, на вершині якого встановлено масивний гранітний хрест. Пагорб у нижній частині оточений по периметру підпірним бордюром, що складається з 34-х гранітних полірованих елементів (40 x 10 x 20), на горизонтальній площині яких встановлено по три бронзових підсвічники і викарбовано назви сіл району, в яких загинули від голоду та політичних репресій їх мешканці.

На фронтальному боці пагорба покладено декоративний елемент із полірованого габро (58 x 100 x 10), стилізований під книгу пам'яті, на чоловій площині якого викарбовано присвятний напис: "Світлій пам'яті жертв голодомору та політичних репресій".

На поздовжній вісі на схилі пагорба покладено гранітну плиту із полірованого габро зі знятою світло-сірою шліфованою фаскою по периметру (50 x 90 x 15) з присвятним написом: "Пам'ятний знак / свято зберігає / капсули з землею / масових поховань / жителів району / періоду голодомору / 1932 — 1933 років". На протилежному боці пагорба покладе-

но плиту із такого ж матеріалу і розміру, на якій викарбовано текст звернення: "Схиліться! / Свічку запаліть. / Хто у молитві, / Хто у серці, чуйте. / Як кам'яніє краю / Біль століть. Навіки / До тридцятих / Ми прикуті."

Хрест як основний композиційний елемент пам'ятного знаку виконано у масштабних формах (120 x 60 x 12). Він являє собою просторову конструкцію, яка складається із пари вертикальних пілонів з поперечинами і вертикальним прорізом між ними, що виготовлені із полірованого лабрадориту, та накладним на чоловій площині хрестом меншого розміру із сірого дрібнозернистого полірованого граніту, який перекиває проріз. Він же симетрично прикріплений на тильовій площині великого хреста. Великий хрест за своїми абрисами нагадує старі козацькі хрести і має заокруглені грані; малий — виконаний у класичних православних канонах.

Поєднання старого і сучасного хрестів та роздвоєна конструкція великого хреста уособлюють трагічні події в історії українського народу, його боротьбу і страждання, численні біди, яких зазнали наші предки від непроханих зайд і поневолювачів. Під хрестом на вершині пагорбу встановлено різний підсвічник із полірованого червоного граніту, який дещо подрібнює композицію і знижує її цілісність.

Пам'ятний знак добре сприймається з усіх боків, причому з боку вулиці експозиція дещо втрачає через слабо виразний двоповерховий будинок на другому плані; однак дуже виражає, якщо дивитись на нього з південного боку, оскільки на другому

плані відкривається вид на архітектурно багату, виразну і високо пластичну білокам'яну споруду православного храму (арх. П. Перевозник).

Дж. та літ.:

Громадсько-політична газета «Житомирщина», 22.11.2007. І. Голованова «Відкритий урок пам'яті». Гром.-політ. газета Попільнянського р-ну «Перемога», 20.11.2007. З. Шкуратівська «Хрест Свободи — символ печалі». № 90/10138. — С. 3.

Василь Зарічний,
Георгій Мокрицький

Павлолч, м-ко. Пам'ятний знак БОГ-

ДАНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОМУ, (2009), центральний майдан. Авт.: Г. Зінчук.

Пам'ятний знак присвячений видатному українському держав-

ному діячеві, гетьману України Богдану Хмельницькому (бл. 1595 — 1657), який з 1651 жив і діяв у Павлолчі, відновив тут діяльність Української армії.

Пам'ятний знак являє собою колону доричного ордеру із полірованого червоного граніту (Н — 176, D — 31), на вершині якої встановлено перехідний елемент у вигляді перевернутої непропорційної капітелі, що вивершується круглою декоративною деталлю (D — 56), виготовленою із такого ж матеріалу, на чоловій горизонтальній площині якої викарбовано портрет Богдана Хмельницького, виконаний у класичній іконографії гетьмана.

База колони у мотивах класичного доричного ордеру являє собою складний архітектурний облом, верхній ярус якого починається прямою

полічкою, що переходить долу оберненим вижолобком до середнього ярусу з полічкою, яка переходить таким же вижолобком до потужного валика (D — 46), який спирається на квадратний у плані стилобат (70 x 70 x 12), виготовлений із монолітного блоку полірованого лабрадориту, верхня грань якого вибрана у формі оберненого вижолобка. Стилобат спирається на квадратний у плані розлогий плінт (130 x 130 x 12), складений із полірованих плит червоного граніту.

Цілісне сприйняття композиції знижує ігнорування моделі канонічного ордеру, всупереч якій капітель перевернута. Класична капітель не тільки забезпечувала б пластичний перехід від тонкого ствола колони до великої круглої деталі, а й створювала б візуальне враження стійкості цього елемента, який на маленькому майданчику вивершення колони тектонічно справляє враження такого, що от-от має скотитися з неї. У такому випадку верхня деталь повинна була б мати більш стійку форму у вигляді багатокутника або неправильного паралелепіпеда. Тим більш, що семантично — круг є найбільш досконалою, урівноваженою (стабільною) геометричною формою, отож він не може з позицій семіотики бути знаком-аналогом для періоду козацтва.

На колоні прикріплено прямокутну плиту із полірованого габро (40 x 60 x 5), на якій викарбовано присвятний напис: "Під час перебування у козацькому містечку Павлолч: / липень 1648 / грудень 1648 / серпень 1649 / липень — серпень 1651 / літо 1653 / липень 1654 / листопад 1656 / гетьманом України Богданом / Хмельницьким приймалися / історичні доле-носні рішення для / становлення та

утвердження / Української Козацької Держави / та її народу. / Виготовив генерал-осавул УК / Зінчук Георгій / 2009 рік".

У верхній частині плити викарбовано герб. Приставна присвятна плита, як власне і перевернута капітель, порушує композиційну цілісність і стиль пам'ятного знаку, оскільки дисонує з його, в цілому, лекальними формами і, перш за все, — з класичною колоною, яка, за великим рахунком, априорі теж не відповідає семантично суті самого періоду козацьких війн.

Дж. та літ.:

Ярмошук І.І. Паволоч — місто козацьке. // *Козацькі часи на Житомирщині. — Житомир: "Льонок", 1994. — 128 с. — С. 110-114. Довідник з історії колони. — Т. 3. — К.: Генеза, 1999. — 688 с. — С. 526-528. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 3.*

Георгій Мокрицький

Романівка село. Пам'ятник РИЛЬСЬКОМУ М.Т.,

1970 (іст., мист.), в садибі-музеї М.Т. Рильського. Авт.: ск. О. Ковальов, арх. А. Ігнащенко. Встановлено на честь видатного вченого, поета і громадського діяча, уродженця села.

Максим Тадейович Рильський — видатний український поет, перекладач, вчений, академік АН СРСР та УРСР, директор Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (1895 — 1964).

Пам'ятник являє собою погруддя поета (Н — 97), встановлене на стрункий прямокутний у плані постамент (45 x 63 x 170), виготовлений із сірого грубо обробленого граніту. Контраст ретельно модельованого погруддя, виконаного у класицистичних канонах, з грубою фактурою постаменту, підсилює емоційне сприйняття композиції.

Скульптурний портрет достовірно передає не лише зовнішність поета у зрілому віці, а й, завдяки пластичним прийомам, показує його як філософа-митця, мудру і непересічну постать.

Оригінально вирішено розміщення присвятного напису. Він виконаний накладними літерами на торцевій площині кутової полицки, що стилізована під книгу, вмонтовану у тіло постаменту на 2/3 його висоти. Присвятний напис "М. Рильський" є водночас написом на корінці одного з томів його творів. Таким чином, звичайна полицка на постаменті, виконана, на перший погляд, як надто скромний елемент композиції, насправді має велике смислове навантаження.

Постамент встановлено на невисокому плінті, складеному із гранітних плит, що виразно дисонує із зеленою ковдрою газону, що розстелилася навколо пам'ятника.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — *Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 7. Памятники истории и культуры Украинской ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 176. Махорін Г.Л., Оленська І.С. Край над Унавою. — Житомир: вид-во «Волинь». — 184 с. — С. 165-169.*

Георгій Мокрицький

Ходорків, село. Пам'ятник ІВАНОВИ

САМОЙЛОВИЧУ, 2003 (іст., мист.), центр села, на майдані біля православної церкви. Авт.: ск. І. Зарічний, арх. О. Коляда. Встанов-

лено на честь видатного державного і військового діяча України, уродженця села Ходоркова.

Самойлович Іван Самойлович (р.н.н. — 1690) — гетьман Лівобережної України з 1672 та Лівобережної і Правобережної України з 1674 по 1687. Народився у м-ку Ходоркові у сім'ї священика. Навчався у Києво-Могилянській колегії. Розпочав службу у козацькому війську. 1674 здійснив великий похід на Правобережжя, в результаті якого десять полків, в т.ч. й Павлоцький, були приєднані до Правобережної України. У березні того ж року був проголошений гетьманом усієї України. В результаті міжособної боротьби з гетьманом Іваном Мазепою був усунутий від влади і репресований. Половина майна і грошей Самойловича перейшла до російської казни, інша — до гетьмана Мазепа.

Пам'ятник гетьману являє собою погруддя (Н — 150), що вивисується на пропорційному постаменті (73 x 60 x 215). Він є домінантою центрального сільського майдану. Гетьман зображений як розумна, вольова, рішуча і далекоглядна людина у вирішальний момент прийняття важливого рішення. Міцно тримаючи у лівій руці булаву, обпершись правицею в пояс і злегка повернувши голову вбік, гетьман влев-

нено дивиться у далечінь, думаючи про майбутнє України. Виразними та історично достовірними деталями погруддя є одяг та його окремі деталі, що вправно лежить на міцній статури гетьмана.

Погруддя із бетону, пофарбоване "під золото", встановлено на квадратному в плані постаменті із полірованого габро, що оперезаний посередині (на висоті 101) добре виявленим поясом (80 x 70, виліт 13), з оберненим викруженням на верхній і нижній гранях. Викружені поверхні завдяки шліфовці мають сірий відтінок і добре відділяють цю об'ємну деталь на тлі темного полірованого матеріалу постаменту. Очевидно, у такій незвичній формі постаменту, розділеній на дві частини виразним поясом, є алегорія, натяк на два "життя" гетьмана: до булави і після неї.

На чоловічій площині верхньої частини постаменту викарбовано присвятний напис: "Іван Самойлович / Гетьман України / 1672 — 1687", на нижній — викарбовано герб родини Самойловичів.

На тиловій площині постаменту викарбовано анотаційний напис: "Пам'ятник побудований при сприянні: Лушкін В.А., Білас І.Г., Сацюк В.М. / Рудченко М.М., Даниленко / Букія О.О., Войтенко А.Б. / Руликівський В.П., Матвійчук О.В. / Бернатович В.А., Дідківський М.П. / Півень О.В., Шевчук А.Ф. / Драган В.А., Грицюк І.В. / Акубардія Г.Г., Кашиця В.М. / Мартинюк Л.М., Бежушвілі Б.С. / Потапенко А.В., Зелінський С.В. / Рибінський І.Є., Черпицький О.З. / Скульптор Зарічний І.С. / Архітектор Коляда О.С. / Освятит / Протоіерей Микола Дрозд".

Постамент завершується уступом, зорієнтованим вищою стороною в бік майдану таким чином, що скульптура Самойловича ніби виглядає з-за нього наче з трибуни, тим самим підкреслюючи публічність постаті Самойловича і його безперечний авторитет на початку гетьманування.

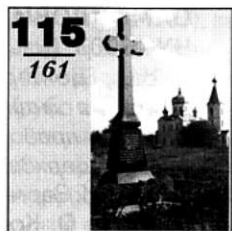
Пам'ятник розрахований на напівкруговий огляд. Його сприйняття дещо знижує відсутність фонового озеленення та непропорційно до масштабу пам'ятника великий майдан.

Дж. та літ.:

Грушевський Михайло. *Ілюстрована історія України*. – Київ, 1990. – С. 350-354. Ефименко А.Я. *Історія українського народу*. – Київ, 1990. – С. 263-264, 267-269, 275, 281, 286, 423, 461. Яворницький Д.І. *Історія запорізьких козаків. У 3-х томах*. – Львів, 1990 – 1992. – Т. 1. – С. 33, 47, 73, 82, 304; Т. 2. – С. 168, 199, 233-236, 289-297, 301-303; Т. 3. – С. 6, 11, 12-14, 18-20 та ін. *Історія України. Під загальною редакцією В.А. Смолія*. – Київ, 1997. – С. 109-111. Яковенко Наталія. *Нарис історії України з найдавніших часів до кінця XVIII ст.* – Київ, 1997. – С. 220-226, 239-240, 243-245, 250-252, 282. Кузіна Ірина. *Від нащадків мужніх козаків*. // "Житичі" (Всеукраїнська громадсько-політична газета. – № 12 (37) – 2003. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 3. Махорін Г.Л., Оленська І.С. *Край над Унавою*. – Житомир: Вид-во «Волинь». – 184 с. – С. 171-176. Житомирщина: Фотоальбом / Упоряд., авт. текстів і фото Г.П. Мокрицький / Редколегія: Рижук С.М. (голова) та ін. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2010. – 184 с. – 347 іл.

Георгій Мокрицький

Паволоч, м-ко. Пам'ятний знак **НА**

ЧЕСТЬ КОРОСТИШІВСЬКОГО РЕЄСТРОВОГО КОЗАЦТВА, 2007 (іст., м-во). *В центрі містечка, на захід від Будинку культури, 300 м.*

Паволоч є давнім містечком, центром дислокації козацького полку, місцем перебування Богдана Хмельницького та інших гетьманів України. У Паволоцькій залозі служили багато відомих козацьких ватажків. Саме тому місцем для пам'ятного знаку на честь реєстрового козацтва на Житомирщині обрано містечко Паволоч. Його встановлено на пагорбі, звідки відкривається прекрасна панорама на околиці містечка.

Пам'ятний знак являє собою масивний фігурний православний хрест із червоного граніту (120 x 50 x 15), встановлений на пірамідальному постаменті із полірованого лабрадориту, почленованому на три нерівномірні частини, розділені глибокими прямими вижолбками.

Нижня частина – цоколь має форму простої піраміди (60 x 50 x 40), середня – видовжена піраміда (80 x 30 x 40), верхня – прямокутна у плані пірамідка (25 x 15 x 15).

Постамент базується на прямокутному плінті із полірованого лабрадориту (200 x 180 x 10). Загальна висота пам'ятного знаку – 260.

На чоловій площині постаменту (із заходу) викарбовано присвятний напис: "Хрест / встановлений / в пам'ять / про козаків / Паволоцького полку / 1648 – 1686", на тильній –

викарбовано анотаційний напис: "Цей пам'ятний знак / встановлено на честь / Коростишівського / реєстрового козацтва / Зборовського договору / (реєстр 1649 р.) / Лукаша Матюшенка, Грицька Зенченка / від вдячного нащадка козацького роду / генерал-осавула Українського козацтва / Георгія Івановича Зінчука (Матюшенка) / Вересень 2007 р."

Пам'ятний знак встановлено на високому насипному сфероподібному пагорбі, обкладеному дерном. Візуально він рівноцінно сприймається з усіх боків, але найбільш ефектно – з північного заходу, коли фоном для нього слугує місцевий православний храм.

Дж. та літ.:

Ярмошик І.І. *Паволоч – місто Козацьке // Козацькі часи на Житомирщині*. – Житомир: "Льонік". – 128 с. – С. 110-114. *Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького*. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 3, 15. *Житомирщина: Фотоальбом / Упоряд., авт. текстів і фото Г.П. Мокрицький*. / Редколегія: Рижук С.М. (голова) та ін. – Житомир: Вид-во «Волинь», 2010. – 184 с. – 347 іл.

Георгій Мокрицький

Попільня, смт. Пам'ятник **ШЕВЧЕН-**

КУ Т.Г. 2011 (мист.). *Вул. Б. Хмельницького, 7, перед адміністративним будинком районної ради*. Автори: скульп. О. Костюк. Розмі-

ри: загальна висота – 3,18 м, скульптури – 0,96 м, постаменту – 2,0 x 0,50 x 0,50 м, стилобату – 0,22 x 1,05 x 1,05.

Пам'ятник встановлено до 20-ї річниці незалежності України на благодійні кошти. Матеріал – мідь та граніт.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя поета, вирішене у класичних традиціях станкової скульптури, встановлене на стрункий п'єдестал, прямокутний у поперечному розрізі, виготовлений із рожевого граніту.

Постамент спирається на невеликий одноступінчатий стилобат, що забезпечує плавний перехід від розвинутої горизонтальної площини майданчика навколо пам'ятника, викладеної світлим ФЕМами.

Фоном для пам'ятника слугує світла багатоповерхова адміністративна будівля. Навколо пам'ятника виконано благоустрій, влаштовано квітники.

**Марія Волинець,
Георгій Мокрицький**

РАДОМИШЛЬСЬКИЙ РАЙОН

Радомишль місто. Пам'ятник **ТАРАСЮКУ Л.Н.**,

1981 (іст., мист.).
Вул. 40-річчя Перемоги, за 50 м від райлікарні, на міському кладовищі. Автори — скульптори

художньо-виробничих майстерень НСХУ м. Житомира. Розміри: заг. вис. (1,7 м), постаменту (0,7 x 0,5).

Тарасюк Леонід Ничипорович (1928 — 80) — Герой Соціалістичної Праці (1966), кандидат економічних наук. Народився у с. Турчинівка Чуднівського р-ну Житомирської обл. у селянській сім'ї. Після закінчення Тютюнниківської середньої школи працював бригадиром у колгоспі, агрономом Чуднівської МТС, а після закінчення Житомирського сільськогосподарського інституту (1951) — головним агрономом Великокорівинецької МТС Чуднівського району. 1953 — директор Вишевицької МТС Радомишльського району. 1958 — начальник Радомишльської райсільгосптехніки, 1959 — голова колгоспу ім. Калініна. 1970 обраний головою Радомишльської районної ради депутатів. Нагороджений орденами Леніна, Жовтневої революції, трьома орденами Трудового Червоного Прапора.

Пам'ятник являє собою прямокутний у поперечному плані постамент, виготовлений із сірого полірованого граніту і встановлений на невисокому підніжжі, з викарбованим вгорі горельєфом похованого. На постаменті викарбовані (відшліфованими літера-

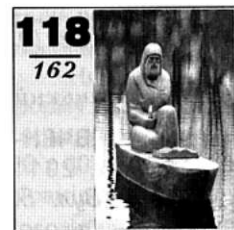
ми) тексти: меморіальний вгорі — "Тарасюк / Леонід Никифорович / 3.III.1928 — 2.X.1980 / Герой Соціалістического Труда / кандидат экономических наук"; присвятий внизу: "Тому, хто дорог / был при жизни, / чья память / после смерти дорога. / Вечно помним. / Любим. Скорбим / Жена. Дети. Внуки". Під меморіальним написом викарбовано зображення двох колосків пшениці. Скульптурний портрет Л.П. Тарасюка відображає його вольовим і серйозним, у момент глибоких роздумів, зосередженості.

Дж. та літ.:

Лукашенко А.В. Тарасюк Леонід Ничипорович. // Трудові зірки Полісся: Нариси про Героїв Соціалістичної Праці та повних кавалерів ордена Трудової Слави Житомирщини. / Упоряд. С.Г. Бойко, О.П. Ремезов, Ю.П. Рибак. — Житомир, 2002. — 192 с. — С. 163 — 164.

Георгій Мокрицький

Радомишль, місто. Пам'ятник **АРХІМАНДРИТУ**

118
162
ЄЛІСЕЮ ПЛЕНЕЦЬКОМУ, 2009 (іст., мист.), в південно-зах. част. міста, в аквапарку біля старовинного млина-музею

«Радомишльський замок». Авт.: В. Волосенко (Канада).

Пам'ятник споруджено з ініціативи мецената і засновника музею Ольги Богомолец на честь засновника поблизу Радомишля першої в Україні папірні (1612 рік) архиманд-

рита Києво-Печерської лаври Єлісея Плетенецького (1554 — 1624), засновника друкарні у Лаврі. Відомий церковний і культурний діяч, один з організаторів і фундаторів Братської школи. На папері, виготовленому під Радомишлем, було, зокрема, надруковано "Тріодіон", причому — українською мовою. На цьому папері виявлено філіграні Єлісея Плетенецького та З. Копистенського.

Пам'ятник Єлісею Плетенецькому є унікальним і єдиним на терені Житомирської області, що розміщений на поверхні води (на одному з рукавів р. Мика — притока Тетерева) у вигляді човна, на якому встановлено скульптуру архимандрита, що, обершись на коліна, тримаючи у правиці запалену свічу, нахилився до Священної книги. Постамент, що імітує човен (у трохи збільшеному масштабі), та скульптурну композицію виконано із залізобетону (висота на урізном воді — 130).

Незважаючи на специфіку матеріалу, скульптору вдалося передати м'якою пластикою образ Єлісея Плетенецького, його характер як глибоко віруючої людини і філософа. Розміщення пам'ятника на поверхні води підсилює його глибоко філософський смисл, віддзеркалюючи абрис скульптури, що розмиваються хвилями, ніби у просторі і часі.

Оригінально вирішено розміщення присвятного напису, який викарбовано на плиті із сірого граніту і встановлено на гранітній брилі, що знаходиться на березі річки перед чолом пам'ятника.

На плиті викарбовано текст: "Споруджено на честь / Архимандрита / Єлісея / Плетенецького, церковного діяча, / який у 1612 році заснував в /

м. Радомишлі першу на Україні / паперову фабрику".

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 3, 16. Студінський В.А. Паперова промисловість України: XVI — XX ст.: (Монографія). / За наук. ред. Б.І. Андрусишина. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2000. — 256 с. — 34-36. Мокрицький Георгій. Середньовіковий замок і лодка із граніта. / Наш край. — "Возрождение Житомира". — 17 авг. 2010.

Георгій Мокрицький

Потіївка, село. Пам'ятник **БУГАЙЧЕНКУ І. Ф.**, 1968

119
163
(іст., мист.). Східна частина села, у сквері Парку Слави, праворуч автостраді Черняхів-Малин. Автори — скульптори ху-

дожньо-виробничих майстерень НСХУ м. Житомира. Розміри: заг. вис. 453 см, вис. погруддя 175 см., постаменту (94 x 90 x 278 см.). Збудовано на кошти мешканців села.

Бугайченко Іван Федорович (1913 — 1943) — Герой Радянського Союзу (1965, посмертно), керівник Потіївського підпільного району партії та партизанського загону. Народився у с. Михайлівка Первомайського району Харківської області. 1934 — 37 — у Червоній Армії. 1939 — 41 — перший секретар Тернопільського обкому комсомолу. В липні 1941 залишений ЦК КП(б)У для роботи в

тилу ворога. В грудні 1941 створив у Потіївці з числа патріотично налаштованих жителів цього та сусідніх сіл підпільні антинацистські групи, які на початку 1942 об'єдналися у Потіївську підпільну організацію, яка саботувала відправлення сільської молоді до Німеччини, заважала окупантам у заготівлі сільськогосподарської продукції, звільняла з полону радянських воїнів. На початку січня 1943 був заарештований і після жорстоких катувань страчений.

Пам'ятник являє собою погруддя із червоного граніту, встановлене на прямокутному постаменті із такого ж матеріалу, чолова і ліва площина якого відшліфовані, а права і тильна мають грубо оброблену поверхню. Напис на постаменті: "Герою Радянського Союзу І.Ф. Бугайченку. 1913 — 1943 від комсомольців Радомішльського району 1968".

Пам'ятник базується на невисокому розвиненому триступінчатому стилі, верхня площина — стереобат — зацементований, сходи виконані із тесаного сірого граніту. Ідейним та ко-

лористичним фоном для пам'ятника слугує стіна Пам'яті, у горизонтальній площині якої вмонтовані сім плит із білого мармуру, на яких викарбовано: на першій — присвятний текст "Вічна слава / воїнам-односельчанам, / які полягли за свободу / і незалежність / нашої Батьківщини / в роки Великої / Вітчизняної війни / 1941 — 1945"; на решті — прізвища загиблих жителів с. Потіївка (164 прізвища).

Дж. та літ.:

Золотые звезды Полесья: Очерки о Героях Советского Союза. — К., 1985. — 523 с. — С. 60-64. Люди легенд: Очерки о партизанах и подпольщиках — Героях Советского Союза. / Сост. В. Павлов, И. Селищев. — М., 1971. Вып. 4. — С. 79-89. Житомирщина в роки Великої Вітчизняної війни 1941 — 1945 рр.: Зб. документів і матеріалів. — К., 1969. — С. 86 — 87. Нариси історії Житомирської обласної партійної організації. / Авт. кол.: Г.П. Булкін, О.М. Іващенко, В.О. Матяшук, П.П. Москвін. — К.: "Політвидав України". — 315 с. — С. 153-154.

Георгій Мокрицький

РОМАНІВСЬКИЙ РАЙОН

Романів м-ко. Пам'ятник **ВОЇНАМ-АФГАНЦЯМ**,

1999 (іст., мист.). Споруджено в пам'ять про уродженців району, що загинули у війні в Афганістані. Складається з центральної композиції та тріумфальної арки, встановленої по головній вісі перед входом до неї.

Композиція являє собою трикутний — мурований зі світлим тинькуванням, неглибокою підрізкою у нижній частині та фаскою по кутах (Н — 305; 82 x 82 x 122). Встановлений на двоступінчатому п'ятикутному у плані стилісаті (нижня ступінь — 172 x 172 x 82 x 82 x 270; верхня — 140 x 140 x 46 x 46 x 220), також мурованому і оздобленому світлою тиньківкою.

На двох чолових площинах пілону вмонтовано плити із полірованого габро. На лівому — трапецієвидної форми плита (163 x 55 x 72 x 10) зі стилізацією горішньої грані під прапор, з викарбованим малюнком афганських гір, під ним присвятним написом: "Землякам, / які загинули в / Афганській війні" та зображенням кількох гвоздик.

На правому — чотири плити із полірованого габро (100 x 80 x 10) з викарбованими на них портретами воїнів-афганців та присвятними написами. У нижній частині стели, під підрізкою, встановлено анотаційну плиту з написом про спонсора пам'ятника В.Й. Розвадовського.

Центральний пілон фланкується дво-

ма боковими, виготовленими із полірованого габро, на лицьових площинах яких викарбовано присвятні написи та фрагмент вірша.

Бокові пілони встановлено безпосередньо на припам'ятниковому майданчику (без стилісату чи плінту), вищого ФЕМами. В горішній частині наріжні кути бокових пілонів вибрані оберненим півколом з прикріпленнями до кутів об'ємним металевим зображенням квіток тюльпана.

Перед входом до майданчика симетрично головній вісі композиції встановлено дві прямокутні у плані тумби із полірованого лабрадориту (220 x 76 x 64), що увінчуються декоративними вазами із сірого шліфованого граніту, і з'єднуються вгорі арочною конструкцією, що являє собою зімкнені у шелігу (вершині) арки дві лаврові гілки. На чолових площинах тумб у їх верхній частині викарбовано загальновійськові емблеми Радянської Армії.

В цілому, пам'ятник надзвичайно перевантажений дрібними другорядними деталями, композиційно не врівноважений. Його окремі частини не підпорядковані загальному, архітектурно (об'ємами і пропорціями) і пластично (формами і матеріалом), не виявлено головне і другорядне, що значно знижує його художньо-естетичну цінність.

Георгій Мокрицький

Романів, м-ко. Пам'ятник ПАРТИЗА-

НАМ І ПІДПІЛЬНИКАМ, ЗАГИБЛИМ ПІД ЧАС ВЕЛИКОЇ ВІТЧИЗНЯНОЇ ВІЙНИ, 2000, (іст., мист.), в центрі селища, вул. Шевченка,

За (на майдані перед Будинком культури). Авт.: ск. О. Коркушко, арх. А. Черненко.

Присвячений воїнам, партизанам і підпільникам, які загинули на території району у боротьбі з німецько-нацистськими загарбниками. Пам'ятник являє собою композицію із зображенням воїна-переможця (248 x 72 x 50), встановлену на гранітному триступінчатому стилібаті.

На чоловій стороні композиції у формі прямокутної грубо обробленої брили із мармурової крихти у вибраному заглибленні неправильної форми виконано горельєфне зображення голови воїна, який тримає у піднятій правиці факел Перемоги. Вгорі над факелом полум'я стелиться кількома шарами, надаючи завершенню композиції динамізму і урочистості. Обличчя воїна відтворено в узагальнених рисах, підкреслено суворе і зосереджене. Погляд прямий і спокійний. Загалом, пластика скульптурного портрету воїна відповідає усталеній радянській військовій іконографії.

На чоловій площині композиції під горельєфом об'ємними літерами викарбовано присвятний напис: "Пам'яті загиблих / в роки Великої / Вітчизняної війни / партизанів, підпільників, активістів". На правій площині викарбовано анотаційний напис:

"Споруджено за сприяння народного депутата України В. Розвадовського".

Стилібат виконаний зі збірних елементів рожевого полірованого граніту, що складається з трьох сходиночок (261 x 165 x 11; 190 x 140 x 14; 140 x 110 x 11). Майданчик перед пам'ятником вимощено прямокутними плитами полірованого лабрадориту, який по боках симетрично осі композиції фланкують дві видовжені тумби, облицьовані плитами із червоного полірованого граніту, на яких під кутом 30° покладено 4 плити із полірованого габро (70 x 100 x 10) з викарбованими присвятними написами з прізвищами партизанів, підпільників та активістів району, загиблих в роки ВВВ.

До майданчика перед пам'ятником веде широка алея з одноступінчатим переходом на поперечній вісі початку меморіальних тумб, вимощена полірованими гранітними плитами і фланкована симетричними рядами дерев, що додає урочистості і значимості пам'ятнику.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волиць", 2010. – 16 с. – С. 12.

Георгій Мокрицький, Л. Сушицька

Камінь, село. Пам'ятний знак ЗАГИ-

БЛИМ ВОЇНАМ-ОДНОСЕЛЬЦЯНАМ, 1990, (іст., мист.), центр села, майдан, в сквері біля Будинку культури. Автори: ск. В.

Нечуйвітер, арх. П. Бірюк. Заг. висота 535.

Пам'ятний знак являє собою композицію, витесану з брили чорного граніту (Н – 430) неправильної форми з грубо обробленою поверхнею, на чоловій площині якої викарбовано горельєфне зображення трьох червоноармійців, що у зимовій формі, з гвинтівками на плечах рухаються одностроєм.

Зображення воїнів трохи розгорнуто у перспективі; деталі скульптурного портрету першого та другого воїнів чітко пророблені, третього – умовно, що створює враження глибини однострою, великого числа бійців, що сховалися у перспективі. Реалістичність позою бійців (трохи похилені уперед фігури воїнів), які зображені на марші. Вони крокують по витесаній в чоловій площині брили умовній лінії військової дороги, під якою нижня частина композиції завдяки бучардованій поверхні приймає енергійний, тривожний характер.

Завдяки вдало заглибленій у брили площині, на якій виконано горельєфи, складається враження документальності зображеного, немов у кінохроніці, сюжету, який відділяється грубо обробленим каменем від оточуючого середовища: з усіх боків він фланкує горельєф, а вгорі – нависає над ним. Брила базується на невеликому підніжжі, виготовленому із грубо обробленого граніту, стилізованого під природну скелю, на чоловій площині якого у шліфованій прямокутній фільонці викарбовано напис: "1941 – 1945".

Вміло застосовані пластичні прийоми, контраст чітко модельованих

скульптурних портретів з грубо обробленими поверхнями, що є обрамленням горельєфів, створюють враження документальності зображеного, напруженості події, відтвореної скульптором.

До пам'ятного знаку від сільського майдану веде широка алея, вимощена світлими бетонними тротуарними плитами, розділена гранітними сходами у вертикальній площині на три яруси та фланкована темним бордюром каменем по боках (червоної граніт та габро), що підвищує емоційне сприйняття композиції.

Георгій Мокрицький, Л. Сушицька

Камінь, село. Пам'ятник МАРЦУН М.А., ДВІЧІ ГЕРОЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПРАЦІ, 1960 (іст., мист.), в центрі села, на майдані, перед будинком культури. Авт.: ск.

В. Зноба, арх. І. Ланько. Розміри: заг. вис. – 293.

Пам'ятник встановлено на честь новатора сільськогосподарського виробництва, двічі Героя Соціалістичної Праці (1953, 1958), ланкової колгоспу ім. Сталіна (з 1961 р. – "Україна") в с. Камінь Романівського (тоді Дзержинського) району Житомирської обл. Марцун Марії Антонівни, яка була майстром високих врожаїв цукрових буряків. Народилася 1894 у с. Булдічів (нині Романівського р-ну). 1934 обрана ланковою, 1935 виступила послідовницею М. Демченко і очолила на Романівщині рух п'ятидесятниць. У повоєнні роки досягла високих врожаїв цукрового буряка

та інших сільськогосподарських культур. Нагороджена трьома орденами Леніна, багатьма іншими урядовими нагородами. Померла 20.07.1970 у с. Хімірч, похована у с. Камінь Романівського р-ну.

Пам'ятник являє собою погруддя М.А. Марцун (Н – 123), встановлене на гранітному п'єдесталі пірамідальної у поздовжньому розрізі форми (170 x 53 x 70).

Постамент переходить до стилобату архітектурним обломом у вигляді двох вижолобків (перший увігнутий, розлогий, другий у формі валика). Висота облому 25. Стилобат (25 x 108 x 108), виготовлений із рожевого полірованого граніту, базується на розлогому плінті у вигляді "конверту" (40 x 224 x 224).

На постаменті викарбовано присвятний напис: "Двічі Герой / Соціалістичної Праці / Марцун / Марія Антонівна / ланкова колгоспу ім. Сталіна / Дзержинського району / Житомирської області". Над ним вмонтовано об'ємні бронзові зображення двох Золотих зірок Героя Соціалістичної

Праці та ордена Леніна. По периметру постаменту під присвятним написом викарбовано український орнамент (Н – 21).

Погруддя М.А. Марцун виконано у реалістичних традиціях. Вона зображена у типовій для сільської жінки-трудівниці хустці, її образ сповнений енергії і оптимізму, пластичними засобами передано внутрішній стан героїні, за плечима якої великий життєвий досвід, що підкреслюється фронтальною композицією пам'ятника, прямим відкритим поглядом Марії Марцун.

Дж. та літ.:

Історія міст і сіл Української РСР. Том "Житомирська область". – К., 1973. – С. 232-234. Житомирщина: Довідник-путівник. – К., 1974. – С. 121. Пам'ятники історії і культури Української ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 161. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 13.

**Георгій Мокрицький,
Віталій Єремєєв**

РУЖИНСЬКИЙ РАЙОН

Ружин, м-ко. Пам'ятний знак НА

ЧЕСТЬ БУРДИ
О.Ф., ГЕРОЯ
РАДЯНСЬКОГО
СОЮЗУ,
1977 (іст., мист.),
центр селища,
у сквері перед
Будинком зв'язу.

ку. Авт.: ск. В. Фещенко, арх. М. Марчук.

Встановлено на честь учасника визволення Ружинщини від німецьких загарбників Героя Радянського Союзу (1944) Олександра Федоровича Бурди (1911 – 44). Гвардії полковник О.Ф. Бурда народився в м. Ровеньки Луганської обл. З 1933 – в лавах Червоної Армії. У 1941 воював на Південно-Західному, 1-му Українському та ін. фронтах. У 1944 командував 64-ю танковою бригадою 1-ї гвардійської танкової армії 1-го Українського фронту. Героїчно загинув у бою під час наступу на територію Житомирської області. Нагороджений орденами Леніна, "Красного знамени", "Отечественной войны I ст.". Похований у м-ку Ружині.

Ім'ям О.Ф. Бурди названо одну з вулиць Ружина, на початку якої встановлено пам'ятний знак. Він являє собою прямокутну у плані та поперечному розрізі композицію із двох грубо оброблених брил червоного граніту (180 x 140 x 45), що являють собою композиційно одне ціле і встановлені на прямокутному у плані стилобаті (267 x 187 x 50), облицьованому у гори-

зонтальній площині 4-ма тесаними плитами із червоного граніту, що трохи виступають за периметр тіла стилобату, утворюючи слабо виявлену полицку.

Композиція знаку складається із двох частин: нижньої (Н – 97) та верхньої (Н – 93), що розділені полірованою смугою граніту, на якій викарбовано присвятний напис: "Ця вулиця носить ім'я славного сина / Донеччини Героя Радянського Союзу / Олександра Федоровича Бурди (1911 – 1944) / який загинув, визволяючи нашу землю / від німецько-фашистських загарбників".

У верхній частині композиції викарбовано барельєф О.Ф. Бурди, який зображений у напівпрофіль. Скульптурний портрет виконаний у реалістичних манерах, з узагальнюючими пластичними прийомами. У нижній брилі викарбовано Зірку Героя Радянського Союзу. Майданчик навколо пам'ятного знаку вимощений залізобетонними світло-сірими ФЕМами.

Дж. та літ.:

Герої Радянського Союзу... – С. 68. Історія міст і сіл Української РСР. Том Житомирська область. – К., 1973. – С. 611. Золоті зірки Полісся. – К.: Політвидав, 1985. – 523 с. – С. 68-70. Королев В.С., Рафтопулло А.А. Танковий рейд. – Донецьк, 1978. – 90 с. Пам'ятники історії і культури Української ССР: Каталог-справочник. – К.: Наук. Думка, 1987. – 736 с. – С. 178.

**Георгій Мокрицький,
Надія Гордова**

ЧЕРВОНОАРМІЙСЬКИЙ РАЙОН

Червоноармійськ, м-ко. **Меморіал ВОЇНАМ, ЗАГИБЛИМ У ВЕЛИКІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ВІЙНІ, 1971** (іст., мист.), у центрі селища, вул. К. Маркса, 5. Авт.: ск. Д. Красняк, арх.

Ю. Макаревич. Меморіал складається з пам'ятника-стели та алеї Слави з рядом пам'ятних плит.

Пам'ятник являє собою монументальну видовжену стелу, споруджену із збірних залізобетонних блоків, оздоблену червоною тиньківкою, зі слабо виявленою трапеціє-

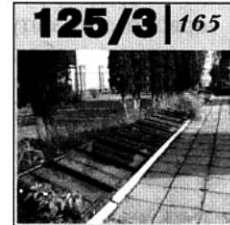
видною формою (980 x 160 x 360), що віддалено нагадує розгорнутий на вітру прапор, у північному куті якої вибрано заглиблення у вигляді п'ятикутної зірки, в яке вписано горельєфне зображення воїна. Площини стелі, особливо північна сторона, грубо оброблені і стилізовані під поверхню природної кам'яної брили.

Стела базується на потужному цоколі-подіумі (1100 x 205 x 40), облицьованому плитами із полірованого лабрадориту. Глибокий горельєф фігури воїна відтворює його фігуру у стрімкому русі перед атакою: у правиці він тримає пістолет-кулемет "ППШ", ліва — піднята вгору і закли-

кає до бою. Об'ємна постать бійця ніби поступово виростає із скелі, що уособлює довгу і важку боротьбу з ворогом, яка закінчується кровопролитною (червоний колір площин стели), але довгоочікуваною перемогою. Динамічна, рвучка постать воїна відверто контрастує з видовженою і рівною площиною стели як пластикна метафора-антитеза: вічного спокою полеглих у боях і живих, що прийшли на їх місце, щоб помститися загарбникам; як довгих п'ять років війни і коротка мить солдатського подвигу; як загальнонародна вітчизняна війна і боротьба кожного громадянина з нацистами зокрема. Поєднання яскраво-червоного кольору стели і синьо-чорного — подіуму підсилює почуття скорботи, яке викликає пам'ятник.

На чоловій площині стели "золотою" фарбою крупними літерами нанесено присвятний напис: "Зупиніться перехожі / підійдіть, схиливши голови / перед невмирущою людською / мужністю". Праворуч від нього викарбовано епітафію. Видовжена го-ризонтальна композиція пам'ятника вдало підкреслюється вертикальними елементами його оточення: високими струнками тополями, що ростуть праворуч від пам'ятника.

Алея Слави. Ліворуч від пам'ятника влаштовано алею Слави, що веде до пам'ятника з півночі, вздовж якої під невеликим нахилом (~15°) встановлено 39 меморіальних плит

із полірованого лабрадориту (120 x 60 x 17), на яких викарбовано імена воїнів — уродженців Червоноармійщини (в розрізі сільських рад), які загинули на фронтах Великої Вітчизняної війни.

Ритмічне розміщення 39-ти меморіальних плит ліворуч алеї і візуальне розміщення в її створі головного композиційного елемента пам'ятника (воїна) створює надзвичайно активну багатопланову перспективу, що є, безумовно, вдалим архітектурним рішенням об'ємно-просторової органі-

зації меморіалу. Естетичне сприйняття стели підсилює квітник перед подіумом, що є свого роду природним різнобарвним "стилобатом", живим "вінком" загиблим воїнам.

Дж. та літ.:

Пам'ятники історії і культури Української ССР: Каталог-справочник. — К.: Наук. Думка, 1987. — 736 с. — С. 179. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 12.

Георгій Мокрицький

ЧЕРНЯХІВСЬКИЙ РАЙОН

Черняхів, м-ко. Пам'ятник **ШЕВЧЕНКУ Т.Г.**, 1992

ланчук, арх. О. Дубовик.

Великий український поет, художник, мислитель демократичного напрямку Т.Г. Шевченко, народився 09.03.1814 р. в с. Моринцях на Черкащині. Т.Г. Шевченко — геніальний майстер поетичного слова. Він завершив процес становлення нової української літератури як явища світової літератури, підніс українську мову до рівня розвинутих літературних мов світу. Був одним із найвидатніших майстрів українського образотворчого мистецтва, основоположником критичного реалізму в ньому. Ім'я Т.Г. Шевченка відоме в усьому світі, його безсмертні твори високо цінують все прогресивне людство. В своєму останньому вірші "Чи не покинуть нам, небого" поет висловив впевненість, що його творчість не потоне в річці забуття. Помер Т.Г. Шевченко 09.03.1861. Похований в Каневі на Чернечій горі.

Бронзове погруддя Т.Г. Шевченка встановлено на гранітному триступінчатому постаменті у формі піраміди. Постамент базується на трапецієподібному стилобаті (245x245x125), облицьованому плитами із полірованого лабрадориту. Всі три приступки постаменту прямокутні у плані, виготовлені із суцільних (перша — із двох)

блоків полірованого лабрадориту. Перша приступка (136 x 136 x 78) переходить до стилобату через цоколь (175 x 175 x 13) з підрізкою та слабо виявленою полицькою (141 x 141 x 18). У цих елементів нарізні верхні грані вибрані у формі прямого вижолобку. Друга (113 x 113 x 83) частина переходить до третьої (77 x 77 x 60) через обернений вижолобок.

По центру чолової площини стилобату прикріплено плиту із світло-сірого шліфованого граніту у формі розгорнутої книжки (115 x 77) з присвятним написом. На контртитулі об'ємними полірованими літерами викарбовано текст: "Т.Г. Шевченко / 1814 — 1861", на титулі — "І мене в сім'ї великій, / в сім'ї вольній, новій / не забудьте пом'янути / незлим, тихим словом".

Погруддя передає риси зовнішності Т.Г. Шевченка, що відповідає усталеній іконографії поета у зрілому віці: високе відкрите чоло, наспулені брови, довгі вуса, замріяний погляд.

Пам'ятник встановлено у створі широкої алеї, що йде від вулиці Леніна у парку, в центрі якої засаджено квітник, по обидві сторони — кущі самшиту. Фоном пам'ятнику слугують зелені насадження парку, а в осінньозимовий період — мальовничий пейзаж з видом на ставок на третьому плані.

Дж. та літ.:

Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 5.

**Георгій Мокрицький,
Василь Капустін**

Високе, село. Пам'ятний знак **НА ЧЕСТЬ МІЖНАРОДНОЇ СОЛІДАРНОСТІ ТРУДЯЩИХ**, 1926 (мист.) *В центрі села.* Автор — вірогідно один з майстрів, чехів-каменярів, що виготовляли пам'ятники для католицьких кладовищ (можливо, В.В. Длоуги), поч. ХХ ст.

Для постаменту, очевидно, використано головний, досить типовий елемент якогось пам'ятника з місцевого католицького кладовища, відомий як «krzyz na рпи» («хрест на пні») або «krzyz na skalci» («хрест на скельці»), зашліфовано старий і викарбовано новий напис, замінено вивершення. Для цього картуш для нового напису виконано у формі невеликого заглиблення, причому у мотиві модерну, що абсолютно не характерно для стилістики некрополів і, навпаки, було дуже модним у 1920-х рр.

Перше травня — день міжнародної солідарності трудящих усього світу, уведений в липні 1889 року першим конгресом Другого Інтернаціоналу. Саме вільному святкуванню 1 Травня й було присвячено відкриття пам'ятного знаку у с. Високе на базі перенесеного, очевидно, і переробленого пам'ятника з католицького кладовища.

Пам'ятний знак виконаний у формі колони, стилізованої під стовбур дубу (Н — 220, ~ D — 45), що базується на прямокутному у плані і трапецієподібному у поздовжньому профілі цоколі (~90 x 90), виготовленому з граніту.

В горішній частині колони, виготовленої із тонко обробленого під «кору дуба» сірого дрібнозернистого граніту, встановлено круглий елемент із більш темного граніту, у чоловій площині якого вписано викарбовану п'ятикутну зірку.

Майстерно імітовано зрізані гілки стовбура: їх переріз затомпоновано портланд-цементом, що створює враження структури справжнього дерева. Стовбур долу розширюється, випускаючи оголене "коріння" у скелястий пагорб, наче демонструючи міцну основу, на якій він тримається. Імітація пагорба, складеного із каміння, виконана методом карбування монолітної брили.

На чоловому боці колони вибрано невелике заглиблення з полірованою поверхнею неправильної форми, що верхньою гранню імітує дубовий листок. На ній викарбовано присвятний напис: "Спомин пролетарського / єднання працюючих / всього світу / 1 травня / 1926 р. / Високим об-ним / т-вом".

Цоколь базується на невисокому стилобаті, складеному по периметру (140 x 140) із тесаних гранітних бордюрних каменів. Під час німецької окупації пам'ятний знак не був зруйнований, оскільки у нацистській Німеччині 1 травня теж визнавалось святом.

Дж. та літ.:

Cmentarz Polski w Zhytomierzu / Кафедра архітектури і охорони історичних будівель Светокшинської Політехніки в місті Кільце. Опрацювання і вступ: Тадеуш Марія Рудковські. — Варшава, 1999; Кондратюк Р. Некрополь старого Житомира. Біограф. довідник — К., 1992. — С. 260, 560.

Георгій Мокрицький

ЧУДНІВСЬКИЙ РАЙОН

Чуднів м-ко. Пам'ятник **ВОЇНАМ-АФ-**

ГАНЦЯМ, 1989 (іст., мист.). *Центр селища, вул. Тойво Вяха, біля приміщення райвійськкомату.* Авт.: ск. О. Вітрик, арх. П. Бірюк. Встановле-

но на честь воїнів, що народилися у Чуднівському районі і загинули під час війни в Афганістані.

Воїни-афганці району: Бричник Микола Іванович (25.05.1960 – 3.08.1980), сержант розвідувального відділення. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Козак Василь Васильович (5.04.1967 – 3.12.1985), рядовий, розвідник. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Рудик Ігор Олександрович (23.10.1962 – 29.11.1986), старший лейтенант, заступник командира роти. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Кравчук Віктор Анатолійович (7.07.1965 – 17.05.1985), рядовий, автослюсар. Ништун Михайло Михайлович (9.04.1968 – 4.04.1987), рядовий, комірник-моторист. Турбоніст Ігор Анатолійович (20.06.1966 – 2.01.1987), рядовий, водій. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Хмелівський Олександр Геннадієвич (14.03.1966 – 9.04.1986), сержант, командир відділення. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно). Карплюк Микола Васильович (17.10.1964 – 4.09.1985), сержант, командир відділення. Нагороджений орденом Червоної Зірки (посмертно).

Пам'ятник являє собою скульп-

туру воїна, встановлену на невисокому підніжжі у вигляді фрагменту скелі, що імітує гірську місцевість. Скульптура виконана із залізобетону, облямованого мідною виколоткою (Н – 260). Воїна-афганця зображено у русі, з трохи похиленою головою та скрипкою у руці, що символізує недоспівану пісню юнака. Здається, ще крок, і він ступить у безодню. Сюжет і пластика скульптури глибоко метафоричні, навіюючи думки про безсмертя і вічність, про лише один крок до них.

Обабіч композиції на невисоких цоколях (110 x 22) встановлено по дві стели із мармурової крихти у вигляді паруса (106 x 73 x 20), на чолових площинах яких прикріплено плити із полірованого габро (33 x 60), на яких викарбовано портрети та імена воїнів-земляків, що загинули в Афганістані.

Біля підніжжя пам'ятника встановлено анотаційну таблицю із габро з написом: "Споруджено з ініціативи і при сприянні народного депутата України, ветерана Афганської війни В.І. Розвадовського".

Георгій Мокрицький

Чуднів, м-ко. Пам'ятник **ТОЙВО В'Я-**

ХА, 1987 (іст., мист.), *південна частина містечка, вул. Тойво Вяха, перед адмінбудинком спиртозаводу.* Авт.: скульпт. В. Фещенко, арх.

П. Бірюк.

Тойво Вяха (пс. Іван Петрович Петров) народився 12.04.1901

у м. Петрозаводськ Карельської АР. У 1920 служив оперативним працівником ГПУ-НКВС. У 1926 брав участь у проведенні секретної операції "Трест" (1922 – 27), в ході якої був затриманий і заарештований видатний англійський розвідник Сідней Рейлі.

З 1946 по 1962 жив у Чуднові під вигаданим органами НКВС прізвиськом Петров. Працював керівником ряду підприємств, був членом райкому партії, депутатом районної ради. У 1962 повернувся до Карелії, де і помер 18.06.1984. Подвиг чекіста зображено у одному з перших радянських серіалів "Операція "Трест" (реж. С. Колосова за романом Л. Нікуліна "Мертвая зыбь" (1967). Нагороджений орденом "Красного знамени" (1927). Був автором ряду документально-біографічних книг. Іменем Тойво Вяха названі вантажний пароплав, прикордонна застава Північно-Західного прикордонного округу РФ, вулиці у Петрозаводську та Чуднові, школи.

Пам'ятник являє собою дві стели із грубо обробленого сірого крупнозернистого граніту з невеликим проміжком між ними (Н – 265), встановлені чоловими площинами одна до одної під кутом 90°, у верхній частині яких прикріплено бронзовий горельєфний портрет Тойво Вяха (85 x 65), зображеного як мужню, вольову людину, що підкреслюється гострим підборіддям, щільно зімкнутими губами, суворим поглядом.

На лівому пілоні викарбовано у бронзі легендарне прізвисько "Іван Петров", – справжнє: "Тойво Вяха" і дати життя "1901 – 1984". Під першим прізвиськом чекіст брав участь у схопленні англійського шпигуна Сіднея Рейлі, під другим – жив і працював 38 років, піс-

ля імітованої чекістами "смерті" на фінському кордоні, у Чуднові, де очолював місцевий спиртозавод.

На правому пілоні бронзовими літерами викарбовано присвятний напис: "Легендарный / чекіст в 1946 – 1962 / жил и работал / в Чуднове / с 1945 по 1948 / был директором / нашего завода".

Об'ємно-просторова композиція пам'ятника розкриває особливість біографії чекіста, який по суті мав "два життя", що метафорично передано двома паралельними пілонами, на яких тримається його барельєф.

Пам'ятник встановлено без стилістики на зеленій ковдрі газону, що є вдалим фоном для сприйняття композиції. Розрахований на сприйняття з чолової сторони.

Дж. та літ.:

Мокрицький Г. Чуднівська компанія. // "Відродження Житомира". – 12 верес. 2010. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. – Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. – 16 с. – С. 3, 16. Колосов С. Документальність легенди. – М.: "Искусство", 1977 – С. 93-94. Никулин Л. Операція "Трест". – М., 1967. Демин В.П. Фильм о разведчике: семантика пространства // Приключенческий фильм: пути и поиски / Отв. ред. А.С. Трошин. М.: ВНИИК, 1980. С. 59-81. Петров, И.М. В переломные годы: воспоминания / И.М. Петров. – Петрозаводск, 1978. – 263 с. Петров, И.М. Мои границы / И.М. Петров. – Петрозаводск, 1981. – 328 с.: портр. Петров И.М. В чекистской операции "Трест" / И.М. Петров // Чекисты Карелии. – 2-е изд., испр. и доп. – Петрозаводск, 1986. – С. 76-118. Гончаров Александр. На пути к рассвету //

"Красная звезда". – 22 авг. 2001. Смирнова Т. Человек, ставший легендой. / Т. Смирнова // Карелия. – 2001. – 12 апреля. – С. 17.

Георгій Мокрицький

Великі Коровинці, село. Пам'ятник

ГРИГОРІЮ ВАКУЛЕНЧУКУ, 1955 (іст., мист.), на півд. околиці села, праворуч будівлі сільсько-го музею, вулиця ім. Г. Вакулєнчука. Авт.: ск.

О. Ковальов, арх. В. Гнезділов.

Пам'ятник встановлено на честь уродженця с. Великі Коровинці (1877 – 1905), матроса, більшовика, одного з організаторів повстання у червні 1905 та з нагоди 50-річчя повстання на броненосці «Потьомкін». Під час повстання тяжко поранений. Помер і похований в м. Оdesa.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя, встановлене на п'єдесталі класичного ордеру. Скульптурний портрет Г. Вакулєнчука передає образ гордого і сміливого матроса, що підкреслюється рішучим поворотом трохи піднятої голови, відкритим поглядом у далечінь, солдатською виправкою. Пластика погруддя в деталях передає не тільки настрої матроса, а також деталі його одягу. Погруддя (Н – 150) встановлено на прямокутному у поперечному розрізі постаменті пірамідальної форми (180 x 83 x 87), виготовленому із полірованого лабрадориту.

Вгорі постаменту зроблено невеликий уступ, що забезпечує більш плавний перехід до цоколя та власне по-

груддя. На постаменті викарбовано присвятний напис: "Григорій / Микитович / Вакулєнчук / 1877 – 1905)", під ним – барельєфне із бронзи зображення морського якоря, обплетеного вінком.

Постамент базується на двохступінчатому цоколі. Верхня приступка (109 x 109 x 22) переходить до тіла постаменту триступінчатим простим архітектурним обломом; нижня (126 x 126 x 32) базується на верхній плиті стилобату (285 x 285 x 17). Нижня приступка стилобату (336 x 336 x 12) спирається на плінт, викладений із плит тесаного сірого граніту. Таким чином, пам'ятник побудований за пропорціями, характерними для класицизму, що було закономірним для періоду сталінської неокласики в архітектурі. Навколо нього посаджено дерева та влаштовано сквер.

Дж. та літ.:

Вакулєнчук І.М. Великі Коровинці: (краєзнавчий нарис). – Житомир, 2009.

Георгій Мокрицький

Довбиш, село. Пам'ятник **БОРТОВСЬКОМУ М.Н.**,

1968 (іст., мист.), центр села, у сквері перед школою. Авт.: ск. О. Вітрик, арх. П. Бірюк. Встановлений на

відзнаку 50-річчя від дня народження земляка, Героя Радянського Союзу (1945) Матвія Нестєровича Бортєвського (17.06.1918 – 12.06.1962).

Матвій Бортєвський – кадровий військовий, брав участь

у Радянсько-Фінській та Великій Вітчизняній війні. З 1941 командир 9-го танкового Варшавського полку 19-ї механізованої бригади. За мужність і відвагу у боях за взяття Берліну майор М.Н. Бортєвський нагороджений Золотою Зіркою Героя Радянського Союзу.

Пам'ятник являє собою бронзове погруддя (Н – 100), виконане у традиційній для скульптурних зображень військових пластиці, встановлене на постаменті із мармуру, що у поперечному розрізі складається з двох прямокутних об'ємів, зсунутих відносно один одного у плані (5) та поздовжньому розрізі (20), що надає композиції динамізму.

На чоловій площині (L – 36) заглибленого об'єму постаменту (Н – 200, 74x105) прикріплено об'ємний елемент із бронзи, що зображує орденську стрічку, Золоту Зірку Героя Радянського Союзу та лаврову гілку, який надає враження стрімкості доволі масивному об'єму постаменту і покращує його емоційне сприйняття.

На чоловій площині виступаючого об'єму (Н – 180, 90x48) прикріплено металеву плиту, на якій об'ємними літерами викарбовано присвятний напис: "Герой / Радянського Союзу / полковник Бортєвський / Матвій Нестєрович / 17.VI.1918 – 12.VI.1962". Художньо-естетичне сприйняття композиції дещо погіршують непропорційно велика плита з присвятним написом, що за габаритами майже дорівнює погруддю, та надто слабкий стилобат, що за колористикою мав би бути темного, а не світлого кольору.

Дж. та літ.:

Золотые звезды Полесья. – К.: Політиздат, 1985. – С. 58-59. Історія

міст і сіл Української РСР. Том "Житомирська область". – К., 1973. – С. 672, 683.

Георгій Мокрицький, Галина Міщук

Краснопіль, село. Пам'ятник **ПОЛІЩУКУ К. Л.**,

1996, (іст., мист.). Центр села, в парку біля Будинку культури. Скульптор В. Стукан. Розміри: вис. скульптури

350 см, постаменту (172 x 172 x 70), стилобату (257 x 254 x 35).

Поліщук Клим Лавринович (1891 – 1937) – український поет, прозаїк. Народився в с. Краснопіль Чуднівського району Житомирської області в родині бідняка. Навчався у худож.-рисувальному училищі при Петербурзькій Академії мистецтв, працював у Житомирському земстві. Друкувався в житомирській газеті "Вольний" (1906). Висланий з України за "сепаратизм". Учасник Першої світової війни. У другій пол. 1920-х рр. жив з дружиною і дочкою у Краснополі, де мешкали його брат і сестра, а потім у Харкові. За сфабрикованим звинуваченням в антирадянській діяльності засланий на 10 років до Соловків, де і помер (1935). Реабілітований посмертно.

Пам'ятник являє собою скульптурну композицію, в якій постаць Клима Поліщука на повний зріст ніби вмонтована у фрагмент кутової конструкції хати, складеної із колод в зруб. У лівій руці письменник тримає український вишитий рушник, що в'ється на вітрі.

Алегоричний образ, семантика головних деталей композиції, статичний фон (фрагмент української хати) і внутрішня динаміка скульптури (письменник тримає у правиці книгу, у лівій руці — рушник) зафіксували Кліма Поліщука на порозі рідної домівки перед шляхом у небуття. "Українські" деталі: рушник, вишиванка, в яку одягнений письменник, символи ідеї, за яку борюся і помер К. Поліщук. А в тому, що ця ідея була твердим переконанням, засвідчують міцно стиснуті в руках книга і навіп складений рушник, кінці якого розвиваються на вітрі, символізуючи устремління українства до волі. У тому, що Клім Поліщук — не єдина жертва в цих устремліннях і боротьбі, переконують нерівно зрізані торці колод, крізь вікові кільця яких проходять суцільні тріщини. Кільця життя в усіх колодах обірані.

Завдяки таким метафоричним прийомам у стилістиці пам'ятника авторові вдалося, незважаючи на не надто пластичний матеріал — бетон — примусити промовисто "заговорити", створивши переконливий образ українця-борця за незалежність Батьківщини, жертви більшовицької тоталітарної системи.

Підніжжя пам'ятника являє собою слабовиявлений квадратний у плані гладко потинькований постамент, в центрі чолової площини якого вмонтовано сілумінову табличку (60 x 40) з присвятним написом: "Український /

народний поет письменник / художник / Поліщук / Клім Лаврінович / народився / 25 листопада 1891 року / загинув в сталінських катівнях / в роки репресій".

Квадратний у поперечному розрізі стилобат, виконаний із залізобетону і гладко потиньковий. Деталі підніжжя, виконані у спокійних тонах і формах, є символічним контражуром суворій, драматичній і навмисне деталізованій композиції власне пам'ятника, що підсилює її емоційне сприйняття, акцентуючи, передусім, увагу саме на скульптурі.

Навколо підніжжя влаштовано периметричну дорожку із світлих бетонних плиток, яку від нього відділяє вузька смужка зеленого газону, що слугує додатковим перехідним колористичним елементом від доквілля до пам'ятника.

Дж. та літ:

Галинич В. Соловецький в'язень // "Авжеж". — 1990. — №1. — С. 18-23. Проклятого віку струна: Поезія повернутих із небуття: (Людмила Волошка, Клім Поліщук, Яків Савченко) / Упоряд. і передм. В.М. Врублевського. — Житомир: КВО "Житомирський вісник", 1992. — 96 с. — С. 8-11. Українська Загальна Енциклопедія. — Т. 2. — Ст. 1098. Шинкарук В.Ф. Літературна Житомирщина: (Біографічний довідник). — Житомир: Льонок, 1993. — 112 с. — С. 97-98.

Георгій Мокрицький

ДОДАТКОВІ СТАТТІ

Житомир, місто. **Пам'ятник ЖЕРТВАМ НАЦИСТСЬКОГО КОНЦТАБОРУ**, 1968, 1994 рек. (іст., мист.), *північно-зах. околиця міста, проспект Миру, 64*. Авт.: скульпт. Й.

Табачник, арх. П. Бірюк. Авт. попереднього варіанта пам'ятного знаку арх. Юрій Макаревич.

Пам'ятник встановлено неподалік місця, де у 1941 — 43 рр. знаходився Богунський нацистський концтабір. У концтаборі перебували мирні громадяни та військовополонені. З лютого 1942 у таборі діяла антинацистська підпільна організація, якою керували А.О. Авдєєв та лікар І.Г. Алексєєв. Групі вдалося забезпечити втечу кількох радянських солдатів і офіцерів. Відступаючи, нацисти знищили усіх в'язнів. Після визволення Житомира на території табору було виявлено рештки 67160 жертв.

У 1968 неподалік місця, де розташовувався концтабір, обабіч шосе Житомир — Новоград-Волинський (тепер на цій ділянці — закінчення проспекту Миру) було встановлено пам'ятний знак, що являв собою монолітну брилу із лабрадориту, з полірованою чоловою та шліфованими боковими і грубо обтесаною задньою площинами (700 x 100 x 45). Брила вивисувалася на слабо виявленому двоступінчастому гранітному стилобаті. На чоловій площині пам'ятного знаку був

викарбований присвятний напис: "Тут у 1941 — 1943 рр. / закатовано / гітлерівськими окупантами / тисячі / радянських солдатів, / офіцерів та мирних / громадян. / Вічна пам'ять борцям, / що полягли за Радянську / Вітчизну!".

У 1995 пам'ятний знак демонтували, і на його місці було встановлено монументальну композицію, виготовлену з чотирьох блоків червоного грубо обробленого граніту, що являє собою стилізовані барельєфні зображення в'язнів концтабору (48 фрагментів), виконані на чоловій площині блоків в анфас, довільно згруповані у 6 рядів, з тонкими і глибокими вертикальними пропилами між ними, що нагнічує враження безперервності нацистського конвейєра смерті, масовість жертв, нескінченний потік людей "у нікуди". Остання метафора виявляється нечіткими зображеннями жертв по краях композиції.

По діагоналі композиції на передньому плані вмонтовано горельєфну фігуру в'язня, виконану з бронзи, яка стилістично об'єднує нагромадження барельєфів жертв концтабору. В'язень зображений у момент страти, закинувши перед останнім подихом правицю високо до гори, голова, ліва рука, та худі ноги чоловіка знесилоно звисають долу. Напружений кулак правиці символізує акт трагедії і незакінчену ще боротьбу народу з нацистськими загарбниками.

Динамічність композиції підсилюють хаотичне розміщення барельєфних зображень в'язнів, а також трапе-

цієподібне завершення композиції. Пам'ятник встановлено без стилобату на невисокому прямокутному у поперечному розрізі пагорбі, вкритому дерном, що обмежується по периметру поребриком із полірованого лабрадориту.

Перед пам'ятником з боку проспекту Миру на пагорбі встановлено з невеликим ухилом прямокутну плиту із червоного полірованого граніту з присвятним написом: "Ця багатостраждальна земля — свідок / жорстокої страти німецькими фашистами / десятків тисяч військовополонених / та мирних громадян Житомира / в 1941 — 1943 роках / Вічна пам'ять загиблим!".

Праворуч покладено іще одну плиту з такого ж матеріалу, під якою замуровано капсулу із зверненням в'язнів нацистського концтабору "Майданек" — житомирян до нащадків. На плиті викарбовано присвятний напис: "Тексту не має!".

Пам'ятник розміщено на фоні суцільного лісопаркового масиву, що створює контрастний темний фон, на якому значно підсилюється візуально-емоційне сприйняття композиції, як зблизка, так і з проспекту Миру.

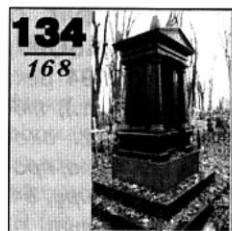
Дж. та літ.:

Житомирщина у період тимчасової німецько-фашистської окупації 1941 — 43 рр. — К.: Політвидав, 1971. У пам'яті народній / Укр. Тов-во охорони пам'яток історії та культури. — К.: УРЕ, 1975. — 312 с. — С. 130. Пам'ятки монументального мистецтва Житомирської області: Персональна фотовиставка Георгія Мокрицького. — Житомир: Вид-во "Волинь", 2010. — 16 с. — С. 10. Житомирщина: Фотоальбом / Упоряд., авт. текстів і фото Г.П. Мокриць-

кий / Редколегія: Рижук С.М. (голова) та ін. — Житомир: Вид-во «Волинь», 2010. — 184 с. — 347 іл.

Георгій Мокрицький

Житомир, місто. Пам'ятник **ГРАФУ**

КАНКРІНУ, поч. ХХ ст. (мист.), північна частина міста, православне (Російське, Вільське) кладовище. Авт. невідомий (можливо, Вац-

лав Длоугі).

Пам'ятник встановлено на похованні графа Канкріна Костянтина Оскаровича (10.08.1862 — 26.02.1902), що помер у Житомирі від туберкульозу горла. Каплиця в античному стилі донедавна була оточена литою чавунною огорожею (викрадена).

Надмогильний пам'ятник являє собою масивний надгробок у вигляді вертикального саркофагу (заг. Н — 260), виготовленого із монолітної брили полірованого лабрадориту у формах неокласицизму (160 x 110 x 40).

Саркофаг складається з потужного цоколя (170 x 120 x 50), що через архітектурні обломи у вигляді двох валиків і обернених вижолобків переходить до прямокутного постаменту, виконаного у схоластичних формах із червоного грубо обробленого граніту (180 x 120 x 50).

Середня частина саркофагу має два симетричних портики і складається із вертикального монолітного прямокутного у поздовжньому (160 x 110 x 40) та поперечному розрізах блоку та чотирьох колон доричного ордеру, що мають двоступінчасту базу, почленовану валиком і переходом через

обернений вижолобок до полки.

Капітель колон має складний розкріпований по периметру (включаючи карнизи центрального блоку саркофага) профіль: ехін складається з двох валиків, об'єднаних переходом у вигляді оберненого вижолобка. Абак капітелі має унизу обернений вижолобок, угорі на нього спирається антаблемент "даха" саркофага, виконаний у класичних формах.

Посередині площина архітраву оздоблена потужним пояском, а в горі триступінчастим карнизом з архітектурними обломами у вигляді простих полчок.

Композиція завершується потужним фронтоном, який по периметру переходить до гладкого тимпану через карниз, що повторює профіль карнизу архітраву. По периметру саркофагу вгорі симетрично до портиків встановлено чотири кутових акротерії у вигляді аканту (декоративне стилізоване зображення листа папороті), виготовлені із мармуру.

Саркофаг базується на розвинутому двоступінчастому стилобаті, виготовленому із блоків сірого шліфованого граніту (1-а приступка — 200 x 180 x 20; 2-а — 180 x 160 x 25). Композиція, завдяки вдало підбраному матеріалу, масивним формам і пропорціям, характерним для класичних ордерів, справляє враження монументальності і переконує в аристократичному походженні і солідному соціальному статусі похованого під надгробком графа.

Дж. та літ.:

Кондратюк Р.Ю. Некрополь старого Житомира: Біографічний довідник. — К.: 2001. — 130 с. — С. 44.

Георгій Мокрицький

Андрушівка, місто, Андрушівський район. Меморіал ПAM'ЯТИ ЗАГИБЛИХ ЄВРЕЇВ У ПЕРІОД ГОЛОКОСТУ, 2009 (іст., мист.), південна околиця міста, праворуч дороги на

південь, на лісовій галявині. Ідея та ескіз пам'ятки Г. Білецької.

Меморіал споруджено за участі і підтримки 28-ми єврейських родин з України, Ізраїля, Німеччини, Узбекистану, Австралії, США, а також українських і зарубіжних громадських і комерційних організацій на місці, де 19 серпня 1941 року німецькими нацистами було розстріляно близько 270 чоловік, з них 25 дітей.

У центрі меморіалу встановлено пам'ятний знак із полірованого габро, що являє собою площинну композицію з двох складових, які символічно передають абриси дорослої людини і дитини (унизу трапеція — корпус людини; вгорі — поперечний увігнутий елемент у вигляді піднятих рук; вгорі — круглий елемент — "голова"). Висота елементів: "дорослої людини" — 258; "дитини" — 150. Товщина, відповідно, 18 та 8.

Композиція базується на невисокому цоколі із полірованого габро (170 x 50 x 50), який переходить до прямокутного у плані та поздовжньому розрізі постаменту (140 x 40 x 60), виготовленого із такого ж матеріалу. Пам'ятний знак встановлено на невеликому штучному одернованому пагорбі. На його чоловій площині викарбовано два присвятних написи. Внизу на пос-

таменті: "Тут 19 серпня 1941 року / в роки Великої Вітчизняної війни / фашистами розстріляно 252 жінки і 25 дітей". Вгорі "посередині елементу "руки" — строфа з вірша: "Мое дитя! Мои румяны / Моя несметная родня! Я слышу, как из каждой ямы / Вы окликаете меня... / Илья Эренбург".

За пам'ятним знаком розміщується символічний надгробок братської могили, накритий бетонною прямокутною плитою, на якому під невеликим нахилом вмонтовано плиту із червоного полірованого граніту з викарбованою за іудейським календарем да-

тою страти жителів Андрушівки. Ліворуч від тексту викарбовано зображення єврейської шестикутної зірки. На горизонтальній площині бетонної плити чорною фарбою нанесені малюнки, які символізують страждання людей під час холокосту.

За плитою встановлено символічну металеву конструкцію єврейського підсвічника "Мінору". Меморіал обнесено невисокою ажурною металевою огорожею. З боку автошляху він відкритий для огляду.

*Галина Білецька,
Георгій Мокрицький*

Автори (співавтори) статей*

Безносок В.К.	22, 46, 110, 116
Білецька Г.	135
Бондар Л.	40, 53
Булуй І.	105, 109
Ващук Є.	65, 66, 67, 68, 69, 70, 72, 73
Волинець	116
Гордова Н.	124
Грузська Л.П.	7
Дахненко Л.	77, 82
Єремєєв В.В.	1, 2, 3, 6, 7, 8, 10, 11, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 23, 25, 26, 64, 123
Іващенко О.М.	6, 15, 27, 28, 42, 45, 51, 91
Капустін В.	126
Колесников П.	56
Кондратюк Р.Ю.	5
Кришталь К.	76
Кузьмін О.	74
Курдіш Н.	39, 43, 44, 52
Легастов Г.	50
Левашова Н.	37, 38
Малошук С.	71
Марищенко О.	35, 57
Мішук Г.	4, 26, 61, 107, 131
Мокрицький Г.П.	5, 8, 10, 12, 13, 20, 21, 24, 26, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135
Омельчак М.	60
Пивоваров В.А.	9
Райковський О.	82, 84
Сушицька Л.	121, 122

* під цифрами — номери відповідних статей

Показчик персоналій

- Абрамов О. 82
 Авдесв А.О. 197
 Акубардія Г.Г. 177
 Алексійчук О.І. 113
 Александр II, цар 61
 Алексеев І.Г. 197
 Алексухін В.Т. 81
 Ананьев Г.А. 56
 Андрусишин Б.І. 181
 Аристотель 14
 Аристофан 14, 46
 Артюх Л.Ф. 75
 Афанасьев В.А. 54, 55, 82
 Баланчук М.Н. 190
 Бамін І.Є. 81
 Баранівська С. 69
 Батюк Я.П. 131
 Бежуашвілі Б.С. 177
 Безносок В. 49, 72, 173, 179
 Бенігнус Й.В. 63
 Березняк Г. 140
 Бернардин В.М. 119
 Бернатович В.А. 177
 Бестужев М.П. 144
 Бестужев-Рюмін М.П. 144
 Бедін І. 15
 Бетаки М. 50, 51
 Білас І.Г. 177
 Біленький О.І. 145
 Бірюк П. 15, 47, 49, 53, 56, 60, 135, 140, 145, 147, 156, 192, 194, 197
 Бобік М.Д. 80
 Боголюбов О.М. 125
 Богомолец О. 180
 Войко В.С. 145
 Войко С.Г. 180
 Бон П. 154
 Бондар Л.М. 65, 78
 Бондар М. 67
 Бондаренко С.Д. 151-156
 Борис О.Р. 57, 86, 112, 148
 Борис Тен (Хомічевський М.В.) 14, 45-46
 Бородій О.Д. 14
 Бортовський М.Н. 194-195
 Босенко М. 89
 Босох Н.А. 169
 Бродацький М.С. 141
 Броницький О.В. 119
 Бугайченко І.Ф. 181-182
 Вукій О.О. 177
 Булгаков М. 27
 Булкін Г.П. 182
 Булуй І. 156, 172
 Бурда О.Ф. 187
 Бурденний А.П. 123
 Бутнарчук В. 82
 В'яха Т. (пс. Іван Петрович Петров) 192-193
 Вайсер В.В. 81, 86
 Вакуленчик І.М. 194
 Вакуленчук Г.М. 194
 Василенко Ж.І. 112
 Васильченко К. 56, 60, 120, 140
 Ватутін М.Ф. 124-125
 Ващук С. 90-91, 109-112, 116-117
 Ващук М.В. 155
 Верига В. 149
 Верлен 14
 Верлен П. 46
 Веронський М. 26
 Виговський І.О. 64-65
 Виссарион, архієпископ 151
 Вінаїкін В.П. 23
 Віссаріон, митрополит 74
 Вітрик О.П. 14-15, 19, 47, 52, 110, 112, 192, 194
 Вобян С.-Е. 118
 Войтенко А.Б. 177
 Волконський С. 139
 Володимир, князь 65-66
 Волосенко В. 180
 Воробійов М. 15
 Врублевський В.М. 124, 196
 Гагарін Ю. 24
 Гайдук С. 69
 Галайчук Я.Т. 63
 Гампель А.І. 65-66
 Гампель, сім'я 66
 Ганська Е. 59, 139
 Гар'ян В.Ф. 145
 Гелевей К.В. 139
 Геральський, отаман 64
 Гербачевський О.Ф. 19-20
 Гетьман А.Л. 121
 Глабчук С. 26
 Гнезділов В.Г. 194
 Голова нова І.Л. 22
 Голота О. 172
 Голяченко О.С. 130
 Гомер 46
 Гончаренко О. 140
 Гончаров А. 193
 Горбенко І. 15
 Гордова Н. 187
 Горкін О. 70
 Василенко Ж.І. 112
 Горняк С.С. 150
 Грабовський В.Б. 139
 Грабовський Л.А. 119
 Гречко А.А. 125
 Гречко М. 173
 Гринченко Ф. 26, 56
 Грицюк І.В. 177
 Гришан Т.Л. 169
 Грищенко М.П. 81
 Гродський П.М. 145
 Громенко І.Є. 58, 62
 Грузька Л. 20
 Грушевський М. 178
 Гуць М.В. 90-91
 Гюго В. 46
 Давидов В. 139
 Даниленко 177
 Дарбінян Л.Х. 139
 Дахненко Л. 122, 130
 Дебой В.М. 28
 Дедуров Б. 59
 Демин В.П. 193
 Демченко М. 185
 Денисенко І. 114
 Джура В.Л. 119
 Дідківський М.П. 177
 Дідковський В. 82
 Дідковський М.А. 70
 Длоугі В.В. 191, 198

- Домбровський Я.В. 55
 Дорошок Є. 82
 Драган В.А. 177
 Драган М.А. 81
 Дрозд Микола, 177
 Дубінчук О.М. 78
 Дубовик О.А. 190
 Дубравський 129
 Дука М.В. 144
 Дяченко В. 90
 Еренбург І. 200
 Есхіл 14, 46
 Єгоров І. 15
 Єгоров О.П. 81, 86
 Єкатерина II 129
 Емельянов А.Е. 127
 Еремеев В. 14-15, 19-20, 21, 23, 26, 28, 45-48, 50, 53-54, 89, 135, 186
 Єршов В.О. 139
 Єфименко А.Я. 178
 Живагін І. 47
 Жигулін В. 89
 Жилияев В. 140
 Жилияев О. 140
 Жманченко Ф.Ф. 125
 Жур П.В. 63, 78, 117
 Загрівий Ю. 112, 117
 Зарічний В.І. 65-66, 74
 Зарічний І.С. 64-68, 74, 177
 Захарченко П.Ф. 81, 86
 Зелінський С.В. 177
 Зенченко Г. 179
 Зінчук Г.І. (Матюшенко) 175-176, 179
 Зноба В.І. (Марцун) 185
 Зосіменко П. 69
 Іван де Шодуар, барон 13
 Іван Павло II, Папа Римський 48-49
 Іванов І. 16
 Іванов О. 27
 Іванов Ю. 25
 Іванчук М. 22-23, 26, 55
 Іващенко О.М. 19, 23, 27, 55, 67, 71, 77, 140-141, 147, 182
 Ігнащенко А.Ф. 16, 54, 176
 Ігор, князь 67-68
 Імедадзе І.І. 76
 Іщенко В. 120
 Йосипчук О.І. 79, 81, 83, 86
 Кавун В.М. 21-22
 Казьмирчук Г.Д. 144
 Калінін М. 70
 Кальченко М.Т. 125
 Канкрін К.О., граф 198
 Каповський Ю. 18, 23-24
 Капустін В. 190
 Карл Маркс 22
 Карловський В. 53
 Кароль Войтило 48
 Карплюк М.В. 192
 Кашиця В.М. 177
 Квітка К.В. 52
 Кизюк В. 58
 Кіров (Костриков) С.М. 156
 Клекота А. 59
 Кобець В. 124
 Кобзар (див. Шевченко Т.Г.)
 Коваль А.М. 145
 Ковальов О.О. 176
 Ковальов П. 194
 Ковальчук В.В. 128
 Ковальчук В.К. 128
 Ковальчук-Тен А.Л. 46
 Ковпак С.А. 152, 172
 Коган Л. 109, 111
 Козак С.А. 69, 70
 Козлов Й.Д. 119
 Козуб К. 130
 Колеса Ф.М. 52
 Колесников П. 82
 Колістенський З. 181
 Коломісць І. 16
 Колосов С. 193
 Коляда О.С. 64, 177
 Кондратюк Р. 18, 27, 191, 199
 Копил О.А. 25
 Копоть І.С. 26
 Коркушко О.О. 116, 184
 Корнеев А. 24
 Короленко В.Г. 23
 Короленко М. 114
 Корольов В.С. 187
 Корольов С.П. 22-25
 Косачів, садиба 91
 Косач-Квітка Л.П. 89
 Косенко В.С. 26
 Костриця М.Ю. 54, 63, 74, 78, 117, 135
 Костюк О. 20-21, 112, 179
 Косьміна Т.В. 75
 Котовський Г.І. 56, 148
 Кравчук В.А. 192
 Крайнюков К.В. 125
 Краснюк Д. 119
 Красняк Д. 46, 56, 131, 147, 188
 Красовський П.І. 119
 Красовський С.А. 125
 Криворудський П. 62
 Крислан 155
 Криштофік Ф. 155
 Круглов А. 110-111
 Крчулу О. 155
 Ксеневич М. 25
 Кувшинов Ф.В. 113
 Кузина І. 178
 Кузнецов Б.Л. 81
 Кульганек В. 85
 Кульчицький С. 65
 Курдіш Н. 64, 69-70, 78
 Кутузов М.І. 128-130
 Кутузова, донька 129
 Кучерський В.Л. 80
 Кшиштоф Свідерек 48
 Лавринович П.М. 151, 153, 156
 Лазука В.Г. 80
 Лакізюк В.П. 135
 Ланько І.С. 185
 Левченко І.М. 82, 83, 86
 Легастов Г. 76
 Лезко Х. 173
 Ленін В.І. (Ульянов) 26, 56-57, 71-72
 Леохард 13
 Левашова Н. 63
 Лисенко Б.М. 82
 Лисенко М.В. 52
 Литвинчук Г.М. 130
 Лукашенко А.В. 180
 Луппов В.В. 57
 Лушкін В.А. 177
 Любомирська М. 132
 Лятошинський Б.М. 28

- Ляшевич Д.О. 79, 81, 85-86
 Мазепа І. 177
 Майборода О. 65
 Макаревич Ю. 188
 Макаревич Ю. 197
 Макарій (Токаревський), архімандрит 151-152
 Мал, князь 65, 67
 Малахівський Й.І. 144
 Маликов С.Ф. 126
 Малин Г. 114
 Малошук С. 114
 Малуша, древлянська княжна 65-66
 Маняк В.А. 172
 Маргулян Л.М. 119
 Марищенко О. 61, 83
 Маркін М.К. 145
 Мартиновець В. 173
 Мартинюк Л.М. 177
 Марцун М.А. 185-186
 Марченко Ю.А. 91
 Марчук М. 14, 46, 111, 119, 124, 144
 Матвієнко А. 45, 150, 152, 155, 156
 Матвійчук О.В. 177
 Матюшенко Л. 179
 Матяшук В.О. 182
 Махорін Г.Л. 176, 178
 Мединський В. 52, 123
 Мелещенко А. 82
 Мельник В.М. 119
 Мерешко Л. 15
 Миклух, рід 86
 Миклухо-Маклай М.М. 86
 Мирончик Л. 140
 Мирутенко В.В. 80
 Михайльчук В. 112
 Михайльчук Г.Х. 112
 Михайльчук Н. 112
 Михайльчук П. 112
 Михайльчук Ф.М. 112
 Михал М. 155
 Міцкевич А. 46
 Міщук Г. 15, 54, 86, 135, 169, 195
 Мокрицький Г.П. 13-15, 18-21, 23-26, 28, 45-48, 50, 52-67, 69-72, 74-79, 81-91, 109-112, 114, 116-117, 120-124, 127-128, 130-131, 134-135, 137, 139, 140-147, 149, 151-156, 169, 172-173, 175-187, 189-196, 198-200
 Москаленко В. 67, 69, 71, 75, 77
 Москвін П.І. 82-83, 86
 Москвін П.П. 182
 Музика А. 140
 Муравйов А.С. 144
 Муравйов С. 139
 Муравйов-Апостол М.І. 144
 Муравйов-Апостол С.І. 144
 Назаренко І.Г. 139
 Назаренко М.Т. 122
 Налепка (Репкін) Я. 154-155
 Наполеон 129
 Наумець Л. 115
 Невський О. 129
 Нестерук В.О. 112
 Нестерук Н.О. 112
 Нечипоренко В. 67, 69, 71, 75, 77
 Нечкина М.В. 144
 Нечуйвітер В. 49, 143, 145, 172
 Нижник О. 140
 Никулин В.Ф. 24, 26
 Ништун М.М. 192
 Нікітін М.В. 17
 Нікулін Л. 193
 Обезюк М.Н. 89
 Огієнко І.І. 123-124
 Олег 66
 Олексієнко С.М. 82
 Оленська І.С. 176, 178
 Олізар Г. 139
 Олізари, графи 136
 Олійник В.К. 58
 Олійник О.А. 23, 26
 Ольбішевська Н. 149
 Ольга, княгиня 65-69
 Омельчак М. 86
 Онищенко М. 72
 Оноре де Бальзак 59, 139
 Опанасюк В.Й. 112
 Опанасюк Г.Й. 112
 Опанасюк М.І. 112
 Опанасюк О.С. 18, 23, 24, 83
 Опанасюк О.Т. 112
 Орехов Б. 82
 Орлова С. 149
 Осташев Ю. 27
 Островський М.О. 72
 П'язін І. 15
 Павлов В. 182
 Павлов О.А. 70
 Павлов О.О. 58, 62, 92, 115
 Панасюк В.П. 111-112
 Панченко М. 84
 Пархоменко О.Я. 49
 Пеленко О.А. 78
 Перевозник П.А. 16, 20, 56-57, 143-144, 150, 175
 Петрарка Ф. 46
 Петров І. (див. В'яха)
 Петров І.М. 193
 Пивоваров В. 22
 Півень О.В. 177
 Платон 14
 Плахотний М. 153
 Плетенецький Є., архімандрит 180-181
 Плотко-Осташева О. 27
 Побережний О. 59
 Поліщук В. 61, 72
 Поліщук К.Л. 195-196
 Поляков А. 114
 Пономарьов А.П. 75
 Постніков Г. 128
 Потапенко А.В. 177
 Потоцька Е. 132
 Примак В. 114
 Прокопенко О. 79
 Прушківський В. 74
 Пухов М.П. 125
 Пушкін О.С. 14, 46, 50, 139

- Развадовський В.Й. 145, 183, 192
 Райковський О. 130-131
 Рассошинська 90, 91
 Рафтопулло А.А. 187
 Рахманінов С. 46
 Рейлі С. 193
 Ремезов О.П. 82-83, 86, 180
 Рибак Ю.П. 180
 Рибалко П.С. 125
 Рибінський І.Є. 177
 Рижук С.М. 178-179, 198
 Рильський М.Т. 169, 176
 Римська В. 90-91
 Рожик В. 123, 139, 140
 Романов В. 91
 Рудик І.О. 192
 Рудковскі Т.М. 191
 Рудченко М.М. 177
 Руликівський В.П. 177
 Сабуров О.М. 126, 152-154, 169, 172
 Савченко А.Ф. 155
 Савчук С.В. 119
 Самойлович І.С. 177, 178
 Самохвалов В. 28
 Сацюк В.М. 177
 Святослав, князь 66, 68
 Селищев І. 182
 Семененко М. 152
 Семененко Н. 71
 Сидоренко А. 70-71, 76
 Симоненко В. 113
 Скоблiков О.П. 54-55
 Скопас 13
 Слободенюк О. 20
 Словацький Ю. 46
 Смирнова Т. 194
 Смолій В.А. 64-65, 178
 Соловей М. 112
 Соснін В. 83
 Соснін І. 82-83
 Сосніна Л. 82
 Сосніна Н.І. 81-83, 86
 Софокл 14, 46
 Степанков В.С. 6, 65
 Степанов А.П. 86
 Стретович Д.А. 151
 Стрільчук А. 76
 Струтовський М.І. 119
 Студінський В.А. 181
 Стукан В. 195
 Судзіловський М. 27
 Супрунов М.І. 109, 112, 115
 Суржанський І.І. 27
 Суриних, родина 45
 Сушицька Л. 184-185
 Табачник Й.С. 109-110, 156, 197
 Табукашвілі Л.М. 76-77
 Тагор 14
 Тагор Р. 46
 Таранченко В. 14, 111, 144
 Таранченко О. 124
 Тараскін П.А. 81-82, 86
 Тарасюк Л.Н. 180
 Тарасюк П. 74
 Твардовський А. 127
 Тимирязев Е. 27
 Тимошенко В.І. 149
 Тищенко В. 82
 Толстой Л. 14
 Томчук С.І. 119
 Трегубов М.С. 76
 Тригуб І. 114
 Трошин А.С. 193
 Трубецький, князь 129
 Трубецьких, сім'я 129
 Тумаш С. 67
 Турбоніст І.А. 192
 Туркенич І. 15
 Тютюнник Ю. 148
 Уваров А.А. 134
 Уваров А.І. 132
 Уваров М.П. 134
 Уваров С.П. 133-134
 Уваров Ф.П. 132-133
 Уварова А.С. 132, 134
 Уварови, графи 132
 Уварових, рід 133, 134
 Українка Леся 89-91, 122
 Ульянов Б.П. 22
 Уткин Г.Т. 75
 Федоров О.Ф. 172
 Федорчук П.С. 119
 Фельдман І. 69
 Фещенко В. 26, 59, 88, 112, 192
 Фільков В.П. 142
 Франко І.Я. 52, 141
 Фрунзе М.В. 61-62
 Футерман А.Я. 70-72, 76
 Ханов Є. 69
 Хирний І.В. 127
 Хмельівський О.Г. 192
 Хмельницький Богдан (Зиновій) М. 64, 175, 178
 Хомичевська В., мати 46
 Хомичевський В., батько 46
 Хомичевський В., син 46
 Хусід Г. 16
 Цакун С.П. 109
 Чайковський П. 46
 Чепелик В.А. 82
 Черненко А. 184
 Чернишевич О.І. 80
 Черніченко А. 14, 19, 28, 116
 Черняхівський І.А. 125
 Черницький О.З. 177
 Чорнуха С. 177
 Чугунок С.С. 144
 Шахматов О. 67
 Шваб В.В. 151-156
 Шевченко Т.Г. 53, 63, 77, 88, 117, 120 (Кобзар), 123, 135, 153, 179, 190
 Шевчук А.Ф. 177
 Шекспір У. 46
 Шелушков Г.І. 54
 Шеньє А. 46
 Шинкарук В.Ф. 196
 Шіллер Ф. 46
 Шпак В. 114
 Штеменський О. 149
 Шуберт Ф. 46
 Щіпнівський В. 174
 Щорс М.О. 72-73
 Яворницький Д.І. 178
 Яковенко Н. 178
 Ямковий І. 20
 Янко Н. 24
 Ярмошик І.І. 176, 179
 Ярополк 66
 Ярошевський В.Ф. 147
 Яценко В.Й. 134
 Яцюк О. 85

Показчик географічний

Австралія 199
 Андрушівський р-н 118-119, 199
 Андрушівка, м. 118-119, 199-200
 Антоновичі, с. 170
 Афганістан /Демократична Республіка/ 47, 80, 82, 145, 183, 192
 Базар, м-ко 148
 Баранівка, м. 122
 Баранівський р-н 122
 Бердичів, м. 53, 56-57, 59-60, 62, 77, 135
 Бердичівський р-н 56, 58
 Бернадський р-н 21
 Бігунь, с. 170
 Білорусь, р-ка 54
 Білошиця, с. 73
 Болеславець, м. 129
 Бронська Рудня, с. 54
 Брусилів, смт 16, 123-125
 Брусилівський р-н 123-125
 Бузівці, с. 49
 Булдічів, с. 185
 Бунцлау, м. 129
 Вадові, м-ко 48
 Варшава, м. 55
 Ватікан 49
 Велика Хайча, с. 155
 Великий Скит, с. 65
 Верхня Рудня, с. 170
 Верхівня, с. 59
 Вершиця, с. 113
 Вигів, с. 65
 Високе, с. 191
 Вільхівець, с. 65
 Вінниця, м. 48
 Вінницька обл. 21, 58
 Вінніпег, м. 123-124
 Вовча Слобода, с. 170
 Возлякове, с. 170
 Возничі, с. 170
 Волинська губернія 116, 133, 139
 Волинська обл. 152
 Волинь 14, 53, 62, 77, 132, 135, 139
 Волиця, с. 119-120
 Володарсько-Волинський р-н 128

Володарсько-Волинський, смт 128-131
 Галичина 65
 Гамарня 86
 Гарапівка, с. 119
 Глинівці, с. 119
 Гомельська обл. 54, 152
 Горбів, с. 19
 Городець, с. 170
 Городницька селищна громада 113
 Горошки, м-ко 129
 Горошківський маєток 129
 Гошів, с. 156
 Греція 13
 Грузія 76, 90
 Делета, с. 170
 Дермань, с. 46
 Дзержинський р-н 185-186
 Дубно, станція 76
 Емільчине, м-ко 132
 Ефель, острів 78
 Емільчине, смт 132-133
 Емільчинська волость 132
 Емільчинський р-н 132
 Жашківський р-н 49
 Жерделі, с. 119
 Житомир, м. 13, 14, 16-27, 45, 52-55, 59, 62, 77, 124-125, 127, 135, 141, 180-181, 197-198
 [Житомир] 28
 Житомирська обл. 16, 53, 59, 65, 69, 123, 125, 136, 152, 180, 185-187, 195
 Житомирський р-н 135
 Житомирщина 16, 47, 54, 59, 64, 87, 127, 154, 156, 178
 Заболоть, с. 170
 Задорожок, с. 170
 Звіздаць, с. 148-149
 Звягельська волость 132
 Іванків, с. 119
 Івниця, с. 119
 Ізраїль 199
 Іскорость, с. 69
 Іскоростень, м. 64, 68
 Іскоростенська земля 65

Камінь, с. 184-186
 Кам'янець-Подільський, м. 62
 Кам'янка, с. 170
 Канада 123-124, 180
 Канев, м. 190
 Карелія 193
 Карельська АР 193
 Київ, м. 66, 124-125, 127, 148
 Київська губернія 116
 Київська Русь 65-66, 68
 Київщина 65, 123
 Клітинка, с. 58
 Кованка, с. 170
 Козулі, с. 170
 Ковель, м. 58
 Коврикове, с. 21
 Кодня, м. 53, 77, 135
 Копище, с. 86, 173
 Корнин, м-ко 125
 Коростень, м. 16, 65, 67, 73-74, 76-77, 125, 148
 Коростенський р-н 69
 Коростенщина 70
 Коростишів, м. 16, 136-141
 Коростишівський р-н 136, 140
 Коростишівщина 138
 Краков, м. 48-49
 Краснодонський р-н 49
 Краснопіль, с. 195
 Липники, с. 143
 Листвин, с. 170
 Лісовиці, с. 170
 Лучанки, с. 170
 Лісівщина, с. 78
 Лозань, м. 123
 Луганська обл. 49, 187
 Лугини, смт 142
 Лугинський р-н 142
 Львів, м. 52
 Львівщина 52
 Любарський р-н 144-145
 Любар, м-ко 144-145
 Любеч, м. 67
 Люблінська губернія 19
 Лянгенбіляу, табір 46
 Макарів Яр (нині с. Пархоменко), с. 49

Показчики

Малин, м. 79, 84-86, 125
 Малинський р-н 83, 85
 Малинщина 87
 Малі Маньки, с. 148
 Малі Мошківці, с. 119
 Мацьки, с. 170
 Межерічка, м-ко 132
 Михайлівка, с. 181
 Москва, м. 25, 152
 Моринці, с. 190
 Нагуевичі (тепер с. Івана Франка), с. 52
 Народницький р-н 147
 Народичі, м-ко 147
 Нехворощ, с. 119
 Нижня Рудня, с. 170
 Ніжин, м. 131
 Німеччина 52, 191, 199
 Нова Гвінея, острів 86
 Нова Романівка, с. 113
 Нова Рудня 170
 Новоград-Волинський, м. 22, 53, 77, 89-91, 109, 111, 113, 116-117, 129, 133, 197
 Новоград-Волинський р-н 132
 Новоград-Волинщина 112
 Овруцький повіт 65
 Овруцький р-н 150, 170
 Овруч, м. 125, 150-155
 Овруччина 150
 Одеса, м. 86
 Олевський р-н 173
 Осівці, с. 124-126
 Острови, с. 170
 Орловська обл. 152
 Павлоцька волость 133
 Павлоч, м-ко 175, 178
 Париж, м. 13, 55, 59
 Первомайський р-н 181
 Переброди, с. 170
 Петербург, м. 55, 129
 Петрозаводськ, м. 193
 Пілау, порт 78
 Побичі, с. 170
 Поділ 53
 Поділля 62, 135
 Подільська губернія 116
 Полісся 132, 152-153
 Полтава, м. 73
 Польща 14, 19, 48-49, 55, 65, 129

Попільня, м-ко 125, 174, 179
 Попільнянщина 174
 Потіївка, с. 181-182
 Прибитки, с. 170
 Радоминь, м. 16, 125, 180-181
 Радомишльський р-н 180
 Райгородок, с. 58
 Рижани, с. 131
 Рим, м. 49
 Рівненська обл. 152
 Рівненщина 46
 Ровеньки, м. 187
 Ровенська обл. 152
 Рогачевський р-н 54
 Рокитне, с. 170
 Рокітно, с. 142
 Романів, м-ко 184
 Романівка, с. 176
 Романівський р-н 183, 185-186
 Романівщина 185
 Російська імперія 129
 Рудня Горошківська, с. 129
 Ружинський р-н 59, 187
 Ружин, м-ко 187
 Ружинщина 187
 Самара, м. 73
 Сарни, станція 76
 Сновськ, с. 72
 Санкт-Петербург 132-133
 Селезівка, с. 152, 170
 Середня Рудня, с. 170
 Словечне, м-ко 156, 169-170, 172
 Словечанська с. рада 171
 Словечно, с. 152
 Словечанський р-н 142, 170, 172
 Сиринця, с. 170
 Сптівка, с. 170
 Соловки 195
 СРСР 72
 Ставище, с. 16, 124-125, 127
 Стара Котельня, с. 119
 Сумська обл. 152
 Сурамі, м. 90
 США 84, 199
 Таллінн, порт 78
 Тальнівський р-н 21
 Теклівка 170
 Теплицький р-н 21
 Турчинівка, с. 180
 Тхорин, с. 170
 Ужачин, с. 113
 Узбекистан 199
 Україна 19, 20, 48, 54, 65, 86, 113, 125, 135, 148, 152-153, 177, 180-181, 199
 Україна Лівобережна 177
 Україна Правобережна 177
 Українська Народна Республіка (УНР) 123, 149
 УРСР 73, 152
 Ушове, с. 170
 Федорівка, с. 113
 Франція 55, 84
 Харків, м. 195
 Харківська обл. 181
 Хатинь, с. 86
 Хелі, порт 78
 Хімріч, с. 186
 Хмільницький р-н 58
 Ходорків, с. 177
 Царград 68
 Червонка, с. 170
 Червоноармійський р-н 188
 Червоноармійськ, м-ко 188
 Червоноармійщина 189
 Червоносілка, с. 170
 Черкаська обл. 21, 49, 65
 Черкащина 190
 Чернеча гора 190
 Чернівецька обл. 154
 Чернігівська обл. 72, 131, 152
 Чернігівщина 73
 Черняхівський р-н 190
 Черняхів, м-ко 190
 Чехословацьчина 154
 Чоповичі, м-ко 125
 Чуднівський р-н 180, 192, 195
 Чуднів, м-ко 192-193
 Швейцарія 123
 Шляхова с. 21
 Щорс, м. 72
 Щорсівка, с. 73
 Ясенець, с. 170

Науково-довідкове краєзнавче видання

**Пам'ятки монументального мистецтва
Житомирської області**

(матеріали до Зводу пам'яток історії та культури
України — том «Житомирська область»)

Редагування, підготовка текстів, ілюстрації

Георгія Мокрицького

<i>Фаховий редактор</i>	<i>Сергій Мокрицький</i>
<i>Технічний редактор</i>	<i>Сергій Мокрицький</i>
<i>Верстка, дизайн</i>	<i>Тригир Оксанич</i>
<i>Коректор</i>	<i>Світлана Жигало</i>

Видання підготовлено житомирським приватним видавництвом "Волинь", що спеціалізується на випуску краєзнавчої і суспільнокорисної літератури, праць з історії підприємств колективів і галузей економіки, шкільних посібників, книг для сімейного читання, путівників і довідників. Для таких видань — пільгові ціони.

Телефон видавництва (041-2) 42-00-06

Електронна адреса краєзнавчого видавництва "Волинь" в "Інтернеті":

volyn@rolesye.net

ТЛП "Видавництво "Волинь".

Адреса офісу: Житомир-14, вул. Мала Бердичівська, 17-а, оф. 20-21

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів видавничої продукції України серія ДК №3626 від 17.11.2009 р.

Формат 60x84/16. 15 ум. др. арк. 17,75 ум. фарбовідб. 14,25 обл. — вид. арк. 208 с.
Гарнітура "UkrainianPeterburg". Папір офсетний 70 г/м². Т. 300 прим. Зам. 2278.
Здано до верстки 26.09.11. Підписано до друку 25.11.11. Здано до друку 12.11.11.
Віддруковано в друкарні «ПП «Рута», 10014 вул. Мала Бердичівська, 17а.

